

„ÖRÖMMEL ADOM ÖRÖKSÉGÜL”

„ÖRÖMMEL ADOM ÖRÖKSÉGÜL”

Evangélikus közösségi jövőképek

Luther Kiadó
Budapest, 2013

A kiadvány dr. Szabó Lajos egyetemi tanár 60. születésnapja alkalmából jelent meg.

Szerkesztette: Czöndör István, Kendeh K. Péter

A borítón Werner Mally *Sonnenlichtprojektionen* című, a haari (Németország) „Haus für Kinder” udvarán felállított szobráról készült felvétel látható.

Minden jog fenntartva. Bármely másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

© Luther Kiadó, 2013

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
Budapest, 2013

Felelős kiadó: Kendeh-Kirchknopf Péter

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit, Petri Gábor

Tördelőszerkesztő: Kendeh K. Péter

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISBN 978-963-380-020-1

TARTALOM

Előszó	7
NÉHÁNY ALAPKÉRDÉS	9
<i>Kamarás István:</i> Utópia, valóság és lehetőség a gyülekezeti pasztorációban	11
<i>Kodácsy-Simon Eszter:</i> Számít-e a számonkérés, értékes-e az értékelés hittanból?	30
<i>Joób Máté:</i> A Lélekápolás különböző szinterei	49
<i>Bodó Sára:</i> Igehirdetés, lelkigondozás, tanítás	65
<i>Fekete Károly:</i> Kortárs igehirdetési irányok és tendenciák a jelenkori magyar protestáns igehirdetésben	78
GYÜLEKEZETEINKBEN...	105
<i>Heinrichs Eszter:</i> Így élünk a „végeken”	107
<i>Czöndör István:</i> Az egyház valósága és Isten lehetőségei	117
<i>Keczkó Szilvia:</i> Gyülekezetépítés a budahegyvidéki evangélikus gyülekezetben	126
<i>Pongrácz Máté:</i> Kaposvári gyülekezetépítés az „illúziók egyházában”	135
<i>Lupták György:</i> Gyülekezet – az örökség	149
<i>Baranyay Csaba:</i> Lelki és közösségi élet régi és új keretek között	159
<i>Gáncs Péter – Smidéliusz Gábor – Potzner Ferenc:</i> Gyülekezetépítés a főváros szívében	169
<i>Szabó B. András:</i> Mindennapi étvágyunkat...	177
<i>Lászlóné Házi Magdolna:</i> Vallomás a létért folytatott küzdelemről	184
<i>Sefcsik Zoltán:</i> A szupervízió mint a gyülekezetépítés egyik lehetséges eszköze	197

ELŐSZÓ

Gyermekként szerettél bújócskázni? Emlékszel még arra, ahogyan reszketve, a lélegzetedet visszafojtva vártál, hogy meg ne találjanak? Hallottad a szekrény mélyén a szíved heves dobogását? Igen? Jó volt és izgalmas. Szinte ez az egyetlen játék, amelyet minden gyermek szeret. Vajon miért? Talán, azért mert benne összpontosul minden, ami az emberlétünk veleje: az önfelelt öröm, a siker utáni vágy, a győzelem átélése és a kreativitásunk.

A gyermekeimmel sokszor átéljük a játék feszültségét és dinamikáját. S a siker nem marad el! A könyv borítóján látható kép is játékra inspirál. Bújócskára! Werner Mally alkotását egy óvoda kertjében állították fel, a játszótéren. Az a különlegessége ennek az alkotásnak, hogy az oszlopok között olyan szűk a rés, hogy csak a gyermekek férnek be rajta! Csak ők bújhatnak el alatta, és csak ők láthatják a tetőn átszüremlő fényt, a nappali csillagokat. Merész és kockázatos, mint a jó játék. Van olyan helyzetek az életünkben, amikor csak és kizárólag ez a gyermeki, játékos alkotás vihet előbbre bennünket és közösségeinket.

Hiszem, hogy a gyülekezetépítés is lehet ilyen. A közösségeink is lehetnek ilyen jó értelemben vett játszó-terek, ahol a hozzánk betérők megélhetik az örömeiket és a felszabadultságot. A kötetben megjelenő írások, tanulmányok ilyenek, játékoságra inspirálják a gyülekezeti tagokat és a lelkészeket egyaránt. Közös élményünk, hogy a játékosággal együtt jár az öröm is. Az „*Örömmel adom...*” (Zsolt 60,8) magatartása mindent meghatároz. Amit örömmel adnak, azt örömmel is fogadja az ember, ami örömmel érkezik meg hozzánk, azt örömmel tudjuk továbbadni. A bújócská egyik tetőpontja a számolás, amikor halljuk, hogy fogy az időnk, nem késlekedhetünk, meg kell találnunk a legjobb helyet. Egy, kettő, három, négy... tíz... negyven... hatvan! Hatvan másodperc nem sok idő, de épp elég arra, hogy megtaláljuk azt a helyet, amelyik a legjobb nekünk.

Dr. Szabó Lajos 60. születésnapjának tiszteletére készítettük el ezt a gyülekezetépítésről szóló kötetet. Azok írták le tapasztalataikat, akik valamit kaptak abból a lendületből, vízióból, mely Szabó Lajos gyakorlati teológiai látását és munkáját

áthatja. Olyan lelkészek írták le élményeiket, akik megtalálták a helyüket, nem kényszeredetten, hanem örömmel, nem reménytelenül, hanem bizalommal. Ma már van egy olyan lelkészi réteg, amelynek tagjai „örömmel adják örökségül” azt, amit hallottak a gyülekezetépítés órákon vagy olvastak Szabó Lajos könyveiből. E könyvvel szeretnénk bemutatni a tudatos gyülekezetépítést, őszintén szembesülni a sikertelenségekkel is és irányt mutatni: hogyan tud mégis életképessé, megújulttá válni vagy megmaradni egy keresztény közösség a mai Magyarországon. Hogyan érzékelhető az evangélium ereje, életet adó hatása egy mai evangélikus közösségben? Milyen lehetőségei vannak egy tudatos, átgondolt gyülekezetépítési munkának? Hogyan lehet élvezettel, szenvedélyesen, szeretettel mozogni ma a lelkészi pályán? A közös gondolkodáshoz és válaszkéréshez kíván segítséget nyújtani ez a gyakorlati teológiai könyv mindazoknak, akik felelősen tekintenek egyházunk jövőjére.

Czöndör István

1

NÉHÁNY ALAPKÉRDÉS

Kamarás István OJD

UTÓPIA, VALÓSÁG ÉS LEHETŐSÉG A GYÜLEKEZETI PASZTORÁCIÓBAN

Utópia 1991-ből

1991-ben jelent meg az *Új Emberben Egyházházshely* című egyházközség-utópiám egy innovatív plébániákat bemutató szociografikus riportsorozat záróakkordjaként. Az utópia színhelye a fővárosi agglomerációhoz tartozó kisváros (egyébként Árpád-kori település), amelynek népessége 1950-től négyszeresére, 16 000 lakosra növekedett. Lakóinak többsége bejáró, a többiek a mezőgazdaságban és a hatvanas években odatelepített ipar maradékában dolgoznak helyben, a munkanélküliek aránya 10 százalék. A felnőtt lakosság fele katolikusnak, hetede reformátusnak, 5 százaléka evangélikusnak, összesen 3 százaléka baptistának, a Hit Gyülekezete tagjának és Jehova tanújának, 24 százaléka pedig nem vallásosnak vallotta magát. A katolikusoknak hetede cigány, vagyis az itt élő cigányok döntő többsége.

A papíron 8000, a vasárnaponként templomba járó 1300 katolikusra 1991-re csak egyetlen pap maradt, Áron atya, akit hívei egyszerűen plébinek, pontosabban Plébynek (egyesek Plébojnak, mások – szakálla miatt – Pléhkrisztusnak neveztek). Pléby mihez tartás végett közölte velem, hogy ő itt csak egyszerű plébános, pontosabban pásztor, még pontosabban – tette hozzá – a jó pásztor munkatársa, pulikutya minőségében. Először arra kértem, vegyük sorba, kik tartoznak a plébániához. Az *odatartozók* (ezt használta mindig a „hívek” helyett) belső köre a közösséggé formálódó egyházközség aktívái. A következő körök a templomban rendszeresen, illetve a csak alkalmanként megfordulók, a csupán keresztelest, temetést, esketést igénylők, az elsődözásra, bérnyújtásra, temetésre hazalátogató rokonok és a más felekezetű családtagok. Rajtuk kívül odatartozónak számítják azokat a más felekezetű vagy nem vallásos helybélieket is, akik a plébánia különböző kulturális rendezvényeit látogatják, vagy akik elfogadnak tőlük bármilyen segítséget, végül pedig a település valamennyi lakóját. Utóbbiakat azért, mivel – így fogalmaz Pléby – „értük is feltámadt Krisztus”. Az aktívák egyik részét azok teszik ki, „akik kérésre mozdulnak”, mások felét azok, „akik már kérés nélkül is”. Utóbbiak az előbbieket „lökötteknek” (vagyis akiket löködni kell), az előbbieket az utóbbiakat „nyüzsgöncöknek” nevezik.

A Szent Adalbert Egyházközség (a bennfentesek számára a „Berci”) *körlete* is

mintha ezeket a táguló köröket formázná. A templomot előbb a csendes templomkert, majd az ellipszis alakú plébániaépület veszi körül. Utóbbi minden napszakban zszibongó kaptár, amelyben sokféle feladat és lehetőség kapott kisebb-nagyobb teret. A kétszáz főt is magába fogadni képes, filmvetítésre, lakodalomra és *klerikodiszkóra* egyaránt alkalmas nagyterem (Kánai teremnek nevezik, arra az alkalomra utalva, amikor Jézus Pléby szerint „olyan jól érezte magát, hogy két tánc között másoron kívül csodát is tett, miközben maga is ropta a táncot, istenesen”. A plébánia épületgyűrűjét parkgyűrű veszi körül, és ez már az egyházközség és a város közös tulajdona.

A plébánia szinte minden egyházashelyi családról tud valamit. Ez úgy történt, hogy Pléby tagja lett a Közösségfejlesztő egyesületnek, és azon nyomban segítséget is kért tőlük. A közösségfejlesztők és a helyi egyházközségek munkatársai „átvilágították” Egyházashely otthonait. Mindenkitől megkérdezték, hogy mihez ért, miről tudna mesélni, mit tudna megmutatni, miben tudna segíteni. Azt is megkérdezték, hogy mit szeretnének megtudni, megtanulni, hogy miben fogadnának el segítséget. Ezt 1991-re az ökumenikus információs munkacsoport számítógépre vitte föl. Imígyen:

Vízvári család (Nádfarkas u. 4.)

	Kínálat	Kereslet
<i>Vízvári nagymama, Teca néni (1923)</i>	Túrós béles, régi gyermekjátékok, mondókák, Mária-énekek	Süteményreceptek, gyógyteák, régi színészekről történetek, Mária-imák
<i>Vízvári nagypapa (1921)</i>	Don-kanyar, pipakészítés, gombászat, cifra kiszólások, disznó viccek, kicsit tud szlovákul	Katonatörténetek, fáraók, ősmagyarok, gombaételek
<i>Vízvári József (1949)</i>	Autóvillamosság, üvegezés, labdarúgás (játék és bíraskodás)	Adóügyek, bumerángxkészítés, elbeszélgetne az <i>Országúton</i> című filmről, mert jónak tartja, de nem érti
<i>Vízvári Józsefné Magdi (1957)</i>	Ének (szoprán), néptánc, szép kézírás	Francia nyelv, önismeret, halételek
<i>Vízvári Pista (1981)</i>	Ministrálás, fejenállás, autómárkák	Ritka állatok, a világegyetem keletkezése és működése, bumerángxkészítés
<i>Vízvári Csenge (1983)</i>	Bóbita-versek, papírállatok	Mit csinál a Jóisten egész nap, sok mese, játék Apukával

Ebből az adatbázisból keletkezett előbb az *Egyházközségünk kincsei*, majd a város kiadásában a *Városunk kincsei* összeállítás. Ami ennél fontosabb: a keresletek és kínálatok egy része egymásra talált. Részben erre épültek az egyházközségi és városi kulturális rendezvények. És erre épült a penitenciák jelentős része is. A kereslet-kínálat a templombejárat hatalmas hirdetőabláján is megjelent, ahol egyébként bárki bármit közzétehet, kérdezhet, kifogásolhat, javasolhat, apróhirdethet.

Az egyházközség kisközösségek és munkacsoportok oszlopain áll. A városban már tizennégy katolikus és ökumenikus bázisközösség működik. Egy-egy tartozik a Bokorhoz és a katolikus karizmatikus mozgalomhoz, kettő a házaspár hétvégéken részt vevő házaspárokból szövődött össze. A plébániai munkacsoportok pedig a liturgikus, a hitoktatási, a műszaki, a pénzügyi, a vállalkozói, a karitás-, az információs, a kulturális, a szépművészeti, a felülvizsgáló, az ökumenikus csoport és az imacsoport. Az egyházközség irányító testülete itt a kisközösségek vezetőiből és a munkacsoportok választott vezetőiből kerül ki. Átlagéletkora 40 év, a férfiak és nők aránya fele-fele. Megmaradt – kompromisszumként – a régi képviselő-testület is (átlagéletkora 72 év, egy kivételével férfiak) mint a *Vének tanácsa*. A fiatalabbak meglepetésére elégedettek szerepükkel és elnevezésükkel egyaránt. Van egy másik különálló testület is: ennek tagjai zömmel nem helybeliek, többségük Pléby barátai közül került ki; van köztük teológus, szociológus, pszichológus, közgazdász, filozófus, pedagógus kutató, művész. Tagja még a helyi református lelkész, a könyvtárigazgató és a város helytörténésze. Pléby és társai tudják, hogy a jelenlegi képviselő-testület nem reprezentálja megfelelően az odatartozók különböző köreit, törik is a fejüket, hogyan lehetne demokratikusabbá alakítani.

„Végül is ki vezeti a plébániát?” – kérdeztem a képviselő-testület tagjait. „A Szentlélek!” – felelték nevetve. Aztán elmagyarázták, hogy a Pléby mellett Energikus (egy 42 éves háromgyermekes energetikus mérnök, aki menedzseri és szociálpolitikai tanfolyamokat is végzett) az egyházközség operatív vezetője, és három éve már főállású alkalmazottja. Még csak nem is Pléby az egyházközség első számú teológusa, hanem Teofiló, az egyházközség kántora, öt gyermek apja, egykori római katolikus pap, aki itt telepedett le, és a kántorságon kívül hitoktató, a városi tizenkét osztályos iskolájában pedig vallásismeretet is tanít. Pléby még csak nem is az első számú lelki ember az egyházközségben, ugyanis Hegyi Ilonkát, az imacsoport vezetőjét, négygyermekes családját tartják annak. Hát akkor a Pléby micsoda, faggattam az aktívákat, amire kétféle választ kaptam: a) a Pléby a Pléby, b) ő a pásztor.

„Leginkább pulikutya” – ismétli meg a Pléby, s hozzáteszi: „Terelőpuli, vagyis inkább ugatok, mint harapók, és szívesebben hallgatok, mint ugatok, értsd: meghallgatok.” Fő feladatának a látogatást, a kapcsolatépítést, a *hálóbogozást* tartja, és az általa összehozott kapcsolatokra a legbüszkébb. Nemcsak a tizennégy közös-

ségre gondol, hanem az „egymásra uszított” öregekre és a penitenciául feladott látogatások során egymásra találtakra is. Rájött, hogy egy mozgássérült és egy vak segítőtársa lehet egymásnak, ha megfelelőképpen összekapcsolják őket. Így alakult ki a magányos öregekből már több tucatnyi pár és kiscsoport. Pléby a *látogatást* tartja a nyolcadik szentségnek, amelyet – akár a házasságot – az egymást meglátogatók szolgáltatnak ki egymásnak, a pap csupán összebogozásukban segít. Maga az egyházközség szerinte nem más, mint a látható és a rejtett közösségek összeszövődő hálózata, „egy háló, mely felfogja az életveszélyes élet szédültjeit”. Pléby azt is fontosnak tartja, hogy egy egyházközség „állandó zsinatolásban” éljen. Éppen ezért a misének fontos része a *híradó*, amelyben a mise végén 5-15 percben a munkacsoportok és a közösségek vezetőinek segítségével beszámol az elmúlt hét fontosabb eseményeiről, valamint a *problématárba* bekerülő – nemegyszer eléggé kényes és rázós – kérdésekről. Fontos zsinati intézmény a kéthavonként megrendezett akármi, ahol akárki akármit kérdezhet, bejelenthet, javasolhat.

„Az életszentség nem mentesít” – mondhatja Pléby, mert azt szeretné, hogy Egyházhely kerestényei valamiféle *kontrasztársadalmat*, az öröm és a szeretet alternatíváját képviseljék. Bár ebben a gyülekezetben egyre magasabbra akarják emelni a mércét a szentségek vételénél (a „szentségek kiszolgáltatása” használata itt szigorúan tilos), azt is hangsúlyozzák, hogy a mindennapi és a szentségi élet közelítése a legsürgősebb feladatok egyike. Ennek jegyében a mise bűnbánati részében évente több alkalommal a haragosok az oltár előtt békülnek ki. A homíliát Pléby felváltva mondatja a *prédikátorokkal* (az erre a feladatra megérett világiakkal), időnként *dialogizálva* velük. A három vasárnapi mise közül csak az egyikén prédikál ő, de hívei nem tudják, hogy melyiken. A gyerekmisén több helyi szokás közül kiemelkedik az áldozás utáni hálaadó tánc. A felnőttek hiába nyaggatták Plébyt, hogy a felnőtt miséken is szerepeljenek az „aranyoskák”, ő ugyanis azt mondta: „Vendégszereplés nincs, ti azonban nyugodtan táncra perdülhettek.” Amikor hívei azzal válaszoltak, hogy „Pléby, nem vagyunk Afrikában”, ő azzal replikázott: „Kishitűek, attól féltetek, leesik fejetekről glóriátok?”

Ami a hagyományos szentségeket illeti, a bűnbánati liturgiák helyi gyakorlata nem nagyon csökkentette a hagyományos gyónások számát, amiben szerepe lehetett Pléby *spéci penitenciáinak* is. A látogatásra buzdítókon kívül ilyeneknek: „Menjen el sétálni az erdőbe, és gyönyörködjön el a naplementében.” „Ölelje meg amúgy istenigazából feleségét/férjét, érti, ugye, mire gondolok?” Másik újítása a szaktanácsadók segítségével összeállított *pozitív lelki tükör*, amelyben nem a bűnök, hanem az értékek szerepelnek, és így ezek nem kellő értékelése vagy figyelmen kívül hagyása lesz az alapja a bűnök mérlegelésének. Pléby fontosnak tartja, hogy lehetőleg mindenkinek legyen lelki kalauza (az övé Ilonka), és ugyanakkor szerinte

egy papnak nem lehet több kalauzoltja harminc-negyvennél. Ebből következően több tucatnyi civil lelki vezetővel dolgozik. További újíttása a város pszichiáterével való szoros együttműködés: a lelkészek őhöz küldik a klinikai eseteket, ő meg a lelkészekhez küldi a gyógyultakat utógondozásra.

Az öregek ebben az egyházközségben *kötelező olvasmányok*. Itt arra törekednek, hogy lehetőleg senki se haljon meg úgy, hogy legalább egyszer életében ne érezze magát fontosnak, értékesnek, pótolhatatlannak. Ezért rendre elmeséltetik életüket a közösség színe előtt. A megfáradt házaspárokat Pléby elküldi házas hétvégére, de a plébánia keretében is rendelkezésükre áll egy-egy hétvégére a *rend-ház*, ahová az erre rászorultak egy-két napra félrevonulhatnak zúrjeik rendezésére. Nagy gondja Plébynek az elvált, újránházasodó és új házasságukat mintaszerűen megvalósító odatartozók szentségekhez járulása, amit ő – amennyiben valaki mintaszerűen éli meg újabb házasságát – a hatályos egyházi rendelkezést „nagylelkűen felülírva” engedélyez. Ez ügyben kitartóan levelez püspökével és a Vatikánnal.

Vannak még egyéb helyi liturgiák. A virágok, fák és madarak megáldásával és egy erdei tisztáson tartott misztériumjátékkal ünneplik meg a *madarak és fák napját*. Pléby ilyenkor – közkívánatra – egy kis erdei tó partján a madaraknak és a halaknak prédikál, de mindig úgy, hogy az odatartozók is értsenek belőle. A Bokor közösség javaslatára minden nagyböjttben megtartják a *kenyér-víz napot*, amikor egész nap csupán kenyeret és vizet vesznek magukhoz, és az átlagos meg a böjti menü különbözetét a szegényeknek juttatják. Húsvét megünneplése itt az eredeti időpontban, éjszaka történik, utána nagy lakoma, tánc és vigalom, majd reggelre marad a feltámadási körmenet, amelyhez az odatartozók legkülönbözőbb rétegei csatlakoznak. Karácsony este Pléby begyűjti a magányosokat, és velük vacsorázik.

A hitoktatás Egyházashelyen – óriási vita után – csak a plébánián folyik, tíz hitoktatóval és ugyanennyi *szekundánssal* (akik főképpen a kisebbek körül segédkeznek). Ugyanekkora vita után elvetették az egyházi iskola tervét azzal, hogy helyette egy szülők által megszervezett ökumenikus iskola lenne helyénvaló. Addig is arra törekednek, hogy mindegyik egyházashelyi iskolában jelen legyenek mint keresztény szülők, diákok és tanárok: értékeikkel, személyiségükkel, példájukkal, lelkületükkel. Ami ebből a programból 1991-ig megvalósult: iskolai vallás- és/vagy bibliaismeret heti egy órában mindenkinek, erkölcsstan heti egy órában két általános iskolában, embertan heti két órában a tizenkét osztályos iskolában. Ezeket a tárgyakat felerészben a város lelkészei és világi teológusai tartják. Mindez még korántsem diadalmenet, hiszen a kompromisszumot kötöket és az együttműködöket több oldalról is támadják, még hozzá nem is a „bolsevikok” vagy a „liberálisok”, hanem a helybenjárók, a köpönyegforgatók és mindenféle fundamentalisták részéről.

Az átlagosnál jóval nagyobb plébániaépület területének fele kultúrház, a kultúrát

a legszélesebb értelemben véve. Van itt cserkészszoba, tekepálya, *pipázó* és *pletyiző* (az idősebb uraknak és hölgyeknek), itt üdítheti föl testét-lelkét mindaz, aki bejár vagy betéved a plébániára. Itt működik a sört és bort is kínáló *klerikocsmá*. Mellesleg ez az egyetlen hely a plébánián, ahová csak istenhívők léphetnek be. Vannak teljesen nyitott terek is, ilyen a város és az egyházközség által közösen fenntartott klubkönyvtár. Itt van még a Pilinszky János versmondó kör, a Misztérium Színpad, a liturgikustánc-csoport, a test-lélek-gyógyászat (természetgyógyászattal, jógával, tanácsadással kezdő szerelmeseknek). És itt működik a város nevezetességeként a *klerikodiszkó*, amely a hagyományos diszkó, a talkshow, a tánc és az illetan, valamint a lelkifröccs sajátos keveréke, a végén esti imával és az egymásra találtak megáldásával.

A karitászmunka itt szigorúan ökumenikus keretek között zajlik. Pléby és munkatársai fontosnak tartják, hogy „ne csak hallal, hanem horgászbottal és hálóval is segítsék” a rászorulókat, vagyis megpróbálják valamiképpen foglalkoztatni az öregeket és munkanélkülieket. E céllal indult meg az egyházközség egyelőre anyagilag ráfizetéses, közérzetileg viszont sikeres gazdasági vállalkozása. Két kisközségben felvetődött, hogy tagjaik – elsősorban a kisgyerekes asszonyok – felezzék el nyolcórás állásaikat munkanélküliekkel.

Amellett, hogy választások idején szigorúan pártsemleges, a Berci közeleti színhely is. Pléby és barátai úgy vélik, hogy politizálás (vagyis a polisz ügyeivel való foglalkozás) egyenesen kutyakötelessége az odatartozóknak. Így aztán többször szerveztek lakossági fórumokat közügyekben. Egy másik műfaj: félevenként meghívják a legkülönbözőbb pártok keresztény tagjait *szellemi-lelki edzőtáborozásra*. És egy harmadik: a plébánia presztízzsel rendelkező semleges helye lett a politikai természetű *kulturált veszekedésnek*, egyeztetésnek, kibékülésnek.

Egyházközségek a kilencvenes-kétezres években a tények tükrében

Bár utópiám egyes elemeit a a nyolcvanas évek második felének hazai egyházközségi innovációiból merítettem, így egészében utópiának tekinthető a korabeli gyakorlattal szemben, amire mi sem jellemző jobban, mint hogy amikor utópiám megjelent, az egyik valóságos Szent Adalbert-plébánia plébánosa hivatalos levélben elhatárolta magát az utópiabeli plébániától és plébánostól. Szerencsére mégsem bizonyult teljességgel konzekvensnek, ugyanis az ő valóságos plébániáján mára már ingyenes fogorvosi szolgáltatást szervezett szegény híveinek.

A nyolcvanas évek végén és a rendszerváltás idején készült felmérések után 1997–98-ban 125 plébániára és 60 filiára kiterjedt kutatás keretében vizsgáltam

a katolikus egyházközségi lelkipásztorkodást, és írtam erről „jelentést”.¹ Csaknem egy évtizede a protestáns (elsősorban református) gyülekezeti lelkipásztorkodásra is kiterjedt kutatási tevékenységem.²

„Mi az oka annak, hogy a plébániai lelkipásztorkodás területén számos új fejlemény ellenére sem mutatkozik olyan fellendülés, mint a katolikus oktatás, a katolikus karitász és a katolikus egyesületi tevékenység területén?” – tettem föl a kérdést a katolikus egyházközségi lelkipásztorkodás kutatásának megkezdése előtt, és azt a hipotetikus választ adtam, hogy „abból, hogy a rendszerváltás előtt még – nyilvánosan vagy rejtve a plébánián folyó tevékenységek egy részét regionális vagy országos »profi« vallási szervezetek vették át, még nem következik az, hogy ezek és/vagy ezekhez hasonló tevékenységek legalábbis részben nem maradhatnak továbbra is a plébániai közösségi élet szerves életelemei”.³ A katolikus plébániák helyzetét Bindes Ferenc soproni plébános így látta másfél évtizede: „Az ország néhány vallási rezervátumát leszámítva zuhanásszerűen omlik össze az egyházi struktúra.” „Jelenleg szentségkiszolgáltató üzem és temetkezési vállalat vagyunk” – kesergett Gáspár István szurdokpüspöki plébános, akinek öt templomban kellene helytállnia. „Az egyházépítés nem minőségre, emberközelségre és tartalomra épül. Stratégia- és koncepcióhiány jellemzi” – summázta véleményét Venesz Ernő népművelő és hitoktató. Aszalós János pedig úgy látta, hogy bár kétségkívül erősödnek a horizontális struktúrák, a plébániai élet még ma is a hagyományos pásztor–nyáj pólusok szabta vertikális struktúrát őrzi.⁴ Az azóta összegyűjtött kutatási adatok alapján úgy látom, hogy a helyzet valamivel jobb, valamivel rosszabb, összességében pedig lényegesen nem változott.

Az általam vizsgált 125 katolikus egyházközség egyharmadában a rendszerváltás óta növekedett, másik harmadában csökkent, ötödükben nem változott, hetedükben 1989–91-ben megemelkedett, de néhány év múlva ismét csökkenni kezdett a vasárnap rendszeresen misére járó hívek száma. Nagyjából hasonló kép alakult ki a református mezőn is. Abban is van hasonlóság, hogy a létszámukban növekvő egyházközségekben – a kisebb falvaktól a nagyobb városokig – a növekményt elsősorban a gyerekek és szüleik, a fiatalok és a középkorosztálybeliek, kevesebb helyen az értelmiségiek, a vezető beosztásúak és a pedagógusok alkotják. És mindkét mezőn leginkább ott, ahol valamiféle paradigmaváltás következett be az egyházközség életében, ez pedig majdnem mindenütt egy-egy karizmatikus személyiségű pap vagy (a reformátusoknál ritkábban) csoport működésének következményeként történt.

¹ KAMARÁS 1999; 2003.

² KAMARÁS 2009.

³ KAMARÁS 2003, 112–113. o.

⁴ Uo. 137. o.

Nagy eltérést mutat egyházközségenként mindkét felekezet egyházaiban a vasárnapi istentiszteleten részt vevők aránya, amely a katolikusok körében a potenciális híveknek átlagosan 15, a reformátusoknál – a gyermek-istentiszteleteket figyelmen kívül hagyva – 13 százaléka. Az egyházközséghez szorosan kötődő lakosok aránya nagymértékben szóródik mindkét felekezetenél: 10-től 90 százalékig, ugyanígy a rendszeresen istentiszteletet látogatók aránya 10-től 55 százalékig. Tipikusan a református hitéletre jellemző adat, hogy a nagyobb ünnepeken átlagosan két-háromszorosára emelkedik a hívek száma.

A vizsgált katolikus egyházközségek nagyobb részében a rendszeresen misére járók többsége 60 éven felüli és nő, és csak egytized százalékában van képviselve minden korosztály. Egyötödében az idősek mellett – szüleik és a szüleik korosztályának távollétében – szép számmal jelennek meg gyerekek. A református egyházközségekben meglehetősen hasonló a helyzet. Abban is erős a hasonlóság, hogy a cigányok általában csak a keresztelest meg a temetést, esetleg az egyházi esküvőt igénylik, a „magyarok” istentiszteletére nemigen járnak.

A hitélet milyenségét (szándékosan kerülöm a „minőség” kifejezést) illetően az, amit a katolikus mezőn tapasztaltam, nagyjából igaz a „szomszéd rétyjére” is: elég sok egyházközségben a hívek döntő többsége számára a hitélet a vasárnapi misére járásra, a gyerekek egy részénél pedig a hittanra járásra korlátozódik; már amennyire ez a tevékenység (önmagában) hitéletnek számítható. A gyengélkedő hitéletet jól jelzi a keresztelkedés, elsőáldozás, bérmálás, házasságkötés után lemorzsolódók nagyon nagy (60-95%-os) aránya. Többségük persze igazából nem is tartozott az egyházközség rendszeresen vallásgyakorló tagjai közé, inkább csak rövid időre „meglátogatta” az egyházközséget. A „kibérmálkozás” református megfelelője a „kikonfirmálás” vagy „lekonfirmálás”.⁵ Mindkét egyházban tapasztalható, hogy a rendszerváltás után megmutatkozó mennyiségi növekedés felhígulással, minőségi csökkenéssel járt együtt. „Ma már azt a helyzetet éljük, hogy a nagymamák sem tudják, hogy »merre nyílik a templomajtó«, és akkor mit várhatunk a szülőktől? Nem egy anyukától hallottam, hogy a gyerek nem akar hittanra járni, és ő ebbe nem akar beleszólni. Döntsön a gyerek. (Persze a gyerek azt sem tudja, hogy mi az, hogy hittanóra, mert még egy órára sem ment be!)” – írja írásomra reflektálva egy dunántúli református lelkész.

Természetesen nem igazán könnyű megállapítani, hogy igazából milyen minőségű a hitélet ott, ahol még eléggé sokan járnak templomba, ahol még „igénylik a szentségeket”. Ugyanakkor nemcsak olyan egyházközségeket jellemeztek átlagosnál mélyebb hitélettel, ahol még mindig tele a templom, hanem olyanokat is, ahol

⁵ KÁDÁR 2001.

ugyan jelentősen csökkent a hívek száma, de megmaradtak a „jó minőségű”, „mélyen vallásos”, „vallásukat megélő”, „hitvalló”, „felébredt” hívek.

A katolikus egyházban a gyónás kivételével a többi szentség (keresztelés, elsőáldozás, bérmálás, házasságkötés) esetén csaknem valamennyi egyházközségben azt tapasztaltuk, hogy 1989–91 körül megugrott a számuk, majd az ezt követő években visszaesett, több helyen jelentős mértékben. Egészen hasonló tendenciákat tapasztaltunk a vizsgált református egyházközségekben is.

A katolikus egyházközségek többségét a következő öt kategóriába lehetett besorolni:

- a) Gyenge szinten vegetáló és/vagy romló hitélet (ahol „kong a templom”, „a vallásosság üres forma”, „kihalófélben lévő falu vegetáló vallási élettel”, „lassan kihala a hitélet”). Többségük lelkész nélküli plébánia vagy filia.
- b) Az átlagosról leromló hitélet; elsősorban olyan kisebb településeken, ahol már „elfáradt” a hagyományos vallásosság, az „éljük a magunk befonyadt szentségi életét” jegyében.
- c) Átlagos, rutinszerű, viszonylag stabil hitélet, amely egyaránt honos falun és városban. Ez a leggyakoribb típus, amely sok esetben olajozott üzemmódban működik.
- d) Átlagos, rutinszerű, de a fejlődés jeleit felmutató hitélet, amely az előbbinél ritkább, inkább városi környezetben fordul elő. Ezekben a helyeken a hívek egy még kicsi, de növekvő csoportja nemcsak a szentségek „fogyasztásában” buzgó, hanem közösségépítésben is részt vesz.
- e) Intenzív, virágzó hitélet dinamikusan fejlődő egyházközségi kontextusban, ahol fontos szerepet kapnak a plébániai és a lelkiségi mozgalmakhoz tartozó kisközségek, papjaik többsége lelkiségi mozgalomhoz tartozó és/vagy karizmatikus, kreatív, animáló személyiség. Mindezek a típusok, ha valamelyest eltérő arányban és némiképpen eltérő jellegzetességekkel is, a református mezőn is megtalálhatók.

A lelkészek nemcsak nemük, családi állapotuk, személyiségük, lelkiségük, habitusuk, életpályájuk szerint, hanem pozíciójuk és szerepük szerint is eléggé sokféleképpen különböznek: egy vagy több gyülekezet lelkészei, lelkészek és segédlelkészek; főállású és mellékállású „fő”- és segédlelkészek; egyedül vagy párban, egyedül (vagy csupán lelkészpárral) vagy csapatban szolgálnak. Vannak olyan „családi vállalkozások” (lelkész házaspárok, a lelkész és segédlelkész gyermekei), amelyek nemigen fogadnak be „laikus” elemet. „A papok között akkora a különbség, mint a teológia és a geológia között: ég és föld” – ironizál egy katolikus hívő. Vizsgálódásomban igazolódott tapasztalata. A katolikusoknál eléggé jellemző paphiány nem tapasztalható a reformátusoknál. Ugyanakkor nem érzékelhető eléggé a vezetésben a protestáns presbiteri elv, a paritás elve, amely csak kevés helyen válik a közösségiség és a „demokratikus” vezetés generálójává, katalizátorává.

A katolikus papok körében időbeli elfoglaltságukat tekintve tízszeres eltérések is előfordulnak akár a liturgiára, az oktatásra, a felkészülésre, a közösségszervezésre, de még az imára fordított idő tekintetében is. Bár érzékelhető ez a jelenség a református mezőn is, nem annyira, mint a katolikus berkekben. Meglepő, hogy abból, hogy az igehirdetés kiemelkedően fontos helyet foglal el a református lelkész szereptárában, még nem következik az, hogy a református lelkészek közül mindenki jóval több időt fordít az igehirdetésre való felkészülésre, mint a katolikus papok.

A katolikus papok körében visszatérő tapasztalat, hogy a szemináriumban nem készítették föl őket igazából a gyakorlatra: sem a hitoktatásra, sem a hívekkel való kommunikációra, sem a közösségépítésre. Nem rendelkeznek megfelelő pszichológiai, szociológiai és pedagógiai ismeretekkel és ezek alkalmazására való készségekkel. Akár a katolikus berkekben, ugyanúgy református körökben is eléggé nagy eltérések tapasztalhatók a lelkészek kommunikációs nyelvismeretét illetően. Jól érzékelteti ezt a szellemes protestáns terminus, a „kánaáni nyelven való beszélés”.

A katolikus hívek többsége a plébános egyeduralmát, egyszemélyi vezetését tapasztalja. Akadnak parancsolásra, vezetésre alkalmatlan papok, akik „mindenki csinálja azt, amihez ért” és hasonló jelszavakkal kiengedik kezükből az ügyeket, s demokrácia helyett káosz jellemzi a plébániát. Ma már jó néhány példa akad az ugyan nem kifejezetten demokratikus, de legalább bölcs és rugalmas vezetésre. Akad már néhány olyan egyházközség-közösség, amelyek szociológiai értelemben demokratikusan irányítottak tekinthetők, amelyekre jellemző a szeretet jegyében történő érdekegyeztetés, ami persze egyáltalán nem zárja ki a szakszerűséget. A valóban demokratikusan működő egyházközségek egyik változatában a különböző munkacsoportok és/vagy a magközösség igyekszik minél többeket bevonni. A másik változatban a képviselő-testület nemcsak képviseli, de munkájába be is vonja a híveket. A harmadikban az egyházközség kisközösségekre épül. Az esettanulmányok alapján úgy látom, hogy a református mező ebben a tekintetben valamivel zöldebb, hiszen a vizsgált egyházközségek negyedét mind a hívek, mind a kutatók kifejezetten demokratikusnak tartják, és csak ötödét ítélik kifejezetten antidemokratikusnak.

Természetesen jogosan feltehető a kérdés, mennyiben tekinthető egy gyülekezet működése demokratikusnak, ahol a presbitérium összetétele egyáltalán nem tükrözi a hívek nemi, életkori, társadalmi, vallásossági összetételét. A rendszerváltozás időpontjához képest a katolikus plébániákon lassú változás tapasztalható: a képviselő-testületek aktívabbak, többféle ügybe és érdemibb döntésekbe kapcsolják be őket, tagságuk fiatalodik, és lassan növekszik a nők aránya. Tapasztalataim alapján mindez szinte szóról szóra igaznak tűnik a vizsgált református presbitériumokra is. Nagy eltérések vannak a presbitériumi munka intenzitásában, a presbitérium egyházközségi súlyát és szerepét illetően (mennyire formális vagy érdemi, mennyire kezdemé-

nyező vagy végrehajtó, mennyire „lelki” vagy csak technikai, mennyire kompetens (szakszerű). Vannak egyes feladatokra (műszaki, kommunikációs, karitatív, missziós) „szakosodott” presbitériumok: egyesek elsősorban csak tataroznak, mások főképpen csak diakóniai munkát végeznek. Némely presbitériumok új szereppel és funkcióval bővülnek, elmozdulnak az imacsoport, a hittancsoport, a vallási kisközösség irányába. Néhol a presbitérium nagyon közel van a „szent pólushoz”, néhol eléggé vagy nagyon távol, hiszen jó néhány helyen a formálisan működő, bólogató Jánosokból álló presbitérium sokkal kisebb szerepet játszik a gyülekezet életében, mint a lelkes közvetlen munkatársai, akik más körökhöz tartoznak: hitoktatók, különböző munkacsoportok és gyülekezeti közösségek vezetői (vagy vezető személyiségei), teológusi képzettséggel rendelkező világiak. Aszalós János a katolikus egyházközösségekben a pap és a világiak kapcsolatát tekintve ötféle viszonyt megfelelő ötféle szerepet különböztet meg a világiak között: a) a paphoz közel álló hatalmi elit; b) a pásztor és a nyáj közé iktatott terelőpuli szerep; c) merőben formális, szolgálói szerep; d) kezdeményező szerep; e) konfrontálódó szerep.⁶ Mindezeket a laikus szerepeket a református mezőn készült esettanulmányokban is megtaláltam.

A katolikus papok számának erőteljes fogyása következtében az egy papra jutó misék számának növekedése egyértelműen a liturgia ihletettségének és színvonalának a rovására megy, ugyanakkor a plébániák életébe bekapcsolódó lelkiségi mozgalmakat képviselő kisközösségek gazdagítják az egyházközösségek liturgikus kultúráját. A református mezőn egyik tendencia sem jellemző, viszont többé-kevésbé jellemző az, amit a katolikus homíliákról állapítottunk meg: jellegük, nyelvük és színvonaluk meglehetősen különböző. Igen ritka az olyan pap, aki egyszerre képes az értelmiségieket és az egyszerű híveket megszólítani. Igen kevesen vannak azok, akik a gyerekek, a csak felületesen vallásos fiatalok vagy az értelmiségiek nyelvét egyaránt beszélik. Mind az értelmiségi hívek, mind a tizen-huszonéves fiatalok jelentős része papjaik beszédeit unalmasnak, primitívnek, túl kegyesnek vagy kioktatónak érzi. A református igehirdetők egy részére is igaz, amit Paul Zulehner a katolikusokról állapít meg: „Az egyetemes üdvösségpesszimizmus szellemében beszélnek. Sok szó esik a bűnről, az örök kárhozatról, alig valami az irgalomról, a szolgálatról, a világiak aktuális feladatairól és problémáiról, a közös küldetésről. Örömhír helyett dörgedelem és fenyegetés, ráadásul ez is alacsony színvonalon.”⁷

Bár a rendszerváltás után mindkét mezőn megnőtt a hittanosok száma és aránya a korcsoportra nézve, a legtöbb helyen a növekedés hamar megállt, s jó néhány helyen mindkettő csökkenni kezdett. Ugyancsak jellemző mindkét mezőre, hogy

⁶ ASZALÓS 1998.

⁷ ZULEHNER 2004.

a hittanosok száma és arányuk a megfelelő hívő korosztályokban rendkívüli mértékben eltérhet egyházközségenként, és az eltérés oka egyaránt lehet a különféle társadalmi-kulturális terep és a különböző jellegű, minőségű és határfokú hitoktatás. Természetesen nagyon különbözik egyházközségenként a hitoktatás struktúrája és minősége is. Van olyan egyházközség, ahol akár tíz korcsoportban hitoktatnak, és van olyan is, ahol egyetlen összevont gyerekcsoport van. Ma még nagyon sok helyen nincs ifjúsági hittan, még kevéssé megoldott a felnőttek hitoktatása, amely összességében alulmúlja a náluk fiatalabbakét. A mai hazai hitoktatásról általában el lehet mondani, hogy nagyjából és egészében üzemel; más kérdés, milyen határfokkal. Elég csak arra gondolni, hogy a hittanosok egy része meg sem jelenik az egyházközségi hitéletben, nem is beszélve a kibérmálkozásról és kikonfirmálásról.

A legtöbb katolikus egyházközségben a karitásztevékenység ma még elsősorban beteglátogatás. Ebben a tekintetben a református mező valamivel zöldebb, de még nem rózsás. A pénzadomány mellett mára már eléggé elterjedt a beteglátogatás, a lepramisszió, a rázorultak támogatása, a tészta-, lekvár- és savanyúságkészítés (egyházi iskolák és más intézmények, nyári táborok és más rendezvények számára). A gyülekezetek többségében még csak néhány diakóniai tevékenység szerepelt, de akadt jó néhány, ahol akár tucatnyi is előfordult. Ezekben a helyeken talákoztunk izákosmentő misszióval, börtönmisszióval, drogprevencióval, fogyatékosok ápolásával és foglalkoztatásával. A diakóniai munka dandárját a nőszövetség helyi csoportjai és az asszonykörök végzik (az esetek jelentős részében mint többfunkciós csoport), de már jelentős az ifjúsági csoportok diakóniai tevékenységéből fakadó „hozzáadott értéke” is, amely megint csak református specifikum.

Hartung Ferenc vámosmikolai plébános szerint a katolikus „egy szolgáltató egyház, ebből hiányzik a testvériség, a közösség”.⁸ Tomka Miklós előbb megerősíti, majd árnyalja ezeket a megállapításokat: „Az egyházközség legtöbbször nem annyira élő közösség, mint azt hívei szeretnék. Csak nagyon töredékesen felel meg saját ideáljainak. De a templom hetente összehoz néhány szóra embereket, akik egyébként nem kerülnének össze. A vallásgyakorlat, az erkölcs és egy sajátos kultúra hétről hétre tudatosodik. A gyülekezet közös ünnepei közösségteremtő és -erősítő alakzatok, a rendszeres találkozások légkörében hamarabb megfogalmazódik az egymásért való felelősség, mint egyébként.”⁹ Úgy vélem, az igazság valahol a két megállapítás között van. A vasárnapi „gyülekezés” akkor lehet közösségteremtő, ha nem atomok, hanem legalább vegyületek találkoznak, és nemcsak találkoznak,

⁸ KAMARÁS 2003, 121. o.

⁹ TOMKA 1998.

hanem keverednek, ötvöződnek össze vasárnaponként. Ehhez azonban a testvériség és közösségiség léggömbje is szükséges.

A vizsgált katolikus plébániák harmadában a rózsafüzér-társulaton kívül még nincsen más igazi közösség, és a legtöbb rózsafüzér-társulat sem működik igazi közösségként. Vannak olyan egyházközségek, amelyekben próbálkoztak különböző csoportok létrehozásával abban a reményben, hogy közösséggé nővik ki magukat, de ezek nem gyökereztek meg, s még csoportként is elhaltak. Másutt a plébános nem támogatta a hívek közösségi kezdeményezéseit, ezért ezek vagy elhaltak, vagy kivonultak a plébániáról. Ilyen feltűnően közösséghiányos plébániák a kis falvaktól a nagyvárosokig mindenfajta társadalmi környezetben megtalálhatók. A következő típushoz a valamiféle közösségi élettel jellemezhető plébániák tartoznak. Ezekben különféle csoportok – közösségek, társaságok, klubok, fórumok – találhatók. Töbükben – és ez katolikus specifikum – egy-két lelkesítő mozgalom is képviselteti magát egy-két csoporttal, de ezek még nem határozzák meg a plébánia szellemiségét. Életerős közösségi élettel jellemezhetőek azok a plébániák – ezek még nagyon kevesen vannak –, ahol egymást átszövő és a hívek jelentősebb részére ható közösségek vannak, vagy azok, amelyek kifejezetten közösségekre épülnek. A református mezőn átlagosan három-négy csoportot, közösséget találtunk. A hittanon, a különböző bibliaórákon, a konfirmációi előkészítőn kívül az ifjúsági csoport volt a leggyakoribb, s ha hozzájuk vesszük a fiatal felnőttek, fiatal házások csoportjait és a páros köröket is, akkor az általunk vizsgált egyházközségek kétötödében él – természetesen különböző módon és intenzitással – ilyen közösség.

A hitoktatás és a közösségépítés helyzetéből nagyjából következtetni lehet az ifjúságpasztoráció helyzetére is. Ahol nincsen vagy alig van ilyenfajta tevékenység, ott vagy azért nincs, mert nincsenek fiatalok, vagy azért, mert nincs alkalmas animátor. Ahol létezik, ott rendkívül eltérő volumenű, mineműségű és minőségű tevékenységeket és különböző szervezeti formákat találunk. A vizsgált gyülekezetek nagyobb részében az ifjúsági csoport a 18-25 évesekből rekrutálódik, s ritkábban a középiskolások köréből. A „feltérképezett” ifjúsági csoportoknak csak kisebb része találkozik legalább hetente. Kevés még a többfunkciós, kezdeményező, a gyülekezet életében meghatározó szerepet játszó közösség, amelyeknek tagjai ezt a csoportot a család után elsődleges közösségüknek tartják, referenciacsoportnak, életviláguk szerves részének.

A liturgián és a hitoktatáson kívüli kultúráközvetítés – mindkét felekezetben – számos egyházközségben kimerül az egyházi lapok és könyvek terjesztésében. Az egyházközségek egy részében ezen kívül saját énekkaruk (esetleg zenekaruk), orgonistáik és/vagy vendégszereplő énekesek és zenészek koncertjei jelentik a kulturális kínálatot. A helyi közösség kulturális életében való részvétel már mindkét mezőn

– féllégálisan, óvatosan vagy éppen vakmerőn – a rendszerváltás előtt elkezdődött, és itt-ott már akkor komoly sikereket ért el. A rendszerváltás után lényegesen kedvezőbbé váltak a külső feltételek, a belsők azonban sokkal lassabban váltanak át kedvező irányba. Sok kérdés tisztázatlan még: Belül megerősödni vagy másokkal kooperálni? Identitásunkat kockáztatva elvegyülni vagy saját színeinkben megjeleníteni? Versenyezni vagy kooperálni? Misszionálni vagy dialogizálni? Megszentelni a profán világot vagy profanizálódni általa? Megszólalni vagy csak meghallgatni? Csak tájékozódni vagy tájékoztatni? Beengedni a világot a gyülekezetbe vagy kirajzani onnan? Téríteni vagy térítés nélkül segíteni? Aktívan részt venni a helyi közéletben plébániai mezben is vagy csak magánemberként? Kultúrprotestánsként vagy keresztény misszionáriusként? Miközben az egyházközségek többségének felelősei úgy látják, hogy jó a kapcsolat, ezek a kérdések általában megválaszolatlanok maradnak.

A „más egyházak” – mindkét felekezetben – szinte kizárólagosan más felekezeteiket jelentenek, azok közül is elsősorban a „testvéregházakat”, amelyek református viszonylatban a katolikusok és az evangélikusok, két esetben a baptisták. A „hitbéli szomszédokkal” való bármilyen együttműködésről vagy bármilyen ökumenikus megnyilvánulásról nem sok szó esik akár a katolikus, akár a református esettanulmányokban. A legtöbb egyházközségben a „kötelezően”, rutinosan letudott egyetemes imahéten kívül semmi érdemleges nem történik ökumenikus viszonylatban. Az elhidegülés és ellenségeskedés fő oka az erősödő verseny az „üdvjavak” kínálatában, a rivalizálás, a „tisztességtelen verseny”, a potenciális vagy tényleges hívek egymás előli „elhalászása”, „levadásztatása”.

Még a meg nem valósult vágyakat, ötleteket, utópiákat, terveket, koncepciókat és stratégiákat is az egyházközségi munka eredményeinek tekintem, hiányukat, meglétüket és tartalmukat pedig az egyházközségi munka minősége fontos mutatóinak. Itt is érvényesül az „akinek van, annak adatik” elv. A katolikus mezőn a 2003–2005-ös években szép számmal akadtak jövőkép nélküli plébániák. Voltak olyanok, ahol az eléggé ellentétes elképzelésekből nem állt össze egységes koncepció. A valamiféle stratégiával rendelkező plébániák elképzeléseinek fő eleme az ifjúsági pasztoráció volt, ez azonban vagy túlságosan elvont maradt, vagy csupán egy-egy részleges ötletként jelent meg. Csak néhányukban jelent meg egyértelműen a közösségépítés. Alig akadt olyan átfogó stratégia, amelyben szerves egységben volt az utópia és a reális célkitűzés. Eléggé feltűnően hiányzik ezekből a katolikus pasztorációs elképzelésekből a karitás, a liturgia, a hívekkel való kommunikáció, az ökumené, a misszió és a katekézis megújítása. A református gyülekezeti jövőképek eléggé hasonlóan bizonyultak. Itt a négy stratégiai elem emelkedett ki: az építkezés, a közösségépítés, az ifjúsági pasztoráció és a diakónia. A szeretetszolgálat ilyen erőteljes megjelenése a jövőképekben református specifikum. A diakóniai el-

képzések között szerepel cigánymisszió, vakmisszió, gyülekezeti szeretetotthon, szociális falu, diakónusok beállítása; a missziós tervek között a templomba járás megkedveltetése jótékonysági koncertekkel, énekes-zenés alkalmak fiatalok számára, volt konfirmandusok felkeresése, filmkör; a kultúraközvetítési ötletek között pedig hangverseny, filmklub, olvasósarok, kiállítások, skanzen, kávéház.

A katolikus mezőn folyó kutatásai eredményeit összegezve a hitélet szociológiai mutatókkal mérhető mineműségét tekintve öt szintet és hat kategóriát különböztettem meg:

- a) Nem kevés helyen találtam gyenge, stagnáló vagy romló hitéletet, ahol kong a templom, ahol a vallásosság eléggé üres forma, ahol változásra nem is lehet számítani; elsősorban elhaló, kis falvakban, általában pap nélküli plébániákban vagy filiákban. Bár a református egyházban lényegét tekintve nincsen paphiány, de akad eléggé sok szórványgyülekezet, és ezek közül jó néhány ilyen társadalmi terepen működik.
- b) A második szintre az átlagosról leromló hitélettel jellemezhető plébániák tartoznak, ahol, ha továbbra is mindent a plébános csinál, és csak az egyre fogyó rózsafüzér-társulat képviseli a buzgóságot, a lelki élet hamarosan elszárad. Ezek többsége is olyan kisebb településen működik, ahol már elfáradt a hagyományos vallásosság. Ilyen is akad nem egy a szomszéd rétjén.
- c) Mindkettőnél jóval gyakoribb mindkét mezőn az átlagos, viszonylag stabil hitélettel jellemezhető egyházközség falun és városon. Ennek egyik altípusa a rutinszerűen, megbízhatóan működő „egyházközségüzemek” (mindkét mezőn inkább városokban és nagyobb községekben); a másik az élő népi vallásossággal jellemezhető egyházközség, főleg kisebb falvakban; a harmadik altípusa olyan kisebb helyen működő filiák, (reformátusoknál) társegyházközségek, amelyek fejlődő, életképes vagy fejlődésnek induló egyházközséghez tartoznak, és onnan nekik is csurran-csöppen valami.
- d) Ennél ritkábbak a negyedik szintre sorolható egyházközségek mindkét mezőn: azok a mozgásban lévő egyházközségek, amelyekben a hívek egy vagy több csoportja aktívan részt vesz a közösség építésében és a hitélet intenzifikálásában.
- e) Az ötödik szintre sorolható gyülekezettípusból mindkét felekezetben eléggé keveset találtunk. A katolikus mezőn ezek többségében fontos szerepet kapnak a plébániai és a lelkeségi mozgalmakhoz tartozó kisközösségek, papjaik többsége lelkeségi mozgalomhoz tartozó és/vagy karizmatikus, kreatív, animáló személyiség. A reformátusok esetében is olyan közösségeket és papokat találtunk, akiknek habitusa, lelkesége erősen emlékeztet a katolikus „elitére”.

A katolikus berkekben ott találtam eredményesnek, hatásosnak nevezhető pasztorációt, a) ahol még él és „jól vezényelt” a hagyományos buzgó vallásosság;

b) ahol karizmatikus személyiségek állnak a gyülekezet élén; c) ahol van mozgalmi háttér; d) ahol van regionális papi közösségi háttér; e) ahol a plébánia kisközösségekre támaszkodik; f) ahol közösséggé alakuló munkacsoportokra támaszkodhat a plébános; g) ahol az élő közösség és a racionális szervezet szerencsésen kombinálódik; h) ahol az együttes élményből fakadó közösségekre épülő; i) ahol alulról, kisközösségekből épül fel a plébánia. A c) és d) típus eléggé katolikus specifikum, a többi eset mind megtalálható a református mezőn is. Az eredményes lelkipásztorkodás ott is, itt is egyfelől erősen személyfüggő, másfelől erőteljesen közösségfüggő. Ma még a református egyházközösségi élet is őrzi a hagyományos pásztor–nyáj pólusok szabta vertikális struktúrát, de már itt is egyre erősödnek a horizontális szerkezetek.

Mi lehetne már a közeljövőben?

Az utóbbi tíz évben tovább csökkent hazánkban a hagyományos, egyházas (intézményhez kötődő), rendszeresen gyakorolt vallásosság, ugyanakkor ugyanebben az időszakban ennél nagyobb mértékben nőtt az istenhívők, a túlvilágban (pokolban és mennyországban) és a bűnben hívők – akik felerészben nem vallásosok – aránya. Másképpen: jól érzékelhetően erősödött a transzcendencia iránti érzékenység. Sajnos aligha számolhatunk azzal, hogy erre hatékonyan lenne képes válaszolni történelmi egyházaink gyülekezeti lelkipásztorkodása. Jóval nagyobb az esélye erre például Pál Ferenc missziójának, a Tamás-miséknek vagy a Szélrózsa ifjúsági találkozóhoz hasonló missziós eseményeknek. Az utópiák megvalósulásának (vagyis földre szállásának) két komoly akadálya van: egyfelől nem számolnak a történetiséggel, vagyis a meglévő helyzet erőteljesen befolyásoló szerepével, másfelől az emberi gyarlósággal, korlátoltsággal sem. A lehetőségek megvalósulásának – egyebek mellett – két fontos feltétele van: egyfelől a meglévő szociológiai és lélektani realitásokból való kiindulás, másfelől – Herwig Büchele terminusával – a megfelelő mértékű kihívást jelentő utóphiahorizont.

A lehetőségek irányát jelzik azok a földre szállt, vagyis megvalósult utópiák is, amelyekkel már a nyolcvanas évek második felében találkozhattam, amelyeket az *Új Ember*ben megjelent szociografikus riportsorozatomban mutattam be 1987–88-ban. Ilyennek láttam azt a Budapest közeli kisvárosi plébániát, amelynek animátora egyszerre izgalmas, szórakoztató és felemelő társasjátékká alakította a plébánia-építést, amelybe százakat vont be az odatartozók közül. A plébániaépület – akár Egyházashelyen – egybe a kisváros egyik fontos közművelődési és értékközvetítési bázisa lett. A közösség kélttségkívül megroggyanva, de túlélte a karizmatikus közösségépítő plébános halálát. Egy világvégi kis falu plébánosa a nyolcvanas években pávakört vezetett, maga szállította az öregeknek az ebédet, majd gondolt egyet,

és nyulakat is vitt nekik, munkát és értelmet adva kiüresedő életüknek. Sokakat bevont alkoholista odatartozói közül a falu feletti vár restaurálásába, elment tapasztalatcserére a református iszákosmentő misszióhoz, majd amikor belátta, hogy a várrom restaurálása terápiaként túl nehéz feladat, az emberromok újjáépítésére összpontosított, beszélgetőkört is alakított belőlük. Ennél valamivel, de nem sokkal könnyebb feladat volt házasságukban is megfáradt házaspárokat a házasság hétvége mozgalomba bekapcsolni. Gazdasági vállalkozásokba is befogott a plébánia, előbb körmeneten használatos, erősebb szélnek is ellenálló fáklyákat készítettek, majd a *Menjünk Betlehembe* társajátékot, amelynek tartozékait a füzéri öregek készítették el, amely ilyen feladatokra mozgósít: „Állj Mária mellé, mint József!” „Szóltasd meg a néma Zakariást!” „Táncolj egyet Jézusnak!” „Jelenj meg Józsefnek álmában!”

A nyolcvanas évek általam példaképpül ajánlott egyházközségei közül valamennyi karizmatikus klerikusok vezetésével működött. Eltávozásuk után ezek intenzitása többé-kevésbé megcsappant, a még nem eléggé erős szövedékek egy része szétfoszott. Egy darabig abban reménykedtem, hogy egyik-másik helyre visszahívna, és ez esetben szívesen álltam volna át kutatói szerepemből a tanácsadóiba. Az egyik helyen mégiscsak megtörtént a megkeresés: Mikulás lehettem, valódi püspöki szerelésben. Saját egyházközségemben javaslatomra megindítottuk a plébániai kávéházat, ahová érdekesebbnél érdekesebb embereket hívtunk meg. Először csak kevesellték a klerikusokat és a lelki embereket, aztán az új képviselő-testület megszüntette. Igaz, itt is felkértek Mikulásnak.

Akadtt már a kilencvenes évek elején tucatnyi olyan egyházközség, amelyek akkor még versenyben voltak utópiámmal. Ilyenek voltak a kisközösségekből és személyes kapcsolatokból felépülő egyházközség-közösségek¹⁰ vagy pedig a kisközösségekké lebontott intézményes egyházközségek. Egyik részük további története úgy alakult, hogy a közösségi hálózatra rátelepedett a delejes pásztor, és a közösségi egyházközségből nyájközösség lett. Másik esetben a következő generáció (az alapítók gyermekei) már lassanként elidegenedtek a karizmatikus pásztortól, aki már nem volt képes a nyelvükön megszólalni, és ezért sokan fekete báránynak érezték magukat. Harmadik esetben a karizmatikus pásztor mellett vagy helyett egy túl magas mércét jelentő arisztokratikus vallási elit vette át a hatalmat, és hiába voltak ezek mintaszerű sokgyermekes keresztény családok, túlbuzgóságuk, életszentségük, túl erős kihívást jelentő vallási habitusuk bénítólag hatott az átlagos, még inkább az átlag alatti hívőkre. Legszerencsésebben sült el az a változat, amikor a negyvenötven közösséggé oldódott plébániaintézmény alapegységeit a plébános szabadon engedte kezdeményezni, működni, alakulni, és ő csak engedte, biztatta, erősítette

¹⁰ BÖGRE 1998.

őket, valamint teljes gőzzel imádkozott értük. Ilyen esetben látok legnagyobb esélyt a delejes pásztor távozása utáni megmaradásra és folytatásra.

Jó néhány olyan egyházközségről tudok, ahol valamit nagyon jól csinálnak, ám ennek hatásai csak egy szűkebb körre terjednek ki. Több helyen emlékezetes előadásokat, kerekasztal-beszélgetéseket, művészeti eseményeket, egészségfejlesztő programokat, farsangi multságokat, nyári táborokat, majálisokat, társasutazásokat, szalonnasütéseket szerveznek, ezek egy része azonban még nem sokkal több, mint egy igényes szűkebb közönséget megcélzó színvonalas szolgáltatás. Vagyis sok esetben csak közönségek és nem közösségek képződnek, nem jön létre interaktivitás, csak igényes fogyasztás. Komolyabb esélye legtöbb helyen az ifjúsági és a karitatív munka együttes élményéből kinövő egyházközségi habitus életre delejezésének van.

Lehetőségnek kell tekinteni az utóbbi évtized néhány merőben új fejleményét. Ilyennek látom az ökoplébániai mozgalmat, amely már több esetben nem merül ki a plébániai épületek energiatakarékos üzemeltetésében, az egyházi közösségi infrastruktúrák környezetbarát módon való átalakításában, a szelektív hulladékgyűjtésben és a komposztálásban, hanem a teremtés szeretete, megőrzése és védelme szervesen beépül mind a hitoktatásba, mind a lelkiismeret-vizsgálatba. A változásnak külső jele lehet a plébániai termtésvédelmi felelős megjelenése, mélyebb hatása pedig egy olyan habitus kialakítása, amelynek szerves részét alkotják az aszkézis olyan új formái, mint az autóböjt vagy az energiaböjt, a helyi termelői-fogyasztói kör és/vagy piac kialakítása. Egy másik lehetőség a plébániai honlapok, elektronikus újságok és híradók közösségfejlesztő, hálózatépítő eszközként való felhasználása. Ezek persze lehetnek csupán a plébániahivatalok hirdetőtáblái, de válhatnak igazi agórává, beszélgetőfórumokká, személyes kapcsolatokat indukáló erőterekké.

Az említett plébániaépítési társasjáték keretében a rózsafüzér-társulattól munkavédelmi csoportot alakítottak, akik balesetmegelőző imáikkal segítették az építkezés balesetmentes alakulását. A foghíjas plébániák kiteljesedéséért – habár a Lélek ott fúj, ahol akar – jó lelkiismerettel csak az egész egyház paradigmaváltása mellett esdekelhetnénk. Az egyházközségek megújulása csak a „keresztény társadalom” utáni „civil” és közösségi egyház kontextusában képzelhető el.¹¹

¹¹ KAMARÁS 2012.

Felhasznált irodalom

- ASZALÓS János 1998. *Legfontosabb változások a plébániák életében 1989 óta*. Kézirat. Budapest.
- BÖGRE Zsuzsa 1998. Értékrendtől normarendig. *Iskolakultúra*, VIII. évf. 10. sz. 245–249. o.
- KAMARÁS István 1992. Egyházashely. In: *Egyházközségépítők*. Egyházfórum, Budapest. 138–152. o.
- KAMARÁS István 1993. Vallási szervezetek és a művelődés. In: *Közművelődés a társadalmi változásokban*. Magyar Honvédség Közművelődési és Művészeti Főigazgatósága – Honvéd Kulturális Egyesület, Budapest. 15–21. o.
- KAMARÁS István 1999. Egyházközségeink 1997–98-ban. *Vigilia*, 64. évf. 6. sz. 415–422. o.
- KAMARÁS István 2003. *Kis magyar religiográfia*. Pro Pannonia, Budapest. 79–140. o.
- KAMARÁS István 2008. Plébániai lelkipásztorkodás az ezredfordulón (1995–2005) a Veszprémi Főegyházmegyében. *Studia Wespremiensia*, X. évf. 1–2. sz. 129–150. o.
- KAMARÁS István 2009. *A szomszéd rétje, avagy lelkipásztorkodás a református egyházközségekben*. 2009. Dunántúli Református Egyházkerület. http://www.refdunantul.hu/data/kollegium/dokumentum/2009/11/09/A_szomszd_rtje_avagy_reformtus_egyhzkzsgi_lelkipsztorkods.pdf.
- KAMARÁS István 2012. Keresztény paradigmaváltás? A „keresztény társadalom” korszakának vége. *Credo*, XVIII. évf. 1. sz. 32–43. o.
- KÁDÁR Zsolt 2001. Konfirmáció: ahol egyházunk elvérzik. *Református Egyház*, 53. évf. 3. sz. 70–72. o.
- TOMKA Miklós 1998. Egyház és „civil társadalom”. *Vigilia*, 63. évf. 5. sz. 331–343. o.
- ZULEHNER, Paul 2004. *Egyház a 21. században*. Kálvin Kiadó, Budapest.

Kodácsy-Simon Eszter

SZÁMÍT-E A SZÁMONKÉRÉS, ÉRTÉKES-E AZ ÉRTÉKELÉS HITTANBÓL?

Szeretet. Az Isten–ember kapcsolat a szeretetre épül. Ebből következően úgy tűnhet, semmi helye nincs tudásnak vagy észnek, s ez alapján a hitoktatás tárgya is megkérdőjeleződhetne. Ám a szeretet nagy parancsában ez áll: „*Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes erődből és teljes elmédből...*” (Lk 10,27) A kérdés tehát nem az, hogy lelkesedünk-e Isten iránt vagy akarunk-e hozzá tartozni, hanem hogy szeretjük-e annyira, hogy gondolataink is körülötte forognak, és akarunk-e többet tudni róla. Tehát a hittan szeretete mint tárgyi birtokos – vagyis hogy szeretjük-e a hittant – függvénye az alanyi birtoknak – vagyis hogy a szeretetünk része-e a hittan, az Istent megismerni akaró tudás. Ebből kell kiindulni minden esetben, amikor emberi értelem szerint a hittan tárgyáról, a hitoktatás vonzóná tételéről, számonkéréséről és értékeléséről van szó.

Tananyag hittanórán

A hittanórák anyagát több kategóriába lehet sorolni. Van egy olyan része a tananyagnak, amit nevezhetünk megtanulható ismeretanyagnak: a Biblia könyveinek felsorolása, a Tízparancsolat, Pál apostol missziói útjai, a nagy- és kispróféták listája, az Egyiptomból történő kivonulás csodái, Luther Márton és más teológusok életrajza, a kinyilatkoztatás formái vagy akár egy-egy szó szerint megtanulandó bibliai igevers. De nem mondhatjuk, hogy a hitoktatás elérte a célját, ha a diák fel tudja sorolni mind a tíz parancsolatot. Ha ebben merül ki a számonkérés, akkor nem teszünk többet, mint memorizálásra, rosszabb esetben „magolásra” készítjük a gyermeket, s a megtanulható ismeretanyag sosem válik számukra hétköznapi, alkalmazható tudássá. S bár a memoritereknek is megvan a szerepük a tanításban, mégsem tehetjük kizárólag erre a hangsúlyt, s nem tekinthetünk mindenre memoriterként.

A hittanóra tananyagának másik része az, ami feltételezi a tényanyag egy részének – és nem feltétlenül az egésznek – az ismeretét, de amely túllép ezen. Westling és Pettersson alapján Tamminen a következőképpen fogalmazza meg ezt a különbséget:

„A hittan minden anyagának két oldala van: külső és belső. A külső oldalhoz tartoznak a konkrét jelenségek, viszonyok, események, környezet, személyek, amelyeket az anyag ábrázol. A belső oldal jelenti az anyag tulajdonképpeni tartalmát, értelmét és vezérgondolatát. A két oldal, a külső események és a belső lényeg állandóan jelen van az emberi életben. A hitoktatás célja nem csupán bizonyos események, dolgok, elbeszélések memorizálása, hanem azok igazi tartalmának és üzenetének a megértése és alkalmazása is.”¹ Vagyis fontos ismerni a Tízparancsolatot, de nemcsak felsorolni kell tudni a parancsolatokat, hanem érteni is kell, hogy mit jelent az ünnepnap megszentelése. Hasznos tudni a próféták neveit, de ha valaki megérti, hogy Jónás próféta miért nem akart Ninivébe menni, s mit nem akart megosztani a város lakóival, akkor sokkal fontosabb dolgot értett meg a tananyagból. Fontos ismernünk, hogy kik voltak Jézus tanítványai, de még fontosabb, hogy megértsük, mit jelent az elhívás és a követés. S nincs szükség feltétlenül a tényanyag egészére ahhoz, hogy lényegi összefüggéseket, alapvető üzeneteket megértsünk. Ha valaki esetleg nem tudja felsorolni mind a tizenkét tanítványt név szerint (esetleg több változatban), attól még lehet, hogy jobban érti azt, mit jelent Jézus elhívására választolni – akár ma, kétezer évvel később.

Tényanyag és valami más

Akkor szükség van-e egyáltalán tényanyag tanítására? Igen. A hitnek ugyanis tartalmi elemei is vannak, amelyek nélkül a hit könnyen válhat valótlan rajongássá, csalóka hiszékenységgé, felszínes hiedelemmé. Pál apostol Timóteushoz írott levelében is azt a gondolatot fejezi ki, hogy a hitnek van bizonyos ismereti alapja is: „tudom, kiben hiszek” (2Tim 1,12). Nem akárkiben hiszek. Nem valakiben hiszek. Nem „csak úgy”, általánosságban hiszek valamilyen isteni transzcendenciában. Tudom, kiben hiszek!

Természetesen mindebből nem következik az, hogy a hit egyenlő az ismerettel, s nem lesz minden ismeretből hit. Ám a hívő embernek kell hogy legyen valamilyen ismerete saját hitének elemeiről: arról, hogy ki Jézus Krisztus, miről szól az evangélium, mi a passiótörténet, mit tanított Jézus a felebarát fogalmáról, kihez tartozik az egész teremtett világ, hogyan mutatkozik meg Izrael történetén keresztül Isten szeretete és kegyelme, és még sorolhatnánk a példákat. Az Apostoli hitvallásban – és a legtöbb hitvallásban – is azt láthatjuk, hogy „a hit nem bizonytalanodik el a tartalom kérdéseinél, hiszen azt is pontosan meg tudja nevezni, hogy *kiben* és azt is, hogy *mit* hisz. A régi dogmatikák a hitnek ezt a részét *fides quae crediturnak* nevezték. (A hit, amely hitetik, azaz, amit hiszünk.) Ennek alapján jogos hittanról is

¹ TAMMINEN–VESA–PYYSIÄINEN 1998, 97. o.

beszélni, hiszen a hitnek van tanítható része is.”² S ez alapján lehet valamit számon kérni és értékelni, csak nem mindegy, mit, és nem mindegy, hogyan.

A tartalom kérdéseire azonban nemcsak a tényanyag tartozik hittanórán – s véleményem szerint a többi tanórán is –, hanem valami más: a gondolkodni tanítás is. Ha csak a tényanyagra helyezzük a hangsúlyt, akkor átadhatunk – és számon kérhetünk – hatalmas lexikális tudást és kognitív ismereteket. Jártassá tehetjük a diákat formális rendszerekben, teológiai szakkifejezésekben. Fejleszthetjük értelmi intelligenciáját éppúgy, mint kulturális műveltségét. Ám ha itt megállunk, akkor csak a külső oldalon maradunk, s nem jutunk át a belső oldalra, a valódi üzenethez, a célhoz, a lényeghez.

Ha viszont megpróbáljuk a hittan anyagának mindkét oldalát megtanítani, akkor – és csak akkor – olyan célokat is elérhetünk, amelyek mind a tanuló személyét, mind a biblikus, mind pedig a valláspedagógiai területeket érintik, s amelyeket az evangélikus hittan kerettantervek is megfogalmaznak. Ez utóbbiak között szerepelnek például a következők: a Biblia és az egyház tanításának életszerű ismerete, a tanítványi életre való elhívás és bátorítás, a tanuló személyiségfejlesztése komplex módon (értelmi, érzelmi és lelki téren egyaránt), az erkölcsi érzék fejlesztése, felelős társadalmi részvételre nevelés, a keresztyén tanítás alapján értelmezett önismeretre segítés, a formális mellett az informális és nonformális tudás és ismeretek tanítása.³

A számonkérésről

Ha az órák tervezése és lebonyolítása során figyelembe vesszük ezeket a célokat, akkor gyorsan eljuthatunk a sokak által feltett kérdéshez: „Rendben van, tartsuk így a tanórákat, de hogyan lesz ebből számonkérés?” A példaként említett célok tanórai és gyülekezeti megvalósításához gazdag és sokszínű pedagógiai módszertan javasolt. Miért ne lehetne a számonkérés módszertana is éppily gazdag és sokszínű? Ki mondta, hogy csak egyetlen fajta számonkérés létezik: az, amelyből megtudjuk, hogy a diák fel tudja-e sorolni az összes apostoli levelet? Miért ne lehetne ugyanolyan életszerűvé és alkalmazhatóvá tenni s elsősorban az elmélyülésre és gondolkodásra fordítani a számonkérést is úgy, mint a tanórákat?

² Szűcs 1995, 3. o.

³ *A Magyarországi Evangélikus Egyház „Hit- és erkölcsstan” tantárgyi kerettanterve az 1–12. évfolyamok számára.* Bevezető, 2–4. o.

Számonkérési formák

Az alábbiakban pár lehetséges példát sorolok fel a hittanórai számonkérésre, amelyek listája kreativitástól és kedvtől függően tetszőlegesen bővíthető.

Otthoni írásbeli munka

Az otthon, önállóan készített munka nem feltétlenül jelenti a megszokott házi dolgozatot. Lehet szó egy megadott kérdés alapján esszé vagy rövid újságcikk írásáról vagy például meditáció, imádság megfogalmazásáról. Lényeges, hogy a tanár által megadott kérdés az órán elhangzott tananyag továbbgondolására vagy más szempont szerinti elrendezésére készítse a diákokat.

Irodalmi mű vagy művészeti alkotás elemzése

Az adott témakörhöz kapcsolódó vers, novella, regény, festmény, film vagy akár zenemű – nem irodalmi vagy művészeti – elemzése egy megadott kérdés alapján. Ide tartozhat az olvasónapló készítése is, amelyben valamilyen teológiai fogalomról gondolkodik a diák az olvasás során.

Képzőművészeti eszközökkel történő feldolgozás

Szinte mindig akad olyan diák, aki legszívesebben valamilyen művészi módon próbálja meg kifejezésre juttatni gondolatait. Festmény, rajz, kollázs, montázs, fénykép készítése is hasznos útja lehet olyan teológiai kérdések feldolgozásának, mint például „Ki a felebarátunk?”

Digitális alkotás

Tanárként mindennap megtapasztaljuk, hogy a mai fiatalok a digitális kultúrában élnek, abban szocializálódnak.⁴ „A felnövekvő nemzedékek már egyre kevésbé csak passzív befogadói a digitális kultúrának: nemcsak olvasnak, hanem írnak és alkotnak is benne. Ma már viszonylag egyszerű mobiltelefonnal is képeket, filmeket lehet készíteni, a honlapok, a blogok és a különböző közösségi hálózatok (például a Facebook) pedig az önkifejezés, illetve a kreativitás végtelen lehetőségét kínálják.”⁵ Érdekes lehet egy ilyen alkotói feladat azoknak a diákoknak, akik ebben a közegben mozognak leginkább otthonosan, s akiknek épp ezért az ismeretanyag hétköznapiokban való alkalmazása az ezen a területen való jelenlétet és alkotást jelenti.

⁴ NYÍRI 2001, 31. o.

⁵ JAKAB 2012, 110. o.

Projektmunka⁶

Egy németországi tanulmány találón „produktív zavarkeltő módszerként”⁷ említi ezt a feladatot. Ennek során a diák egy olyan összetett munkát tervez meg és hajt végre a gyakorlatban, amelyhez felhasználja az órán megismert tényanyagot is, és további ismeretekre tesz szert a projektben – önállóan vagy csoportosan – felismert probléma megoldása során. A projektfeladatot megadhatja a tanár is (például beszéljen a diák egy templom akadálymentesítésének lehetőségeiről a gyülekezet vezetőivel), de a legérdekesebb projektfeladatok akkor születnek, ha a diákok maguk találják ki a számukra fontos és izgalmas kérdéseket. A projektfeladat a hagyományos tanítási és számonkérési módszerekhez képest sokkal élményszerűbb és használhatóbb tudáshoz segíti a diákokat.

Interjú készítése

Az interjú műfajának használata ahhoz a különleges, élményszerű találkozáshoz juttathatja el a tanulót, melyben az egyháztörténet, egy életút vagy akár az egyházismeret életszerűvé válhat számára. A konfirmációról való frontális tanítást például valódi ismeretté, a mindennapok részévé teheti egy sok évvel ezelőtt konfirmált személlyel készített interjú.

Kutató- vagy gyűjtőmunka

Ez a feladat kapcsolódhat a teológiai diszciplínák bármelyikéhez (etika, dogmatika, bibliaismeret stb). A diák egy konkrét kérdésben tud több csatornán – például könyv, újság, internet, beszélgetés, felmérés – keresztül információkat szerezni, személyes tapasztalatokat gyűjteni, s így a témában elmélyülni. Nemcsak egyéni látókörét tágíthatja így, de többek között arra is példát láthat, hogy mit jelent az, hogy egy kérdésnek többféle interpretációja létezik.

Órai vita disputamódszerrel

A módszer lényege, hogy egy előre megadott kérdésben a diákok kialakítják saját álláspontjukat, s felkészülnek arra, hogy 5-6 percben bemutassák véleményüket a társaiknak. Ezután vagy az osztály bármely tagja, vagy előre felkért társaik vitába elegyednek velük. A disputához mindegyik résztvevőnek alaposan fel kell készülnie az adott témakörből. A módszer fejleszti a kommunikációs készséget, a logikát,

⁶ A projektfeladat szakaszai: témaválasztás, tervekészítés, szervezés, adatgyűjtés, a téma feldolgozása, produktum összeállítása bemutatható formában, a projekt értékelése és korrigálása, a produktum nyilvánossá tétele, a projekt lezárását követő tevékenységek. A projektmunkához lásd: HEGEDŰS 2002.

⁷ HORTOBÁGYI 2003, 23. o.

a koncentráció képességét, valamint segíthet a nyilvános beszéd iránti félelmek legyőzésében. További előnye a hagyományos számonkéréssel szemben, hogy ez is a tudás alkalmazására helyezi a hangsúlyt.

Az értékekről történő önálló vagy páros, kiscsoportos gondolkodás

Ez történhet például egy dilemma felvetésével, egy újsághír felolvasásával vagy egy elgondokoltató kép bemutatásával.

A hitoktatás során állandóan szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a hitoktatás nem algebrai műveletek általános ismeretét jelenti. Nem arról van szó, hogy megtaníttuk a diákokat a hitoktatás „alapműveleteire” s a velük való operálásra. S nem is csak azt jelenti, hogy a teológia tudományos felosztásában helyet kap a teológiai etika is.⁸ A hitoktatás egyik legizgalmasabb része az, amikor a bibliaismereti tananyag, a dogmatikai tanítások vagy az egyháztörténet példái etikai kérdésekhez, erkölcsi dilemmákhoz vezetnek. S ez nem annak az értékpluralizmusnak a megismertetését jelenti, mint amely a „világi erkölcsoktatás” esetében alapvető.⁹ Ám a keresztény hit alapján sem lehet vegytiszta, érzelemmentes, egyszerűen leképezhető, racionális érvekkel alátámasztható, tökéletes etikai döntéseket meghozni. A tanulókat ugyanúgy végig kell vezetni a keresztény, erkölcsi értékszocializációs folyamaton, mint a nem keresztény alapokra épülő erkölcsoktatáson: segíteni kell őket abban, hogy erkölcsi értékeiket és álláspontjukat megfogalmazzák, tisztázzák és tudatosítsák, saját véleményüket másokéval ütköztessék, erkölcsi ítélőképességüket és döntésképeségüket fejlesszék. Vagyis a hitoktatás is „gondolkodni tanítás” a valóság erkölcsi vonatkozásairól,¹⁰ csak mindezt a bibliai tanítás alapján tesszük.

A hagyományoshoz közel álló számonkérés

Lehet teszt vagy dolgozat íratása. Egyre több érv szól amellett, hogy az elméleti ismeretek számonkérésében nyújtott teljesítmény kisebb mértékben járuljon hozzá az összképhez. Mégis, ha ragaszkodunk ehhez a formához, akkor azt is megvalósíthatjuk minél inkább gyakorlati, a hétköznapi életben is felhasználható kérdésekkel.

⁸ Kamarás István vallásszociológiai tanulmányában nyolc magyarországi egyház vagy vallási közösség vezetőit kérdezte meg az erkölcsoktatásról. Arra a kérdésre, hogy „Miféle tan a hittan?”, az alábbi válaszokat adták a különböző egyházi vezetők: hitismeret mellett misszió, hitre nevelés, az egyházi életbe való bevezetés, lelkeségi nevelés, keresztény/felekezeti identitás kialakítása, keresztény életre nevelés, a hitélet szerves része, szentségi katekézis, Istenről szóló beszéd, az evangélium és a kultúra közötti párbeszéd. Csak nagyon kevesen (mindössze nyolcan) szűkítették a hittant hitismeretek oktatására. KAMARÁS 2012, 83. o.

⁹ Lásd pl. GÖNCZÖL–JAKAB 2012, 54–55. o.

¹⁰ GÖNCZÖL–JAKAB 2012, 54. o.

- Például adatok visszakerdezése helyett kerestessük a lényegi üzenetet. Az alapvető erkölcsi dilemmákat órákon fogalmilag megragadhatóvá kell tenni, s ezt a kérdést vagy a rá adott bibliai és személyes válaszokat a diákok később megfogalmazhatják saját szavaikkal.
- Kérhetjük a diákokat összefüggések leírására, különbségek keresésére, érvek vagy ellenérvek megfogalmazására.
- A kátészerűen vagy memoriterként megtanulandó anyagrészek számonkérése esetében se álljon a dolgozat kizárólag ilyen típusú feladatokból, hiszen ez esetben majd sokkal inkább a „biflázást” tudjuk osztályozni, mint a valódi hittanórai értékeket és gondolkozást.¹¹

A számonkérés célja

A számonkérés módját és tartalmát az határozza meg, hogy hogyan fogalmazzuk meg annak célját. Ha a cél az, hogy minél gyorsabban jegyet szerezzenek, s ráadásul minél sokrétűbb – esetleg valamely más tantárgy átlagát megközelítő – csoport-átlagot hozzunk ki végeredményül, akkor a hagyományos dolgozat íratása lesz a megfelelő eszköz. Ugyanígy ehhez fordul egy tanár akkor is, ha fegyelmezni, büntetni akar, vagy csak minél kevesebb munkával akarja majd „letudni” a témakört lezáró számonkérést.

Ha azonban a cél az, hogy az órán hallott tananyagot a diák valamilyen szempont szerint dolgozza fel, s így az önálló cselekvés során ismereteit továbbfejlessze akár a tananyagra, akár önmagára vonatkozóan, akkor a klasszikus témazáró íratása helyett más, tevékenységközpontú számonkérési formákhoz érdemes fordulni. Ha egy tanár számára a számonkérésben nem a passzív befogadás és számadás a lényeg, hanem az aktív és életszerű részvétel, akkor újabb és újabb feladatokat és számonkérési formákat fog kipróbálni. S ezáltal a statisztikák szerint azt is sikerülhet elérni, hogy a diákok tudásszintje a számonkérés során emelkedjen.¹²

A hittanórai számonkérés célja nem csak a lexikális tudás ellenőrzése kell hogy legyen. Sokkal fontosabb, hogy a számonkérésben is megmutatkozzon a nevelő

¹¹ Többen vélik úgy, hogy a kulturális és társadalmi változások miatt az iskolákban a kátészerű hitoktatás nem éri el a célját napjainkban, s az ilyen típusú katekézis leginkább a családokba való. Mindebben egy egyházi iskola vagy egy gyülekezet legfeljebb a szülőknek tud segítséget nyújtani. Lásd pl. RYMARZ 2011, 537–539. o.

¹² A memória terjedelmét több vizsgálat is kutatta, amelyek szerint három nap után egy ember az olvasott anyag 10 százalékára, a hallott anyag 20 százalékára, a látott anyag 30 százalékára, a hallott és látott anyag 50 százalékára, a kimondott anyag 70 százalékára, a kimondott és megtapasztalt cselekvéshez kötött anyag 90 százalékára emlékszik vissza. ATKINSON 2003, 239–245. o., illetve http://www.felvi.hu/hallgatoknak/tanulas/aki_tanul_es_akit_tanitanak?itemNo=2.

jelleg, valamint a hitoktatást jellemző egyik legalapvetőbb szempont: az, hogy a hittan közösségi mű. Ha a témakört úgy zárja le egy feladat, hogy annak feldolgozása és a felfedezés élménye – akár csak kétfős – csapatban történik, a közösségi jelleg hangsúlyozásával, akkor a számonkérés során is fontos értékekkel gazdagodhatnak a diákok.

A számonkérési formák dilemmái

A fent felsorolt számonkérési formák kipróbálása természetesen számos kérdést vet fel.

1. Egyrészt felmerül annak a problémája, hogy vajon ezek a feladatok használhatók-e már alsóbb osztályokban is, vagy kizárólag a középiskolai korosztályban vehetők elő. Azt gondolom, hogy attól a korosztálytól kezdve, amikor bármilyen számonkérési formát bevezetünk, mindenképp érdemes és hasznos ezekkel a feladatokkal (is) próbálkozni. A svájci fejlődépszichológus, Jean Piaget óta ismerjük és a hitoktatás tervezésében is figyelembe vesszük azokat a fejlődési fázisokat, amelyek alapvetően meghatározzák a gyermek gondolkodási struktúráját.¹³ Mégis sokszor félreértelmezzük Piaget rendszerét. Piaget megállapítja például, hogy a formális operativitás szakasza, amelyben az ember elkezd absztrakt fogalmakban és általános törvényszerűségeken is gondolkodni, általában 11-12 éves korban kezdődik. Ezzel azonban nem mondja azt, hogy a fogalmi gondolkodás ne lenne jelen a gyermek életében már korábban is. Olyan mindennapi fogalmak, mint barátság, szeretet, félelem, irigység, bátorság igenis megjelennek a kisgyermeknél is, csak nem elvont módon, hanem konkrétan, és mindig a saját személyéhez kötötten. „A konkrét vallásos gondolkodás a 7/8–13/14 életévnek megfelelő intelligenciafázisra datálódik. Ebben a szakaszban a gyermek már képes operacionális, következetes gondolkodásra, de ez csak konkrét helyzetekre korlátozódik, arra, amit a gyermek lát, érez, tapasztal. A gyermek képes dolgokat csoportosítani, rendszeresen gondolkodni, látja az összefüggéseket, de nem képes általánosítani. [...] Verbális szinten képes a problémák feldolgozására, de csak énközpontúan értékeli őket, kizárólag a saját tapasztalatai szerint.”¹⁴ Azt is tudjuk, hogy a kisgyermek valamilyen formában már az iskoláskor előtt felteszi az élet alapvető kérdéseit: Miért hal meg a kismadár? Ki alkotta a világot? Ki vagyok én? Honnan jöttem? Hová megyek? Miért születtünk meg?

Mindezeket figyelembe véve nemcsak lehetséges, de véleményem szerint fontos már alsóbb osztályokban is úgy tanítani a hittant, hogy a számonkérés is kapcso-

¹³ Lásd pl. TAMMINEN–VESA–PYYSIÄINEN 1998, 51–60. o.

¹⁴ TAMMINEN–VESA–PYYSIÄINEN 1998, 52. o.

lódjon a gyermek életkérdéseire, jelen legyenek benne a saját tapasztalatai és – a konkrét szituációhoz kötött – fogalmi gondolkodása is. Ha ezt megtesszük, akkor talán nagyobb esélyünk van arra is, hogy később, amikor a kamaszkor elején átvált a konkrét operativitás szakaszából a formális operativitás szakaszába, akkor ne váljon számára a hittanórai tananyag s ezzel együtt a hitélménye és az egyházhoz való kapcsolata sem életidegenné, formálissá.

Természetesen a feladat típusának alkalmazhatósága nem jelenti a feladat tartalmának hasonlóságát. Míg tizenegyedik osztályban fogalmakat elemző feladat lehet például a teizmus, deizmus és ateizmus különbségének kifejtése, addig például negyedik osztályban kérdés lehet az ellenség és a felebarát viselkedése közötti különbségek megfogalmazása egy konkrét történeten keresztül. S mindez igaz lehet nemcsak a fogalomhasználatra, de az értékekről való gondolkodás, egy vers vagy egy ének elemzése, egy rajz vagy egy kisfilm megfigyelése és más számonkérési módok esetében is.¹⁵

2. A felsorolt számonkérési formákról pár éve minden ősszel beszélgetünk hatodéves hallgatókkal. A legelső kérdés ez szokott lenni: „Rendben van, de honnan tudom, hogy ő valóban elolvasta azt a könyvet, amelynek kapcsán írt a kegyelem kérdéséről egy fogalmazást? Nekem tanárként nincs annyi időm, hogy mindezeket elolvassam és ellenőrizzem!”

Azt gondolom, nem is kell. Ha a tanár elolvass egy diák által választott könyvet, az hasznossá válhat a tanár számára, de amennyiben nincs rá ideje – vagy kedve –, ne erőltesse magára. Mert a feladatnak és a számonkérésnek nem ez a célja, és nem ettől válik valódivá. A számonkéréssel akaratlanul is nevelünk. Vagy arra neveljük a diákot, hogy hogyan tanuljon meg lexikális tananyagot, vagy arra, hogyan alakítson ki saját értékrendet, hogyan fogalmazzon meg dilemmákat, s hogyan alkalmazza a

¹⁵ Nemrég épp egy saját tapasztalat kapcsán tettem fel a kérdést, hogy vajon sokszor nem becsüljük-e alul a diákok önálló (kritikai) gondolkodását. Egyik 7. osztályos hittan csoportom osztályához zsidó előadót hívtam meg, aki a zsidó tanításról, kultúráról, hétköznapokról, ünnepekről, szokásokról beszélt másfél órán keresztül. Az előadó rendkívül érdekesen, a diákokhoz közel álló módon beszélt az említett témákról, így a diákok nagy figyelemmel hallgatták végig az előadását, majd rengeteg kérdést tettek fel az előadónak még az óra utáni szünetben is. A csoporton belüli reflexiókra már csak pár nappal később, a következő órákon kerülhetett sor. Az osztály másik részét tanító kollégák aggódtak, hogy ez alatt a pár nap alatt a diákok mit tudnak kezdeni az elhangzott információkkal. Nagyon érdekes és tanulságos volt azonban látnom, hogy a diákok önállóan, minden tanári segítség nélkül teljesen helytálló megállapításokat tettek, és tökéletesen el tudták helyezni saját értékrendszerükben és hitvilágukban az előadáson hallottakat. Tanárként minimális feladatom maradt a reflexiók összegyűjtése során. A félelem, hogy vajon egy 12 évesekből álló csoport képes-e a fentebb megfogalmazott célokra, az ő esetükben teljesen alaptalan volt.

bibliai üzenetet. A hittanórai számonkérés néha talán lehet ellenőrzés. De érdemes elgondolkodnunk azon, hogy akár a diák munkájának, akár tudásának ellenőrzésére szorítkozunk, mire neveljük ezzel a gyerekeket hittanórán.

A jelenlegi magyar oktatási rendszer nem mindig segíti a tanárt és a diákot abban, hogy kölcsönös bizalmat ébresszen és éltesen egymásban. Pedig mekkora kincset jelent – s mennyire erős bibliai tanítás az –, ha sikerül bizalmat ébreszteni a diákban! Lehet, hogy nem ismerem azt a többórás művészfilmet, amelynek alapján a diák elgondolkodott az útkeresés kérdéséről. De miért kellene megkérdőjeleznem a szavát? És ha kiderülne is, hogy csak félig nézte meg a filmet: nekem nem azt kell értékelnem, hogy hogyan értékelte a filmet, és helytállóak-e a megállapításai a filmesztétika alapján. Önálló kérdései vannak? Jó kérdései vannak? Jól vázolta a dilemmát? Bibliai tanítással is összevetette? Felhasználta az órai tananyagot? Ha igen, akkor miért nem elég ez?

3. Sokszor felvetődik az a kérdés is, hogy a hittant tanító lelkész vagy hittanár nem feltétlenül ért a képzőművészethez, az irodalomtudományokhoz vagy a médiapedagógiához. Hogyan fogja tudni akkor értékelni a diákok által elkészített feladatokat?

A hittanórai munkáknak azonban nem az a célja, hogy tökéletes perspektívában jelenjenek meg a rajzok, vagy minden részletre kiterjedő olvasónaplót nyújtson be a diák. Ha ez megvalósul, az csak hasznos járuléka a munkának, azonban a cél az, hogy a téma feldolgozása a diák számára testhezálló feladat legyen – akár életkori sajátosságok, akár személyes érdeklődés miatt. Lesz olyan diák, akihez a rajz, máshoz a film, a könyv vagy az interjú fog közelebb állni. Lesz olyan gyermek, aki szívesen lerajzolja a karácsonyi történetet, más megtanul hozzá egy éneket, megint más pedig örömmel elkészíti a betlehemes figurákat. S biztosan olyan is akad majd, aki már nyolcévesen el akarja olvasni – és akár a többieknek is elmeséli – Jézus születéstörténetét a másik evangélium szerint. De nem lenne szerencsés a karácsonyi énektanulást számára is kötelezővé tenni vagy a bibliai történetolvasást a fabrikáló gyereknek előírni. Lehet, hogy elég, ha ő meghallgatja a társától. A személyes érdeklődéshez és tehetséghez való kötődés miatt ezért mindig célszerű egy témakör végén több számonkérési formát is felajánlani, amelyekből a diákok kedvük szerint választhatnak. A cél az, hogy valamilyen formában feldolgozzák az aktuális témakört.

4. A számonkérésből következő s azt alapjaiban meghatározó legfontosabb kérdés azonban az értékelése.

Az értékelésről

Matthew Lipman, a „gyermekfilozófia”¹⁶ irányzatának elindítója 1980-ban fogalmazta meg könyvében azt a társadalmi problémát, amelynek gyökerei már a kisiskolás oktatásban keresendők. Eszerint a nyugati kultúrában az számít okos embernek, aki intelligensen tud válaszolni a feltett kérdésekre, jól tud vizsgázni egy-egy ellenőrző és számonkérő szituációban. A valóságban azonban nem biztos, hogy ő az, aki tényleg okos. Az iskola mégis erre nevel: akkor kapsz ötöst, ha meg tudod válaszolni a kérdést, ha helyesen oldod meg a problémát. Lipman szerint a problémamegoldás előtt – még a megoldás felé vezető út első lépéseként – sokkal fontosabb lenne arra tanítani a gyermekeket már a kezdetektől fogva, hogy hogyan ismerjék fel a problémákat, s hogyan fogalmazzák meg azokat.¹⁷ Ezt a célt a gyermekfilozófiában egy-egy tanmese elmondása és megbeszélése szolgálja már egészen kisiskolás kortól.

A jelenség nem újkeletű, hiszen például Jézus is hasonlóképpen tanít. Amikor egy törvénytudó kérdezi meg arról, hogy mit kell tennie az örök élet elnyeréséért, Jézus visszakérdez, mintegy ellenőrzi a tudását: „*Mi van megírva a törvényben?*” (Lk 10,26) De rögtön folytatja is egy olyan értelmező kérdéssel, amelyben a törvénytudó saját problémaérzékenységére kíváncsi: „*Hogyan olvasod?*” A törvénytudó jól ismeri az írásokat, ezért számára nem okoz gondot a válaszadás – bár az önálló interpretáció hiányzik a feleletből. Jézus el is ismeri tudását, de rögtön hozzá is fűzi az elgondolkodtató mondatrészt: „*Helyesen feleltél: tedd ezt, és élni fogsz.*” (Lk 10,28) A törvénytudó pedig másodjára már kiváló problémaérzékenységről tesz tanúbizonyságot, amikor az általa felmondott lecke egyetlen legfontosabb pontjára kérdez vissza – bár még mindig az önigazolás álarca mögé bújva –: „*De ki a felebarátom?*” (Lk 10,29) Ekkor és csak ekkor, amikor az igazi problémát ismeri fel a diák, lehet belefogni a lényeges kérdések tárgyalásába – ekkor mondja el Jézus is egyik legismertebb és legfontosabb példázatát az irgalmas samaritánusról. A felebarát fogalmának tárgyalása mellett számomra a tanítás művészete az, amire Jézus példát mutat itt: hogyan juttatom el a diákot a valódi probléma felismerésére,

¹⁶ A gyermekfilozófia olyan pedagógiai program, amelynek célja az, hogy „a felnövekvő nemzedékeket képessé tegye az önálló gondolkodásra és a hatékony kommunikálásra”. A gyermekfilozófia szerint „az iskolarendszer nem elégedhet meg azzal, hogy egyoldalúan (a »katedra magasából«) közvetíti a »felnőttek kultúráját« a többnyire »hallgatásra« vagy reprodukálásra kárhoztatott tanulóknak”. Az oktatást valóban interaktív folyamattá akarja tenni azáltal, hogy „a korábbiaknál jóval hangsúlyosabban figyelembe veszi a tanulók életkori sajátosságát, valamint a felnőttekétől elkülönülő sajátos nyelvét és szubkultúráját”. JAKAB 2012, 100–101. o.

¹⁷ LIPMAN 1980, 60. o.

hogyan ismerem el a tárgyi tudását, de mégsem állok meg ezen a szinten, s hogyan juttatom el őt arra a kérdésfeltevésre, amely akár az egész életét megváltoztathatja.

A célt tévesztett értékelést és megerősítést Lipman társadalmi jelenségként fogalmazza meg, amelyből ő a tanmeséken keresztüli valódi problémafelismerést és megfogalmazást tartja a lehetséges kiútnak. A hitoktatásban is segítheti mindezt a bibliai történeteken keresztüli tanulás és problémafelismerés. Ám semmiképp sem a bibliai történetek kognitív „megtanulása” lenne célravezető, hiszen így csak „törvénytudókat” nevelnénk. Nem azt kell ugyanis megtanítanunk a gyermeknek, hogy hány darab leprás embert gyógyított meg Jézus, hanem sokkal inkább azt, hogy mi volt a gyógyítás háttere és fő üzenete. Miért voltak kiközösítve a leprás betegek? Milyen problémát jelentettek a közösség többi tagja számára? Miért volt furcsa, hogy Jézus szóba állt velük? Mi volt a probléma abban, hogy egyesek ezt meg sem köszönték?

Örömteli, hogy nagyon sok lelkész és hittanár gondolkodik és tanít ezzel a szemlélettel, de azt is látnunk kell, hogy mindennek megerősítését és hitelesítését jelenti az értékelés. Vagyis nem feltétlenül az a diák érdemel ötotst, aki el tudja mondani, hogy a Bibliában hol található a történet. A lexikális tudás természetesen fontos – bár tudni kell, hogy mely korosztály számára milyen részletességgel szükségszerű. Ahogyan többek között Bloom taxonómiájából is ismert,¹⁸ a kognitív tanulási szint a legalsó tanulási szintet képviseli, s csupán csak egy oldala a tanulmányoknak. Hiba lenne csak ezt az egy oldalt értékelni a diákoknál, mert nem valódi okosságra tanítanánk őket ezzel, s nem igazi, használható tudás megszerzésére motiválnánk őket ily módon.

Értékelési szempontok

De mit és hogyan értékeljünk? A lexikális tudást megkövetelő számonkéréssel szemben az egyéb formáknál nemcsak azt lehet értékelni, hogy a diák milyen kognitív és formális ismereteket tud felmutatni, hanem olyan további szempontokat is – legalább ekkora mértékben – figyelembe lehet venni, amelyeket a hitoktatás céljaként tűzünk ki a magunk számára.

Az alábbiakban néhány értékelési szempontot sorolunk fel, amelyek nem minden esetben jutnak egyforma szerephez a végső értékelés megállapításánál:

- az órán tanult – elsősorban a bibliai – ismeretek feldolgozása;
- a megadott források használata (Biblia, hitvallási iratok, egyháztörténeti szemelvények, egyházi énekek stb.);
- egy probléma felismerése és értelmezése;

¹⁸ Benjamin Bloom szerint a tanulási folyamatban a következő szintek követik egymást: megismerés, megértés, alkalmazás, analízis, összkép kialakítása, értékelés. Lásd pl. TAMMINEN–VESA–PYYSIÄINEN 1998, 96–97. o.

- az adott feladat kidolgozása, a feladatban való elmélyülés (sikerül-e egy dilemmát megfogalmazni, érveket kidolgozni, új szempontokat észrevenni, a témához kapcsolódó újságcikket találni stb.);
- önállóság, kreativitás, eredetiség, saját gondolatok jelenléte a munkában;
- lehetőség szerint a saját hitbeli gondolkodásban, vitakészségben, problémaérzékenységben, képességekben történő előrelépés.

A felsoroltak természetesen bővíthetők, kiegészíthetők s adott esetben szűkíthetők is. Van olyan feladat, amelyhez nem kell megadott forrásokat használni, van olyan, amikor a kreativitás kap legnagyobb szerepet, s van olyan feladat, amikor a diák toleranciakészségében hatalmas fejlődést lehet tapasztalni. Más és más súllyal eshetnek latba ezek a szempontok egy-egy feladatnál.

Amíg az értékelés alapelveit megtartjuk, addig nem okozhat gondot az értékelés sokszínűsége és változatossága. Sőt elősegítheti a célok megvalósulását is azáltal, hogy a diák kevésbé érzi egyoldalúnak vagy beskatulyázottnak magát.

Értékelési alapelvek

Érdekes, hogy egyházunkban szinte nincs olyan lelkész, aki ne tartana legalább egy-két hittanórát, mégis sehol sincsenek rögzítve a hitoktatáson belüli értékelés alapelvei. Utoljára hetven évvel ezelőtt jelent meg írás Súlyom Jenő tollából, amelyben hasznos és még ma is aktuális szempontokat sorol fel, de amelyeket ő is úgy zár le, hogy „szükséges volna hivatalos utasítás az osztályozásról”.¹⁹ Az értékelés alapelveinek összeállítására és megvitatására természetesen nem egy ember, hanem hittanárok és lelkészek közösségének a feladata kell hogy legyen. Most az alábbiakban csupán pár lehetséges – és számomra fontos – szempontot sorolok fel:

- Az értékelés biblikus szemléletű és nevelő jellegű legyen, amelyben a tanár mindig tisztelettel fordul a diák felé.
- A hitoktatás céljai valósuljanak meg a számonkérésben és az értékelésben is: a tanítványi életre bátorítson, az erkölcsi érzéket mélyítse, a tanuló önismeretét segítse stb.
- Fejlesztő, ösztönző legyen: a diákot motiválja, ne hátráltassa.
- Tanterv- és tanárközpontúság helyett gyermekcentrikusság valósuljon meg az értékelésben is, például azáltal, hogy személyre szóló legyen.
- Előre tervezhető és megbízható legyen. Vagyis már a feladat előtt tudja a diák,

¹⁹ SÓLYOM 1943, 424. o. Az értékelés alapelveiről ugyan nem található írás, ám a számonkérés és értékelés újragondolásának igénye megjelent néhány hittankönyvhöz írott tanári kézikönyvben is. (Lásd pl. SÓLYOM 1998, SÁNDOR–BALICZA–SÓLYOM 2008, BÉRES–KODÁCSY–SIMON–RÉZ–NAGY 2010.)

hogy mely szempontok lesznek hangsúlyosak a feladat értékelésénél. A tanár legyen mindig következetes az értékelésben is.

- A hittan közösségi mű, ezért lehetőség szerint a diákok együtt – és a tanár is a diákokkal együtt – vegyenek részt az értékelésben is.

Jó és rossz értékelés

Biztos vagyok abban, hogy a jó és a rossz értékelés következményeivel mindannyian találkozunk az iskolákban, gyülekezetekben.

A helyes értékelés segíthet a helyes önértékelés kialakításában, míg a rosszul végzett értékelés könnyen járhat romboló erővel. A jól végzett értékelés bátorságot, magabiztosságot adhat, segíthet a további gondolkodásban, akár a hitfejlődésben és az egyházhoz való kötődésben is. A rossz értékelés ellenben mindezeketől a lehetőségektől megfoszthatja a diákat.

A rosszul végzett értékelésnek számos változatát ismerjük, és ha őszintén végiggondoljuk saját tanítási gyakorlatunkat, akkor sajnos megláthatjuk, hogy a tanári munkában milyen könnyen esünk ezekbe a hibákba. Véleményem szerint rossz az értékelés, ha a gyereket minősítjük vele. Nem minősíteni kell a gyereket, hanem aktuális munkájára visszajelzést adni. Sokkal inkább értékessé tenni az értékelést számára. Rossz az értékelés, ha bárminemű autoritatív módszerrel történik, s tekintélyelvre épít, mert a diákra nem partnerként, nem ugyanannak a közösségnek a tagjaként tekint. Rosszul végzett a számonkérés és az értékelés, ha azt akarja bebizonyítani és megmutatni, hogy mit nem tud a diák, s hogy melyek a hiányosságai.

Rossz az értékelés és a számonkérés, ha fegyelmező eszközzé válik – még rosszabb esetben büntetéssé. Az ily módon eszközölt büntetésnek számos hátránya lehet. Például a büntetés hatása nem jósolható meg olyan jól, mint a jutalmazásé, mert míg utóbbi esetben egy konkrét cselekvés pozitív megerősítéséről van szó, addig a büntetés soha nem kínál fel jobb alternatívát. Ebből következően a büntetésnek lehetnek nem kívánt mellékhatásai: gyakran a büntető személytől (tanár, lelkész) vagy az adott szituációtól (hittanóra, számonkérés, önálló cselekvés) való félelemhez és ellenérzéshez vezethet.²⁰ A büntetés jelleg elkerülhető akkor, ha az értékelés olyan informatív részeket tartalmaz a diák számára, amelyek segítik őt a tanulásban és a személyisége fejlesztésében.

Nagyon fontos célkitűzés lehet a hitoktatásban az, hogy a számonkérés értékelése ne az utolsó eleme legyen egy-egy témakör feldolgozásának, hanem része legyen a tanulási folyamatnak! A tanár által adott értékelést mindenképp célszerű megbeszélni a diákokkal – egyenként vagy közösségben –, s továbbgondolni a fejlődési

²⁰ ATKINSON 2003, 208–209. o.

lehetőségeket, hiszen ezáltal a diák olyan hasznos képet kaphat saját munkájáról, amely nagyban segítheti önismeretét és önértékelését fejleszteni, a tanárnak pedig segíthet a felsorolt hibákat elkerülni.

Hitoktatáshoz illő értékelés

A pedagógiában az értékelés kérdése gyakran felbukkanó téma. Felmérések és adatgyűjtések igazolják azt a megállapítást, hogy bár Magyarországon ma a közoktatásban a tanárok ismernek új pedagógiai módszereket, „még mindig nagyrészt a hagyományosnak mondható, tanár- és nem tanulóközpontú, elsősorban frontális módszereket alkalmazva tanítanak és értékelik a gyerekek tudását”.²¹ Az utóbbi időkből egyesek a tanulói teljesítmények pontos összemérhetőségét hiányolják egy objektív, egységes mérce alapján, míg mások éppen a tanulók egymástól független, személyre szóló értékelését várják megvalósulni.²² Mindenki számára megfelelő, konszenzusos megoldás nemigen képzelhető el, hiszen az elérendő célok gyakran éppen egymásnak ellentmondóak. Ám a hitoktatásban megvan az a szabadságunk, hogy kreatívan és szabadon, gyermekcentrikusan és a hittan jellegéhez valóban illően végezzük az értékelést.

A hitoktatáshoz illő értékelés azonban nem a tévesen értelmezett „olcsó kegyelem” esete. Sokkal inkább az egyéni hátterek, a személyes fejlődési lehetőségek és adottságok tudatosítását jelentheti. Hittanórán meg lehet valósítani a differenciált oktatás mellett a differenciált – vagyis a diákok egyéni sajátosságait figyelembe vevő – értékelést is. Akár azért, mert a számonkérés különböző formáit nem mindig könnyű összehasonlítani, akár azért, mert a csoport egyes tagjai már évek óta részt vesznek hitoktatásban, míg például mások csak ebben a tanévben kezdték. De tartalmi érvek is szerepet játszhatnak a differenciálás alátámasztásában: mind az érdeklődés szerinti, mind a módszertani, mind a követelményekben megvalósuló differenciálás „olyan hajtóerő lehet, amely nagyságrendekkel hatékonyabbá tudja tenni a tanulást. [...] A különböző tanulók különféle pedagógiai »hullámhosszokra« érzékenyek. Akkor adunk mindenkinek esélyt, ha nem ragadunk le egyetlen tipikus módszernél (amely egyeseknek előnyös ugyan, de másoknak hátrányos), hanem változtatjuk a módszereket.”²³

A különféle számonkérési módszerek értékelésénél nem használhatjuk – kizárólagosan – az egyébként kognitív ismeretek számonkérésénél használatos szempontokat. Így például a dilemmák elemzésénél nem a végső álláspontot értékeljük és

²¹ RADNÓTI 2005, 140. o.

²² GERDA–BUDA 2009, 83–84. o.

²³ RADNÓTI 2005, 152. o.

osztályozzuk. A nyitott kérdések átgondolásánál nem a válaszban megfogalmazott „végeredményt” keressük és osztályozzuk. Az irodalmi mű kapcsán írt házi dolgozatban nem az irodalomórai olvasónapló részletességével leírt adatok jelentik az igazi feldolgozottságot. A képzőművészeti alkotásnál nem a szubjektív, érzelmi kötődést értékeljük, s nem is a művészeti szempontoknak való megfelelés lesz a fontos egy teológiai kérdéstről történő gondolkodás során. Az indoklás kimenete helyett sokkal fontosabb az érvelés háttere, logikája, alapvetése. Meg tudja-e mondani, miért gondolja valamiről azt, amit mond? Milyen bibliai, teológiai érveket tud felhozni álláspontja alátámasztásául? Hogyan tudja más – esetleg ugyanúgy keresztény – érvekkel ütköztetni saját álláspontját? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása sokkal fontosabb és tanulságosabb, mint az álláspontnak csupán a végeredményét vizsgálni. S ezzel elkerülhető az a – diák és tanár számára egyaránt kellemetlen – konfliktus is, amelyben a diák a tanár véleményét próbálja kitalálni s megírni, az ő valós vagy vélt álláspontjának akar megfelelni, ahelyett, hogy önálló gondolatait hozná felszínre.

Dicséret és kritika

Az értékeléssel kapcsolatban gyakran lehet hallani azt az ellenvetést, hogy „hittanórán nem kellene osztályozni, mert úgyis mindenki ötöst kap”. Egyrészt megnyugtató, hogy Sólyom Jenő korábban említett írásának nyitómondata is úgy hangzik: „Kötelességünk osztályozni.”²⁴ Másrészt viszont ez az ellenvetés nem elhanyagolható.

„Ha úgyis mindenki teljesíti a feladatot, miért kellene osztályoznunk azt?” „Miért írjak be mindenkinek ötöst?” „Ha úgyis az egész osztály részt vesz az idősek otthonában tett látogatáson, miért kellene egyeseknek ötöst adni azért, mert előkészülnek rá, másoknak pedig azért, mert beszámolót írnak róla? Nem természetes ez?”

De igen. Jó lenne, ha az lenne. De nem kellene ezért a dicséretnek is természetesnek lennie?

Ma nemcsak az egyházra, de az egész társadalomra is igaz, hogy nem dicsérünk eleget! Kimondva vagy kimondatlanul – elvárunk, kérünk, természetesnek vesszük, mérlegelünk, értékelünk, újra elvárunk. Elvégezzük, megtanuljuk, megírjuk, leadjuk, kidolgozzuk, megszervezzük, lebonyolítjuk, teljesítünk. De nem dicsérünk – s nem kapunk dicséretet. Vagy csak nagyon keveset. Szűkmarkúan bánunk a dicséretekkel, másrészt égünk a vágytól, hogy néha minket is megdicsérjenek.

Baj-e, ha mindenki ötöst kap? Attól függ. Mindenki elvégezte a munkáját? Mindenki jól végezte el? Akkor miért ne kapna mindenki ötöst? A „hittanon úgyis mindenki ötös” csak akkor baj, ha mögötte semmilyen teljesítmény, semmilyen valódi érték nem áll. A teljesítményeket, a valódi értékeket azonban nem úgy kell

²⁴ SÓLYOM 1943, 423. o.

megszabnunk, hogy csak a felső 10 százalék teljesíthesse. Nem kvótára osztályozunk – legalábbis hittanórán nem.

Mindez igaz nemcsak a dicséretre, de a nem tökéletesen végzett munkára is. Mert ki is tudná hiba nélkül végezni a feladatát? Teljesítünk egy feladatot – s aggódunk előtte, közben és utána, hogy vajon mindent jól végeztünk-e, vajon jól mondtuk-e, jól tettük-e, nem felejtettük-e el, nem léptük-e át, nem tenyereltünk-e bele, nem volt-e túl kevés vagy épp túl sok. Jó lesz-e a dolgozat, megtanultam-e mindent, sikerül-e megoldanom egy feladatot?

Nemcsak a dicsérettel bánunk szűkmarkúan, de a helyénvaló, építő, segítő kritikával is. Egy jókor, jó helyen mondott konstruktív vélemény egész élethelyzeteket segíthet megoldani. Egy valódi – és jól elmagyarázott – közepes osztályzat jelenthet igazi előrelépést a tanulásban éppúgy, mint a személyiség fejlődésében. Egy reális, őszinte visszajelzés egy dolgozatra, egy projektfeladatra, egy prédikációra vagy egy tanórára vonatkozóan nemcsak tartalmi segítséget, de új bátorságot is adhat a következő próbálkozáshoz. Pszichológiai kutatásokkal igazolták, hogy maga a pusztán dicséret – amelyhez nem kapcsolódnak olyan elsődleges megerősítők, mint étel, ital, kényelem vagy az ezeket biztosító pénz – képes egy viselkedést hosszú távon fenntartani.²⁵ Mondhatnánk, hogy a dicséret – hosszú távon is – éltet. Élünk vele a hitoktatásban is! S bár kutatást nem ismerek hozzá, de úgy vélem, nemcsak a dicséret, hanem a helyes kritika, az őszinte vélemény is éltet. Csak meg kell tanulnunk a helyes értékelést s annak a megfelelő kommunikációját!

Gyülekezeti hittan

Noha a hittanórai értékelésről elsősorban az iskolai keretek között megvalósuló forma kapcsán írtam, mégis egy gondolat erejéig szeretném feltenni a kérdést: Mi a helyzet a gyülekezeti hittannal? Kell-e, lehet-e, szabad-e ott értékelni?

Noha gyülekezeti hittanórán értelemszerűen nincs érdemjegy,²⁶ mégis érdemes a gyülekezeti hittanórán végzett munka értékelésén elgondolkozni. Ha osztályzattal nem is lehet kifejezni, de egy-egy megtárgyalt témakör után vagy elvégzett munka végén egyfajta összegzés, pozitív visszajelzés, építő kritika, segítő beszélgetés szükséges és rendkívül hasznos lehet. Adott esetben egy projektmunka, amelyet a

²⁵ ATKINSON 2003, 206–207. o.

²⁶ Kivételt jelenthetne az egyházközség épületében, gyülekezeti keretek között megtartásra kerülő általános iskolai hit- és erkölcsstanóra, amelynek megvalósításához több feltételnek is teljesülnie kell. (Lásd 22/2013. Emmi-rendelet, 182/B. § (4)) De ez nem az eredeti értelemben vett gyülekezeti hittanóra: csak a helyszín azonos, de jellegében és tartalmában iskolai hit- és erkölcsstanórának számít.

gyülekezeti hittancsoport vagy ifjúsági csoport együtt elvégez s bemutat például az istentisztelet keretei között, ahol még dicséretet is kapnak érte, többet jelenthet számukra minden iskolai ötösnél.

Bár egy tanár számára az értékelés és a számonkérés elmélete és gyakorlata egyáltalán nem könnyű feladat, hanem sokkal inkább buktatókkal teli munka, mégis lehet mindezt izgalmassá, hasznossá és valóban nevelő jellegűvé tenni – mind a tanár, mind a diák számára. Ehhez azonban a számonkérés és az értékelés formáit s a róluk alkotott szemléletünket kell újragondolnunk, de nem szabad azokat megszüntetnünk. Ezek segítségével talán a hitoktatásban részt vevő diák is több dologra, személyesebb élményekre és hasznos tapasztalatokra emlékszik majd vissza évekkal vagy akár évtizedekkel később.

Felhasznált irodalom

- ATKINSON, Rita L. – ATKINSON, Richard C. – SMITH, Edward E. – BEM, Daryl J. 2003. *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BÉRES Tamás – KODÁCSY-SIMON Eszter – RÉZ-NAGY Zoltán 2010. *Közelebb az Élethez. Tanári kézikönyv*. Luther Kiadó, Budapest. http://www.lutherkiado.hu/handbooks/kozelebb_az_elethez_tanari.pdf. (Letöltés: 2013. május 31.)
- GERDA Henriett – BUDA András 2009. A tanulói teljesítmények értékelése egy holland középiskolában. *Új Pedagógiai Szemle*, 59. évf. 10. sz. 83–90. o.
- GÖNCZÖL Enikő – JAKAB György 2012. Az iskolai erkölcsoktatás dilemmái. *Új Pedagógiai Szemle*, 62. évf. 4–6. sz. 52–55. o.
- HEGEDŰS Gábor (szerk.) 2002. *Projektpedagógia*. Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar, Kecskemét.
- HORTOBÁGYI Katalin 2003. *Projektkézikönyv*. Iskolafejlesztési Alapítvány, Budapest.
- JAKAB György 2012. Erkölcsstan és médiaismeret a gyermekfilozófia tükrében. *Új Pedagógiai Szemle*, 62. évf. 4–6. sz. 99–111. o.
- KAMARÁS István 2012. Javítható-e az „erkölcsstan vagy hittan” elképzelés? *Új Pedagógiai Szemle*, 62. évf. 4–6. sz. 78–91. o.
- LIPMAN, Matthew 1980. *Philosophy in the Classroom*. Temple University Press, Philadelphia.
- A Magyarországi Evangélikus Egyház „Hit- és erkölcsstan” tantárgyi kerettanterve az 1–12. évfolyamok számára. <http://teol.lutheran.hu/etn/modulok/irattar/index.php?id=1714>. (Megtekintés: 2013. május 31.)
- NYÍRI Kristóf 2001. Virtuális pedagógia – A 21. század tanulási környezete. *Új Pedagógiai Szemle*, 51. évf. 7–8. sz. 30–39. o.
- RADNÓTI Katalin 2005. Milyen oktatási és értékelési módszereket alkalmaznak a pedagógusok a mai magyar iskolában? In: Kerber Zoltán (szerk.): *Hidak a tantárgyak között*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 131–167. o.

- RYMARZ, Richard 2011. Catechesis and Religious Education in Canadian Catholic Schools. *Religious Education*, 106. évf. October–December. 537–549. o.
- SÁNDOR Éva – BALICZA Iván – SÓLYOM Anikó 2008. *Kapcsolatok. Tanári kézikönyv*. Luther Kiadó, Budapest.
- SÓLYOM Anikó 1998. *Tanári kézikönyv*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- SÓLYOM Jenő 1943. Az osztályozás kérdése a vallásitanításban. *Lelkipásztor*, XIX. évf. 9–10. sz. 423–430. o., 469–475. o.
- SZŰCS Ferenc 1995. *Hitvallásismeret*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Rendszeres Teológiai Tanszék, Budapest.
- TAMMINEN, Kalevi – VESA, Laulikki – PYYSIAINEN, Markku 1998. *Hogyan tanítsunk hit-tant?* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

Joób Máté

A LÉLEKÁPOLÁS KÜLÖNBÖZŐ SZÍNTEREI

KÍSÉRLET A SPIRITUALITÁS, LELKIVEZETÉS ÉS LELKIGYAKORLAT FOGALMAINAK EVANGÉLIKUS MEGKÖZELÍTÉSÉRE

Bevezetés

A Magyarországi Evangélikus Egyház felkérésére 2010-ben egy átfogó szociológiai felmérés készült, amelynek az volt a célja, hogy feltérképezze a magyarországi evangélikus hívők, egyháztagok, lelkészek, egyházi intézményi szereplők véleményét az egyház működéséről, problémáiról, valamint hogy elemezhető információt szerezzen a hitélet gyakorlásáról és egyéb egyházi tevékenységekről. A már több ízben publikált adatok közül vizsgálódásunk szempontjából érdemes kiemelni azt a megállapítást, miszerint egyházunk tagjai csak nagyon csekély mértékben igénylik a lelkészek részéről a személyes kapcsolatot és az ezekben formát öltő lelkigondozást, kísérést és személyes támogatást, azaz összefoglalóan a lelki életükkel kapcsolatos személyes segítségnyújtást (75 százalék még soha nem élt ezekkel a lehetőségekkel). Ez a megállapítás különösen is érdekes annak a további eredménynek a fényében, hogy azok a hívek, akik mégis lelkészhez fordultak, szinte mindannyian (91 százalék) úgy nyilatkoztak, hogy hasznosak voltak számukra ezek a találkozások.¹ De akkor vajon miért jönnek létre nehezen az ilyen jellegű személyes kapcsolatok? És ha ilyen kevesen veszik igénybe a személyes lelki segítséget, akkor vajon az egyháztagok hogyan ápolják személyes hitüket, hogyan küzdenek meg lelki és magánéleti kríziseikkel? Bár az adatok feldolgozásakor alapvetően pozitív értékelést kapott a személyes ima gyakorlása, mégis elgondolkodtató, hogy a híveknek csak valamivel több mint a fele imádkozik napi rendszerességgel, és a megkérdezettek csupán hetede merít naponta a Szentírásból.² Korunkban, amikor egyre inkább teret hódítanak az egyházon és a kereszténységen kívüli, önmagunkra találást célul kitűző vagy az univerzummal történő egyesülést szorgalmazó spirituális törekvések, ezek az adatok mindenképpen elgondolkodtatóak.

Jelen tanulmányban a spiritualitás, a lelkivezetés és a lelkigyakorlat fogalmát és a mögöttük meghúzódó tartalmakat kívánom röviden bemutatni, valamint

¹ FÁBRI 2010, 111–112. o.

² Uo. 106. o.

személyes tapasztalataimra és eddigi olvasmányaimra támaszkodva értelmezni. Először szeretném bemutatni a spiritualitás fogalmának sokrétűségét és értelmezhetőségének gazdagságát, szem előtt tartva azt a lehetőséget, hogy saját teológiai fogalmi rendszerünkben is meghatározzuk a kifejezést. Majd a lelkivezetésről és a lelkigyakorlatról szólok, amely kifejezések már közel sem olyan tág ölelésűek, hiszen leginkább a nyugati kereszténységen, azon belül is a római katolikus hagyományon keresztül váltak ismertté, és talán éppen ezért evangélikus kontextusban még mindig idegenül csengenek. Meggyőződésem és személyes tapasztalatom ugyanakkor, hogy olyan tartalmat és benne kétezer éves tradíciót hordoznak magukban, amire mindenképpen érdemes odafigyelnünk. Általában három lehetőség áll előttünk, amikor ezekkel a fogalmakkal találkozunk: 1. Mivel a saját evangélikus kegyességünkötől teljesen idegennek érezzük mind tartalmi, mind formai szempontból, ezért egyáltalán nem foglalkozunk velük. 2. A személyes lelki élet gyakorlásához elengedhetetlenül szükségesnek érezzük, így a kialakult és hosszú ideje jól bevált formai sajátosságokkal együtt átvesszük őket. 3. A tartalmi hangsúlyokat és célokat komolyan véve, de sajátosan evangélikus formákba átültetve támogatjuk a személyes hit elmélyítésének ezen lehetőségeit.

Nem könnyű persze a sajátosan evangélikus forma meghatározása. Erre az egyháztörténet sem ad egzakt választ, de napjaink színes, az ökumené felé egyre nyitottabb vallásgyakorlata sem engedi a merev határok meghúzását. Ma már egy falon elhelyezett ikon is lehet ugyanúgy egy evangélikus otthon ismertetője, és már a napi Szentírás-olvasás sem kizárólag a protestáns családok védjegye.

Bárhogyan is kezdjük el vizsgálni a fenti fogalmakat, nem szabad elfelejtenünk ezek személyes jellegét. Így mindenfajta vizsgálódás előtt érdemes először magunkban feltenni a következő kérdéseket: Mi jellemzi az én személyes spiritualitásomat? Milyen vonások határozzák meg a kegyességemet? Hogyan ápolom a hitemet? Milyen segítséget szoktam igénybe venni, ha személyes hitéletemben elakadást érzek? Vajon a begyakorlott formák elősegítik-e a hitben való növekedésemet?

Egy személyes hitvallással is tartozom a bevezető sorok végén. A tanulmány címében nem véletlenül szerepel nagybetűvel a Lélekápolás kifejezés. A lelki élet egyéni és közösségi karbantartásának is akkor van igazán értelme és eredménye, ha azt nem mi végezzük, de nem is a mellettünk álló segítő vagy kísérő, hanem maga a Lélek, akire mi csak ráhangolódni tudunk ebben a folyamatban.

Spiritualitás – ki a cselekvő?

Mindenfajta szociológiai felméréstől függetlenül a hétköznapi szintjén is jól érzékelhető a „lelki dolgok” iránti általános érdeklődés. Ha rendszeresen látogatjuk a könyvárúhákat, magunk is tapasztalhatjuk, hogy az ezotériával, távol-keleti vallásokkal és a hétköznapi szinten is fogyasztható spiritualitással foglalkozó könyvek kínálata milyen mértékben növekszik. Tévedés lenne azt gondolni, hogy csak a kínálat nő. A megnövekedett kereslet jól tetten érhető egy orvosi rendelőben, egy vonatkupéban vagy éppen egy játszótér padján ülő szülők mellett. Ha néhány évtizeddel ezelőtt két ember egymás mellett ülve vallásos könyvet olvasott, és megszólították egymást, minden bizonnyal örömmel beszélgettek olvasmányaikról. Talán félszavakból is megértették egymást, mert közös irányultságuk és érdeklődésük titokzatos módon összekötötte őket. Ma már sokkal kevésbé biztosítottak az ilyen jellegű élmények. Az egymástól eltérő transzcendentális éhség és spirituális irányultság talán még növelheti is a távolságot ember és ember között. De mit is értsünk spiritualitás alatt?

Ha magunk elé képzelünk egy skálát, akkor az egyik végpontjában a spiritualitást úgy értelmezhetjük, hogy az nem más, mint a keresztény hit gyakorlati megnyilvánulása. Olyan szinonim fogalmak kerülnek elő, mint a megszentelődés, misztika, aszketizmus, kegyesség, lelkiség, az istenhit gyakorlata.³ A spiritualitásban szereplő *spiritus* latin kifejezés egyszerre utal a Szentlélekre és az ember lelkére. Ennek a végpontnak két érdekes meghatározását adja Klaus Douglass német evangélikus lelkész, akinek írásai hazánkban is jól ismertek. Így fogalmaz Douglass: „A spiritualitás istenkapcsolatunk erotikája.” „A spiritualitás az a mód, ahogyan Jézus testvéreiben kifejeződik Istenben lelt örömük.”⁴ Christian Möller heidelbergi professzor is a spiritualitás és az istenkapcsolat szoros összefüggését hangsúlyozza, amikor arról szól, hogy a kifejezés maga a francia dominikánus teológiából ered, a *spiritualité* fogalmából, amelynek a következő értelmezéseit emeli ki: „a Lélek testté lesz”, „a Lélek életforma lesz”, „a Lélek tetté lesz”.⁵ A spiritualitásnak ez az értelmezése tehát teljes mértékben különbözik attól a megközelítéstől, amely a lelki dolgokkal való emberi kezdeményezésen alapuló foglalatosságra helyezi a hangsúlyt. Itt a Lélek akar emberi dolgokkal foglalkozni, és nem az ember lelki dolgok iránti nyitottságáról van szó. Szükséges ugyanakkor hangsúlyoznunk, hogy ezt a két ellentétes kiindulási pontot nehezen tudjuk szétválasztani a hétköznapi gyakorlatában.

³ WIKSTRÖM 1994.

⁴ DOUGLASS 2001, 182–183. o.

⁵ MÖLLER 2005a, 162. o.

A képzeletbeli skála másik végpontján egy olyan spiritualitásértelmezés áll, amelynek nincs szüksége személyes Istenre, de még közösségre sem. Ha az előbbit teisztikus (istenközpontú) spiritualitásnak nevezzük (a meghatározás Richardstól és Bergintől származik⁶), akkor erre a természetes (új) spiritualitás fogalma illik leginkább. Ennek egyik sajátos meghatározása a következő: „Spirituális élmény minden örömteli aktivitás, amely az agy nyugalmához vezet.”⁷

Ahogy az idézetekből is érzékelhetjük, az egyik oldalon a spiritualitás inkább gyakorlat vagy tapasztalás, a másik oldalon meghatározottság.⁸ Más megközelítés szerint: az egyik oldalon közösségi létben megélt vallásosság, a másik oldalon pedig a transzperszonális tapasztalatokra épülő spiritualitás. Természetesen nem célunk kibékíteni az egymástól eltérő megközelítéseket. Úgy a Lélek munkája, mint az emberi hiányból forraszó vágyakozás is végső soron az egyik legnagyobb misztérium. A természetes (új) spiritualitás iránti esetleges zsigeri ellenérzésünket vagy a jelen-ség feletti elhamarkodott ítékezésünket ugyanakkor megszelídítheti Augustinus *Vallomások* című munkájának talán legismertebb mondata: „Magadnak teremtettél minket, Urunk, és nyugtalan a mi szívünk, míg benned meg nem nyugszik.”

A spiritualitás témájával az utóbbi években a pszichológia is intenzíven foglalkozott. Ez azért is figyelemre méltó, mert a mélylélektan és a viselkedésterápia követői sokáig semmilyen érdeklődést nem mutattak a spiritualitás és a vallásos jelenségek iránt. Mostanra azonban elmondhatjuk – többek között a humanisztikus pszichológia térnyerésének köszönhetően –, hogy a személyiség- és fejlődépszichológia, valamint az egészség-, illetve a szociálpszichológia igen nyitottá vált ezen jelenségek iránt.⁹ A pszichológiai empirikus kutatások elsősorban azt kívánják feltárni, hogy a spiritualitásnak milyen kimutatható hatása van a megküzdés folyamatában, a szenvedés feldolgozásában, a halálhoz fűződő viszony alakításában, az egészség fenntartásában és a gyógyulásban. Vajon mindezekhez a vizsgálódásokhoz mit tud hozzátenni a kereszténységhez és egyházi közösségekhez szorosan kapcsolódó spiritualitás, szem előtt tartva az egészség holisztikus szemléletét, amelyet Gyökössy Endre olyan világosan és egyszerűen fogalmazott meg: az egészség nem más, mint egyensúly befelé (önmagam elfogadása), egyensúly kifelé (kapcsolataim mások és a természet, a kozmosz felé), egyensúly felfelé (önmagam felülmúlása, istenkapcsolatom)?¹⁰

Vitathatatlan, hogy mára a spiritualitás szó gyűjtőfogalommá vált. Talán éppen

⁶ RICHARDS–BERGIN 2002.

⁷ RABIN 2003, 157. o.

⁸ KOTILA 2003, 13. o.

⁹ HORVÁTH-SZABÓ et al. 2009, 173. o.

¹⁰ GYÖKÖSSY 2002, 248. o.

ezért is szükséges, hogy mi magunk elgondolkozzunk azon, hogy vajon meghatározható-e egy sajátosan evangélikus spiritualitás. Christian Möller már idézett művében a keresztény spiritualitás különböző irányzatainak közös jellemzőjéről beszél, amikor azt hangsúlyozza, hogy a spiritualitásnak a Lélek által irányítottnak kell lennie. Szintén egyetemes ismérvként szól arról, hogy a spiritualitásnak egyszerre kell cselekvésorientáltnak és meditatívnek lennie. Bár a keresztény lelkiség közös jellemzőjeként szól ezekről, nem tagadja, hogy ez egyben kritika is a későprotestáns vagy egyoldalúan szó-, tett- vagy hangulatoorientált kegyességgel szemben.¹¹ Ez utóbbi jellemzőnek az ökumenikus beágyazottsága tagadhatatlan. Elég csak a bencések jelmondatára gondolnunk (ora et labora), amely a Debreceni Református Kollégium belső udvarának homlokzatáról (orando et laborando) is emlékezteti a mindenkori diákokat: az imádság és a munka összetartozik. Harmadik ismérvként – és itt már egy sajátosan evangélikus vonás kerül elő – Möller Luther egyik gondolatát helyezi a középpontba, amely a bűnök felnagyításáról szól (magnificare peccatum) abban az értelemben, hogy azokat napfényre kell hozni, láthatóvá kell tenni, hogy mindezeket Jézus Krisztus bocsánata fedje el. Ez merőben ellentétes a természetes emberi működéssel. A szégyen, a sebezhetőség, a büntetéstől való félelem miatt mi inkább kicsinyíteni akarjuk vétkeinket. A bűnök felnagyítása ezzel ellentétes folyamat, de semmiképpen nem jelent valami önmarcangoló tevékenységet vagy valamilyen fajta önmagunk felé irányuló szemlélődést. Jézus keresztjét szemlélve juthatunk el igazi önismeretre (benne bűn ismeretre), és Jézus kereszten elhangzott megbocsátó szavában nyerhetünk igazi felszabadulást az új életre.

Möller egy másik, szintén magyarul is megjelent tanulmányában külön is szól a lutheri spiritualitás jellemzőiről.¹² Itt most csak megemlítjük főbb pontjait: a már említett magnificare peccatum mellett (1) nagy hangsúlyt helyez arra, hogy a keresztény embernek nyitottnak kell lennie a folyamatos változásra (2), amely a keresztségben kezdődik el (3), és amelynek egyik fontos eszköze a méltatlanul elfeledett magángyónás (4), amelyről olyan egyszerűen ír Luther a *Nagy káté*-ben: „Amikor a gyónásra intek, semmi mást nem teszek, mint hogy arra intek, hogy kereszténnyé legyetek.” Ide sorolja a szerző még az ének és a beszéd dinamikáját (5), a spiritualitás adventi jellegét (6), az én felesleges aktivitásától való megszabadulást (7) és a hétköznapi dolgok iránti lelkesedést (8).

Nem szembehelyezkedve a fenti felsorolással, de mégis szeretnék az alábbiakban bemutatni egy olyan lehetséges összegzést az evangélikus spiritualitásról, amelyben talán nagyobb hangsúlyt kap a spiritualitás interperszonális és közösségi dimenziója.

¹¹ MÖLLER 2005a, 162. o.

¹² MÖLLER 2005b, 290. o.

1. Van egy fogalom a megváltás teológiájának lutheri értelmezésében, amely a spiritualitás szempontjából is figyelemre méltó: *communio idiomatum*.¹³ Ennek lényege, hogy *Krisztus szentségként* teremtő szeretetből eggyé lett az emberrel, hogy magára vegye minden töredezettségét, hiányát, gyengeségét és bűnét, hogy aztán odaadja az embernek mindazt, ami az övé. Az Ige testté lett, hogy a test Ige legyen. Az erő gyengeséggé lett, hogy a gyengeség erő legyen. Hit által ez a csere ma is megtapasztalható. Ebben az értelemben az egyház a hit közössége. Krisztus azonban *példaként* is megjelent előttünk, aki a lefelé tartó és a mélységben vergődő szenvedő felé irányítja a figyelmünket. A *másik ember* töredezettségére, hiányára, gyengeségére és bűnére, hogy a másik ember terhén enyhítsuk azzal a cserével, ahogy megtapasztaltuk hit által Krisztus felénk fordulásában. Az embertársi szeretetben a tulajdonságok itt is kicserélődnek, és így lesz a keresztyén testvérből Krisztus a vigasztalásra szoruló számára. Hit és szeretet elválaszthatatlan egységben a spiritualitás megélésében.

2. A spiritualitás az egész egyház küldetése és feladata. Alapvető éltető jellemzője, amely nem korlátozható a lelkészek vagy hivatalos tisztségviselők működésére, de egyetlen résztevékenységre sem. A spiritualitás valójában a szeretet realizálása az egyházban, amely nem sajátítható ki és nem is korlátozható.

3. A kereszti teológiája (Luther) is fontos üzenetet hordoz a spiritualitás számára. Ez valójában nem különálló tanítás vagy hittétel, hanem az egész lutheránus gondolkodás struktúrája és dimenziója.¹⁴ Lényege abban áll, hogy Isten mindig az ellentétekben elrejtőzve cselekszik, pontosan ellentétesen azzal, ahogy az ember gondolná. Isten valósága rejtve marad, Isten nem is látszik Istennek. Ő „megaláz, de fel is emel, sírba visz, de meg is elevenít” – ahogy a temetési liturgiánkban szerepel. Isten pont ellentétesen cselekszik ahhoz képest, ahogy az ember a jó és az igaz ismeretében feltételezné. Talán nem is kell külön hangsúlyozni, hogy ennek a megközelítésnek milyen ereje lehet egy emberi életút mélypontján, amikor zsigerből inkább az elhagyatottságunkra tudunk gondolni, akár saját életünkben, akár embertársunk életében érezzük mindezt. A spiritualitást sokszor hajlamosak vagyunk összekötni lelki életünk pozitív csúcspontjaival. Mintha azokban fedezhetnénk fel leginkább Isten jelenlétét. A kereszti teológiája a mélységekben megtapasztalható spiritualításra nyithatja meg a figyelmünket és tehet érzékennyé, hogy kísérelként a mélységeiben egyedül maradt embertársunk mellé szegődünk.

4. Végül a spiritualitás szorosan hozzátartozik az egyház közösségi dimenziójához. Akár vertikálisan, akár horizontálisan szemléljük, csak közösségi keretek

¹³ MANNERMAA 1998, 19. o.

¹⁴ LOEWENICH 2000, 14. o.

között képzelhető el a spiritualitás megélése a hit és szeretet egységében. Befelé fordulásunkat mindig meg kell előznie a felfelé tekintésnek. *„Tekintetem a hegyekre emelem: Honnan jön segítségem? Segítségem az Úrtól jön, aki az eget és a földet alkotta.”* (Zsolt 121,1) Ez az a vertikálitás, amely megkülönbözteti a keresztény spiritualitást minden más spirituális útkereséstől, de olyan különálló vallásos teljesítményektől is, amelyek a megigazolást vagy a megszentelődést saját cselekmények által kívánják elérni. A közösségi dimenzió horizontális megközelítése pedig azt kívánja hangsúlyozni, hogy a spiritualitás elsődleges közege maga az egyházi közösség annak minden hagyományával és jelen kihívásával együtt. És itt most a hagyomány alatt nem kizárólag a reformátori gyökereket kell értenünk, hanem azt a nemzetiségi sokszínűséget, amely saját egyházunkat régóta meghatározza. Főleg a nagyvárosi és budapesti gyülekezeteinkre jellemző, hogy tagjaik között sokan vannak, akik vidéki gyülekezetekből jöttek, magukkal hozva az otthoni gyülekezet szokásait egyedi spirituális tartalmukkal. Ezek mind formai, mind tartalmi szempontból gazdagítóan formálhatják közösségeink spirituális életét.

Akár az egyház egésze, akár az egyének felől nézzük, számtalan formája van annak, hogy keresztény hitünket ápoljuk és annak gyümölcséről tanúságot tegyünk. Az istentiszteletek központi jelentősége miatt és a gyülekezeti kisközösségek szükségének hangsúlyozása következtében egyházunkban a Lélekápolás leginkább közösségi formákban valósul meg. Ha nemcsak a hit ápolására gondolunk, hanem a tanúságtételre is, akkor is hasonló következtetésre juthatunk, hiszen az elmúlt húsz évben számtalan szociális és oktatási intézményt vett vissza/át az egyház, ezzel is tovább hangsúlyozva a közösségi dimenziót. Ez mind öröndetes, de magában hordozza azt a veszélyt, hogy az egyház könnyen pusztán fenntartó intézménnyé válik, amelyben a hivatásos munkatársak is csak fenntartó személyzetként jelennek meg, teljes mértékben háttérbe szorítva vagy elfelejtve eredeti küldetésüket, hogy Lélekhordozók és lelkivezetők legyenek. Éppen ezért a következő fejezetben szeretném körbejárni a lelkivezetés és lelkigyakorlatok kérdését, amelyek a Lélekápolás gazdag hagyománnyal bíró egyéni formái.

Lelkivezetés – a vallásos elit szükséglete?

Közel tíz évvel ezelőtt, amikor elkezdtem a lelkigondozói szakirányú továbbképzést, feltételként írták elő, hogy lelkivezetői kapcsolatban legyenek a tanulmányaim alatt. Bár korábban alkalmanként kértem segítséget tapasztaltabb lelkészársaimtól, ez a fajta kapcsolat számomra ismeretlen volt. Nagy örömmel és lelkesedéssel kerestem fel egy idősebb pap-lelkivezetőt, akit a lelkivezetés kérdésében jártasabb hallgatóársaim ajánlottak.

Mindig emlékezetes marad számomra, ahogyan ebben a kapcsolatban megértetem a lelkivezetés lényegét. Az történt ugyanis, hogy a lelkivezetőm alig érdeklődött felekezeti hovatarozásomról, sőt néha még el is tévesztette, hogy melyik egyházhoz tartozom. Ez kezdetben némileg bántott is, de aztán rájöttem, hogy valójában ez az „érdektelenség” a lelkivezetői kapcsolat egyik sajátosságát tükrözi. Lelkivezetőm valóban arra próbált figyelni, amire én őt meghívtam, és amire ő elfogadta meghívásomat: legyen segítségemre személyes istenkapcsolatom ápolásában. Ennek a kísérő kapcsolatnak egy részletes meghatározása a következőképpen szól: „A lelkivezetés arra figyel, mi történik az Isten és az egyén közötti kapcsolatban, mi történik, amikor az egyén tudatosan Isten jelenlétébe helyezi magát, és megnyílik erre a kommunikációra. A lelkivezetőt elsősorban a másik személy isten- és imatapasztalata érdekli; életének egyéb területei nem állnak a figyelem középpontjában. Ez viszont nem jelenti azt, hogy más tapasztalatok, a személy egyéb dimenziói lényegtelenek a lelkivezetés szempontjából, csak annyit, hogy ezeket is az istenkapcsolat szemüvegén keresztül szemlélik.”¹⁵

A spiritualitás kifejezésével szemben a lelkivezetés fogalma közel kétezer év óta szorosan hozzákapcsolódik a kereszténységhez. A hazai evangélikusság körében azonban még mindig idegenül cseng a kifejezés. Ezért is érdemes röviden szólnunk bibliai gyökereiről és egyháztörténeti beágyazottságáról.

A lelkivezetés ószövetségi locus classicusa Éli és Sámuel története, amelyben az idősebb próféta bölcsességével és tanácsaival segíti a fiatal tanítványt, akit megszólított az Isten: „Az ifjú Sámuel pedig az Úr szolgája volt Éli felügyelete alatt. [...] Az Úr azonban harmadszor is szólította Sámuel. Ő pedig fölkel, megint odament Élihez, és ezt mondta: Hívtál engem, itt vagyok. Ekkor értette meg Éli, hogy az Úr szólítja az ifjút. Azért ezt mondta Éli Sámuelnek: Menj, fekjüdj le, és ha újból szólít, ezt mondd: Szólj, Uram, mert hallja a te szolgád!” (1Sám 3) Míg ez a prófétai történet a lelkivezetői kapcsolat gyökerét villantja fel, a Példabeszédek jól ismert verseiben a kapcsolat tartalma kerül előtérbe mint állandó orientációs pont: „Adj a bölcsnek, és még bölcsőbb lesz, tanítsd az igazat, és ő gyarapítja tudását! A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme, és a Szentnek a megismerése ad értelmet.” (Péld 9,9–10) Ha a lelkivezetés újszövetségi gyökereit keressük, akkor azokat könnyen megtaláljuk Keresztelő János és tanítványai kapcsolatában, de mindenképp Jézus és az apostolok közösségében. Jézus nemcsak szavával, hanem létevel és egész földi működésével valójában lelki vezetője volt a tanítványi közösségnek. Ez a verbális tanításon túli dimenzió is fontos ismérve lett később a lelkivezetés gyakorlatának.

A korai kereszténységben Jézus vezetését a püspökök és a papok vették át a helyi

¹⁵ TOMCSÁNYI et al. 2009, 22. o.

gyülekezetekben. Ez a vezetés természetesen jobb esetben csak közvetítést jelentett, hiszen Jézus magára a Lélekre bízta a vezetés feladatát: „A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.” (Jn 14,26) A Lélek általi vezetés valójában olyan esszenciája a lelkivezetői kapcsolatnak, amelyet minden lelkivezetői irányzat egységesen képvisel.

A lelkivezetés tradicionális formájának (két személy között megvalósuló hosszú távú kísérő kapcsolat) az eredete a sivatagi remetékhez és a monasztikus lelkiség kialakulásához köthető. Az előbbiekről rövid példabeszédekkel, a csend megélésére való buzdítással és saját életpéldájukkal alapozták meg a keresztény lelkivezetés hagyományát. A monasztikus lelkiség pedig azokat a híveket igyekezett felkarolni, akik a keresztény gyülekezeti közösségekből kiszakadtak, és akiket a püspökök és a papok nem tudtak tovább vezetni.¹⁶ Az ő szerepüket az apátok vették át, és mint a közösség vezetői, ők váltak a szerzetesek személyes lelkivezetőivé, fontos szerepet betöltve ezzel a közösség kohéziója szempontjából is. A legtöbb szerzetesi rendben a lelkivezetés szervezeten, előírások szerint történt, amelyet az egyes regulák rögzítettek.¹⁷ A karmelita hagyományban (Avilai Szent Teréz, Keresztes Szent János) a kontemplatív ima áll a lelkivezetés középpontjában, amely hazánkban elsősorban Jálics Ferenc könyvei révén vált ismertté, a karmelita szerzetesek között pedig a Svédországban élő Wilfrid Stinissen tett sokat azért, hogy a kontemplatív imára épülő lelkiség minél nagyobb teret kapjon a nyugati kereszténység modern hitgyakorlatában. Hazánkban leginkább mégis a jezsuiták karolták fel a lelkivezetést, természetesen saját tanítójuk, Loyolai Szent Ignác gondolataira és alaposan kidolgozott lelkigyakorlatára támaszkodva.

Bár a reformáció különböző irányzatai nagy hangsúlyt fektettek a személyes istenkapcsolatra és a Lélek általi vezetésre, a lelkivezetés tradicionális formája közel sem kapott olyan nagy hangsúlyt, feltehetően a monasztikus életforma hiánya, valamint a misztikával szemben a tan és az etika jelentőségének a hangsúlyozása miatt. Milyen formában élt akkor tovább a lelkivezetés?

A teljesség igénye nélkül említhetjük meg a következőket: 1. A legjelentősebb vezetést maga a Szentírás adta, amely önmagában is tartalmaz kifejezetten lelkivezetői jellegű apostoli leveleket. Ide lehet még sorolni a különböző posztillásköteteket, amelyek évszázadokon át nagy jelentőséggel bírtak a szórványban élő közösségek számára.¹⁸ 2. Az írott szövegekhez szorosan kapcsolódik a koráléneklés hagyománya, amely

¹⁶ MERTON 1993, 8. o.

¹⁷ ANNALA 2003, 51. o.

¹⁸ SZABÓ 1997, 6. o.

napjainkig is egyik jellegzetessége az evangélikus kegyességnek. 3. Természetesen az istentiszteletek igehirdetéseit is tekinthetjük egyfajta lelkivezetésnek. 4. Talán a mai társadalmi kontextusban különösnek tűnhet, de Luther a lelkivezetés egyik fontos színterének a családot jelölte meg. *Kis káté* című művében a családfőket (!) szólította meg, hogy felelősséget viseljenek az egész háznép hitbeli fejlődéséért. 5. Végezetül a testvérek közötti beszélgetést és vigasztalást említhetjük meg. Ennek gyönyörű bibliai alapját Mária és Erzsébet történetében fedezhetjük fel, és Jézus egyedülálló ígéréteiben: „*Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.*” (Mt 18,20) A testvéri beszélgetés és vigasztalás kifejezés a *Schmalkaldeni cikkekben* szerepel, ahol Luther az evangélium terjedésének lehetséges módjaival kapcsolatban a következőt fogalmazta meg: „Most újból visszatérhetünk az evangéliomra, amely nem egyféleképpen ad nekünk tanácsot és segítséget a bűn ellen. Isten kegyelme gazdagon árad: először a hirdetett igében, amelyben a bűnök bocsánata hirdettetik az egész világnak. Ez az evangélium igazi szolgálata. Második a keresztség, harmadik az oltári szentség, negyedik a kulcsok hatalma és a testvéri beszélgetés és a testvéri vigasztalás (per mutuum colloquium et consolationem fratrum).”¹⁹ Professzionális szinten a testvéri beszélgetés és vigasztalás a lelkigondozásban öltött testet, amelynek komoly hagyományai vannak a protestáns egyházakban. A lelkigondozás és a lelkivezetés sokszor kéz a kézben járnak vagy egymást követik az igények mentén. A különbségtétel indokolt lehet, ha a segítségnyújtást minél árnyaltabban kívánjuk nyújtani és megélni.²⁰ Ugyanakkor figyelemre méltó Owe Wikström svéd valláspszichológus gondolata, aki éppen a keresztyén lelkigondozás kiüresedésétől tartva tartja szükségesnek, hogy a lelkivezetés – elsősorban annak tartalmi jellemzője – ne tűnjön el a lelkigondozói gyakorlatból.²¹

Végezetül szeretnék röviden kitérni arra a kérdésre, hogy vajon kinek van szüksége lelkivezetőre. Ha a fogalmat tágan értelmezzük, akkor valójában minden keresztyén embernek szüksége van arra, hogy vezetve legyen a Lélek által. Mindannyiunk felelőssége, hogy ezt a belső igényt fenntartsuk, és megtaláljuk a megfelelő formákat ahhoz, hogy Lélekápolásban részesüljünk. Ehhez a saját magunk által régen kiválasztott formák biztonságot nyújthatnak és a kontinuitás érzését adhatják, de ezek egész egyszerűen ki is üresedhetnek vagy kevésnek bizonyulhatnak a további növekedés szempontjából. Éppen ezért érdemes nyitottnak maradnunk a különböző formák iránt. A változtatás mindig a növekedést szolgálja. A lényeg, hogy legyen olyan színtere a Lélek általi vezetetségünknek, ahol egyre jobban megtapasztal-

¹⁹ *Konkordia könyv* 2: 36. o.

²⁰ DEBRECENYI et al. 2004, 152. o.

²¹ WIKSTRÖM 1994.

hatjuk a Szentlélek ajándékát; ahol egyre érzékenyebbé válhatunk Isten szavára és munkálkodására; ahol mélyíteni tudjuk a felelősségvállalásunkat életünk rendezéséért és életstílusunkért; ahol egyre mélyebben meg tudjuk élni önazonosságunkat; ahol megtanulhatjuk, hogy miként lehet a belső megmozdulásokat, irányulásokat („lelkeket”) megkülönböztetni; ahol magatartásunkat, viselkedésünket és elhatározásainkat folytonosan felül tudjuk vizsgálni és ki tudjuk értékelni a Jézushoz fűződő kapcsolatunk szempontjából; ahol megtanulunk mindent Istenen keresztül szemlélni.²² Ha ezt a felsorolást alaposan átgondoljuk, alig képzelhető el, hogy mindezt egyedül, embertársi kísérés és kontroll nélkül meg tudnánk tenni.

A lelkészek hivatásuknál fogva szinte folyamatosan ebben a kísérő, támogató és kontrollszerepben vannak. Éppen ezért nekik is szükségük van arra, hogy őket kíséressék, támogassák, hogy külső személy segítse a belső lelki folyamataikra történő rátekintésüket.²³ Ez fontos feltétele annak, hogy a lelkészek ne adminisztrátorok, szónokok vagy menedzserek legyenek a gyülekezeti közösségekben, hanem valóban annak lelki vezetői. Ha valóban ez a szándék áll a középpontban, akkor a különböző karizmák szerint a lelkészek megélhetik változatos szolgálatukat, de mindezt már azzal a súlyponttal, hogy az elsődleges feladat nem más, mint a Lélekápolás különböző formáit felkínáló és azt a gyakorlatban is megvalósító lelkivezetés. Bár az imént azt hangsúlyoztam, hogy a lelkészek nem lehetnek mások, mint lelkivezetők, természetesen vannak úgynevezett hivatásos lelkivezetők, akik külön erre a szolgálati területre kaptak elhívást, és akik lelkivezetői képzésben is részesültek.²⁴ Az ő segítségükkel folytatott Lélekápolás vitathatatlan előnye az éveken, akár évtizedeken át fenntartott kapcsolat, amelyben jól követhetőek a lelki életben történő változások. Leginkább a havi rendszerességgel megvalósuló találkozások alkalmával pedig egy jól belátható időszakra lehet közösen is rátekinteni a kísérés folyamán.

Még egyetemista koromban néhány teológus társammal összefogva kerestük meg Scholz László nyugalmazott lelkészt, akit aztán havi rendszerességgel látogattunk, hogy beszélgessünk vele a lelkészi hivatásról. Meghatározó emlékként maradtak meg bennem ezek a találkozások. Azóta többször gondoltam arra, hogy milyen jó lenne, ha a nyugdíjas lelkészek felkarolnák ezt a szolgálati formát. Ma talán úgy mondanám: a lelkivezetés szolgálatát.

²² DEBRECENYI et al. 2004, 153. o.

²³ MERTON 1993, 18. o.

²⁴ KOTILA 2006, 112. o.

Lelkigyakorlat – szükséges luxus

Ha valamelyik internetes keresőbe beírjuk a *lelkigyakorlat* kifejezést, számtalan oldallal találkozhatunk. Aki az utóbbi években ezt többször is megtette, szembe-sülhetett azzal, hogy egyre több lehetőség kínálkozik arra, hogy három vagy nyolc napra, de akár hosszabb időre is elvonuljunk, hogy kiszakadva a mindennapok nyüzsgéséből, időnket és figyelmünket teljesen az istenkapcsolatnak szenteljük.

Néhány évvel ezelőtt történt, hogy egy ilyen személyes, néhány napos elvonulást követően beszélgettem egyik szerzetes ismerősömmel, akinek örömmel számoltam be a csendben töltött napok gazdagító tapasztalatáról. Jól emlékszem, hogy a luxus kifejezést használtam – gondolva elsősorban otthon maradt feleségemre és gyermekeimre –, mire ő azonnal válaszolt: ez nem luxus, hanem szükséges és természetes formája lelki életünk karbantartásának. Olyan ez, mint egy generáljavítás vagy egy tavaszi nagytakarítás. Ma már számomra is természetes, hogy bizonyos időközönként teljesen elvonuljak, de azért még bizonyos értelemben most is luxusnak tekintem. Szükséges luxusnak.

A lelkigyakorlatok a lelkivezetéshez hasonlóan vezetettek, de nem egy permanens, akár évtizedekig is eltartó kapcsolatra épülnek, hanem olyan, leginkább három-, nyolc- vagy harmincnapos időszakokra, ahol a személyes beszélgetések mellett nagy szerepe van a Szentírás olvasásának – általában rövidebb szakaszok elmélyült tanulmányozásának – és a csendes imádságoknak.²⁵

A lelkigyakorlatok bibliai gyökerét leginkább a következő igékben fedezhetjük fel: *„De miután Jézus elbocsátotta a sokaságot, felment a hegyre magányosan imádkozni. Amikor beesteledett, egyedül volt ott.”* (Mt 14,23) *„Az apostolok visszatértek Jézushoz, és elbeszélték neki mindazt, amit tettek és tanítottak. Ő pedig így szólt hozzájuk: »Jöjjetek velem csak ti magatok egy lakatlan helyre, és pihenjete meg egy kissé.«* [...] *Elhajóztak tehát egy lakatlan helyre magukban.”* (Mk 6,30–32) *„A szentségtörő és vénasszonyos meséket pedig utasítsd el, inkább gyakorold magad a kegyességben, mert a test sanyargatásának kevés a haszna, a kegyesség pedig mindenre hasznos, mert megvan benne a jelen és a jövő élet ígérete.”* (1Tim 4,7–8)

Ezekből a bibliai igékből is nyilvánvalóvá válhat, hogy a lelkigyakorlatok nem állnak szemben a közösségi hitgyakorlással, és természetesen nem is pótolhatják azt, hanem sokkal inkább kiegészítik egymást, ahogy leginkább Jézus példájából megismerhettük. Ő az, aki figyelmezteti a tanítványokat a megállásra, a pihenésre és a töltekezésre. Nem elegendő a továbbadásban megtapasztalt töltekezés, az

²⁵ LEHTIÖ 2003, 290. o.

aktivitásból kiszakított csend. Az elsődleges töltekezésre is szükség van, hogy valamit tovább tudjunk adni, a csendre, hogy mi magunk aktivizálódjunk. Ezt a célt szolgálja az elvonulásban megvalósuló lelkigyakorlat.

A lelkigyakorlatok iránti növekvő érdeklődés következtében számos forma alakult ki, hogy ezek minél inkább le tudják fedni az igényeket. Ilyenek – a teljesség igénye nélkül – 1. az ún. prédikált lelkigyakorlatok, amelyeknél a vezető egy-egy igehirdetésére épülnek a személyes csendek, a négy szemközti beszélgetések és a közösségi megosztások; 2. a személyesen kísért lelkigyakorlatok, amelyek gerincét az egyéni elmélkedés adja, valamint a vezetővel történő rövid beszélgetés; 3. a hivatástisztázó lelkigyakorlat, amikor az életszakasz egy nagyobb fordulópontján vonul el valaki; 4. de az utóbbi évtizedekben számos új forma is megjelent, mint például a bibliodrámára épülő lelkigyakorlat, a vándorló vagy éppen a csendmeditációs lelkigyakorlat, amelyben még intenzívebben élhetjük át a csendes imádság erejét. Úgy tűnik, hogy felgyorsult világunkban egyre nagyobb igény mutatkozik az ilyen jellegű elvonulásokra, hogy aztán ezek a tapasztalatok a rohanó hétköznapokra is gyümölcsözően hassanak.²⁶

Kétségtől igaz, hogy a lelkigyakorlat a lelkivezetés kifejezéséhez hasonlóan idegenül cseng még a számunkra. És ez akkor is igaz, ha annak célja és tartalma saját tradícióinkban is fellelhető. De vajon mi az, amitől valójában idegenkedünk? A Szentírás egyes szakaszainak elmélyült olvasásától? A csendtől, ahol kétségtől saját zabolázatlan gondolataink is előtörnek? Vagy attól a néhány gondolatól, amelyet az a személy oszt meg velünk, aki talán járatosabb nálunk az elmélyült imádságban? Vagy a csendes napok kialakult gyakorlatát féltjük, ahol olyan kevés a csend és olyan sok a szó?

Számos északi és nyugat-európai evangélikus testvéregyházban már évtizedes hagyománya van a lelkigyakorlatoknak. Ezek megjelenése minden bizonnyal összekapcsolható valamilyen hiány megélésével. Talán a csend és az elmélyült imaélet utáni vágy hívta életre és formálta a csendeshétvége-mozgalmat Finnországban, a vándorló lelkigyakorlatokat a svédországi vadstenai központban vagy a különböző zarándoklatokat Németországban. Bizonyára e formák azért is olyan közkedveltek, mert egészen mást nyújtanak a megszokotthoz képest. Megvan annak is a veszélye, hogy ezek a formák eltávolítanak a helyi gyülekezeti élettől, ha túl nagy szakadék tátong az intenzíven megélt lelkigyakorlatok és a gyülekezeti élet között. Rövid távon azonban minél nagyobb teret kellene engedni az ilyen jellegű kezdeményezéseknek, hogy egyre többen éljék át az intenzív, személyes Lélekápolás ajándékát, hogy ezt az igényt fenntartva megelevenítsék azokat a gyülekezeti, közösségi formákat, amelyek

²⁶ SZABÓ 2001, 8. o.

minden fáradságuk ellenére azt a célt szolgálják, hogy a hívek minél mélyebben töltekezessenek Isten jelenlétében.²⁷

Összegzés

Az első parancsolat lutheri magyarázatával párhuzamban – amely szerint amire szívünket hagyjuk és bízunk, valójában az a mi istenünk, azaz mindannyiunknak van istene – nyugodtan megfogalmazhatjuk, hogy mindannyiunknak van spiritualitása. Sőt szűkítve a kört: keresztségünknel fogva hordozzuk a Lélek és egyben lelkünk spiritualitását. Így a kérdésünk valójában az, hogy a Lélek hogyan tud testté, tetté válni bennünk. Mit közvetítünk magunkból? Mit közvetítünk Istenből?

Az idők kezdetén Isten a maga képmására és hasonlatosságára teremtette az embert. Ez a hasonlatosság azonban elhomályosult. A paradicsomból való kiűzetés félelmet és szégyenérzetet eredményezett, de egyúttal az Isten közelségébe való csillapítatlan vágyakozást is. A teremtés alapján az ember Isten munkatársának volt szánva itt a földön, s a megváltás célja nem volt más, mint hogy Isten képe újból megjelenjen az emberben. Az ember a hit lehetőségéből az Istenhez hasonlóság felé halad. Luther ezt az egész életen át tartó folyamatot megistenülésnek nevezte (theosis, Vergöttlichung).²⁸

Ez a folyamat nem különálló teljesítményekből, gyakorlatokból áll, hanem sokkal inkább egy egész életünket átható változásról szól. Így a lelkigyakorlatokat vagy akár a lelkivezetői kapcsolatot tévedés lenne valamilyenfajta lelki edzésnek tekinteni. A cél nem más, mint hogy Isten arca kirajzolódjék rajtunk. Ehhez azonban szükséges a felfelé tekintés és a befelé fordulás mindazon csatornák segítségével, amelyek istenkapcsolatunk mélyülését szolgálják, hogy aztán Isten tekintetében megfürödve forduljunk embertársaink felé. Tapasztalatom szerint egyaránt szükségünk van az ismert és a ma is alkalmazott formák újraértelmezésére és megelevenítésére, de azokra is, amelyek nem a mi hagyományainkhoz kötődnek leginkább, de mindenképpen gazdagíthatják lelki életünk ápolását.

Lehet, hogy a lelkivezetés és a lelkigyakorlatok felé vezető út még mindig túl hosszúnak és ismeretlennek tűnik. Ha azonban eszünkbe juttatjuk azt a számos imádságos- és meditációskötetet, amelyek az elmúlt húsz évben születtek, és ame-

²⁷ SZABÓ 2000, 37. o. A közeljövőben fog megjelenni két kézikönyv a Luther Kiadó gondozásában, amelyek részletes leírást adnak a lelkivezetés és a lelkigyakorlatok különböző formáiról, teológiai háttérükről és gyakorlati lehetőségeikről.

²⁸ GHISELLI 2006, 71. o.

lyek az egyik legkiemelkedőbb jelei az egyház működésének, akkor gazdag útravalót kaphatunk, hogy egyéni Lélekápolásunkat minél inkább elmélyítsük.

Mivel tanulmányomban alig szóltam a keleti kereszténység lelkeségi hagyományáról, hadd zárjam gondolataimat egy Szárovi Szerafimtól származó idézettel: „Találd meg a békét önmagadban, és körülötted ezek menekülnek meg.”

Felhasznált irodalom

- ANNALA, Pauli 2003. Lännen kirkon hengellisys. In: HÄYRYNEN–KOTILA–VATANEN 2003.
- DEBRECENYI Károly István – NEMES Ödön – SZARKA Miklós 2004. Lelkigondozás – lelkivezetés. Szempontok a fogalmak tisztázásához. *Embertárs*, 2. évf. 2. sz. 152–155. o.
- FÁBRI György 2010. Nekünk így is jó? *Credo*, 75. évf. 3–4. sz. 101–107. o.
- GHSISELLI, Anja 2006. Martti Lutherin perintö ja hengellinen ohjaus psykokirkon aikakaudella. In: Heikki Kotila (szerk.): *Hengellisen ohjauksen kirja*. Kirjapaja, Helsinki.
- GYÖKÖSSY Endre 2002. *Magunkról magunknak*. Szent Gellért, Budapest.
- LOEWENICH, Walther von 2000. *Theologia crucis*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- WIKSTRÖM, Owe 1994. *Det bländande mörkret. Om andlig vägledning och psykologi i vår tid*. Libris, Örebro. (Előkészületben: *A kápráztató sötétség. Szempontok a lelkivezetéshez*. Ford. Széchezy Orsolya. Luther Kiadó, Budapest, 2013.)
- DOUGLASS, Klaus 2001. *Megalapozott hit*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- HÄYRYNEN, Seppo – KOTILA, Heikki – VATANEN, Osmo (szerk.) 2003. *Spiritualiteetin käsikirja*. Kirjapaja, Helsinki.
- HORVÁTH-SZABÓ Katalin – HARMATTA János – TOMCSÁNYI Teodóra 2009. Teisztikus és humanisztikus spiritualitás. *Pszichoterápia*, 18. évf. 3. sz. 173–179. o.
- Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai*. 2. köt. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1957.
- KOTILA, Heikki 2003. Spiritualiteetti – ajankohtainen näkökulma. In: HÄYRYNEN–KOTILA–VATANEN 2003.
- KOTILA, Heikki 2006. Miksi nyt on hengellisen ohjauksen aika? In: uő (szerk.): *Hengellisen ohjauksen kirja*. Kirjapaja, Helsinki.
- LEHTIÖ, Pirkko 2003. Hengellinen ohjaus. In: HÄYRYNEN–KOTILA–VATANEN 2003.
- MANNERMAA, Tuomo 1998. Sielunhoidon tulkinta ja paikka kirkossa. In: Matti-Pekka Virtaniemi – Martti Esko – Kirsti Aalto (szerk.): *Sieluhoidon käsikirja*. Kirjapaja, Helsinki.
- MERTON, Thomas 1993. *Lelkivezetés és elmélkedés*. Márton Áron Kiadó, Budapest.
- MÖLLER, Christian 2005a. Mi is a spiritualitás? *Lelkipásztor*, 80. évf. 5. sz. 162–167. o.
- MÖLLER, Christian 2005b. A lutheri spiritualitás. *Lelkipásztor*, 80. évf. 8–9. sz. 288–294. o.
- RICHARDS, P. Scott – BERGIN, Allen 2002. *A Spiritual Strategy for Counseling and Psychotherapy*. APA, Washington.
- SZABÓ Lajos 1997. Az igehirdetés atmoszférája. In: Szabó Lajos – Korányi András – Joób Máté – Kendeh-Kirchknopf Péter (szerk.): *Keresztmetszet*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

- SZABÓ Lajos 2000. A gyülekezetben végzett lelkigondozói munka alapvető kérdései. In: uő (szerk.): *A lelkigondozás órája*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. 11–50. o.
- SZABÓ Lajos 2001. Bevezetés. Ne ajkam mondjon csak imát... In: uő (szerk.): *Visszhang*. Luther Kiadó, Budapest. 7–30. o.
- TOMCSÁNYI Teodóra – KÖVÁRI Magdolna – HORVÁTH-SZABÓ Katalin 2009. A lelkivezetés. A pszichoterápián és a lelkigondozáson túl. *Pszichoterápia*, 18. évf. 2. sz. 20–26. o.

Bodó Sára

IGEHIRDETÉS, LELKIGONDOZÁS, TANÍTÁS

MELYEK A LELKÉSZI SZOLGÁLAT SÚLYPONTJAI A MAI MAGYAR KERESZTÉNY KÖZÖSSÉGEKBEN?

A Magyarországi Református Egyház Tiszántúli Egyházkerületében 2011 tavaszán kérdőíves kutatás zajlott a szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségéről.¹ A kérdőív néhány kérdése a gyülekezeti szolgálat megoszlásáról szólt: közülük az egyik arra kérdezett rá, hogy a lelkipásztorok véleménye szerint a gyülekezeti szolgálatban mit, milyen sorrendben kell képviselniük, a másik pedig arra, hogy mely munkaterületeken érzik szakmailag a legnagyobb biztonságban önmagukat. Eredményként kiderült, hogy a lelkészek a felsorolt kategóriákból (példaadás a keresztyén életre, igehirdetés, misszió, lelkigondozás, teológiai tudás, tanítás, hivatalvezetés, közösségszervezés, gyülekezetvezetés) leginkább a példaadást a keresztyén életre, majd ezt követően szorosan az igehirdetést és a lelkigondozást szeretnék képviselni. A tanítás vágya az utolsó harmadba került. A másik kérdésre adott válaszokban – amely a szakmai biztonságra kérdezett rá – a példaadás és az igehirdetés elsőbbsége mellett felcserélődött a sorrend a lelkigondozás és a tanítás között.² Kiderült, hogy a lelkészek a vágyott lelkigondozás területén sokkal kevésbé érzik magukat szakmailag biztonságban, mint a tanításban. A tanítás területén sokkal magabiztosabban mozognak. Ez azért feltűnő, mert a képzésben a vallás-tanárok erősebb pedagógiai modult kapnak, mint a lelkészek, akik mégis nagyobb biztonságban érzik magukat a tanításban, mint a lelkigondozásban, amire pedig megközelítőleg hasonló felkészítés történik. Ha a felmérés eredményét nem is lehet általánosítani, a mögöttes lévő jelenség mégis sok gyülekezetben érzékelhető.

A lelkipásztori szolgálat e négy vonatkozására (példaadás, igehirdetés, lelkigondozás, tanítás) egyébként a lelkészi eskük is utalnak.

¹ A kérdőív kidolgozói, a vizsgálat szakmai koordinátorai dr. Bugán Antal, a DEOEC Magatartástudományi Intézetének igazgatója és dr. Bodó Sára egyetemi docens voltak. A statisztikai feldolgozást dr. Kovács Sándor, a DE Agrártudományi Centrumának egyetemi oktatója végezte.

² A TTRE-ben szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségének felmérése, 6–7. o.

Kibocsátás a lelkészi szolgálatra

A Pröhle-féle *Agendában* az eskütételben a lelkipásztor arra tesz fogadalmat, hogy az Úr Jézus Krisztus evangéliumát a teljes Szentírás szerint, az egyház hitvallásainak értelmében tisztán és igazán hirdeti, a szentségeket Krisztus rendelése szerint helyesen szolgáltatja ki, a rábízottakat híven pásztorolja, a lelkipásztori titkot megőrzi, az egyház törvényes rendjét megtartja és védelmezi, az egyház építésén nemcsak szóval, hanem példás étellel és szolgáló szeretettel munkálkodik.³

A református egyház istentiszteleti rendtartása szerint a segédlelkészek kibocsátásukkor felhatalmazást kapnak az ige hirdetésére, a katekézis munkájára, a sákramentumok kiszolgáltatására, a pasztoráció végzésére.⁴ A felszenteléskor pedig arra tesznek esküt, hogy lelkészi megbízatásukban Jézus Krisztus szolgájaként járnak el a Magyarországi Református Egyház rendje szerint, Isten dicsőségére, az egyház építésére, a haza és az emberi nemzetség javára.⁵

Ezek az eskük mint megpecsételt elvárások végigkísérik a lelkészi szolgálatot: aki erre a hivatásra vállalkozik, az elfogadja és magára nézve kötelezőnek tartja, hogy szolgálatában példás étellel és szolgáló szeretettel Jézus Krisztus szolgájaként jár el, Isten ígését tisztán és igazán hirdeti, nemcsak a hallható, hanem a látható ígét is hűségesen szolgáltatja ki, vállalja a katekézis és a pasztoráció szolgálatát. Mindez olyan lelkipásztori attitűdöt feltételez, amely folyamatos önvizsgálatban kutatja keresztyéni-lelkészi hűségét, tisztaságát, alázatát, naponkénti megújulását, szakmai felkészültségét. A lelkészi hivatás így igazi élethivatássá válik, amely áthatja az egész személyiséget. Szociálpszichológiai értelemben a papi szerep is olyan foglalkozási szerep, amely pervazív jellegűt ölt, vagyis kihat az egyén összes többi szerepére, meghatározóan befolyásolva azokat.⁶ A felszentelendő lelkész lemond arról a szabadságáról, hogy a továbbiakban saját feltörő vágyai szerint próbálja meg – esetleg egészen új utakon és módokon – kiteljesíteni az életét. Lehetnek szerepkonfliktusai, kudarcai, vereségei és győzelmei, de tudja, hogy az élete mindig példa a rábízottak, a gyülekezeti tagok vagy egyszerűen csak a körülötte lévők előtt. Az élete *igehirdetés*, amelynek elsődleges üzenete önmaga paradigmává tétele: ilyen egy Istenben hívő embernek az élete.

Érthető, hogy a vizsgálatban a válaszadó lelkipásztorok miért tették első helyre a példaadást a keresztyén életre. Mert ebből fakad minden más szolgálat. Paul Tillich ír a kijelentés objektív és szubjektív oldaláról: „A kijelentés megragadja az embert

³ <http://liturgia.lutheran.hu/prohle-fele-agenda/lelkeszavatas>. (Megtekintés: 2013. május 18.)

⁴ *Istentiszteleti rendtartás*, 283. o.

⁵ Uo. 287. o.

⁶ CSEPELI 1997, 193. o.

vagy a közösséget, vagy, mint többnyire, a közösséget az egyes emberek által; kinyilatkoztató ereje csak ebben a korrelációban van. [...] Nem lehet szó kijelentésről, ha nincs senki, aki végső meghatározottságaként fogná fel azt.”⁷ A lelkipásztor ilyen közösségben élő ember, aki hivatásából fakadóan nyitja meg magát a kijelentés objektív „csodája” előtt. Élet-igehirdetésének ez az alapja és legmélyebb tartalma. Ebben az összefüggésben is érthető Pál apostol biztatása: „*okos istentiszteletként szánjátok oda testeteket élő és szent áldozatul, amely tetszik az Istennek; és ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes.*” (Róm 12,1–2)

A lelkészi hivatásnak olyan állandó eleme az átadott személyes élet példája és igehirdetés jellege, amelynek az érvényessége soha nem jár le. Ebből nem lehet nyugdíjba vonulni, nem lehet szabadságot kivenni. Nagyon nagy kérdés azonban, hogy látva és átélve a környező világ bizonytalanságba torkolló átalakulását, meddig maradhat állandó az állandó. A már említett felmérés szerint arra a kérdésre, hogy „Mi vonzotta a lelkipásztori hivatásra?”, a legtöbb lelkész a személyes elhívás átélésére (41 százalék), ezt követően pedig a lelkészi példára (22 százalék) hivatkozott.⁸ A személyes elhívás nyilvánvalóan ennek az állandó elemnek az elfogadását is jelentette. Az elhívás magában foglalja az egész életre szóló elköteleződés felelősségét, ami egyúttal azt jelenti, hogy az elhívott ember egész életét, annak minden eseményével, történésével együtt kínálja fel a keresztyén hit hiteles megélésére. A református szentelési eskü még arra is kitér, hogy a lelkipásztor az általa igaznak ismert, evangélium szerint reformált hitet és egyházat el nem hagyja, meg nem tagadja.⁹

Tulajdonképpen csoda, hogy vannak emberek, akik hivatásukban ilyen élethosszig tartó elköteleződést és élet-igehirdetést tudnak vállalni. A kor nem kedvez igazán az ilyen elköteleződésnek. Túl sok a bizonytalanság, a tegnapi megkötött szerződések ma már alig érvényesek, a kapcsolatok életre szóló szövetségei hamar és nagy számban felbomlanak. Régi, állandónak hitt értékek, mint a kitartás, a felelősség, az elfogadás, az életméltóság, vagy fellazultak, vagy eltűntek. Mára az állandóság sérülékenyebb, törékenyebb lett, mint a változhatóság. Így van a keresztyén értékekkel is: a Tízparancsolat talán még behozható a közgondolkodásba, a jézusi irgalom, megbocsátás és áldozathozatal azonban már gyakran csak egy letűnt világ szóemlékei csupán.

Az elbizonytalanodott társadalomban, a széthulló emberi közösségekben, a sok „állandó hasznot” ígérő hang között egyre nehezebb megélni és főleg igehirdetészerűen megjeleníteni a Szentháromság Istenhez kötődés állandó kapcsolatát és főleg üzenetét.

⁷ TILLICH 1996, 103. o.

⁸ A TTRE-ben szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségének felmérése, 5. o.

⁹ *Istentiszteleti rendtartás*, 287. o.

Néha azonban megrendítő látni, hogy eredendően odaszánt életű lelkészek hogyan „váltak” életet, és veszik vissza fogadalmukat. Mi történik velük? Ők hagyják el az állandónak hitt elköteleződést, vagy ők érzik úgy, hogy magukra maradtak? Az ismert esetek többségében valamilyen csalódottság kíséri az életváltást: csalódás az egyházi felsőségekben, a gyülekezet támogatásában, saját hitében. Ennél gyakoribb, hogy a lelkész nem tudja már vállalni a példaadás életre szóló elköteleződését, de úgy tesz, mintha minden rendben lenne. Elbújik a Luther-kabátja vagy a palástja mögé, és inkább magára veszi a megközelíthetlenség „méltóságát”, mint hogy bevallja kétségeinek, elbizonytalanodásának szorító nyomását. A lelkészek közötti bizalmatlanságnak érzésem szerint ez az egyik legfontosabb oka. Szép lassan megtanultuk, hogy jobb hallgatni a gyengeségekről, mert mások elvitathatják tőlünk a lelkészi tiszt jogosságát. S valóban: a gyülekezeti tagok között mindig vannak, akik a lelkipásztor hiányosságaival védekeznek saját hibáik miatt. „Még hogy ő beszél! Vizet prédikál, és bort iszik!” Az ilyen emberek gyakran csak magukat szeretnék felmenteni az elköteleződés felelőssége alól. De sokan vannak, akik érzékenyen figyelik a lelkész hitelességét, mert valóban látni szeretnék, hogy élhető-e a keresztyén élet, hogy mennyire vonzó a lelkész életpéldája. Ők nem azt keresik, hogy mibe köthetnének bele, hanem inkább az életszerűsége kíváncsiak. Az élet pedig tele van küzdelmekkel, válságokkal, krízisekkel, veszteségekkel – hogyan lehet ezekkel jól megküzdeni, hogyan lehet egy válságos életet új pályára állítani? A lelkész ebben modellt, példát kínálhat, amelyben ő is lehet kereső, küzdő, talán még eleső is, csak tudja láttatni azt is, hogy keresztyén emberként miként lehet az életet mégis Krisztus indulatával élni. Ez hitelessé teheti őt és szolgálatát.

Az élet-igehirdetés és ami abból következik...

Az élet-igehirdetésben mutatkozik meg leginkább a hivatás alapkompenciája. Ha ez nem megélt tapasztalat, ha nem hiteles, akkor semmilyen más lelkészi tevékenység nem lesz hiteles. Nemcsak a gyülekezeti tagok, hanem a kívülállók is érzékeny figyelemmel kísérik a lelkipásztor személyes hitelességét, amiből nemcsak órá, hanem az egész egyház hitelességére nézve vonnak le következtetéseket. Ezért lenne olyan fontos, hogy a lelkészek folyamatos segítő támogatást kapjanak saját személyiségük gondozásában. Nem lehet egy életen keresztül krízismentesen élni, nem lehet folyamatosan, sőt állandóan példaadó jó embernek lenni. Bármilyen erős legyen az elhívás személyessége és elköteleződési következménye, az egyéni életsorsok és a megküzdési lehetőségek nagyon is változékonyak. A pásztorok pasztorációja elengedhetetlenül fontos.

Erősen osztottá váltak a hivatás hangsúlyai. Már rég nem elég békésen éldegélni

egy gyülekezeti közösségben s elvégezni az alapfeladatokat. Amilyen sok lehetőséget kaptak az egyházak a rendszerváltás után, az legalább annyi új „hozzáértési kompetenciát” kívánt és feltételezett. A lelkész csak kapkodta a fejét, hogy mennyi mindenhez kellett hirtelen értenie, amihez alapvetően nem kapott elég felkészültséget. Mindez kimondatlanul is belső bizonytalanságot eredményezett, ami óhatatlanul is átrendezte a hivatás hangsúlyait. Előtérbe került a lelkész közéleti megjelenése, különösen a kezdeti időben sok helyen kellett szobrot, táblát, épületet szentelni, beszédeket mondani. Nem volt ritka a humoros esemény. Egyik nagyvárosunkban az önkormányzat felkérte a történelmi egyházak lelkészeit, hogy május elsején a majálisozó résztvevők előtt igehirdetésekkel szolgáljanak. Az ünneplők a jó meleg időben zavartalanul ették a virslit és itták a hideg sört, míg a lelkészek beöltözve izzadtak a lelki üzenettel. Aztán lassan megtanultuk, hogy mi a különbség a szoboravató beszéd és a prédikáció között, a „társadalmi megjelenés” és a „templomi szolgálat” között.

Mindenesetre alaposan kinyíltak a lelkészi tevékenység keretei, az addigi zártabb, s ezért kevesebb külső kontrollnak kitett lelkészi szolgálat mindenki számára láthatóvá és megítélhetővé vált.

Kiderült, hogy az egyházi közösség által ismert nyelvet az új megismerők alig értik, a gyakran használt teológiai fogalmakat alig tudják értelmezni. Nem biztos, hogy a régi gyülekezeti tagok is jól értik ezeket a kifejezéseket, de megszokták és használják őket. Akik azonban nem keresztyén értékek mentén szocializálódtak, azoknak szinte egy új nyelvet kell(ene) megtanulniuk. Kifejezetten nehéz megküzdni azzal a jelenséggel, hogy különösen az erkölcsre, értékekre, ideálokra utaló szavak leértékelődtek, értelemvesztetté váltak, megváltozott a jelentéstartalmuk. „A mindennapi nyelvben az olyan szavak, mint »alázat« és »áldozat«, valamiképpen régiessé váltak. A hagyományos értelemben vett »megváltást« az utca nyelve kifejezni sem tudja” – írja Tomka Miklós.¹⁰

S hogy mit várnak az emberek a keresztyén közösségtől és élet-igehirdető lelkésztől? Szintén Tomka Miklós írja, hogy első helyen emberi kapcsolatokat, aztán megvalósítható életmodellt, harmadikként szépet, esztétikai élményt, s csak negyedik helyen tudást és információkat.¹¹ Az első két elvárás benne van a lelkész személyes élet-igehirdetésében, hiszen szolgálatának forrása és alapja a kapcsolata Istennel, másrészt épp az élete a példa a megvalósítható életmodellre. Ismerjük el azonban, hogy nehéz dolga van: hogyan legyen hiteles, őszinte és élhető az a kapcsolat,

¹⁰ TOMKA 2006, 292. o.

¹¹ Uo.

amelyet mások elé él, és az életmodell hogyan legyen életszerűen megvalósítható az elbizonytalanodott érték kultúrájú környezetben?

Az igehirdetés szava a prédikáció

A lelkész sok mindent el tud kerülni szolgálatában, kivéve a prédikációt. „*A hit tehát hallásból van, a hallás pedig a Krisztus beszéde által*” (Róm 10,17) – írja Pál apostol. Hozzátehetjük: a lelképásztor pedig azért van, hogy hallhatóvá tegye Krisztus beszédét. Vagyis szólnia, beszélnie kell. Elvárjuk tőle, hogy ne legyen beszédhibás, tudjon érthetően, logikusan gondolkodni, valóban lehessen hallani és tényleg lehessen érteni. „*Predicatio verbi dei est verbum dei (Isten igéjének hirdetése Isten igéje)*” – fogalmaz a *II. helvét hitvallás* első fejezete, majd így folytatja: „Ezért mikor manapság Istennek ezt az igéjét törvényesen elhívott prédikátorok hirdetik az egyházban, hisszük, hogy olyankor maga Isten igéje hirdettetik, és azt fogadják be a hívők; és hogy semmiféle más Isten igéjét nem kell kitalálni vagy a mennyből várni; és hogy közvetlenül magát a hirdetett ígét kell néznünk, nem pedig az igehirdető szolgát, aki ha gonosz és bűnös is, mindamelllett Isten igéje megmarad igaznak és jónak.”¹²

Az emberi beszéd igazi méltóságot kap a hitvallás tanításában. Lehet, hogy nehéz felkészülni egy prédikációra, lehet, hogy sokat kell küzdeni az üzenet megértéséért, de a prédikációnak – mivel Isten beszéde – a Lélek segítségével átformáló ereje van. A megszólító prédikáció hatására a látszólag passzívan jelen lévő igehallgató egész belső személyisége megmozdul, aktiválódnak érzelmei, gondolkodása megnyílik az üzenet előtt, s ez a személyes érintettség be-, át- és felemelheti őt az Istennel való kapcsolat megtapasztalásába. S ebben egy ember, az igehirdető a közvetítő személy. A Lélek általa munkálkodik, hogy az ő szava jusson mélyre embertársának lelkében.

Sok igehirdetőnek tapasztalata, hogy elsőéves teológus korában volt a legkönnyebb prédikálni. Aztán ahogyan egyre mélyebben élte át az igehirdető felelősségét Isten titkainak továbbadására, úgy került egyre nagyobb küzdelembe az üzenet megértése és közvetítése. Felmérhetetlen a prédikátor és a prédikáció felelőssége. Nem véletlen, hogy a lelkési szolgálat elsődleges hangsúlya a prédikált igehirdetésen van.

Hitünk szerint Isten igéje akkor is megmarad igaznak és jónak, ha rossz és bűnös az igehirdető. Ebben az esetben azonban az ige nem lesz valóban „hallhatóvá”. A lelképásztor amennyire elhívott eszköze, annyira akadályává is válhat a hallgató igebefogadásának, Istennel való kapcsolata megújulásának. Ha piszkos a tölcsér, a nemes nedű akkor is értékes marad, csak rossz mellékízek társulnak hozzá. Ilyen rossz mellékíz lehet a prédikáció folyamatos ítéletes hangneme, szeretetlen stílusa,

¹² *II. helvét hitvallás*, 118–119. o.

panelszerű dogmatizmusa, életidegen moralizálása, hevenyészett megfogalmazása. A mellékízek többnyire utólag érezhetők, amikor az igehallgatók megpróbálják a maguk életére alkalmazni a hallottakat, amikor egzisztenciális jelentőséget kapnak az elhangzott szavak. Hogyan kínálna megvalósítható modellt az élet-igehirdetés által nem hitelesített prédikáció?

Az ige befogadásában, érthetőségében így is elég sok a mára természetessé lett akadály. Említettük már a nyelvi kommunikáció nehézségét, amely szerint a nem egyházas nevelést kapott betérő igehallgatók szinte semmit sem értenek a prédikáció teológiai kifejezéseiből. Mondják, aki a Kánaánba akar menni, az tanulja meg a kánaáni nyelvet. Ez igaz, csak az a kérdés, hogy a nyelvtanulásban mi legyen a közvetítő nyelv, amelyik mégiscsak megvilágítja, értelmezi, a hallgatók szövegkörnyezetébe helyezi a fogalmakat.

A kommunikációs nehézségeken túl érdemes még szembesülnünk néhány jelenséggel a prédikáció fogadtatását illetően.

Ilyen a *gyülekezeti közösség átalakulása*. Egy rég elhunyt teológiai professzor azt mondta, hogy az egyház akkor tudja megélni igazán küldetését, ha üdözést kell átélnie. Senki nem kívánja vissza azokat az időket, amikor a keresztyén hitért életáldozatokat kellett hozni, amikor a vértanúk magvetésére volt szükség, a megállapításban mégis lehet valami igazság. Egyszerűen azért, mert egy csoport – sok más feltétel mellett – azáltal válhat közösséggé, hogy a tagok önként és elkötelezetten tudnak felvállalni egy közös eszmét, ideát. Ez határozza meg egymás közötti kapcsolataikat, ami sokkal több, mint személyes szimpátia, s jelentősen túlmegy az egyéni érdekeken is. S ha még arra is képes a közösség, hogy erős külső meg nem értés ellenére is meg tud maradni, olyan kohéziós erő kapcsolja össze, ami egyaránt meghatározza a tagok személyes és csoportidentitását. Ilyen közösségeket találhatunk az ősi és korai egyházban, amikor a külső elnyomás ellenére is megmaradt a Krisztusról szóló bizonyosságtétel. Az összetartó erő identitást adott a közösség tagjainak, akik az esetleges áldozatok ellenére is fejlődtek és sokakat vonzottak. Ilyen közösségtípus jelenik meg az egyháznak mint testnek a képében, amelynek a feje Krisztus, tagjai pedig a keresztyének (1Kor 12,12kk).

A gyülekezet mint emberi közösség azonban szintén ki van téve a kor áramlatainak. Régóta ismertek az individualizációs folyamatok közösséget gátló hatásai. A köznyelvben megjelent az „egyéni hit” kategóriája, amely már nem igényli a másik ember hitközelségét, még kevésbé a gyülekezeti elköteleződés felelősségét. A szabad vallásáramlásban feleslegessé váltak a *status confessionis* helytállások. Elég kialakítani a több helyről összeszedett spirituális öngondozás gyakorlatát, mert a spiritualitás szükségességét sokkal többen felvállalják, mint az intézményes egyházak közösségeibe való tartozást. A gyülekezeti közösségek sok helyen erőt-

lenekké váltak. Nehezen, olykor komoly küzdelmek árán tudják csak megtartani tagjaikat. Egyre nehezebb a fiatalokat bevonni, a konfirmáció gyakorlata sürgős megújulást kíván, a katekézis folyamatos útkeresésben van.

Mi lesz az igehirdetéssel, a prédikációval befogadó gyülekezeti közösség nélkül? Prédikáció és közösség elválaszthatatlanul, korrelációs egymásra utaltságban tartoznak össze. Ha meggyengül a közösség, erőtlenné válik a prédikáció is. A közösség azonban nem tud önmegerősítő lenni, ha hiányzik a prédikáció. Hol kellene kezdődni a megújulásnak? Minden azt üzeni, hogy a prédikálásnál. Az élet-igehirdetés mellett a megszólaló igehirdetés elsődleges hangsúlyt kell hogy élvezzen a gyülekezeti közösségben. De nem könnyű belegondolni abba a helyzetbe, amikor a hiányos létszámú templomban a lelkész felmegy a szószékre, felolvassa a textust, és elkezd hirdetni az igét. Talán régóta ismeri azokat, akik hallgatják, és pontosan tudja, hogy mit akarnak meghallani az igehirdetésből. Nem mindig azt, amit ő szeretne mondani. Erre a kommunikációs zavarra aztán ki-ki a maga módján reagál. Az egyik lelkész egyre igénytelenebb lesz a mondanivalóval, mert úgy érzi, úgyis hiába beszél. Vasárnap reggel nézi meg a textust, aztán jöhetnek a gondolatpanelek. A másik igyekszik szépen beszélni, hogy legalább az érzelmeket egy kicsit megmozgassa. Szülőfalumban volt egy református lelkész, akiről halála után is sokan áradozva beszéltek. Elmondták, hogy gyakran kellett a kocsmból behívni az istentiszteletre, de amikor elkezdett prédikálni, akkor szem nem maradt szárazon, amiért „aranyszájú lelkésznek” nevezték. A harmadik meg nem értett lelkész elkezd haragudni, és az ítélethirdetésen kívül alig van más mondanivalója. Az idősek megadással fogadják szószéki morgolódását, a fiatalok meg előbb-utóbb megvonják a vállukat, és odébb állnak.

Mindezek ellenére és mindezekkel együtt a prédikáció elsődleges marad a gyülekezeti szolgálat területei között, csak újra és újra önmagára kell találnia. A megújulás érdekében elég sok próbálkozás történik, újabb és újabb homiletikák jelennek meg, elsősorban a nyugati világban, és ez így van jól. Mindebben nagyon fontos az a bátorság, amely a „predicatio verbi dei est verbum dei” fegyelme alatt újra és újra felfedezi azokat a lehetőségeket, amelyek felhasználásával életszerű segítséget kaphatnak a mai keresztyén közösségek és tagjaik. A klasszikus homiletikai szabályok érvényben tartásával érdemes néhány lehetőséget átgondolni.

A prédikáció illusztrációs jellege segíthet az elképzelésben. Most nem arról van szó, amiről sokat írnak a homiletikák, hogy a prédikációban érdemes illusztrációkat használni, mert azok segítik a megértést. Most inkább arról van szó, hogy a prédikáció maga is vállalja fel illusztrációs jellegét, mert így segíthet az isteni esemény befogadásában. Az illusztráció kifejezésnek ma elég kötött jelentése van: írott szövegek képes, rajzos, ábrás kiegészítését jelenti. A latin *illustro* kifejezés azonban ettől sokkal tágabb értelmű: megvilágít, átvitt értelemben napvilágra hoz, kiderít,

megmagyaráz, kiviláglik, kiderül, szemléltet, magyaráz, díszít, képekkel, rajzokkal ellát, ábrázol, bemutat, érthetővé tesz, példáz, dicsőít, magasztat.¹³

Azért érdemes ezt az egész jelentéssort átgondolni, mert segít a prédikációra vonatkoztatni. Az illusztráció ebben az értelmezésben nem egy képi melléklet vagy más szempontú ráadás a szöveghez, hanem a tartalom megközelítése. Az igei üzenet benne van a textusban, a prédikáció azonban megvilágítja, ellebbenti előle a nehezen érthetőség fátylát, engedi, hogy képszerűen kiderüljön a rejtőzködő tartalom, s mindezt úgy teszi, hogy az üzenet Küldője dicsőséget, magasztatást kapjon. Ily módon a prédikáció maga válik illusztrációvá, amelyben a prédikátor és a hallgató együtt csodálkozhat rá Isten szándékára és munkájára. Ma a vizuális ábrázolás büvkörében élünk, mindent mindenhol képek borítanak el. Agyunkat, gondolkodásunkat mégis magasabb rendűen segítheti a beszéd által előidézett kép. A prédikáció sokat segíthet abban, hogy Isten világáról befogadható, jó képeink legyenek, amelyek nem félelmetességükkel, hanem megközelíthetőségükkel vonzanak.

A prédikáció nyelvművészet is egyben. Feladata szerint a kimondhatatlanról kell szólnia. Aki egyszer is küzdött már ezzel a feladattal, jól tudja, hogy milyen nehéz a gyülekezet előtt szavakba önteni a textus üzenetét. Hogy lehet hittitkokról meggyőzően beszélni, hogy lehet Isten szándéka mellett érvelni? Mégis beszélni kell! Nem elhanyagolható örökségünk van ezen a téren, hiszen a korabeli bibliafordítók példát adtak nyelvművészetből. Egy-egy bibliai fogalomra megkeresték-megküzdötték azokat a kifejezéseket, amelyek a legméltóbbnak bizonyultak a tartalom visszaadásához. Ma hasonló a feladat és a lehetőség: a prédikációban vissza kell és lehet adni a szavak méltóságát. A nyelvi kultúra romlásának nagyon sok oka van, a romlás azonban szinte megállíthatatlan. A számítógépek, mobiltelefonok és más üzenetközvetítő eszközök korában visszaszorul a beszéd jelentősége, pedig pótolhatatlan a kapcsolati értéke. A prédikáció mint kapcsolatra hívó és segítő beszéd csak akkor tudja betölteni küldetését, ha gondolzza a beszéd és a nyelv minőségét. Talán még eljöhét az az idő is, amikor az emberek a helyén mondott, tiszta szó, az érthető beszéd kedvéért jönnek majd a templomba. Jó helyen lesznek.

A prédikáció mint bizalmat növelő beszéd. Megkérdeztem egy életét sokféle küzdelem között élő 26 éves fiatalembert, hogy mi jut eszébe a dolgozat címéről. Azt válaszolta, hogy mindegy a sorrend, csak amit tesz a lelkész, az segítse az önbizalmat. Ne csak azt mondja el, hogy bűnösök vagyunk, hanem segítsen, hogy elhiggyük: lehet másként is élni. A fiatalembernek igaza van: nehéz úgy embereket istenkapcsolatra segíteni, hogy előbb megállapítjuk kapcsolatképtelenségüket. Az

¹³ Megjegyzendő, hogy a középkori kódexek díszítő-szemléltető képeit nem illusztrációknak, hanem illuminációknak nevezzük.

Isten által kontrollált önbizalom feltétele a bizalom megszületése. A bizalom megszületésének feltétele, hogy legyen olyan személy, aki kitartóan bíz az emberben, aki, ha meggyőződött a másik ember megbízhatóságáról, elhiszi magáról, hogy ő is megbízható. Ez adja az önbizalmát.

Két jelenség miatt is érdemes a prédikáció bizalmat segítő hatását erősíteni. Az egyik a közösségek, így az egyházi közösségek meggyengülése, amelynek legerősebb jele az egymás közötti bizalom csökkenése vagy megszűnése. A bizalomháló sérülésével egy időben megkezdődik a közösség bomlása, átalakulása, mert súlyosan sérül az a kohéziós erő, amely korábban akár még áldozathozatalra is képessé tette a tagokat. Ma általános a bizalmatlanság az emberi közösségekben, ezért is olyan fontos a bizalom újjáépítése. Ezt azonban csak bizalomkezdeményekkel lehet megtenni, aligha elég a fontosságáról csak beszélni. A prédikációban azonban be lehet mutatni, hogy mit jelentett a bibliai embereknek az Istenbe vetett bizalom megtapasztalása, ami azzal az önbizalommal tölthette el őket, hogy Isten bátorító jelenléte állandó élményük lehetett.

Kulcsár Zsuzsanna pszichológiai szempontból elemzi a traumafeldolgozás és a vallásosság kapcsolatát. Könyvében leírja, hogy a traumákkal való megküzdésben milyen komoly jelentősége van a „jelentéstulajdonításnak”, amely a kontrollálatlan, és ezért tehetetlenséghez, reménytelenséghez vezető helyzetekben fel tudja ismerni az „isteni hatóerő” jelenlétét. Így a személy épp a tehetetlenség és reménytelenség fenyegetettségétől szabadulhat meg, mert képes átadni a hatalmat, a kontrollt Isten kezébe.¹⁴ Ehhez a hatalomátadáshoz azonban bizalomra van szüksége, aminek felébredéséhez, megtapasztalásához komoly segítséget nyújthat a prédikáció hangvétele és szemlélete.

A másik jelenség, ami miatt fontos, hogy a prédikáció bizalomébresztő legyen, a csalódottság érzése, amely sokakban kialakult Isten iránt. A sok rossz helyzetértékelés az elmúlt időszakokban csak növelte ezt az érzést. Gondoljunk a különösen nagy katasztrófák helytelen értelmezéseire, amelyek szerint Isten büntetésként adja azokat, válaszul a sok hitetlenségre. Megjelentek ilyen vélemények a 2004 karácsonyán bekövetkező cunamikatasztrófára is, amíg a német evangélikus egyház ki nem adta egészen más szemléletű nyilatkozatát. Az elmúlt évtizedek ideológiai egyházértékelése szintén a csalódottság érzését növelte. Elhangzott a kritika az egyházak tanításairól, bűnös tetteiről, a hívők butaságáról, de nem volt mód arra, hogy az egyházak, illetve a lelkészek bizonyosságot tegyenek Krisztus szeretetéről. A bizalmat Isten cselekvése iránt újra kell építeni. A prédikáció ebben hatékony lehet, ha képes hitelesen bemutatni Istennek az ember iránti bizalmát.

¹⁴ KULCSÁR 2009, 37. o.

A prédikáció tanítás és lelkigondozás. Talán ki lehet mondani, hogy a gyülekezeti szolgálatban a tanítás és a lelkigondozás elválaszthatatlan az igehirdetéstől. Ez még akkor is így van, ha a katekézist és a lelkigondozást külön szolgálati területnek tekintjük. Tomka Miklós említette az idézett könyvben, hogy az egyházhoz közeledők csak az utolsó helyen vágnak az információk tanulására.¹⁵ A klasszikus egyházi tanulás – kész kérdésekre kész válaszokat visszamondani – ma már nem vonzó. Az igehirdetésről szólva sem különösebben hívogató, ha tanító jellegét hangsúlyozzuk ki. Pedig információra szükség van, az ige értelmezése, magyarázata, prédikálása megkerülhetetlenül informatív tudást is kínál.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ha át is alakultak a tanítás-tanulás mai formái és komplexebbé vált a tudás fogalmának tartalma, a személyes életvezetésben korántsem szűnt meg a tanulás vágya és a tudás megszerzése. Csak a tudás már nem azonos az információk adatszerű megjegyzésével, nem elsősorban ismeretközpontú, hanem – egyik értelmezése szerint – például kompetencia-központú. Ebben az értelmezésben legalább akkora jelentősége van az érzelmekkel való bánni tudásnak, a személyes életvezetési hatékonyságnak, a többszörös intelligencia felszabadításának, mint a pusztán információknak. Ezt a tanulásvágyat leginkább a motiváció mozgatja.

A prédikáció képes ilyen tanulás iránti motivációt ébreszteni. Ha úgy tudja bemutatni Isten cselekvését és szándékait, mint amelyeknek segítő köze van a hallgatók személyes életéhez, akkor a hallgató motiválttá válhat Isten és ember kapcsolatának a tanulására. Ilyen értelemben minden prédikáció tanulási folyamat is, hiszen modelleket, mintákat, tapasztalásokat kínál, amelyek informatív jellegükön túl kipróbálásra, megtapasztalásokra, s így további tanulásra ösztönözhetnek. Ehhez azonban a lelkésznek meg kell tanulnia életszerű tapasztalatokat szerezni az igehallgatók világáról. Mielőtt igei válaszokat adnánk meg nem fogalmazott kérdésekre, amennyire lehet, fel kell ismernünk a gyülekezet tagjainak kérdéseit is. Ez pedig nem megy másként, mint személyes kapcsolatokban. Azokban a közvetlen beszélgetésekben, amelyekben a lelkész olyan megközelíthető ember, aki hiteles elfogadással tud beszélgetni egy másik emberrel, s nem törekszik folyton tanításra, misszióra és helyreigazításra. A prédikáció nem nélkülözheti ezeket a beszélgetéseket. Anélkül, hogy az igehirdető a szószékre vinné a személyes sorsokat, ami nyilvánvalóan tilos, igelátását, textusértelmezését mégis befolyásolják a beszélgetésekben megjelenő élethelyzetek.

Könnyűnek hangzik, mégsem könnyű beszélgetni. Főleg akkor nem, ha tudjuk, hogy a beszélgetőtárs nehéz élethelyzetben van, gyászol, beteg, magányos, kiszolgáltatott. Azért nehéz ilyenkor egy lelkésznek beszélgetni, mert beszélgetőtársa

¹⁵ TOMKA 2006, 292. o.

szembesítheti őt prédikációival. Hivatkozhat annak mondataira, stílusára, hangnemére. Pedig a hiteles prédikációnak lelkigondozó hatásai is vannak. A megértés, a bátorítás, a biztatás, a reménynyújtás, az elfogadottság meghirdetése teheti a prédikációt valóban evangéliumhirdetéssé.

Persze mindez nem teszi feleslegessé a tanítás és a lelkigondozás önálló tevékenységét a gyülekezeti közösségen belül.

Útkeresés a tanításban és a lelkigondozásban

A református lelkészek többet szeretnének lelkigondozni, és kevesebbet a tanítással foglalkozni, de szakmailag nagyobb biztonságban érzik magukat a tanítás területén, mint lelkigondozóként emberekkel beszélgetve.¹⁶ Ennek az eredménynek nyilván több oka is van. Az egyik talán az lehet, hogy a lelkészek egyszerűen több tapasztalatot szereztek a tanítás terén, mint a lelkigondozásban. A szolgálat tanítási oldala még a legnehezebb időkben is – bár részlegesen – megmaradt. Ha máshol nem, a konfirmációi előkészítésben, a gyermek-istentiszteleteken és a bibliaórákon. A tanító lelkész képe nagyon régi örökség, a tudós tiszteletes természetes jellemzője. Az egyház tanítói szolgálata a kezdetektől fogva lényegi tevékenység, hiszen az egyházba térőket mindig is tanítani kellett. Az idősebbek mindig is tanították a fiatalokat, a tanítás olyasmiről, amihez valahogy mindenki ért. A tanítás hatékonysága már egészen más kérdés, mert változnak a tanítandók és változnak a célok. A mai gyerekek és fiatalok többségükben már nem vállalják azt a képet, hogy engedelmesen, hátratett kézzel ülve elfogadják azt a bölcsességet, hitet, igét, amelyet az idősebbek, a lelkészek közölnek velük. Megszólításukra új stratégiákat kell kidolgozni, amelyekkel érdekeltébbé tehetjük őket az evangélium befogadására.

A lelkigondozással mint szolgálati területtel hasonló a helyzet, csak ezen a téren látványos változások történtek. A hagyományos, kériugmatikus lelkigondozásban erősebb a tanítói jelleg, hiszen céljaként is a személyre szóló igehirdetést nevezi meg. A kórházi lelkigondozás és pasztorálpszichológia megjelenése óta azonban a két szemlélet ütközik egymással. Ez utóbbi a hangsúlyt a lelkigondozás terapeutikus szemléletére teszi, amelyben a lelkigondozó a pasztorálpszichológiai felismerések segítségével a lelkigondozott mellé áll, és mint egyenrangú beszélgetőtárs az ön-felismeréseket ösztönzi.

A lelkész számára mindkét szemlélet sok nehézséget okoz. A kériugmatikus lelkigondozásban nagyon jól kell bánnia a bibliai tanítások megfelelő ponton történő alkalmazásával, beidézésével. Bizonytalanság esetén egy rossz pillanatban meg-

¹⁶ A TTRE-ben szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségének felmérése, 5. o.

szólatatott ige akadályozhatja a beszélgetést. A pasztorálpszichológiai szemléletű beszélgetés többreút szakmai felkészülést igényel, amit jelenleg külön képzéseken lehet megszerezni. Itt is útkeresés szükséges, hiszen a gyülekezeti tagok épp a lelkigondozás személyességében élhetik át az elfogadottság, a megértő támogatás, a keresztyén pasztoráció életet bátorító hatását.

A lelkigondozásról akkor sem mondhat le a lelkész és az egyház, ha mindent újra kell tanulnia. Ez teszi személyessé a gyülekezeti szolgálatot, pszichológiai kifejezéssel élve visszatükrözi a prédikáció üzenetét.

A lelkészi szolgálatnak egyre szerteágazóbb területei jelennek meg, arra készítetve a lelkészt és a gyülekezetet, hogy újra és újra átgondolják a szolgálat hangsúlyait. Bármilyen új kihívások elé is nézzen a mai kor lelkésze, az említett területek mindig megmaradnak alapvető jelentőségűeknek, hiszen semmi sem pótolhatja a személyes példaadás keresztyén modelljét, a prédikáció üzenethirdetését, a tanítás motivációs hatását és a lelkigondozás személyességét.

Felhasznált irodalom

- Agenda a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei számára.* Luther Kiadó, Budapest, 2008. Web: <http://liturgia.lutheran.hu/prohle-fele-agenda/lelkeszavatas>. (Megtekintés: 2013. május 18.)
- CSEPELI György 1997. *Szociálpszichológia.* Osiris Kiadó, Budapest.
- A Heidelbergi káté és a II. helvét hitvallás. A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai.* MRE Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1981.
- Istentiszteleti rendtartás a Magyarországi Református Egyház számára.* Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1985.
- KULCSÁR Zsuzsanna 2009. *Traumafeldolgozás és vallás.* Trefort Kiadó, h. n.
- TILLICH, Paul 1996. *Rendszeres teológia.* Osiris Kiadó, Budapest.
- A Tiszántúli Református Egyházkerületben szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségének felmérése. Koordinátor: dr. Bugán Antal és dr. Bodó Sára, Statisztika: dr. Kovács Sándor, Debrecen, 2011.
- TOMKA Miklós 2006. *Vallás és társadalom Magyarországon.* Budapest–Piliscsaba. (Pázmány Társadalomtudomány 4.)

Fekete Károly

KORTÁRS IGEHIRDETÉSI IRÁNYOK ÉS TENDENCIÁK A JELENKORI MAGYAR PROTESTÁNS IGEHIRDETÉSBEN

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN NYOMTATÁSBAN MEGJELENT IGEHIRDETÉS-KÖTETEKRE¹

Számbavétel: a vizsgálat tárgya

Ahhoz, hogy a címben kitűzött feladatot elvégezhessem, és valós megállapításokat tehessek, meg kellett ismernem az 1989 és 2009 között megjelent evangélikus és református prédikációs- és meditációsköteteket. Sajnos még nincs olyan egyházi könyvtárunk, ahol teljes lenne ennek a húsz évnek a prédikációirodalma, ezért most eddigi nyomozásom adatait tudom közölni. Bizonyára akadnak olyan magán- vagy gyülekezeti kiadványok, amelyekről nem tudok, de az alábbi adatok nagy biztonsággal sejtetik azt a nagyságrendet, hogy milyen mennyiségű anyaggal kell számolnunk:

- 128 szerző 276 kiadványáról van tudomásom (1989–2009).
- Ezek közül 40 kötet volt 18 evangélikus szerzőtől, de a *Szabó Lajos* vezetésével kiadott három nagy prédikációs gyűjteményben² még további 75 evangélikus szerző prédikációit ismertem meg.

BESOROLÁS	SZERZŐ	KÖTET
Régi jeles igehirdetőktől	20	50
A közelmúlt egykori igehirdetőitől	33	65
A jelen nyugdíjas igehirdetőitől	6	10
Mai hazai igehirdetőktől	47	99
Határon túli igehirdetőktől	15	21
Külföldi igehirdetőktől fordításban	7	11
Válogatott igehirdetés-gyűjtemény		14
Meditációs gyűjtemény		6
Összesen:	128	276

¹ Habilitációs előadás a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2009. május 11-én. Megjelent a *Lelkipásztor* 2009/8–9. számában.

² SZABÓ 1997; 1998; 2003.

Munkám során természetesen figyelembe vettem még a *Lelkipásztor*, a *Református Egyház*, valamint az *Igazság és Élet* vonatkozó évfolyamait és igehirdetési vázlatait.

A számbavétel eredménye máris elénk tárja a tendenciák közül az elsőt: *indexre tett, szilenciumra ítélt prédikátorok szava vált olvashatóvá*. 1989-től folyamatosan törlesztjük a háborús idők és a szocializmus beszorított korszakában keletkezett adósságainkat, és a mögöttünk lévő két korszak jeles igehirdetőinek prédikációiból tisztes mennyiségű látott napvilágot (mintegy hatvan szerző százhusz-százharminc kötet), de számuk tovább fog növekedni. „Posztumusz prédikációs kötetek bizonyítják azt, hogy a legnehezebb időkben is voltak igehirdetők, akik nem a fennálló politikai hatalom iránti lojalitásukat igyekeztek kifejezni a szószéken is, hanem Isten ígéjéhez igyekeztek hűségesek lenni, vállalva – sok esetben meg is kapva – az egzisztenciális hátrátételt, néhány esetben a mártíriumot is, akik az apostoli igehirdetőkkel együtt vallották: »Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek« (ApCsel 5,29).”³ Joggal jegyezte meg Pásztor János professzor is igehirdetés-kötete bevezetésében: „Egyházunk mind a mai napig adós annak tudományos feldolgozásával, mi történt a gyülekezetekben: hogyan prédikáltak, hogyan élte meg a gyülekezet a hallott ígét, milyen volt a misszió ezekben az években. Lelkészjelölteket próbáltam arra buzdítani, hogy tegyék alapos kutatás tárgyává az 1948–1989 közötti gyülekezeti életet: az abban folyó istentiszteleteket, prédikálást, gyermek- és ifjúsági munkát és a diakóniai felelősség gyakorlását. Mindez több okból fontos. Először is azért, mert az egyházvezetés dolgairól készült alapos és fontos tanulmányok nem foglalkoztak a református szempontból legfontosabbal: mi történt a gyülekezetekben. Így az a benyomás ébredt, és el is terjedt, hogy ebben az időszakban nem volt semmi az egyházban, csak árulás.”⁴

A rendszerváltás után megjelentetett igehirdetői hagyatékok lehetővé teszik azokat az életmű-feldolgozásokat, amelyek doktori témakul kínálóknak homiletikából (is). Például Ordass Lajos, Ravasz László, Csikesz Sándor, Túróczy Zoltán, Szabó Imre, Victor János, Szikszai Béni, Joó Sándor, Scholz László, Csiha Kálmán, Farkas József, Gyökössy Endre és mások igehirdetői munkássága, illetve ezek az igehirdetői hagyatékok gerincét képezik a korszak homiletikatörténetének és kihagyhatatlanok annak monografikus feldolgozásából.

A kortárs igehirdetés irányainak és tendenciáinak feltérképezéséhez 62 szerző 120 kiadványa, kötetje állt rendelkezésemre. A kötetekbe általában a prédikációk- meditációk szerkesztett, átfésült változata került. Tehát ezek már mindenképpen

³ Benke György bevezető szavai, in: ZERGI 1990, 5. o.

⁴ FEKETE 2006, 9. o. Vö. Az emlékezés konferenciája. *Református Egyház*, 2001/4.

egy szűrés eredményei, és így valamivel jobb helyzetképet mutatnak, mint a teljes valóság. De szerkesztettségükkel együtt az irányok és a tendenciák kivehető és karakteresen vannak jelen.

Elmozdulások az elvi-homiletikai sajátosságokban

Textusszerűség – textuskezelés

A *következetes textusszerűség* a protestáns egyházak elvi-homiletikai felfogásának alapvető jellegzetessége, hiszen igehirdetésünk hermeneutikus, írásmagyarázó igehirdetés. Komolyan vesszük a felolvasott textust. Az alapigéhez való hűség azt jelenti, hogy az igehirdető nem vész el a betűkben, de egyetlen betűt sem hagy el az igéből. Nem feltétlenül magyaráz minden szót, ami az alapigében előfordul, de minden olyan szó értelmét keresi, amelyik üzenethordozó a szövegben.⁵

Az elv igazsága nem kétséges, kötetek sora is kínálkozik példaként ezt alátámasztandó, de ugyanígy kötetekben megjelent igehirdetések sora mutatja, hogy még mindig jócskán akadnak olyanok, akik a textuskezelésben és a textus kibontásában nem jutnak el a szöveg *Sitz im Leben*jének mélységéig, és felemásra sikeredik az exegetikai, a kontextuális és a kortörténeti összefüggések feltárása, ezért az alkalmazás is sekélyes marad. Az explikáció-applikáció többszöri váltakozása azért fontos, mert az igazságtartalom valóságtalajt keres. Sok igazság van az Albrecht Grözingertől származó kijelentésben: „A posztmodernben az emberek a lelkészen nem a nagy kommunikátort keresik, hanem a bibliai-keresztyén tradíció interpretálóját a mindenkori élethelyzet kontextusában.”⁶

„Az írásmagyarázattal a textustól történő indulás és az életismerettel a textushoz történő megérkezés egyaránt létező tendencia” – állapítja meg Szabó Lajos professzor is. „A hiányos háttér nem is ebből adódik. Hanem abból (...), hogy egyre többször elmarad a tényleges, mély teológiai munka az alkotás során, és kontrollálatlan, fésületlen, kusza alkotás kerül a szószerkekre. (...) Nem lehet ma már a felkészülést a művészetek érzékeny világa nélkül végezni, mert több irányból érkező impulzusokra van szükségünk ahhoz, hogy minőséget, érzékenységet tükrözzön a prédikáció.”⁷

A felületes megoldásoktól való elmozdulás különösen azoknál észlelhető, akik – Manfred Josuttis szóhasználatával élve – felismerik a textusfunkciókat.⁸ A prédikáció sorsában ugyanis döntő jelentőségű, hogy melyik jelleget hordozza a textus.

⁵ KOZMA 2002, 9. o.

⁶ Idézi MEYER-BLANCK 2000, 252. o.

⁷ SZABÓ 2005, 404. o.

⁸ Manfred Josuttis kategóriáit elemzi ENGEMANN 2002, 277–280. o.

A textus lehet *normatív* funkciójú, amikor a prédikáció a bibliai üzenethez kötött beszéd és kinyilatkoztatás jellegű igehirdetést kíván.

A textus lehet *autoritativ* funkciójú, amely a bizonyosságtétel erejével felelősségérzetet támaszt a hallgatóban.

A textus *kreatív* funkciója jelenik meg akkor, amikor a más élettérben és más gondolkodásmóddal írt régi ige üzenetét kiszélesíti a prédikáció, és azt az igehirdetés történéseiben újra hathatós és újjáteremtő erővel szólaltatjuk meg.

A textus lehet *kommunikatív* funkciójú is, amely mennyei és földi társalgást szül: a textus a prédikátor társává lesz, közösséget teremt és tovább vezet, párbeszédre készítet, és az igehirdető megkérdézté válik, hogy hitelesen kérdezhessen rá emberi dolgainkra.

A textus lehet *identitást megalapozó* funkciójú is, amelyben az Isten embere, az Isten gyermeke önmagára találhat.

A felületes megoldásoktól való elmozdulás másik mérőpontja az, hogy kik tudják az exegézis során elkerülni:

- a fókusz nélküli exegézist;
- a szószékre vitt exegézist;
- a félreértett textusprédikálást;
- az üzenet minimalizálását;
- a csupán pragmatikus hermeneutikát (W. Engemann).⁹

A *grammatikai megértés és a kériugmatikus érdeklődés együtt kell hogy vezesse az igehirdető gondolatait*. Lássunk egy jó példát is erre! A textus a 103. zsoltár, amely így kezdődik: „Áldjad, lelkem, az Urat!” A prédikátor pedig ezt mondta erről: „Itt ismét egy bibliai nyelvi finomságra emlékeztetek, amit az ószövetségi héber nyelv érzékelteni képes, de amit a mi nyelvünk nem tud ilyen árnyaltan visszaadni: a héber nyelv képes különbséget tenni hím- és nőnemű imperatívusz között. A hím-nemben álló felszólítás nyers, rideg, barátságtalan, parancsoló. A nőnemű imperatívusz ellenben egészen más: kérlelő, megnyerő, gyöngéd. A két felszólítási forma között pusztán egy betűcske különbség van. Az a parányi vesszőcskeszerű betű: a *jod*, amellyel kapcsolatban említette Jézus, hogy a Szentírás szövegéből egy vesszőcskét, vagyis egy jottányit sem szabad elvenni. Bizony nem szabad, itt is erről győződhetünk meg, hogy nem szabad. A zsoltáros ugyanis nem ráerőszakolni akarja a lelkére Isten dicséretét, hanem szelíd, de kitartó, megnyerő érveléssel kívánja meggyőzni és rávenni lelkét az Isten dicséretére. Szeretett Testvéreim! Hiszem, hogy ti sem kényszerből vagytok itt.”¹⁰

Szabályként állapíthatjuk meg azt is, hogy *a szintaktikai vizsgálat és a textus*

⁹ Uo. 20–33. o.

¹⁰ DERENCSENÝI 2009. Az emlékezés kötelessége, a hálaadás lehetősége című igehirdetés, 321. o.

struktúrájának felismerése megnyitja egy-egy textus ajtaját, mert a mondat szerkezet árulkodik az üzenet nyitjáról. Jó példa erre az Ároni áldásról (4Móz 6,22–27) mondott igehirdetés egyik részlete: „Mit jelent ez az áldás a maga hármas tagoltságában Isten népére nézve? Felfigyelhetünk a hármas tagoltság művészi felépítésére: az első tag három, a második öt, a harmadik hét szóból áll, és ebben egy belső fokozást, tartalmi ívelést is meg kell látnunk, amely a mindent egybefoglaló békességben teljesedik ki. Ennél fontosabbnak kell tartanunk, hogy háromszor két tagban az első ige mindig Isten valamilyen cselekvését fejezi ki (áldjon, világosítsa, fordítsa), a második ige Isten cselekvésének a következményét adja (örizet, könyörület, békesség). Főleg az utóbbiakban találjuk meg az áldás tulajdonképpeni jelentését a gyülekezet számára.”¹¹ Egy másik igehirdetés a 130. zsolnárt magyarázva már a bevezetésben rámutat a struktúra lényegére: „Ha a felolvasott nyolc verset együtt és felülről nézzük, jól kivehető, hogy tartalmukban haladvány van: a mélységből fakad fel a kiáltás és megérkezik a boldog bizonyosságig. Mintha az imádkozás, az éneklés közben jutna el a zsolnáros a felismerésre: bizonyára Isten megszabadít minden szenvedéstől és bűntől. S bár nem innen kapta elnevezését, úgy érezzük, hogy a nyolc vers nyolc grádics, amelyet meg kell járnia minden embernek. Hogyan halad a grádicson a zsolnáros a mélységből a magasság felé?”¹² A továbbiakban ezt a kérdést válaszolja meg az igehirdető a prédikáció négy tételében.

Az ószövetségi textusok kezelésének érdekességei közül szembeötlő, hogy vannak, akik keveslik az evangélikus perikóparend ószövetségi textusainak számát. Csak emlékeztetek a *Lelkipásztorban* 1999-ben megjelent cikkváltásra ifj. Bence Imre és id. Magassy Sándor között.¹³ Bizonyára ez is közrejátszott abban, hogy 2001-től elindult egy külön füzetsorozat megjelentetése Jutta Hausmann és tanítványi köre szerkesztésében *Az Ószövetség a szószéken* címmel, amelyben az egyházi esztendő ószövetségi alapigéihez találunk az igehirdetők segédanyagot.

A református igehirdetők jó része – hagyományosan – ott is túlhajtja a krisztologizálást, ahol arra nem ad alapot az adott textus, de némelyeknél elmozdulás is tapasztalható abban, hogy terjed az ószövetségi textusok önértékének felfedezése és a túlhajtott krisztologizálástól való óvakodás.

¹¹ KOZMA 1993, 206. o. Lásd még e kötetből az *Isten kegyelmében bízva* című prédikációt, amelynek textusa Ézs 54,6–10: „Figyeljük meg, hogy kétversenként hogyan végződnék az egyes üzenetek. Először Isten szól (ezt mondja Istenetek – 6b), aki hatalmas, és jelen van Babilonban is; azután a megváltó Úr, akinek joga van hozzánk, mert váltságdíjat fizetett érettünk, ő a vagyont visszaváltó férj (8b); végül könyörülő Úr ő (10b), aki nemcsak hatalmas és jogos Urunk, meg tud váltani, hanem meg is akar, mert könyörülő.” KOZMA 1993, 25. o.

¹² KOZMA 2002, 161. o.

¹³ BENCE 1999, 60–61. o. MAGASSY 1999, 146–147. o.

Az evangélikusok között az ószövetségi textusok esetében is általános a lutheri *was Christum treibet* elv betartása. Markáns példája ennek a Józsué 23,14–16-ről írt prédikáció: „A Józsué által megszólaltatott reménység beteljesedését is Jézus Krisztus jelenti. Ezért az ószövetségi ige alapján is Krisztust hirdetjük. Őneki kellett megszületnie és értünk meghalnia, hogy »ne pusztuljunk ki erről a földről«. Józsué testamentumától így eljutottunk Jézus testamentumához.”¹⁴ A zárómondatok is folytatják a párhuzamba állítást, a fokozásra törekedve: „Józsué testamentuma Jézusét készíti elő. Emlékezünk Józsuéra – és Jézusban reménykedünk. Beszélünk Józsuéről – és Jézusra hallgatunk. Figyelünk Józsuéra – és Jézusban hiszünk.”¹⁵

Mivel a textusválasztás kérdése is ide tartozik, ezért örömmel állapíthatjuk meg, hogy *gyarapodott és minőségében is javult az igehirdetők számára készülő segédanyag-kínálat*. Hagyományosnak nevezhetjük a *Református Egyház* vázlatait, amelyek a *Bibliaolvasó kalauz* vasárnapi textusaira koncentrálnak, míg a *Lelkipásztor* valóban *Az igehirdető műhelyévé* lett, és koncentrált, tömör exegetikai és homiletikai anyagaival mindenképpen tudatosan részt vesz az igehirdetés szellemi igényességének fenntartásában.¹⁶ Néhány évfolyam óta változatos citátumokkal illusztrációs ötlettár járul a vázlatokhoz. Mindkét szaklap teljes igehirdetés-közlést is végez. Megőrikítik a rendkívüli alkalmak igehirdetéseit és a kazuális szolgálatok közül is a jelentős személyiségek temetésén elhangzott prédikációkat. Olykor fordítások is napvilágot látnak jelentős külföldi igehirdetőktől.

A Kolozsváron 1990 reformáció havától megjelenő *Igehirdető* című havilap minden száma kidolgozott, teljes igehirdetéseket ad közre.¹⁷

Egészen új orgánum a Debrecenben 2007 áprilisától megjelenő *Igazság és Élet* című igehirdetői szaklap, amely nagyobb lélegzetű előtanulmányokat, Predigtstudiumokat közöl a német perikóparend alapján a vasárnapi igehirdetésekhöz, és a kazuális szolgálatokhoz is segítséget ad. Ebben a lapban még nagyobb tere van a textuskibontás teológiai megalapozásának, kontrolljának és az istentisztelet egységes megformálásához adható impulzusok közlésének.

Fontos tendenciára kell itt rámutatnunk. Református talajon, ahol évszázadokig a

¹⁴ SZABÓ 2003. Fabiny Tamás *Két testamentum* című igehirdetése, 168. o.

¹⁵ Uo. 169. o.

¹⁶ Vö. Szabó Lajos: *A szellemi igényesség fenntartása az igehirdetésben*. FABINY 2006, 40–49. o.

¹⁷ CSIHA 1990, 3. o. „Sokat vívódunk magunkban, sokszor megszükülünk, megerőtlenedünk, aztán Isten újra megerősít. Egymás igehirdetését nem hallgathatjuk, mert mindegyikünknek szolgálnia kell. De sokszor felfrissülünk, ha szolgatársaink bizonyágtételét olvashatjuk. A nehéz időkben körbejártak legépelt igehirdetések, hogy ezt a célt szolgálják. Én is szívesen olvastam mások prédikációit. Az egymás hite által való épülés áldott lehetősége ez. Az *Igehirdető* ezt kívánja szolgálni, s azt, hogy ösztönözzön munkánk minél jobb elvégzésére.”

lectio continua és/vagy a szabadon választott textus határozta meg az igehirdetést, a reggeli istentisztelet megszűnésével és a *Bibliaolvasó kalauz* szerinti vasárnapi textusválasztással igazából megtört ennek a hagyománynak a folyamatossága. Tulajdonképpen a *Bibliaolvasó kalauz* – nevéhez méltóan – nem prédikációs vezérfonal. Az olvasás szempontjából lectio continua, de annak az ighallgatónak, aki csak vasárnap találkozik az ún. „napi igével”, olyan, mintha egy sajátos perikóparendből kerülne elé a textus. A református igehirdetési gyakorlatban ezért sokan rendre, mederre, prédikációs vezérfonalra vágyunk. Ennek a jele ez az új orgánus is, jóllehet még előttünk áll egy nagy horderejű és minden lelkipásztort érintő, széles körű eszmecsere, amelynek a végén újra állást kell foglalni a mértékadó textusválasztási mód, módok mellett. Ennek során nem vethetjük el a református írásmagyarázat örökségét, amely a *tota scriptura* elvét mindig tiszteletben tartotta, s nem szelektált, rangsorolt, válogatott az igék között, hanem vallotta, hogy a Szentlélek minden igeverset felhasználhat Isten akarata közlésére. Ez az alapelv a perikóparendek esetében sérül. A textusválasztás módozatainak tudatos teológiai szempontú újragondolása semmiképpen nem spórolható meg! Ennek fóruma és indukálója éppen az *Igazság és Élet* lehet.

A kívánatos az lenne, hogy a teológiai megfontolások után eljussunk arra a szintre, amely a textusválasztási módok változatos, tudatos és megtervezett használatával szolgálja majd a gyülekezetépítés és a keresztyén identitás megerősítését. Ebben a tervszerű igehirdetői modellben a gyülekezeti alkalmak sajátosságait figyelembe véve, párhuzamosan alkalmazva a legkülönbözőbb textusválasztási módok élhetnek egymás mellett, s gazdagíthatják legnemesebb vonásaikkal igehirdetésünket. Vagyis a keresztyén szabadság jegyében a lectio continuának, a perikóparendnek, a tanító sorozatok lehetőségének és a témaprédikálásnak is meg kell kapnia a helyét a gyülekezet lelki táplálásának és épülésének tudatos rendjében.

Exkurzus: A perikóparend sajátos kínálatából fakadó megoldások

A téma uralma a textus fölött

Van, amikor a témát hordozó tételmondat, jellegzetes kifejezés vagy szókapcsolat mint „témafej” refrénszerűen visszatér a főbb bekezdések elején. Például a *Jelzöváltás* című adventi igehirdetésben (textus: Lk 3,16), ahol a visszatérő refrén: „Nehéz adventet ünnepelni”¹⁸ vagy egy karácsony szentesti igehirdetésben, ahol az „Ím, jászlad mellett térdelek” kezdetű éneke utalva a „Csak térdelve...” kezdetű tételmondatok

¹⁸ SZABÓ 2003, 9–11. o.

tagolják a prédikációt.¹⁹ Vízkereszt ünnepe utáni 3. vasárnapra készült a *Milyen tűz van bennetek? – Terepgyakorlat tűzzel* című igehirdetés (textus: Lk 9,51–56), amelyben a „tűz” kifejezéssel való játék jellemzi a szó szerint sziporkázó szöveget, ahogy javasolja is a szerző: „Kezdjük egy kis »tűzismerettel«, bibliai alapokon...”²⁰

Az ének mint cantus firmus és a textus mint kísérszólam

Előfordul, hogy az adott ünnepkorre ajánlott ének motiváló ereje adja a prédikáció cantus firmusát, míg a textus kísérszólamná szelídül. A *Krisztus-arcú Isten* című igehirdetés vízkereszt vasárnapjára íródott (textus: Jn 8,12). Az igehirdető Jézus önmeghatározásából indulva („Én vagyok a világ világossága...”) négyes történetfűzért bont ki: „Négy mozzanatot emelünk most ki János evangélista tanúságtételéből, amelyekben Jézus megmutatja, hogy kicsoda ő, kicsoda Isten, és kicsoda a világosság. E hárommal már alapigénk előtt találkozunk az evangéliumban, a negyedik pedig az az esemény, amely felé az elbeszélés tart, Jézus szenvedése.”²¹ Ezeket szem előtt tartva beszél a prédikátor a kánai menyegzőről, a betesdai beteg meggyógyításáról, a jeruzsálemi templomban tanító Jézusról és a Krisztus keresztségéről. Ennek a textusból nem következő logikai láncnak a kulcsát csak a prédikáció végén árulja el az igehirdető: „Az egyik vízkereszt énekünkben Jézusról, a mennyek ragyogásáról énekelünk (EÉ 400). S míg a világosságot várjuk, keressük, míg érte imádkozunk, ne felejtjük a kánai menyegzőt, azt a szombati napot a Bethesda fürdőben, a jeruzsálemi templomból kisomfordáló farizeusokat és írástudókat, s végül a keresztről ragyogó fényt. Így lehet, így legyen ennek az éneknek az utolsó két sora közös vízkereszt imádságunk: »Gyógyítsd konok pogányságunk, / S mindörökre téged áldunk!«”²²

Kerek egészre törekvés a perikóparend vasárnapjainak igehirdetéseinél

A vasárnap jellegét adó téma, textus és énekrend közös üzenetének harmonikus kiaknázása. Telitalálatos megoldásra példa az a böjt 3. (Oculi) vasárnapjára készült igehirdetés, amelynek két textusa van: 1Pt 1,17–21 és Zsolt 25,25.²³ A zárómondatban minden vázlatpont summázódik, sőt visszaköszön a bevezetés jellegzetes mondata is: „Akire nézek, az vagyok – meghökkentő kijelentés, de van benne igazság. Szemünk arra nézzen, aki ítélőbíránk, Krisztusban páratlan megváltónk, és a világnak s életünknek újjáteremtője, vagyis a valóságos Istenre. Hogy ne képze-

¹⁹ SZABÓ 1998, 31. o.

²⁰ SZABÓ 2003, 69–74. o.

²¹ Uo. 55. o.

²² Uo. 58–59. o.

²³ Uo. 97–102. o.

letünk alkotta bálványának, hanem az ítélő és megváltó Úrnak, a mennyei Atyának legyünk gyermekei.”²⁴

A perikóparenddel kapcsolatos elégedetlenség

Létezik olyan eset is, amikor homokszem kerül a gépezetbe, azaz a perikóparend összeállításával kapcsolatos elégedetlenség szólal meg. A virágvasárnapra ajánlott Fil 2,1–4 textussal kapcsolatban jegyzi meg a szerző: „Kissé meglepőnek, zavarba ejtőnek tűnik az ige, amelyet virágvasárnap ünnepére kijelölt egyházunk. Se számár, se tömeg, se pálmaágak, se hozsannázás; nem tévesztett itt össze valaki valamit? Nem, valóban virágvasárnap van, Jézus jeruzsálemi bevonulására emlékezünk, de nem lesz könnyű összekötni ezt az eseményt Pál apostol szavaival, amelyeket a filip-pibeli gyülekezetnek írt. Csak érdekességként említem, hogy ez az igeszakasz a német perikóparendben a Szentháromság ünnepe utáni 7. vasárnapra van kijelölve.”²⁵

Hitvallásosság

Az igehirdetés textusszerűsége után *elmozdulást tapasztalunk az igehirdetés hitvallásszerűségénél is*. Ambivalens megállapításban fejezhető ki állapotunk. *Egyrészt* a protestáns igehirdetés még jelenleg is erősen intellektuális, szárazon dogmatizáló, moralizálásra hajlamos, hűvös, információ jellegű. Gyenge az inspiráló ereje, és akadozik benne az indukció. Próbálja megcélozni az ember értelmét és akaratát, de elhanyagolja az emocionális szférát. Így „a szó fülig, ha érhet, de szívig nem mehet” (RÉ 512,4).

Másrészt mégis hiányzik az igehirdetés életesen tanító jellege és a gyülekezet identifikációs szükségeinek kielégítése. Ezért az élni tanító igehirdetés és az életszerű hitvallásosság komolyanvételére kell intenünk egymást. A tanító igehirdetés a reformátori örökség része. Amikor a protestáns egyházak ezt az igehirdetési műfajt unalmassá tették és eltékozták, akkor mindig mélypont jött, amikor megbecsülték, akkor azzal a hitbeli megmaradást szolgálták.

Amikor manapság az egyház a „vallások piacán” szembetalálja magát egy szinkretista vallás- és világfelfogással vagy a hamis ökumenizmust zászlóra tűzve az általános keresztyénység szólamaival, sokféle szektássággal, politikai és társadalmi messianizmussal, szabados demokráciával, globalizációval, információdömpinggel, technikai robbanással, testkultusszal, sztár csináló emberimádattal, és még sorolhatnánk, akkor nem csoda, ha a történelmi egyházak tagjai között fenyeget a gyülekezetek tagjainak identitáskrizise. Vékonyka és sekélyes a felnőtt nemzedékek

²⁴ SZABÓ 2003, 102. o.

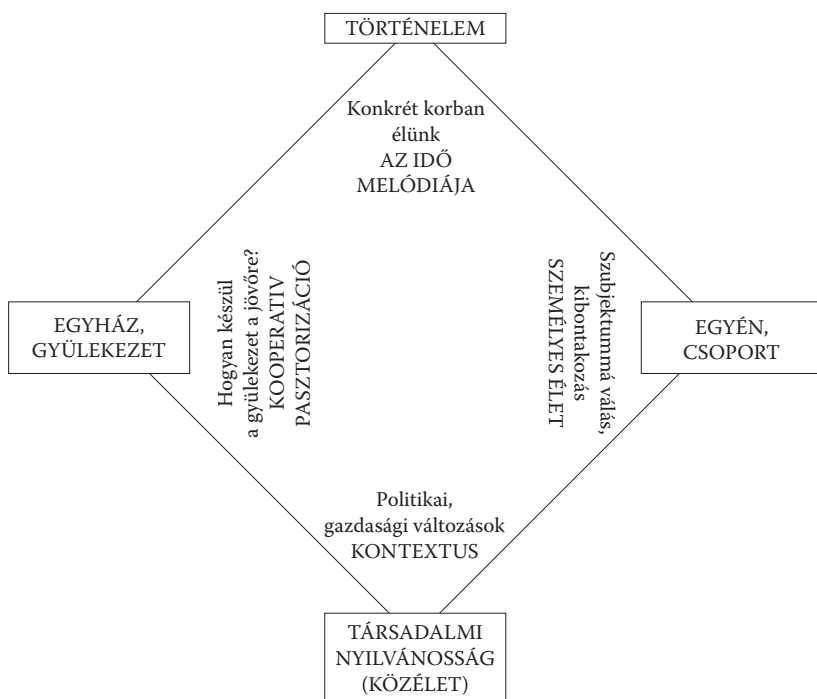
²⁵ Uo. 112. o.

keresztvény hitismerete. Szükséges korról korra kidomborítani az igehirdetés tanító jellegét, hogy az így kapott immunanyag védelmet adjon, és megszilárdítsa az igaz hitet. Ennek az őrállói feladatnak a hűséges betöltéséhez segíti hozzá az igehirdetőt az, ha nem szakad el a teológiai tudománytól, és nem szűnik meg teológus maradni. Nem teológiát kell prédikálni, de a prédikálásért az ige tudósainak kell maradni, hogy az igehirdetés tisztaságát maga tudja kontrollálni.²⁶

A kontextus kihívásai – a gyülekezetszerűség és az időszerűség kérdésköre

Ernst Lange szerint az ige szolgálata mindig a situáció és a tradíció között történik. Ezt folytathatjuk a saját definícióval, hogy a gyülekezetszerűség a folyamatba ágyazott problémaérzékenységből, az elmélyedés igyekezetéből, az érthetőségre törekvésekből és a helyzetérzékeny megszólalásból tevődik össze.

A római katolikus pasztorálteológus, Joseph Müller²⁷ a kontextus kihívásait egy ábrába sűrítette:

²⁶ Vö. BÉRES 2007; PÁNGYÁNSZKY 2007. A komplex és információtól duzzadó tanító igehirdetésre példa: id. Hafenscher Károly: *Hűsvét*. In: SZABÓ 2003, 131–138. o.

²⁷ MÜLLER 1993, 86. o.

A világunkban lejátszódó változások hatnak az evangéliumhirdetésre. Joseph Müller ábrája a „négy sarokponttal” megadja a különböző koordinátákat, amelyekkel azok a körülmények határozhatók meg, amelyekben a keresztyéneknek és a gyülekezeteknek meg kell felelniük az evangélium igényeinek.

- A történelem az idő melódijára figyelmeztet, amelyet konkrét korunkban is szem előtt kell tartani.
- A társadalmi nyilvánosság, a közélet jelenti azt a kontextust, ahol a mindenkit érintő politikai, gazdasági változások mennek végbe.
- Az egyén, a csoport a személyes élettérben válhat szubjektummá, és itt bontakozhat ki.
- Az egyház, a gyülekezet a kooperatív pasztoráció helyszíne, amelyben a gyülekezeti tagok készülnek az eljövendőre, és ahol várják a visszajövő Krisztust.

Az prédikál gyülekezetszerűen és időszerűen, aki tisztában van kortársai és sorsársai gondolkodásmódjával, iránykeresésével, bizonytalankodásaival és lapszusaival, a szellemi hatások fogásaival és célpontjaival. Erre mutat rá az az igehirdetés, amely az útkészítő Keresztelő Jánosról szól Lk 3,1–6 alapján: „Lehet-e ma még hinni abban, hogy a világ folyását nem az államfők és kormányfők, nem a határozatok, szerződések alakítják, hanem az Úrnak az a beszéde, amely az igehirdetés szerény teveszőr ruhájában ma is kiáltó szó a pusztában? Ha nem hiszünk ebben, akkor minden mi szószéki erőlködésünk csak a világ egyik sarkába beszorult visszhangtalan vergődés lesz. Azt a pusztai »közéget«, amelybe belehangzott Isten beszéde, így jellemezhetnők: politikai elégedetlenség és vallásos meglegedettség. A mi világunk ez, a mai politikai és egyházi helyzet, s bár akkor és most az igehirdetés nem tekintett és nem tekinthet el a politikumtól, az, amit János igehirdetése el akart érni, a felszínes, képmutató meglegedettség, a kényelmes vallásos gyakorlatokba lustulás leleplezése volt.”²⁸

A kontextus kihívásai közül az egyik legkényesebb az, hogy hogyan jelenik meg napjaink protestáns igehirdetésében a politikum és a nemzet témája.

A perikópatextusok alapján megszólaló evangélikus igehirdetésekből alig-alig találkozni politikummal, inkább egzisztenciális nyitottsággal tanácsolnak a személyes életkérdésekben, a társadalmi problémákban és a lelki életvezetés terén. Ez nem új megállapítás, hiszen már 1994-ben azt fogalmazta meg az akkori evangélikus igehirdetést elemző id. Hafenscher Károly, hogy „magyarkodás a szószéken, evangélikus szószéken igazán különös hang”.²⁹

Református igehirdetőknél gyakrabban találkozunk politikai és nemzetpolitikai véleménynyilvánítással, sőt olykor átpolitizált prédikációkkal, de hozzá kell tennünk,

²⁸ KOZMA 2002, 62. o.

²⁹ HAFENSCHER 1994, 122. o.

hogy itt sokkal szélesebb skálájú a társadalmi-etikai tematika és a nemzeti sorskérdésekre történő válaszkérés, mint az evangélikus igehirdetőknél. „A templom természetesen nem a napi pártpolitizálásnak a helyszíne, ellenben a templomból és az egyházból nem zárható ki a közügyek iránti érdeklődés és a közügyekért vállalt felelősség. Nem rekeszthetők ki a templomból és az egyházból azok a súlyos és égető életkérdések, melyeket az istentiszteleti közösséget alkotók szívükben, lelkükben, agyukban magukkal hoznak. Ezeket az életkérdéseket igenis az evangélium patika-mérlegére kell helyezni mind az ige hirdetőinek, mind pedig az ige hallgatóinak. A közélet eseményeire, jelenségeire igenis reflektálni kell igeileg; csupán ennek a fordítottja nem következhet be, vagyis a közélet eseményei és jelenségei sohasem lehetnek kijelentésforrássá az anyaszentegyház számára.”³⁰

Mivel ezen a téren nagy a kísértés, ezért szükséges átismételni a biblikus tanítást a politika, a nemzet és a nemzetpolitika szószéken való jelenlétének témakörében.

W. Engemann 2001-ben megjelent *Homiletikája* szerint:³¹

1. A prédikáció teremtő jellege miatt mindig politikus. Amikor Isten megszólal, ott mindig hatalmi szó szólal meg. A prédikáció mindig teremtési és politikai aktus, mivel történelmet formál az egyéni és közösségi, azaz az emberi egzisztencia konkrét megjelenési formájában. Mindig a teremtmények létjogosultságát hangsúlyozza.

2. A prédikáció elkerülhetetlenül politikai karakterű, mert nyilvánosan szólal meg.

3. Mindig pártos, mert minden teremtett létjogosultságát hangsúlyozza. Pártos a teremtés iránt.

4. A *politikai prédikáció funkciói*: felelősségbresztés a világ iránt és az üdvöt hozó Kijelentés iránt. Érett politikai felelősség a hözöngéssel szemben. Erkölcsi instancia. Ideológiakritikus funkció az Írásból adódóan. Próféta funkció: nem beleveszni az adott társadalmi-politikai helyzetbe, hanem leleplezni azt az Írás szempontjából.

A 20. század második felének nagy erdélyi igehirdetője, László Dezső ebből az alapállásból kiindulva foglalja össze *Nép, nemzet, lelkipásztor* címen megjelent két előadásában az igehirdetésben megjelenő politikummal kapcsolatban azokat a szempontokat, amelyek ma is megfontolandók:³²

1. „A hitből a nemzet tagjai számára mérhetetlen erő, mindennél erősebb összefogásra készítő szeretet, határtalan áldozatkészség és a legtisztább felelősség származik.”

³⁰ DERENCSENYI 2009, 114. o.

³¹ ENGEMANN 2002, 382–397. o.

³² A két előadással vö. László Dezső másik két írását is: az 1931-ben íródott *A magyarság és a keresztyénység próféta egysége* című írást (in: LÁSZLÓ 1997, 205–207. o.), amelyből gondolkozásának változásairól is ír, valamint *A lelkipásztor mint hungarológus* című cikkét (LÁSZLÓ 1938, 290–298. o.).

2. Az egész történelmi létnek maga Isten a kormányzója, ezért lelkipásztori feladat rámutatni Isten gondviselészerű vezetésére egy nemzet életében.

3. Az egyházra nézve nem lehet közömbös az a történelmi helyzet, amelyben a rá bízott nép él.

4. „Az egyháznak kötelessége a legmagasabb emberi igényeket állítani az állam elé, s az államot segítenie kell abban, hogy a rá bízott polgárok külső jólétéről, emberhez méltó életéről gondoskodni tudjon. Az egyháznak ezt a munkáját tömören kollektív diakóniának nevezhetjük.”

5. Az egyház iskolái a hitéleti feladatokon túl az általános emberművelés és a nemzeti művelődés őrhelyei is. Az egyház mint sajátos lelki közösség körül kialakul egy társadalmi és művelődési közösség is.

6. Segíteni kell a lelkipásztornak *először* a nemzet teljes és helyes önismeretre jutását; *másodszor* a nemzeti bűnök megbánását;³³ a *harmadik* feladat a nemzeti hivatástudat és küldetés hívó keresése és az arra való rámutatás;³⁴ *negyedszer* képviselni kell a szellemi értékek fontosságát.³⁵

Ezek a tételek is egymást erősítve óvják a jelenkori igehirdetőket attól, hogy a döntő kérdéseket végtelenül leegyszerűsítsék vagy radikális politikai szemlélet sodrásába kerüljenek. Óvakodni kell attól, hogy a Krisztus páratlan, semmihez sem hasonlítható szenvedésével és halálával egy vonalba és azonos kategóriába kerüljenek a „magyar nagypéntek”, a „magyar hiszekegy”³⁶ és a „magyar Sion” szimbolikájának véráldozatai. Krisztus szenvedése csak vigasztalás lehet a szenvedők, a kereszthordozók és mártírok számára, de nem rokon esemény. Tudnunk kell, hogy történelmi nagyságok hősiessége, vértanúsága, életük elvállalt hátratételei csak igen kis részét jelentik a keresztútnak, s a megváltás krisztusi művének másságához nem férhet kétség.

A *nemzeti öntudat* józanságát akkor növeli a keresztyén hit, ha megláttatja, hogy a népiség az Isten iránti engedelmesség helye, a történelmi valóság mezeje, ahol vég-

³³ „A nemzeti bűnök olyan mértékben szorulnak háttérbe, veszítenek hódító erejükből, amilyen mértékben elhatalmasodik egy nemzet lelkén a komoly keresztyén bűnbánat, és megindul a Krisztus vezetése alatt a nemzeti bűnök legyőzésére irányuló küzdelem.”

³⁴ „A nemzeti küldetésben való hit nem racionálisan kielemezhető történelmi tényező, hanem a teremtés titkai közé tartozó határozomány.” Lelkipásztori feladat a hit történetfilozófiájának megragadása és továbbadása.

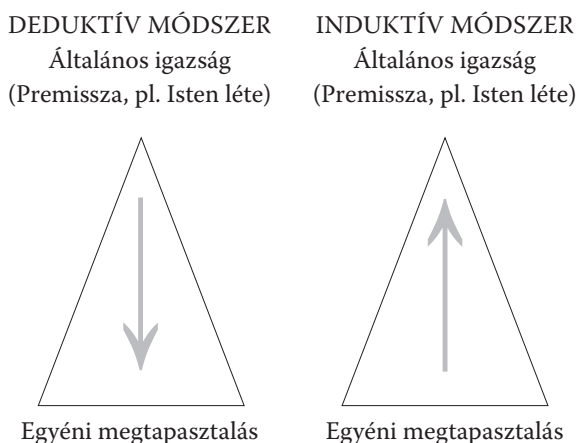
³⁵ „Az evangélium hatásaitól elszakított nemzeti értékelés igen gyakran megelégszik a nemzet fizikai létének szolgálatával, s csupán a jobb anyagi körülmények biztosításáért követel a nemzet tagjaitól áldozatokat. Az evangéliumtól elszokott nemzet önmagán kívül semmi más emberi értékről sem akar tudni, a hatalmas embervilágon belül önmaga számára elzárkózik, s minden más népet mint saját önző céljainak pusztá eszközét tekinti.”

³⁶ Vö. LÁSZLÓ 1997, 205–207. o.

bemehet a megszentelődés folyamata, és amely az örökkévalóság szempontjából átmeneti állapot.³⁷

Új irányok és tendenciák a formai homiletika terén

A prédikációs kötetekben megfigyelhető az igehirdetés átfordulása az eddig uralkodó deduktív prédikációs modelltől az induktív irányba. Az amerikai homiléta, Fred B. Craddock tette ezt a megkülönböztetést.³⁸

A két modell minden homiletikai munkaeszközt tekintve eltérő. Az alapkülönbség a célmeghatározásban jelentkezik: a deduktív igehirdetés-modell valamely hitigazság megmagyarázására törekszik. Az induktív igehirdetés-modell a vallásos tapasztalat megosztására. A deduktívnál a prédikáció egy előfeltételezett igazságot követ nyomon (premissza) a hallgatóság életében fellelhető példáig. Az induktív tapasztalatot szólaltat meg, és így személyes belátást tesz lehetővé. Itt tehát nem egy mondatot, egy tételt értek meg és fogadok el, hanem az életnek egy kicsiny megtörtént darabját.³⁹

A deduktív irányból az induktív irányba fordulás azonban önmagában még nem garanciája annak, hogy megszűnik az az általános kísértés, hogy az igehirdető a konkrétumok kényes világából az általánosságok világába meneküljön.

Az átnézett kötetekben leggyakrabban az igehirdetések klasszikus evangélizációs megoldásaival, a hármas felosztással, a textus dinamikáját követő struktúrával

³⁷ A népiség teológiájához lásd BARTH 1951, 323–334. o. és FEKETE 1998, 233–240. o.

³⁸ CRADDOCK 1971.

³⁹ NICOL 2000a, 84. o.

és témapredikációkkal lehetett találkozni. Jellegük szerint legtöbbször a tanító, közlő, felvilágosító-informáló, referátumszerű és monológot folytató, kevesebbszer a megszólító típus volt az általános. Néhány újszerű megoldás alkalmazása ezért különösen is szembetűnő és biztató volt.

A három újabb evangélikus gyűjteményes kötetből kiderül, hogy van kedv, szorgalom, merészség és szellemi-lelki felkészültség az igehirdetés-műfajok kipróbálására, a kísérletezésre.

Mintha kezdenénk megérteni, hogy korunkban – és a közeljövőben még inkább – nem lehet leélni egy igehirdetői életpályát egyetlenegy jól bejáratott és közben elköptatott igehirdetői stílussal.

Többen is vannak a Szabó Lajos által szerkesztett három evangélikus igehirdetés-kötetben publikáló lelkészek között, akik három-négy különböző típusú igehirdetést adtak le, amelyek a maguk műfajában mind elfogadhatók és igényesek. *A jövő igehirdetőjének „több szólamban”, azaz több igehirdetés-műfajban is tudnia kell karakteresen igét hirdetni, s a feldolgozás módjánál mindent mérlegelve kell tudnia dönteni arról, hogy melyik igehirdetés-műfajt fogja választani annak érdekében, hogy az adott textus üzenetéhez, az adott alkalom sajátosságait komolyan véve, ott és akkor a legcélszerűbben szólhasson a gyülekezethez.*

A tanuláslélektani modell szerinti felépítés⁴⁰

Az egyik legjobban ideillő illusztráció egy nagyszombati igehirdetés, amely *A csend hangjai* címmel olvasható, és Mt 12,38–42 alapján íródott.⁴¹ A modell öt részének gondolatmenete mintaszerűen követi a klasszikus struktúrát:

a) *Motivációs fázis (quasi exordium)*: Szükségünk van jelekre. Hányféle jel, szimbólum övezi az emberi történelem hosszú folyamát... Egyetlen jeladás életet menthet... Ha a védjegy hiányzik az áruról, akkor biztosak lehetünk abban, hogy az hamis.

b) *A probléma behatárolása (quasi propositio)*: Ha úgy tetszik, védjegyet követelnek Jézustól: Mester, jelet akarunk látni tőled! Igazold magad...

c) *Próbálkozás és tévedés (quasi confirmatio)*: Hányszor és hányszor fogalmazódik újra a farizeusok mondata azóta is! Tamás: Ha nem látom kezén a szegek helyét... Karinyth-idézet az *Előszóból*... Igazoltatni akarnád Jézust te is?

d) *A megoldás felkínálása (quasi refutatio)*: Nem adatik más jel, csak a Jónás próféta jele. A dicsőséges, látványos, szenzációs jel elmarad, helyette a teljes kiüresedésben a szenvedő, eltemetett Emberfia bizonyítja előttünk Isten szeretetét. „A szolgálai forma két pólusán, a bölcsőben s a koporsóban mutatja meg nekünk e

⁴⁰ BUKOWSKI 1990, 26–35. o.

⁴¹ SZABÓ 2003, 125–129. o.

két esemény a nagy örömhírt: emberré lett az Isten. A nagyszombati hallgatás, némaság, elrejtőzés már a nagy győzelem csendje. A Krisztus-hit pedig képes meghallani a csend hangjait.”

e) *A megoldás elmélyítése (quasi peroratio)*: Elmélyítés bibliai példákkal: „Jónás jele”, Sába királynője és Salamon találkozása, Elizeus és Naamán története, a bizonyoságtévő római százados, Fülöp a gázai úton. Mint figyelmeztető jel mutatkozik meg Jézus szavaiban a pogány világ megszegyenítő hite. A kegyelmet nyert pogányok a ma egyházát is megszegyenítő módon megértették Isten igéjét. Éppen ők, akik..., mert Krisztus szabadításának örömhíre univerzális. Én is megtanulhatom: nem látványos, hangos csodában, hanem életének önátadásában, a nagyszombati csend hangjaiban mutatja meg magát az Isten.

A dialógusprédikáció

Ritka forma, de dokumentálható a dialógusprédikáció kipróbálása. A *Lelkipásztor* 1994. évi 7–8. számában (292. k.) jelent meg Pásztor Antal és Nagy Zoltán párbeszédese igehirdetése, amely a budapest-fasori evangélikus templomban hangzott el, s magam is kipróbáltam 2005-ben az evangélikus–református lelkész találkozó Balatonszárszón Réz-Nagy Zoltánnal, illetve évekkorábban teológiai istentiszteleten Debrecenben, Bodó Sára kolléganőmmel.

Ajánlott lenne többször megvalósítani: például ökumenikus alkalmakkor, lelkész házaspárok között és két- vagy többlelkészes gyülekezetben. Az egy Lélekkel megittatottság, a testvéri békesség és közösséggyakorlás kimutatásának áldott eszköze lehetne, a kollegialitás szép gyümölcse, ha együtt mondjuk ugyanazt. A párbeszédese igehirdetés hatásos gyógymódja lehetne mindenféle hierarchikus csábításnak, antikollegiális tendenciának.

Textus és mottó együtt?

Egy figyelemre méltó és nagy számban előforduló jelenségre is figyelmes lettem. Sok igehirdetés textusa után az igehirdetés első mondata egy nem bibliai idézet, illetve tudatosan is kiírt és „mottóként” megnevezett citátum. Én a tizenötödik ezt jelző strigulámnál megálltam.⁴² Találkoztam első mondatként – ami az igehirdetés egyik legexponáltabb és legérzékenyebb pillanata – József Attila-, Adamis Anna-, Simone Weil-, Quintilianus-, Saint-Exupéry-, Pilinszky János-, Ottlik Géza-, Chaim Potok-, Rúmi-, Verseghy Ferenc-, Anthony de Mello-, Milan Kundera-, Holló András-, Rónay György-idézetekkel. Itt-ott hosszabb prózarészletekkel is.

⁴² Pl. SZABÓ 1998, 14., 70., 108., 152., 214., 222. o. SZABÓ 2003, 153., 162., 214., 227., 280. o. SZABÓ 1997, 116., 228., 243. o.

Veszélyt látok ebben a jelenségben, mert nem sok kell hozzá, és a mottók elindulnak a társtextussá válás útján. Ennek az a veszélye, hogy az emberi mondás, idézet magyarázata kitüntetettebb figyelmet kap és fontosabb lesz az ige üzeneténél.

Meditációs textusfeldolgozások

Igen szép számmal találhatók Lélektől ihletett meditációs textusfeldolgozások.⁴³ Közöttük képmeditációs áhítatok,⁴⁴ már-már esszé jellegű prédikációk,⁴⁵ narratív ige hirdetések⁴⁶ és narratív textusfeldolgozás bibliai parafrázissal kombinálva. Ez utóbbinak egy részlete országosan is elterjedt, ezért említem példaként most éppen ezt. Ötvened vasárnapra készült, textusa 1Kor 13,1–13, címe: *Az Isten szerelme*. A prédikáció indítása Nagy-Bandó András humorista egyik fordulatának mintájára történik: „Félszavakból megértjük egymást. Azt mondom: egy korinthus tizenhárom; azt mondd: a szeretet himnusza. Azt mondom: tükör által homályosan; azt mondd: színről színre. Azt mondom: hit, remény; azt mondd: a legnagyobb a szeretet.” Majd a prédikáció centruma a szeretet himnuszáról írt parafrázis (ez a részlet kezdett el önálló életet is élni), és végül egy konklúziókat kiterjesztő záró rész jön, amely már közelít a hagyományos ige hirdetési stílushoz.

A jó bibliai parafrázis minden jellemzője kimutatható ebből a példából, hiszen:

- nem egyszerű összefoglalás, tartalma kiszélesíti az eredeti üzenetet;
- magában foglalja az eredeti szöveg minden kisebb részletét is;
- a parafrázis szöveg jelentése érthetőbb az azt hallgató/olvasó számára, mint az eredeti szöveg;
- mára szóloán fogalmazza újra az üzenetet, és a terjedelmen sem kurtít, hanem kifuttatja a gondolatokat.

A jó bibliai parafrázis dinamikus felfrissítő eszközévé válhat gyülekezeti imádásainknak és prédikálásunknak!

Hangsúlyos az ige hirdető saját spiritualitásának fontossága

Spirituálisan kiszikkadt korunkban örömdetes szaporodnak a meditációs textusfeldolgozások. Joggal állapítja meg Szabó Lajos professzor: „A prédikációk az utóbbi években érzékelhetően elmozdultak az önvallomás irányába.”⁴⁷ Meditatív, kitárulkozó, az ige belső hullámveréseit figyelő és annak hatásait rögzítő, mély

⁴³ Pl. SZABÓ 1998, 88. kk., 108. kk.

⁴⁴ Pl. BODÓ–FEKETE 1998, 85–100. o. SZABÓ 2006; SZABÓ 2007a; SZABÓ 2007b.

⁴⁵ Pl. SZABÓ 2003, 153. kk., 282. kk.

⁴⁶ Pl. SZABÓ 2003, 200. kk. *Református Tiszántúl*, 1995. 2/19.

⁴⁷ SZABÓ 2005, 404. o.

érzékenységről tanúskodó alkotások sokkal nagyobb számban találhatók, mint a korábbi korszakban. Ellenhatás ez. Felgyorsult korunk sok kihordatlan, koraszülött igehirdetést produkál(t). Akik ezt felismerték, azok arra törekszenek, hogy az alapige keltette gondolatok inkubációs ideje meghosszabbodjon, s ne a rövidzárlatos, sablonos mondanivalót vigyék a szószerkekre, hanem a kiérlelt üzenetet.

A meditációra hajlás az igehirdető saját spiritualitásáról is árulkodik. Nem véletlen, hogy az az igehirdetői személyiség a vonzó, amelyiktől távol áll minden nagyképűség, magamutogatás, paposkodás és színészkedés.

A meditációra való hajlandóság jelzés arról, hogy a lelkipásztor *rendelkezik-e teológiai kompetenciával*: birtokosa-e az illető látás- és hallásélményeknek, hiszen akkor lesz neki mit megosztania az igehallgatókkal. Az egészséges spiritualitással rendelkező igehirdető vállalja és képviseli a teológiai tudomány komplexitását. Belső, spirituális igénye, hogy egy életen keresztül küzdjön a teológia „hiánybetegségeivel”: a felszínes biblicitás, a felületes exegézis, a rendszertelen gondolkodás, a történelmi és egyházi identitáskrizis, a szociális érzéketlenség, a „fogalmazásgátlós” pongyolaság és a kirívó műveletlenség ellen. Ez a teológuslelkület abban érdekelt, hogy a keresztyén teológia teljes kritikai eszköztárát a lelkészi szolgálat rendelkezésére bocsássa.

Az egészséges spiritualitású igehirdető igyekszik *relációs kompetenciával szólni Isten üzenetét*, mert a gyülekezettel, emberekkel való kapcsolatra néz, s van nyitottsága népe, a gyülekezet tagjainak sorsa, érzései, gondjai iránt, a szeretet alapállásával.

Manfred Josuttis megfigyelése szerint: „Igehirdetési témáink jelentős része a belső étellel kapcsolatos. Az igehirdetés emlékezteti a hallgatókat a saját magukat foglalkoztató nehézségekre. Nem felejtetik el a múltjukat. Bűntudat gyötri őket. Szenvednek a külső követelmények alatt. Gyengének és kiszolgáltatottnak érzik magukat a nem mindig áttekinthető világban. Csalódtak az emberekben. Sokféle formában félelemmel néznek a jövőbe. (...) Nehéz idegen emberek gyengéiről beszélni... Gyenge pontjaik igen sebezhetőek. Ennek megfelelően védelemre vágnak, a szószék alatt is. Ha az igehirdető ilyen témákat helyez az előtérbe, először önmagánál kell vizsgálatot tartania, hogy ő milyen érzékenyen reagálna, ha mások az ő gyengéiről kezdenének el beszélni. (...) Az igehirdető nyilván segítő szándékkal szól a problémáinkról, és tud is segíteni. Ugyanakkor – általában a beszéd vége felé – azok segítésére szólít fel bennünket, akik a szomszédságunkban, a munkahelyen (üzemben) vagy a családban tőlünk várnak el jó szót. A segítségre szorultaknak hirtelen segítőkészeknek kell lenniük. A szenvedőknek el kell felejtetni saját bajaikat, s a mások bajai felé fordulni. Erre csak akkor képesek, hogyha minden gyengeségük ellenére szinte valószínűtlen erőforrással rendelkeznek...”⁴⁸

⁴⁸ JOSUTTIS 1994, 136–138. o.

Az igehirdető spiritualitásához hozzátartozik még két dolog:

Van önismereti kompetenciája: nem függetleníti magát a prédikáció üzenetétől, sőt az rá is visszahat, de sohasem tolakszik oda saját személyisége az Isten igéje elé.

Személyes hitkompetenciájának segítségével leplezetlenül megmutatkozik a saját gazdag lelkiisége. Manfred Seitz kifejezésével élve, megadatik neki a *spirituális légkörteremtés* ajándéka. Szerény határozottság jellemzi, amely az Isten ügyében nem ismer lazaságot és ügyeskedést, de kerüli a törvényeskedést. Walter Brueggemann szavai így erősítik ezt meg: „Újra és újra arra döbbenek rá, hogy legtöbbször nem több tanácsra, hanem több erőre van szükségem. Nem új információra van szükségem, hanem arra a bátorságra, szabadságra, és ugyanilyen fontos, hogy etikáról és engedelmességről szóló beszédünk ne kényszerítsen, és ne legyen végletesen didaktikus. A kényszerítés és a didaktika az egyházat belátható módon a parancsolat egy újabb félreértelmezéséhez vezet. Ez az új torzítás lehet a lelkész kedvenc témája, felekezeti ideológia, a legerősebb politikai csoport vagy bármi egyéb. Az ilyen torzító kényszer az embereket csak még jobban megerősíti meggyőződéseikben. És ami még fontosabb, az ilyen magabiztos, önhatalmú torzításokat azért kell kerülni, mert az evangélium igényével teljesen összeegyeztethetetlenek.”⁴⁹

Sablonok, pongyola kifejezés mód, kánaáni nyelvezet

Lényeges elmozdulás érzékelhető a sablonok használata, a pongyola kifejezés mód és a kánaáni nyelvezetű fogalmazás területén. Sok-sok irodalmi idézet, bölcs mondás, regényrészlet, versek, slágerszövegek; filozófusok, teológusok, gondolkodók velős megállapításai, régi és új misztikusok, katolikus-protestáns keresztyén személyiségek mondásai épültek be a prédikációkba, képek, filmek, zenék felidézése történik.

David Buttrick szerint az alap nem a pontokba szedett tagolás, hanem a mozgás-folyamat metaforája. A prédikáció paradigmája nem az egyetemi előadás, hanem az olyan művészetek, amelyek egyszeri és egyedi életűek, és erejüket ebből merítik: mint a tánc, a színház, a szimfonikus zene. Brueggemann egyenesen odáig megy, hogy a prózaivá alacsonyodott világban a prédikáció poétikus formáját szorgalmazza. Raymond pedig Schleiermacherre utalva olyan prédikációt követel, amely sokkal közelebb áll a művészetek világához, mint a tudományhoz.⁵⁰

„Akik az evangélikus tradíciójú szószerkekre mennek fel – vallja Szabó Lajos –, vállalniuk kell a prédikációt mint értékteremtő, a minőségi kultúra szintjén lejátszódó eseményt. A lelkeszi pályával kapcsolatos presztízsvesztés, amelyet különböző köz-

⁴⁹ Walter Brueggemann: *Finally Comes the Poet*. 84., 88. o. Idézi Czövek Tamás: A valóság ábrázolása, avagy az Ige műfaja és az igehirdetés műfaja. www.parokia.net/publicate/valosag.html.

⁵⁰ Nicol 2000b, 19–24. o.

vélemény-kutatások kimutatták a mai Magyarországon, szorosan összefügg ezzel a (szószéki) színvonalalalással. Nem lehet úgy minőségi kommunikációt folytatni, hogy nincs igazi feltöltődés a környezet tágabb és szűkebb értelemben vett minőségi kultúrájából. Hiába küzdünk a lelkeszi szolgálat nagyobb társadalmi presztízséért, ha a megszólalásunk és az aktuális kérdésekhez való hozzászólásunk alacsony színvonalú.⁵¹

A *szellemi igényesség*,⁵² a gondolkodtató igehirdetés magával viszi a hallgatót a textus rejtelmébe; nem a teológiai szakkifejezések ismételtetése biztosítja az igehirdetés szellemi igényességét, nem is a tartalmi és szóhasználati komplikáltság, hanem a gondolkodtatás. Ezt erősíti meg egy mai, nem teológus igehallgató véleménye: „Az igehirdetésnek nemcsak bizonyos igényeket kellene kielégítenie, hanem bizonyos más igényeket ébresztenie is; illetve tudatosan nevelnie is kellene a hallgatót, többek között azzal, hogy milyen igényeket hajlandó és milyeneket nem hajlandó kielégíteni.”⁵³

A jelenkori magyar protestáns igehirdetés irányainak és tendenciáinak áttekintése azt mutatja, hogy a sok ponton jelentkező pozitív kezdeményezések megerősítésére és kiterjesztésére van szükség, hogy igehirdetéseink még jobban szolgálhassák Isten országának ügyét. Isten elhozta az újbor idejét az egyház életében is. Kérdés, hogy tudunk-e „tömlőt” váltani? Nemcsak újítani, hanem megújulni, mégpedig teljesen és egészen. Erre a célra tekintve fogalmaztam meg előadásom befejező egységét, amely szemléletváltásra kíván ösztönözni.

Ösztönzés szemléletváltásra. Bevezetés az ígéretorientált igehirdetés-szemlélet alapjaiba

Az utóbbi húsz esztendő igehirdetéseit áttekintve, végképp megalapozottnak tartom Édesapám, tanszékelődöm, id. dr. Fekete Károly (1930–2008) néhány évvel ezelőtt megfogalmazott váradalmát: „A gyülekezeti igehirdetés hatékonyságáért aggódók szerint olyan lelkigondozói töltésű, gyülekezetet építő igehirdetésre lenne szükség, amelyik az evangélizáció nyomán támadt lelki éhséget élő vízzel és tápláló lelki kenyérrel ki tudja elégíteni. Igeszerűsége biblikus légkört áraszt, hitvallásossága az egészséges történelmi gyökerekről tesz tanúságot, empatikus töltése lelkigondozói szándékot tükröz, életszerűsége megment az életidegenségtől, és missziói tüze bizonyyságtételre sarkall.”⁵⁴

⁵¹ SZABÓ 2005, 405. o.

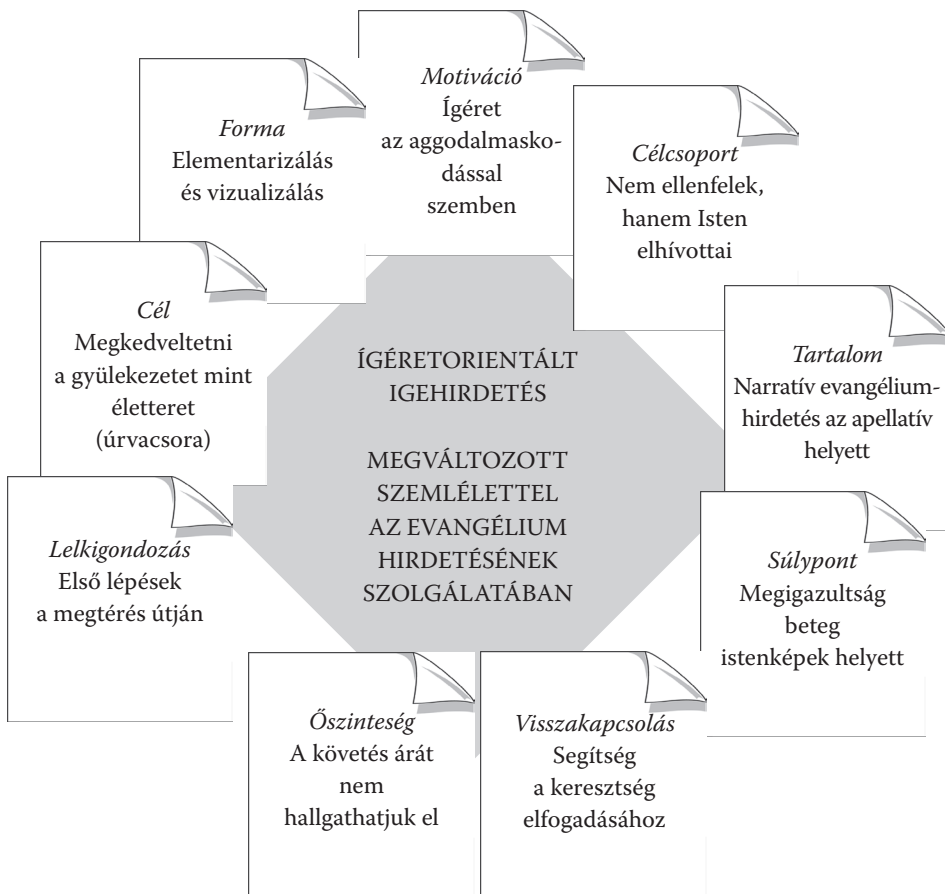
⁵² A téma kifejtését elvégezte Szabó Lajos: *A szellemi igényesség fenntartása az igehirdetésben*. In: FABINY 1996, 40–49. o.

⁵³ BIBÓ 2005, 23. o.

⁵⁴ Id. Fekete Károly megállapítása abban az előszóban, amelyet Csiha Kálmán *A királyi szék előtt* című kötetéhez írt (CSIHA 1998, 5. o.).

Erre az összetett, de szükséges feladatra akkor leszünk képesek, ha mi, igehirdetők minél többen rátalálunk az ígéterorientált igehirdetés-szemlélet útjára.

Számomra szemnyitogató és felszabadító volt Burghard Krause modellje és azok az impulzusai, amelyeket az ígéterorientált evangéliumhirdetésről írt *Auszug aus dem Schneckenhaus* című könyvében.⁵⁵ A szerző a *Christ werden – Christ bleiben* (Keresztyénné lenni – keresztyénné maradni) című gyülekezeti felnőttképzési program kidolgozója. Számunkra most különösen az igehirdetési szolgálat teológiai alapjairól szóló gondolatai a fontosak. Krause nyomán kilenc ablak nyílik erre a világra.

*Burghard Krause ábrája nyomán*⁵⁶

⁵⁵ KRAUSE 1996, 34–44. o.

⁵⁶ Uo. 37. o.

Néhány magyarázat az ábra címszavaihoz:⁵⁷

Motiváció: ígéret az aggodalmaskodással szemben

A hitébresztő evangéliumhirdetésnek nem az aggodalmaskodás a motiválója: sem az egyház léte feletti, sem a növekvő hitetlenség feletti aggodalom nem lehet az evangéliumhirdetés teológiájának alapmotívuma.

Az aggodalmaskodás *nagyobb hatást tud be a hitetlenségnek, mint Isten hatalmának*. Inkább arra számít, hogy Isten majd kapitulál a hitetlenséggel szemben, mint arra, hogy Isten majd „üresre szereti a poklot”. Aki aggódik, az nyomás alatt áll, aki pedig nyomás alatt áll, az másokra is nyomást fejt ki.

Az evangéliumhirdetés motivációját Istennek az ember iránti szenvedélyéből, vágyából meríti, és az ígéretekéből, melyeket az embernek adott. Az ígéretnek és a reménységnek kell meghatároznia az igehirdető szemléletét és az alkalom légkörét.

Célcsoport: nem ellenfelek, hanem Isten elhívottai

Az evangélium arra indít, hogy az igehirdetés célcsoportját *többre tartsuk, mint azok saját magukat* – mert ők még nem tudják azt, amit az igehirdető már igen, hogy ők arra választottak ki, hogy Isten szeretett gyermekei legyenek, mert Jézus Krisztus már megbékélt velük. Annak, hogy az igehirdető a potenciálisan kiválasztottak előtt hirdeti az ígét, hatással kell lennie *a megszólalása stílusára*. Azt jelenti ez, hogy az igehallgatók nem olyan ellenfelek, akiket le kell rohanni az evangéliummal, hanem olyan emberek, akiket Isten *vissza akar szeretni magához*.

Az *ígéret szemével* kell rájuk tekinteni, amely a hitetlenség „lehetetlen lehetősége” mögött (K. Barth) meglátja az Istennek rájuk kimondott és hozzájuk szóló igenjét. (Mt 9,36: „Amikor látta a sokaságot, megszánta őket, mert elgyötörtek és elesettek voltak, mint a juhok pásztor nélkül.”)

Mivel az evangéliumhirdetés alapja Isten feltételekhez nem kötött szeretete, ennek kifejezésre kell jutnia az igehirdetésben is. A szeretet fegyvertelenül jön, nem alkalmaz erőszakot, sőt sebezhetővé teszi magát.

Tartalom: narratív evangéliumhirdetés az apellatív helyett

Az ige személyes válaszadásra készíti az embert, amely megtérést eredményez. Az ember azonban ezt a választ sem nem „szabadon” adja, sem nem „szabadon” viszi végbe.

Az evangéliumhirdetés nem eshet *a szabad akarat áldozatául*, amiről Luther Erasmusszal szemben bizonyította, hogy a szabad akarat tulajdonképpen nem szabad.

⁵⁷ Uo. 37–44. o.

Az Isten melletti döntés az ember életében teremtési aktus (*creatio ex nihilo* – Ez 37).

Ez azt jelenti, hogy az evangéliumhirdetésben szigorúan különbséget kell tennünk Isten munkája és a mi feladatunk között. Nekünk egyáltalán nem feladatunk bárkit is megtéríteni, ezért kérdőjelezhető meg sok evangéliumhirdetés apellatív karaktere.

A megtérés az evangéliumhirdetés célja, és nem a tartalma! A téma sokkal inkább a megtérés oka. Ezt az okot megismerni viszont azt jelenti: beszélni, szólni, mondani kell, mesélni kell róla. De ahogyan a jó viccmesélő sem a nevetésre hívja fel hallgatóit, hanem a jó vicc nyomán feltör a nevetés, úgy a jó evangéliumhirdetés sem a megtérésre hív fel, hanem megtérést eredményez, azaz a „hit nevetése” nem felszólításra, hanem önmagától következik be.

Súlypont: megigazultság beteg istenképek helyett

Az evangéliumhirdetésnek számolnia kell azzal, hogy sokaknak beteg az istenképük, olyannyira, hogy ez a beteg istenkép ellehetetleníti a hitre jutásukat.

A beteg istenképeket nem lehet kognitív módon befolyásolni, hanem csak erőteljes „ellenképekkel”. Például egy ilyen ellenkép a megfeszített Krisztusról való beszéd.

Ez a szemléletmód „a bűn okát” az Istennel szembeni mélységes bizalmatlansággal írja le. Ebből következik a *szótériológiai alap*: hogyan gyógyulhat a bizalmatlanság betegsége? Ehhez *terápiás szótériológiára van szükség*, amely a Megfeszítettet mint Isten bizalomkeltő akcióját mutatja fel. Ügyelni kell arra, hogy a „Megfeszített” képe ne vezessen újra deformált (pl. szadista) képek kialakulásához. A kereszt az a hely, ahol Isten maga vonja be magát a szenvedésbe, szeretetének szenvedését kiteszi a mi bizalmatlanságunknak is, hogy éppen ezáltal oszlassa el a *mi* bizalmatlanságunkat.

Visszakapcsolás: segítség a keresztség elfogadásához

Nagy kihívást jelent az evangéliumhirdetés számára a gyermekkeresztség népegyházi gyakorlata. Két tendenciától kell óvakodni.

1. Egyrészt óvakodni kell a *sákramentummágiától*, ami az evangéliumhirdetést fölöslegessé teszi, a keresztséget önmagában hatónak állítja be, és szem elől téveszti a *hitet*, amely a keresztség ígérete.

2. Másrészt óvakodni kell a *keresztség jelentőségének könnyelmű megkerülésétől* egy ingadozó „döntésteológia” által. Ez ugyanis azt a benyomást kelti, mintha az ember képes lenne saját erejéből új kapcsolatot kezdeni Istennel.

A reformátori teológiában a *promissio* és a *fides* elválaszthatatlanul összetartoznak: „nem a hit teszi keresztséggé a keresztséget, hanem a hit belekapaszkodik a keresztségbe. (Luther: Baptisatus sum!) A hitre hívás – visszahívás a keresztségbe.

Őszinteség: a követés árát nem hallgathatjuk el

Az evangélium hirdetésének állandóan számolnia kell két veszéllyel: az „olcsó kegyelem” és a „kegyetlen istenkövetés” veszélyével. Aki nem akar átesni ennek a lónak egyik oldalára sem, annak integratív módon kell mindkettőt egyszerre, de keveredés nélkül és elválaszthatatlanul hirdetni: *a menny ingyen van, de az Isten követésének ára van.*

Miért? Mert az isteni szeretet úgy fogad el minket, ahogyan és amilyenek vagyunk, de az elfogadás által feltartóztathatatlanul változunk, nem maradunk azok, akik voltunk. Aki a hitnek engedelmeskedik: az változik. Az engedelmisség azonban nem feltétel, hanem következmény.

Ez azt jelenti, hogy csak a „jócselekedetek kényszerétől megszabadulva” lehet feltenni a kérdést, hogy milyen jócselekedetekhez vezet a megtérés.

Ezért nagy súlyt kell helyezni annak tisztázására, hogy „miért is akarsz megtérni?” – A megtérés nem egy „örökélet-biztosítási” kegyességhez, hanem egy *hálakegyességhez* kapcsolódik.

Vezérkérdés: hova hívogat és mire szabadít fel minket a kegyelem?

Lelkigondozás: első lépések a megtérés útján

A megtérést nem csupán egy egyszeri, punktuális eseménynek tekintjük, hanem az embert egész életén át kísérő folyamatnak. A keresztyén ember mindig alakulóban van. De minden folyamatnak van kezdete. Ez egy *megtérésstartot implikál*, amelyre a Lélek szabadít fel, és amely az ember válasza az Istennek mellette hozott döntésére. Ezt pedig követi a megszentelődés útján járás (Kálvin).

Az evangéliumhirdetés elveszti emberségét, és kegyetlenül bánik az emberrel, ha a prédikációt nem követi az ezt a folyamatot támogatóan kísérő lelkigondozás. Olyan „lelki”-gondozás, amely mindennapi gyakorlati segítséget ad a „kereszttség jelentőségéhez való visszatérésre”, és vezet az úrvacsorai közösség felé.

Cél: megkedveltetni a gyülekezetet mint életteret (úrvacsora)

Az evangéliumhirdetés nemcsak a „kereszttségbe hív vissza”, hanem a gyülekezetbe is, *a szociális (= közösségi) istentapasztalat* térségébe. „A szociális támogatást nem élvező hit olyan szociális tapasztalat, amely különösen is veszélyeztetett...” (Michael Herbst)

Ezért célunk, hogy a gyülekezetet mint *életteret* megkedveltessük az evangéliumhirdetés résztvevőivel. Ez nemcsak az istentiszteleti részvételt jelenti, hanem egyúttal meghívás a gyülekezeti-közösségi életformára, és rámutatás annak csúcspontjára: az úrvacsorai közösségre.

Forma: elementarizálás és vizualizálás

Az evangélium prédikálása *elementáris* evangéliumhirdetés. A latinban az *elementum* egyaránt jelent *alapanyagot, alapvető alkotórészt és kiindulási alapot*. Olyan összefüggések feltárásáról, felfogásáról van tehát szó, amelyek segítséget nyújtanak az *alapvető dolgok, a lényeg* felfogásához.

Az elementarizálásnak nincs köze a *szimplifikáláshoz*, ami általában az evangélium *egyoldalúsításához* és megengedhetetlen *megrövidítéséhez* vezet. Tilos a szimplifikálást összekeverni az elementarizálással!

Igaz, hogy az evangélium legsürgősebb mondanivalóját kell koncentráltan hirdetni, de tudnunk kell: „a sürgős mondanivalónak ez a keresése azzal a kísértéssel jár, hogy a szükséges és jogos koncentráció helyett ténylegesen megszükitjük az evangéliumot; úgy tüntetjük fel a dolgot, mintha a Bibliából csak az volna a fontos, amit mi elmondunk. Ez a magatartás veszélyezteti a helyes textusszerűséget, másfelől pedig létrehozhatja a vastagbetűs bibliai versek keresztyénségét, ami pedig nyilván nem az a kegyesség, amelyet a Biblia kíván tőlünk.” (Czeplédy Sándor óvása)⁵⁸

Az evangéliumhirdetés teológiájának alapos gondot kell fordítania a formai vonatkozásokra: például a nyelvi kifejezésmódra, a csoportban találkozás kultúrájára.

A ma uralkodó, úgynevezett médiabeállítottság külön kihívást jelent az evangéliumhirdetés kommunikációs szerkezetére nézve. A verbális, ún. egyirányú kommunikációra (prédikáció) csak rövid ideig képes koncentrálni az ember. Ezért a gondolatmenetek jobb követhetősége érdekében *vizualizáló* módszereket alkalmazunk: nemcsak *szóképek, képes kifejezések* formájában, hanem akár grafikák, illusztrációk, szimbólumok segítségével is.

Természetesen tudom azt, amit az engem inspiráló Burghard Krause is kimond: „Az impulzusokhoz nem jár sikergarancia. Isten nem projektekre, hanem emberekre adja áldását, olyanokra, akik mint Péter, kimerészkednek a »biztonság hajójából« »Isten ígéreteinek vizeire«”.⁵⁹

Adjon nekünk ehhez a szemléletváltáshoz elkötelezettséget és bátorságot a Szentháromság Isten, hogy merjünk Szentlelke segítségével kihajózni Isten ígéreteinek vizeire, hogy ott, ahol és úgy, ahogy ő akarja – emberhalászokká tegyen bennünket.

⁵⁸ CZEGLÉDY 1957, 16. o.

⁵⁹ KRAUSE 1996, 34. o.

Felhasznált irodalom

- BARTH, Karl 1951. *Kirchliche Dogmatik III/4*. Evangelischer Verlag A. G., Zollikon–Zürich.
- BENCE Imre, ifj. 1999. Kezünkben a teljes Szentírás! Avagy miért nem prédikálunk ószövetségi textusokról? *Lelkipásztor*, 74. évf. 2. sz. 60–61. o.
- BÉRES Tamás 2007. Rendszeres teológia az igehirdetésben I–III. *Lelkipásztor*, 82. évf. 8–9. sz. 295–299. o. 82. évf. 10. sz. 362–367. o. 82. évf. 11–12. sz. 419–422. o.
- BIBÓ István 2005. Igehirdetés az igehallgató fülével. *Théma*, 2005/1–2. sz.
- BODÓ Sára – FEKETE Károly 1998. *Üdvözítő született*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen.
- BUKOWSKI, Peter 1990. *Predigt wahrnehmen*. Neukirchener Verlag, Neukirchen–Vluyn.
- CRADDOCK, Fred B. 1971. *As One Without Authority*. Nashville, Abingdon.
- CZEGLÉDY Sándor 1957. Az evangélizáció kérdései. *Theologiai Szemle*, 1957/1. sz.
- CSIHA Kálmán 1990. Ajánlás. *Igehirdető*, 1. évf. 1. sz. 3. o.
- CSIHA Kálmán 1998. *A királyi szék előtt*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár.
- DERENCSENYI István 2009. *Isten szivárványive alatt*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen.
- ENGEMANN, Wilfried 2002. *Einführung in die Homiletik*. Francke Verlag, Tübingen–Basel. /UTB 2128./
- FABINY Tamás (szerk.) 1996. *Tanítványok. Tanítványai köszöntik a 85 éves Pröhle Károly professzort, aki – velünk együtt – maga is Tanítvány*. Evangélikus Teológiai Akadémia, Budapest.
- FEKETE Károly, ifj. 1998. A keresztyén nemzeti öntudat. *Református Szemle*, 233–240. o.
- FEKETE Károly (szerk.) 2006. *Pásztor János: „Isten igéje nincs bilincsbe verve”. Prédikációk Szentendréről az 1950-es, 1960-as évekből*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen.
- HAFENSCHER Károly, id. 1994. Evangélikus igehirdetés ma? *Lelkipásztor*, 69. évf. 4. sz.
- JOSUTTIS, Manfred 1994. *Rhetorik und Theologie in der Predigtarbeit*. Chr. Kaiser – Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- KOZMA Zsolt 1993. *Alkalmas és alkalmatlan idöben*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár.
- KOZMA Zsolt 2002. *Állj elő az Igével!* Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár.
- KRAUSE, Burghard 1996. *Auszug aus dem Schneckenhaus*. Aussaat-Verlag, Neukirchen–Vluyn.
- LÁSZLÓ Dezső 1938. A lelkipásztor mint hungarológus. *Igazság és Élet*, 1938. 290–298. o.
- LÁSZLÓ Dezső 1997. *A kisebbségi élet ajándékai*. Minerva Művelődési Egyesület, Kolozsvár. /Minerva Könyvek 6./
- MAGASSY Sándor, id. 1999. Elhanyagoljuk-e az Ószövetséget? *Lelkipásztor*, 74. évf. 4. sz. 146–147. o.
- MEYER-BLANCK, Michael 2000. Új gyakorlati teológiai vázlatok. *Lelkipásztor*, 75. évf. 7. sz. 248–254. o.
- MÜLLER, Joseph 1993. *Pastoraltheologie*. Styria Verlag, Graz.

- NICOL, Martin 2000a. *Grundwissen Praktische Theologie. Ein Arbeitsbuch*. Kohlhammer, Stuttgart.
- NICOL, Martin 2000b. PredigtKunst. *Praktische Theologie*, 2000/1. sz. 19–24. o.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2007: Az egyház tanításának aktualitása az igehirdetésben. *Lelkipásztor*, 82. évf. 11–12. sz. 430–433. o.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 1997. *Keresztmetszet*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 1998. *Tükörkép*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2003. *Hullámhossz*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2005. Az igehirdető és az igehirdetés. *Lelkipásztor*, 80. évf. 12. sz. 402–407. o.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2006. *Fényforrás. Tíz karácsonyi szó a léleknek*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2007a. *Lélegzetvétel. Kilenc nap a léleknek*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2007b. *Jelzőtűz. Tizenegy bátorító szó*. Luther Kiadó, Budapest.
- ZERGI Gábor 1999. *Az élők csomójába bekötve*. Sárospataki Református Kollégium Theológiai Akadémia, Sárospatak.

2

GYÜLEKEZETEINKBEN...

Heinrichs Eszter

ÍGY ÉLÜNK A „VÉGEKEN”

ÁGFALVI ÉS SOPRONBÁNFALVI TÁRSULT EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

*„Az élet csak úgy érthető, ha visszatekintünk,
de csak úgy élhető, ha előrenézünk.”*

(Søren Kierkegaard)

A hézagos múlt

Van az országnak egy kis szeglete, ahol természetes dolog a kétnyelvűség, ahol a szentségek száma három, ahol a lutheránus templom felszentelésének évfordulója ma is sátoros ünnep, és ahol az evangélikusok hamvazószerdán még javában farsangolnak. Errefelé a rétest krumplival és babbal töltik, a hatvan feletti nőket nagy valószínűséggel Lizinek, Rézinek vagy Micinek, a hatvan feletti urakat pedig Andreasnak, Karlnak vagy Hansinak hívják. Ez a kis földdarab Sopron belvárosától nyugatra található, és jó tíz kilométeren keresztül egészen az osztrák határig húzódik. Itt terül el Sopronbánfalva, Ágfalva, Görbehalom, Brennbergbánya és a két Hermes. Ha útikönyvbe írnám ezeket a sorokat, akkor odagépelném, hogy a települések megtekintése kötelező. Görbehalomé, Brennbergbányáé, Hermesé és Újhermesé annál is inkább, mert ezeket a régi bányásztelepüléseket az ötvenes évek óta a veszély fenyegeti, hogy egyszer csak visszafoglalja őket az erdő, ahogyan teszi ezt az egykori határsávban álló kaszárnyákkal és a pár évtizede még szigorúan őrzött hadászati épületekkel. Az omladozó építmények, a jobb napokat látott iskola, a mélyen az erdőbe elrejtett – Sopronhoz tartozó – meseszerű városrészek, az úttalan utak mellett előbukkanó viskók és a katonák által fádba vésett üzenetek az eltűnt idő nyomába hívogatnak. Itt sétálni olyan, mintha hetven-nyolcvan évet visszarepülnénk az időben. A Soproni-hegységnek ezen a részén nem nehéz elképzelni az egykor virágzó településeket, a német, cseh és lengyel nyelven beszélő bányászokkal teli ösvényeket és az Ausztriával határos erdő csempészútvonalaít, ahol nemcsak ruhaneműk vagy élelmiszerek cseréltek gazdát, de évtizedeken át virágzott az embercsempészet is. És sajnos azt is látjuk, hogy a bánya bezárása milyen változásokat hozott. A legtöbb bányász elköltözött, családok szakadtak szét, a kis egyesületek megszűntek, az evangélikus haranglábnak pedig még a kötelét is ellopták. Lutheránus vallású alig maradt a bányásztelepüléseken. Aki maradt, az a szórványhelyzetből adódóan Bánfalvára jár. És jönnek még. Pár idős asszony: Rézi

néni, Lizi néni és Lujzi néni, akiket magamban csak tündéreknek hívok. Nemes vonásaikkal, mosolyogva túrt sorsukkal és nem múló derűjükkel érdemelték ki a fenti elnevezést. Nélkülük sokkal szegényebb lenne gyülekezetünk.

Néhány év vagy évtized múlva a Soproni-hegységen ezen a területen már nem lesznek evangélikus őslakosok, mert mind a bányászokat, mind a tündérek gyermekeit messze sodorta az élet.

A brennbergi hegy lábánál, a tündérek völgyétől tíz kilométerre terül el Sopronbánfalva. Az egykoron önálló település ma közigazgatásilag Sopron része. Bánfalván három templom található, egy román kori, egy barokk és a kettő között egy omladozó, szürke, valamikor katolikus iskolaként használt épület, az evangélikus templom. Ha vannak tragikus sorsú gyülekezetek, akkor a bánfalvi az. 1946-ban a kétezeröttszáz főt számláló egyházközség ötszáz főnyire zsugorodott. Egy tollvonással megváltoztatták a település lakosságának összetételét, amikor a jórészt német ajkú falu lakóit kitelepítették, vagy ahogy errefelé még mindig könnyes szemmel mesélik, elüldözték. Azt mondják, 1946 áprilisában Bánfalva olyan volt, mint egy kísértetfalu. Minden ötödik házban maradt csak ember. Ők az utcákon bolyongva üvöltöttek, a gazdátlanul maradt állatok meg az istállókban bőgtek.

A németek helyére katolikus magyarokat telepítettek. Az itt maradtak jó része tíz évvel később, 1956-ben hagyta el az országot. A gyülekezet annyira összezsugorodott, hogy az állam 1967-ben az egyházközséget kötelezte, hogy az omladozó templomát cserélje el a közelben lévő egykori katolikus iskolára. Ez ma a templomunk, amelyet sikerült belaknunk és nagyon megszeretnünk. A bánfalvi választói névjegyzékben körülbelül százötven név szerepel, nagy többségben német nevek.

Ágfalva Bánfalvától négy kilométerre található. Óriási, tavon épült templomát három falu evangélikusai építették. Az ágfalviak, a bánfalviak és a ma már a határ ausztriai oldalán élő lépesfalviak.

Az ágfalvi gyülekezetet is megtizedelte a 20. század. A bánfalvi egyházközség a századforduló körül önállósult, a lépesfalvi pedig Trianon után. A gyülekezet mégis – egészen az 1436 német ajkú lakos elűzéséig – virágzó közösség volt. Komoly tradíciókkal, a lelkészek felé tanúsított hatalmas elvárásokkal és az ezer férőhelyes templomot vasárnapról vasárnapra megtöltő gyülekezettel. Amikor 1946 áprilisában kigördültek az elűzött németeket szállító vonatok a faluból, zúgtak a templom harangjai. Mostanság meg az akkor kitelepített, ma németországi otthonukban elhunyt idős emberekért szólalnak meg legtöbbször. Azokért, akiknek semmijük és senkijük nem maradt mára Ágfalván, de évtizedekig hazajártak – kifejezetten – a

templom miatt. Még sehol ekkora „templomkultuszt” nem láttam, mint Ágfalván, bár ez sajnos az istentiszteletek látogatottságán nem nagyon érezhető.

Az evangélikus templom nemcsak a falu mértani középpontja, hanem a szíve is, ahogy ezt polgármesterünk mondogatni szokta. Ezt felénk persze mindenki tudja, ahogy azt is, hogy Ágfalva „a világ közepe”. Az itt maradt családok és a kitelepítettek lokálpatriotizmusa egyedülálló. Szülővárosomban évtizedeken át azt sulykolták belém, hogy a világ mértani középpontja Sárváron van. Ezt persze el is hittem, de Ágfalvára való költözésünk óta hallom és ma már én is vallom, hogy a világ „epicentruma” áthelyeződött hatvan kilométerrel északnyugati irányba.

Az ágfalvi gyülekezet választói névjegyzékében mintegy kétszázötven név szerepel. A családok nagy része német, akkor is, ha a fiatalabbak a nyelvet már nem nagyon beszélik.

Régi és új

Mindkét gyülekezet komoly tradicionális háttérrel rendelkezik, amihez Bánfalván már alig, Ágfalván pedig kevesek ragaszkodnak, de ők tíz körömmel. És nem is csak a németek, hanem az Ágfalvára költözött magyarok is, akiknek ugyebár más hagyományaik vannak. A hagyomány és a tradíció persze mifelénk tág fogalom. Nemcsak az évtizedes dolgok, de a tavaly vagy az elmúlt hónapokban történtek is beletartoznak a hagyományok szövevényes világába.

Ebben a csöppnyi közösségben nemrégiben vasárnaponként még négy istentisztelet volt. Mindkét helyen németül és magyarul, összesen vagy harminc emberrel. Ágfalván is és Bánfalván is a németek voltak többségben. Három évvel ezelőtt a gyülekezeti tagok kezdeményezték, hogy elég lesz egy-egy istentisztelet mindkét templomban. Ma is a fülemben csengenek azok a szavak, amelyekkel egy délutáni bánfalvi istentisztelet után odaálltak elénk: „Kössünk kompromisszumot az istentiszteletekkel kapcsolatban, és ismerjük meg egymást jobban! Legyünk együtt!”

Mindkét közösségben – a legtöbbek meglegedésére – ma már a következő rend szerint tartjuk istentiszteleteinket: a hónap első vasárnapján kétnyelvű családi, a második vasárnapon magyar, a harmadik vasárnapon német, a negyediken magyar, és ha van ötödik vasárnap, akkor német nyelvű istentiszteletet.

Néhány szót szeretnék szólni a családi istentiszteletekről. Nemcsak azért fontos, hogy kétnyelvűek legyenek ezek az alkalmak, hogy magyarok és németek egyaránt sajátjuknak érezzék, hanem egy kicsit pedagógiai céllal is. Jó, ha gyermekeink látják, hogyan lehet különböző nemzeteknek együtt, egymást nem túlkiabálva Istent imádniuk és egyazon közösséget építeniük. A családi istentiszteletek látogatottsága messze felülmúlja a többi vasárnapét. Ezeket az istentiszteleteket minden szom-

baton megelőzi egy „gyerekszombat”, amelyet hitoktatónk vezet önkéntes segítők bevonásával. Bánfalván délelőtt, Ágfalván pedig délután. Ezeken az alkalmakon a gyerekek egy, az ünnepkörhöz kapcsolódó bibliai történettel ismerkednek meg, amit barkácsolás és játék követ. A foglalkozásokon olyan dolgokat is előkészíthetünk a kicsikkel és a gyerekkalkalmakon gyakorta „ott ragadó” szüleikkel, amelyeket másnap a családi istentiszteleten felhasználhatunk.

A tradíciókon és a német–magyar egymásmellettiégen túl leginkább meghatározó dolog a gyülekezet földrajzi helyzete. Annak ellenére, hogy ma Ágfalva „a világ közepe”, a trianoni békeszerződéstől kezdve egészen a rendszerváltásig olyan eldugott és féltve őrzött zsákfalú volt, ahová csak határsávós igazolvánnyal lehetett belépni, a falun kívüli kékfrankosültetvényeket és szántókat pedig hat óra után még a helyieknek is el kellett hagyniuk. Talán sehol Magyarországon nem változott akkorát a helyzet '89, illetve a schengeni egyezmény óta, mint itt, az ország nyugati határánál. Az elszigetelődés megszűnt, a határ kinyílt, és olyan kelet-magyarországiaknak is Ágfalva lett a „világ közepe”, akik addig még nem is hallották a falu nevét. Két lakópark (vagy ahogy a helyiek nevezik: „lakótelep”) is épült a faluban. Az ott lakók, a „telepesek” szinte csak aludni járnak haza.

Ma, aki él és mozog Sopron környékén, az Ausztriában akar dolgozni. Ha megkérdezem az iskolában a gyerekeket, hogy mik szeretnének lenni, a legtöbbször így válaszol: „Ausztriában szeretnék dolgozni. Mindegy, mit.” És ezen „álmuk” többé-kevésbé teljesül is az itt élőknek. Ma már az anyakönyvekbe a foglalkozás helyett legtöbbször a végzettséget írom, mert a családfakutatóknak később ijesztő és hihetetlen lenne, ha az egymás alatt lévő rubrikákban csak a „takarítónő”, a „kerti kisegítő munkás” vagy a „pulykagyári dolgozó” megjelölés szerepelne.

Rengetegen költöznek a jobb megélhetés reményében Sopronba és környékére. A helyieknek ez új „üzletágat” jelent, a lakáskiadást. Néha borzasztó körülmények között élnek az itt letelepedni kívánó emberek, hogy eltartsák a családjukat és a távol élő szeretteiket. Sopron környékén alig van kiadó albérlet. Nem hiába keresettek a műhelypadlások, a csűrök, a garázsok... Nyáron gyakran elborzadva néztem egy faluvégi kiskertben felállított – az őszi fagyokig meglevő – takaros fekete sátrat, amelyet egészen biztosan nem ágfalviak vagy a jó levegőre vágó turisták húztak fel.

Sokan tényleg csak aludni járnak a faluba. Mert egy kicsit olcsóbb a lakbér itt, mint Ausztriában. Ha vannak a nagyvárosoknak alvó városrészei, akkor Ágfalvát nyugodtan hívhatjuk alvófalunak is. A napokban beszéltem egy hat éve a faluban lakó kelet-magyarországi „gyüttmenttel”, aki korábban pár évet Bécsben is élt. Ez a férfi arról panaszkodott szomorúan, hogy bár próbálkozik kapcsolatok kiépítésével, a szomszédain kívül a falubeliekkel csak a köszönőviszonyig jutott el. Keserűen

meg is jegyezte, hogy „Ágfalva rosszabb egy nagyvárosnál”. Ha – véleményem szerint – a kommunikáció szempontjából nem is rosszabb, mint egy nagyváros, a tipikus magyar falu jelzőivel sem illelhető. A kétezerkétszáz főt számláló településen háziállat a kutyán és a macskán kívül alig van, tehenet és disznót talán két család tart. A növénytermesztésben a szőlőtermesztés a kiemelkedő ágazat, de ezt is csak pár család végzi – szenvedélyből és a hagyományok tiszteletben tartása miatt –, a többiek pedig ugyanezt csinálják bér munkában Burgenlandban vagy Alsó-Ausztriában. Ágfalván napközben az időseken és a helyi óvodába vagy iskolába járó gyerekeken kívül alig látni embert. A felnőttek hétfőtől szombatig éjt nappallá téve dolgoznak, hogy vasárnap családi körben élvezhessék a „plazmatévés”, sok-sok luxussal felszerelt otthonuk kényelmét.

Hasonló a helyzet Sopronbánfalván is, ahol a falusi jelleg majdhogynem teljesen kikopott. Bánfalva Sopron közvetlen közelsége miatt sokkal „polgáriasabb” Ágfalvánál, az itt élő gyülekezeti tagok nyitottabbak az új dolgok felé. A helybeliek úgy vallanak erről, hogy ez régen, a „német időkben” is így volt. A bánfalviak – mint mondják – sokkal „könnyedebben” vették az életet már a kitelepítés előtt is. Mulaságaik és báljaik mindig többnaposak voltak, és a falu kocsmái és mulatói távoli vidékekről is vonzották az embereket. Vidám természetük miatt nem is „egyeztek” annyira a náluknál mindig is sokkal konzervatívabb ágfalviakkal.

Sopron közelsége rengeteg előnnyel jár. Nemcsak a kéznýváltásnyira lévő kulturális élet vagy a praktikus dolgok, hanem a színvonalas oktatási intézmények miatt is, melyek közül három evangélikus.

A város közelsége sok tekintetben áldásos, ám a gyülekezetépítés szempontjából ezt nem állíthatjuk ilyen határozottan. Sőt! Gyermekeink sajnos gyakran Sopronban „ragadnak”. Ha bekerülnek egy soproni iskolába, általában a nagy többségben lévő soproniak közül kerülnek ki a barátaik, akikkel együtt akarják az iskolán kívüli kötelezettségeiket is elvégezni. Így néhány ágfalvi vagy bánfalvi potenciális konfirmandusunk nem egyszerűen a soproni gyülekezetben konfirmálódik.

Sajnos Magyarországon – a nyugati protestáns törvényekkel ellentétben – nem szükséges a parókus lelkész írásos engedélye ahhoz, hogy a területén élők másutt konfirmálódjanak vagy kössenek házasságot.

És sajnos Sopronon belül a határok is összemosódnak. Bár a bánfalvi gyülekezet részéről kezdeményeztük, hogy utcanévek szerint osszuk fel a várost, és ki-ki a parókiális területén élőket pásztorolja, ezt a „nagy testvér” nem támogatta. A többezres soproni evangélikus gyülekezet választói névjegyzékén – elmondásuk szerint – több bánfalvi szerepel, mint a miénken. Kértük, hogy legalább hadd ér-

tesítsük ezeket az embereket „létezésünkről” és alkalmainkról, de ezt a kérésünket a „személyiségi jogok védelme” miatt a soproni gyülekezet visszautasította. És nemcsak a listájukon szereplő bánfalvi emberek kapják évről évre a soproni gyülekezet csekkjeit, hanem néhány éve még végig is látogatták a bánfalvi gyülekezethez tartozókat, és agitálták őket, hogy fizessenek inkább Sopronba, ahol úgyszincs limit, mindenki annyit fizet, amennyit akar. Hát, így éldegélünk a végeken...

Mindig vonzottak azok az a régi épületek, amelyeket a modern technikával ötvöztek. Főként Nyugat-Európában számos példát találunk rá, hogy hogyan varázsoltak használaton kívüli gyárépületekből gyönyörű lakásokat és irodaházakat, vagy hogyan építettek át régi templomokat úgy, hogy azok korunk elvárásainak és igényeinek megfeleljenek. Számomra hasonló kihívást jelentenek a tradíciók is. Gyönyörűek, eszembe nem jutna a megszüntetésük, de néha – ha szükséges – meg kell tölteni őket új tartalommal vagy funkcióval. Két olyan tradíciót szeretnék megemlíteni, amely a németiséghez kötődik, és azt hiszem, egyedülálló az országban. Az egyik a mi „harmadik szentségünk”, a szentesti liturgia. Ezt a liturgiát 1938-ban Scholz Ödön ágfalvi lelkész szerkesztette, és a mai napig használatban van. A liturgia természetesen német nyelvű. Gót betűs, fénymásolt példányait sokan otthon őrzik, és hozzák is magukkal minden szenteste. A szentesti istentisztelet menete a nagypénteken használatos passióolvasáshoz hasonlatos. A szövegek kötöttek, az énekek évről évre ugyanazok, és természetesen ugyanabban a sorrendben következnek. Néhány éve már „megengedett”, hogy a felolvasandó bibliai részek magyarul is elhangozzanak. Ez a „harmadik szentség” persze így szép, így kerek, ebbe nőnek bele gyermekeink, és remélem, hogy még sokáig ilyen fontos is marad az ágfalviaknak, mint mostanság.

A másik tradíció a temetésekhez kapcsolódik. Ágfalván a parókiáról, Bánfalván a templomból vonul a lelkész a temetőbe a kántor és a keresztvívő kíséretében. Keresztvívő nélkül felénk nincs temetés. Ágfalván a mai napig él az a gyönyörű szokás, hogy a temetési szertartás során elhangzó második éneknél a kereszten lévő szalagot leveszi az elhunyt keresztyermeke vagy egy távolabbi családtag. A szalag helyére azán felköt egy újat, majd a levett szalagot a sírba dobja. És ahogy keresztvívő nélkül nincs temetés, úgy a németek temetésénél a két ének, a „So nimm denn meine Hände...” és a „Lass mich gehen...” nélkül sincs. Temetéseink 80 százalékban kétnyelvűek.

Azt gondolom, ha a tradíciókat megfelelően ápoljuk, ha „megadjuk a császárnak, ami a császáré”, akkor gyülekezeti tagjaink – még a legvaskalaposabbak is – nyitottak lesznek az új dolgok felé. Nekünk ilyen „belépőjegy” volt az itt élőkhöz az első szentesti istentisztelet, amelyet árgus szemmel követtek, nehogy egy betűt is másként mondjunk, mint ahogyan az a gót betűs papíron szerepel. És miután az első ágfalvi szentesténken jól vizsgáztunk, és férjem a templomkapuban megitta

az egyik hangadó presbiterrel a mellényzsebéből előkapott „karácsonyi áldomást”, nemcsak befogadtak minket a közösségükbe, hanem elfogadták azokat az új dolgokat is, amelyek addig ismeretlenek vagy idegenek voltak a számukra. Nem szóltak a stóla miatt, lelkesen készülnek a húsvét hajnali istentiszteletekre, jönnek – akár nyelvismeret nélkül is – az angol nyelvű alkalmakra, sütnek-főznek, ha a gyerekekkel foglalkozunk, és éneklük a gitáros énekeket, magától értetődően magyar nyelven is.

A színe és a visszája

Határ menti települések lévén rengeteg előítélettel kell megküzdenünk. Az Ágfalván és a környéken felhúzott „palotákért” nagy árat fizetnek az itt élők, hiszen egy olyan országban keresik a pénzüket, ahol aligha kapnak végzettségüknek megfelelő munkát. Legtöbbjük – legyen tanár vagy óvónő – takarítani vagy segédmunkát végezni kényszerül. Azt, hogy ezt hogyan dolgozzák fel, érdemes lenne egy másik tanulmányban vizsgálni.

Gyülekezeteink életében euforikus élmény volt a határnyitás. Az első közös istentisztelet 1991 pünkösdjén volt Lépesfalván. Azóta is minden pünkösdhétfőn ökumenikus határ menti imanapot tartunk a szomszédos települések (Somfalva, Lépesfalva vagy Ágfalva) egyikének templomában. Az alkalmak nagy népszerűségnek örvendenek, több száz ember érdeklődésére tartanak számot.

Nagyon szép alkalom karácsony előtt a békelágnak az országhatáron történő átadása is. Bár a békelág nem Jeruzsálemből, hanem csak a szomszédos osztrák faluból, Lépesfalváról érkezik, mindig hatalmas élmény, amikor a széllel bélet országhatáron német és magyar nyelven karácsonyi énekeket éneklünk, együtt imádkozunk, tüzet gyújtunk, majd egymásnak továbbadjuk a békelágot, amelyet kis mécsesekben elviszünk otthonainkba vagy letesszük szenteste templomaink oltárára. Bár ezeken az ünnepi alkalmakon mindig sokan vagyunk, az eufória mértéke az idő múlásával mégis csökkent, mondhatni, néha a közönybe fulladt.

A határnyitás után rengeteg segítséget kapott mindkét gyülekezetünk. Bánfalvát a kitelepített németek segítették, Ágfalvát pedig a kitelepítettek kivül a lépesfalviak is. Ma már egyik helyről sem számíthatunk jelentős támogatásra. Sőt úgy érzem, hogy itt, a határ osztrák oldalán a „Grenze” (határ) szót mostanság a problémákkal azonosítják. Ezért is nagyon örvendetes, hogy az Ausztriai Evangélikus Egyháztól és a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerülettől kaptunk „ajándékba” egy határ menti gyülekezetpedagógust, akinek egyik fő feladata, hogy a határ két oldalán élő embereket közelebb hozza egymáshoz. A „közelítés” leginkább a gyerekek és a fiatalok részéről lehetséges, akiket még nem kötnek gúzsba az előítéletek. Nyaranta határ menti táborokat rendezünk, ahová a határ mindkét oldaláról várjuk a fiatalságot, de

próbálkozunk közös konfirmációs projektekkel és egyéb ifjúsági alkalmakkal is. Az ökotáborok ötlete onnan jött, hogy gyülekezeteink más-más anyagi lehetőségekkel rendelkeznek határon innen és túl. Azért, hogy a különböző anyagi erőforrások ne okozzanak nagy problémát, a szemét „újrahasznosításába” fogtunk. Felesleges hulladék a határ mindkét oldalán akad bőségesen, mi ezeket összegyűjtjük, és a gyerekekkel szebbnél szebb dolgokat barkácsolunk belőlük. Csak a példa kedvéért: csodálatos képeket lehet készíteni kupakokból, gyönyörű ékszereket kávékapszulákból és „mikrözott” cédékből, látványos virágtartókat autógumikből, ötletes szélforgókat PET-palackokból, parafadugókból pedig szépséges betlehemeket. A „szemétprojektek” redukálják az anyagköltségeinket, hiszen gyermekalkalmainkra ollón és ragasztón kívül alig kell valamit költenünk.

Örvendetes tény, hogy gyülekezetünkben igény van a német és a magyar mellett az angol nyelvű istentiszteletekre is. A határhelyzet nemcsak a magyarországi embereket vonzza, de meglepően sok külföldit is. Ők kerestek meg minket, hogy szeretnének angol nyelvű istentiszteleteket. Ezeket az alkalmakat két-három havonta tartjuk, mindig szeretetvendégséggel összekötve. Legnépszerűbb közülük a Thanksgiving (hálaadó) istentisztelet, amikor is évről évre zsúfolásig megtelik a bánfalvi templom.

Útkeresés

Ha nyugat-európai lelkészekkel arról beszélgetek, hogy a – négyszáz egyházfenntartói járulékot fizető embert számláló – kis gyülekezetünk egy lelkész (jelen esetben két „fél” lelkész) megélhetését biztosítja, akkor elismerően bólogatnak. És hitetlenkednek. Ausztirában ma legalább nyolcszáz fő kell egy teljes lelkészi álláshoz, Németországban pedig már évekkel ezelőtt is ezerkétszáz fő volt a „limit” vidéken (városban 1700, nagyvárosban 2700).

A nagy számok ellenére mégis alig van lelkész, aki kettőnél több vasárnapi istentiszteletet tartana. Mindkét országban az is szabályozva van, hogy a lelkésznek nem lehet hatnál, illetve nyolcnál több hittanórája hetente, mert az már a lelkészi munka többi területének rovására menne.

A nyugat-európai gyülekezeteket mi legtöbbször csak a fűtött templomaik, a jól felszerelt gyülekezeti házaik és az anyagi lehetőségeik miatt irigyeljük. Igen, van mit irigyelnünk, de van mit tanulnunk is. Főleg a gyülekezeti önkéntesek jelenlétét, képzését és motiválását.

Amit a határ túloldalán nálunk sokkal jobban csinálnak, az az önkéntes munka szervezése. Olyan jó látni, amikor presbiterek köszöntik a templomkapuban az

érkezőket, amikor „civiliek” is szolgálnak az istentiszteleteken, vagy amikor van ember és infrastruktúra vasárnaponként a gyermek-istentiszteletek megtartására.

A szomszédos országok – önállóan istentiszteletet tartó – lektorai miatt néha elfog a sárga irigység. (Olykor meg annak örülök, hogy nálunk nincsenek.) A legtöbb általam ismert nyugati gyülekezetben „nyüzsögnek” a lektorok, akik istentiszteleten is helyettesíthetik a lelkészt. Ők az egyház által szervezett képzésen vettek részt, melynek befejeztével felolvashatnak igehirdetéseket és végezhetik a liturgiai szolgálatot. Tudom, pro és kontra rengeteg mindent lehet felhozni a lektorok szolgálata mellett és ellen. A legtöbb esetben azonban – átsandítva a határ túloldalára – jó példákat látok: kevésbé leterhelt és ingerült lelkészeket, lelkes – és a gyülekezetek által megbecsült – lektorokat, és nem utolsósorban szabad vasárnap délutánokat a lelkészek és családjaik számára.

Nem tudom, hogy meddig tud négyszáz adófizető két templomot, egy óriási parókiát, egy gyülekezeti házat fenntartani és egy lelkészcsaládot eltartani. Amikor homlokomat ráncolva ezen szoktam töprengeni, Fabiny Tibor professzor szavai jutnak mindig eszembe, aki többször beszélt nekünk a teológián arról, hogy a népegyház felbomlóban van. Kis közösségek fognak belőle fennmaradni – mondta. Olyan gyülekezetek, olyan családias kis közösségek, amelyek Isten ígését állítják a középpontba.

Ágfalván és Bánfalván a „kicsi” jelzőt „kipipálhatjuk”, és reménység szerint azt is, hogy gyülekezeteinkben mindig Isten ígéje a mérce. Bízunk benne – nem is tehetünk mást –, hogy még nagyon sokáig lesznek evangélikusok ezen a környéken. Ha nem is fogják őket Andreasnak, Hansinak, Rézinek vagy Micinek hívni, reménység szerint nekik is fontos lesz ez a közösség.

A népszámlálási adatok tükrében nagy kihívások előtt áll egyházunk és gyülekezetünk. A fennmaradás a tét. Ehhez – jól tudjuk – elsősorban Isten kegyelmére van szükségünk, de azt is jó, ha tanulgatjuk, hogy a változásokért, legyenek azok pozitívak vagy negatívak, mi is felelősséggel tartozunk.

Sok mindenben változtatnunk kell, a változásoktól azonban nem kell mindig félni. Valamiféle szemléletváltásra is szükség van; ma egy lelkész már nem gondolkodhat az „istentisztelet – nyugdíjas bibliaóra – hittanóra” struktúrában.

Földrajzi, néprajzi, szociológiai és egyéb aspektusainkra való tekintettel az alábbi „téziseket” szem előtt tartva próbáljuk építeni gyülekezeteinkben azt, ami emberi módon lehetséges:

1. Az országhatáron fekvő gyülekezetként nyitottnak és befogadónak kell lennünk.

2. A határ túloldalán élőkkel is folyamatosan keresnünk kell az együttműködés lehetőségét.
3. Ápolnunk kell a német tradíciókat, és lehetőséget kell biztosítanunk mindenkinek, hogy a saját anyanyelvén gyakorolhassa vallását.
4. Valamiféle összekötő kapoccsá kell lennünk az őslakos németek, a magyarok és a később ide települtek között.
5. Meg kell keresnünk és meg kell szólítanunk gyülekezetünkben azokat, akik szívesen vállalnak különböző szolgálatokat. Képzésükre, felkészítésükre, motiválásukra időt és energiát kell szánunk.
6. Nagy figyelmet kell fordítanunk a gyerekekre és a fiatalokra.
7. Foglalkoznunk kell a peremhelyzetben élőkkel.
8. Nem bújhatunk el hatalmas templomunk vastag falai közé, részt kell vállalnunk településeink életében.
9. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy ne informáljuk az itt élőket gyülekezetünk alkalmairól, történjen ez a helyi média, a templom előtti faliújság vagy az internetes oldalunk útján.
10. Isten kegyelmében bízva, az eddigi struktúrát átgondolva és új utakat keresve perspektívát kell nyújtanunk gyülekezetünk megmaradására és a továbblépésre.

A fenti tézisek nem fontossági sorrendben íródtak, hiszen a lelkeszi munka rendkívül sokrétű, ezért a – magunk állította és a tőlünk elvárt – kötelezettségek gyakorta egymásmellettséget tételeznek fel. Nem egyszer azzal szembesülünk, hogy egyazon gyülekezeti összejöveten belül úgy kell ápolni az évtizedes tradíciókat, hogy az alkalom ne csak a hagyományok árgus szemű őrzőit, hanem a fiatalokat is megragadja. Ezeknek az emberi – de főleg az isteni – követelményeknek a teljesítéséhez adjon nekünk az Úristen bölcsességet, erőt és hitet itt, a „világ közepén” és mindenütt, ahol az ő nevében összegyűlnek emberek.

Czöndör István

AZ EGYHÁZ VALÓSÁGA ÉS ISTEN LEHETŐSÉGEI

EGY SZÓRVÁNYGYÜLEKEZETBEN A BALATON-PARTON

*„Csak ha az elérhetetlenre törekszünk,
jutunk el az elérhetőig.”¹*

Inspiráció és megérkezés

2009 nyarán jártam először Balatonbogláron. A presbiteri ülés előtt volt egy órám, és lementem a Platán strandra. Július vége volt, a part tele volt pihenő, fürdőző emberekkel. Szólt a zene, mosolygó fiatalok százai jöttek velem szembe. A levegőben keveredett a sült hal és a lángos illata, és a legtöbb helyen egy-egy árus kínálta a portékáját. Élt a strand, mozgott, lüktetett. Amikor nézelődve megfordultam, láttam a boglári dombokon a római katolikus és az evangélikus templomok tornyait. Szép, de megdöbbentő látványt nyújtottak. Messze magasodtak a fák lombjai fölé, távol az emberektől, a tömegektől, a vidámságtól. Ez a látvány óriási kontraszt volt a számomra! Mélyen belém hasított a kérdés: de hol van az egyház? Miért nincs itt, ahol az emberek vannak? Miért van olyan nagy távolság az egyház és a pihenő, kikapcsolódó emberek között? Ők itt, mi ott. Ők kint, mi bent. Egy áthidalhatatlannak látszó távolságot éreztem akkor a mozdulatlan, tornyok közé zárt egyház és a strandon pihenő, lüktető embertömeg között.

Küldetés, stratégia

Megfogalmazódott bennem ott egy vágy, egy álmom egy olyan egyházzól, amely végre lejön a hegyről. Amelyik kilép a védett keretek közül, és az emberek közé megy, hogy ott végre jól érezze magát. Olyan gyülekezetről álmodtam, amely meglátja a lehetőséget és a küldetést egy balatoni strandban is. Egy olyan élő közösségről álmodoztam, amely hívogató, befogadó, új utakat keres, és nyitott a hozzá közeledők felé. Olyan gyülekezeti tagokról álmodoztam, akiket szintén átjár ez a fajta szenvedély, amelyet én éreztem ott, és amely ma is áthat.

A Bibliában is vannak álmok. Az ott leírt álmok merészek. De ennek ellenére képesek voltak másokat is inspirálni, megérinteni. Az egyik ilyen nagy újszövetségi „álmom” az első gyülekezetről szól az ApCsel 2,42–47-ben, amely a saját álmainkat

¹ DOUGLASS 2002, 346. o.

is ösztönözheti. Arra vágyom, hogy ez az újszövetségi tanítás ösztönözzön bennünket, hogy együtt álmódjunk egy olyan egyházzal, amelyet szenvedélyes spiritualitás, szeretetteljes külső és belső kapcsolatok, inspirált istentiszteletek, lelkes keresztény életforma és magasan motivált gyülekezeti tagok jellemeznek. Olyan egyházzal álmodom, amely nyitott és autentikus, sokszínű és életvidám, amelyben szívélyesség és lelkesedés dominál, és amelynek tagjai elsőrangú munkát folytatnak Isten dicsőségére és a rájuk bízott emberek javára, úgy, hogy mindez kisugározzon a gyülekezeten kívülre is, és az emberek látják, jönnek, és azt mondják: „A közötetek élő szeretet vonzott ide bennünket. Mi az, ami bennetek megvan és belőlünk hiányzik? Hogy ismerhetjük meg Isteneteket? Szeretnénk mi is közétek tartozni!”² Az álmunkat és stratégiánkat egy talán nem túl száraz számítástechnikai képpel tudnám szemléltetni. A szövegszerkesztőt használók jól ismerik a szövegszerkesztők Fájl menüjének „Save as...”, azaz „Mentés másként” parancsát, amelyet akkor használunk, ha az adott dokumentumot más néven vagy más helyre szeretnénk elmenteni, de a tartalom nem változtatunk. A tartalom adott, változatlan, de a hely, a helyzet, amelyben ma meg kell szólalnunk, egészen más, mint akár húsz évvel ezelőtt. A balatonboglári evangélikus gyülekezetünk balatoni szolgálatának alapállását, stratégiáját ezzel a két szóval jellemezhetjük: „Mentés másként”.

A kezdetek, az első lépések

De mit jelent a „Mentés másként” stratégiája a gyakorlatban és a valóságban? Miként lehet életújító hatása egy vízióknak ott, ahol tulajdonképpen nincs működő gyülekezet? Hogyan alakulhat át egy közösség a népegyházi keretből missziói gyülekezetté? Egy személyes élménynek mennyiben lehet kisugárzó ereje egy közösség felé? Azt tapasztaltam, hogy a valóságban nagyon sok apró inspirációt kell kapni egy meglévő közösségnek ahhoz, hogy felvállalják a nyitás kockázatát és élményét. Egy szórványban élő közösségnek elsőként fel kell ismernie azt a tényt, hogy az evangélikus háttérű tagok fogyása megállíthatatlan. Ebből következik a lehetőség és a küldetés is, amely a kicsinységéből ered: átláthatóság, személyesség, jelenlét, dinamizmus. Szakítani kell a jól bevált önsajnálási praktikákkal is, „milyen kevesen vagyunk, lassan kiöregedünk, nincs utánpótlás”, amelyek még lejjebb taszítanak egy közösséget. „Az egyház tagjainak azonban ettől nem kell megrémülniük. Letargia helyett derűre, zárkózottság helyett nyitottságra van szükségük a közösségeinknek. Az egyház életének a diaszpóra ünnepévé kell válnia.”³ A diaszpóra ünnepe a szem-

² DOUGLASS 2002, 353. o.

³ KOCK 2004, 5–8. o.

léletváltásban élhető át. A gyülekezeti névsorok ma már legfeljebb kiindulópontként lehetnek a segítségünkre. Az aktív személyes kapcsolatok és a gyülekezeti tagok egymás közötti, valamint kifelé is szóló személyes hívogató szolgálata mutatkozik a korszerű misszió legfontosabb alapjának.⁴ Nagyon egyszerű és természetes szavakkal, mozdulatokkal valósulhat ez meg. A bátorító egymásra figyelés kifejeződhet olyan egyszerű magatartással, mint hogy az istentiszteletre érkező részére viszek egy párnát vagy egy énekeskönyvet, üdvözlöm a gyülekezetben. Az első lépés bátorsága ez, amely feloldja a gátlásokat, a bizonytalanságot, és egyszerű gesztusokkal elmondja: örülünk neked! Csupán pár lépés, amely nagy hatással lehet egy ember és egy közösség életére is.⁵

Találkozás a gyülekezettel, első benyomások

A gyülekezet és a közösség inspirálásának vannak tárgyi, személyi és lelki feltételei egyaránt. De sohasem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a gyülekezetünk sikere, a létszámbeli növekedés vagy az ott végzett szolgálat első renden nem emberi teljesítmény, hanem Isten Szentlelkének ajándéka. S akkor élünk jól ezzel az ajándékkal, ha tanulással, odafigyeléssel és lelkes kezdeményezőkésséggel fogadjuk el Istentől. A tárgyi feltételek között hadd említsem meg elsőként azt, hogy nem mindegy, milyen kép fogadja a templomba betérőt, ha egyáltalán bejutnak az érdeklődők Isten házába. Nyitott ajtót találnak ott vagy zártat? A hirdetőtáblán friss információkat olvashatnak, vagy megsárgult papírokat látnak csupán? Balatonbogláron az evangélikus templom forgalmas helyen fekszik, turistaútvonal mellett, tájvédelmi körzet lábánál, a várost szimbolizáló gömbkilátó alatt. Nyaranta rengetegen keresik fel a templomunkat.⁶ Sokan csak kíváncsiskodók, de jó páran menedéket keresnek, menekülni szeretnének a nyaralók tömegei elől. Vajon mit sugall az, ha egy templom a hét napból hatszor zárva van, és a hetediken pár órácskára nyit csak ki?⁷ A templomaink állapota, a nyitott vagy zárt ajtók, a padok, a falak, az énekeskönyvek, az illatok és a színek mind a gyülekezetről mesélnek. Ilyen értelemben minden az Isten nagyságáról és szeretetéről tesz bizonyosságot. Megrázó képet nyújt az, ha épp a templom nem tanúskodik erről.

A gyakorlatban kevés anyagi ráfordítással, egy kis leleménnyel és odafigyeléssel megoldható a templom nyitva tartása, valamint a belső tereket is otthonosabbá,

⁴ SZABÓ 2010, 13–22. o.

⁵ HYBELS 2010, 19–23. o.

⁶ 2012-ben július közepétől augusztus 20-ig naponta átlagosan nyolcvan fő.

⁷ MÖLLER 2002.

hívogatóbbá tehetjük. Modern templomterével⁸ Balatonboglár ebből a szempontból jó helyzetben van. Ennek ellenére a templom bejáratánál már akkor kialakítottunk egy gyermekjátószarkot, -kuckót (kis asztalok, könyvek, színezők, kirakók stb.), amikor még egyetlen egy gyermek sem járt a közösségbe. Miért? Azért, mert azt a valós vágyunkat és vízióinkat fejezi ki, hogy örülünk annak, ha elhozzák a gyermekeket a szülők az istentiszteletre. S ez a kép, ez a missziói vágy alakította a gyülekezet hozzáállását, látását is. Lassan megjelentek a nagymamákkal az unokák, őket követték az édesanyák a gyermekeikkel. Tanítva és felkészítve a gyülekezetet természetessé vált az, hogy az istentisztelet alatt a gyermekek is ott vannak, játszanak, részt vesznek, egyszóval élmény számukra a közösség ünnepe (Mt 10,13–16). Gondoljuk végig azt, hogy mire ösztönzik az embereket a templomaink terei. Hívogatók? Inspirálók? Sötétek vagy dohosak?

Közösségépítés, a megszólítás bátorsága

Egyetértek Fulbert Steffenskyvel, aki azt írta, hogy a jövő egyházában nagyobb szerephez jutnak a nők. Ennek következtében valószínűleg kockázatosabb és sokszínűbb lesz az egyház teológiája.⁹ Ezt a tényt felismerve szólítottuk meg az istentiszteleteinken megjelent édesanyákat, és hívtuk őket 2010-ben a baba-mama körünkbe, mert egy sokszínű gyülekezetről álmodunk. Ma már több mint húsz fővel (szülők, gyermekek), havonta kétszer tartjuk alkalmunkat, melynek egy lelkes laikus édesanya a vezetője. Az elmúlt három évben csaknem húsz család került így kapcsolatba a gyülekezettel, ebből a kapcsolatból keresztelők, esküvők is születtek.

A baba-mama kör számunkra azt a vitalitást és életörömet jeleníti meg, amellyel egy élő közösségnek rendelkeznie kell, ahol megtapasztalható az Isten szeretete. Olyan közösséget alkotnak az édesanyák és a gyermekek, amelyben egyaránt jelen van a várakozás, az egymásra találás, a spontaneitás, valamint a találkozás az élet Istenével. Nem zárt kör vagy exkluzív klub a baba-mama kör, hanem segítő, támogató közösség, amelyben nincsenek tabuk, ahol az édesanyák felvállalhatják erősségeiket és gyengeségeiket egyaránt. Évente többször (tavasz, ősz) olyan hétvégi összejöveteleket, programokat is szervezünk a kör tagjainak, amelyre az édesapákat is elhívjuk (például lovaglás, kerti parti, farmlátogatás, farsang stb.).

Ahhoz, hogy létszámában fennmaradjon és gyarapodjon egy szórványgyülekezet, a gondolkodásában, hozzáállásában is új utakat kell keresnie. Szélesre kell tehát tár-

⁸ Tervezte: Nagy Tamás Ybl-díjas építész.

⁹ Kock 2004, 36–45. o.

nunk az ajtóinkat, hiszen nem „zártkörű rendezvényeket” tartunk.¹⁰ A gyülekezet olyan helyszín, ahol mindig szükség van új próbálkozásokra és kezdeményezésekre a megszokott és begyakorolt feladatokon túl. Azon kell szüntelenül gondolkodnia és azért kell imádkoznia egy közösségnek, hogy a ma embere számára érthetően és élménydúsan tudja tolmácsolni a rá bízott üzenetet.

Erre egy példa a városunkban kilencven éve működő Balaton Vox kórus. Egyik templomi koncertjükön ráadásként elénekelték egy spirituálét. Az addig mereven, feszesen ülő közönség egyszer csak megelevenedett, mozogni kezdett, tapsolt, a ritmust ütötte a lábán, azaz jól érezte magát. Mit jelentett ez az útjait kereső, fiatal közösség számára? Azt, hogy „igény” van egy olyan kórusra, amelyik spirituálékat, gopelt énekel, mert azon keresztül életszerűen tolmácsolhatja az üzenetét, és embereket érhet el. Így álmodtunk egy nagyot, és 2011 januárjában útjára indult a Seven Houses Gospel Choir, amelyben tudatosan felvállaltuk azoknak az embereknek a megszólítását, akik nem evangélikusok, de nyitottak egy modernebb hangzásvilág felé, akik más közösségből érkeznek, vagy csupán énekelni szeretnének. Ma a kórusunkban négyféle felekezeti háttérű, magyar és német fiatalok és idősek énekelnek. Két év elteltével saját erőnkől megjelentettük az első, *Amazing* című CD-nket, és önerőből kijutottunk Hamburgba a 34. Kirchentagra.

Úgy hiszem, hogy a pénzügyi és személyi gondoknál is nagyobb baja egyházunknak, hogy nincsenek álmaink. Tudom, hogy az álmodó, az álmokat szövögető ember fogalma inkább negatív csengésű manapság. Az álmodozó ember komolytalannak számít. Az álmodó ember jobban hisz abban, ami jönni fog, mint abban, ami van.¹¹

A multiplikációs (megsokszorozódási), illetve a reprodukciós (sokszorosítási) képesség a legbiztosabb jele annak, hogy egy szervezet életképes és egészséges. Fontos, hogy ez a szemlélet ismét előtérbe kerüljön. Ne elégedjünk meg azzal, hogy csak önmagunkról gondoskodunk, hanem törekedjünk új, virágzó organizmusok életre hívására. Hogy miképpen van jelen egy gyülekezetben ez az Istentől vezérelt reprodukciós képesség, arra ismét jó példa lehet a *14+ ifjúsági körünk*, amely a gospelkórusba járó fiatalokból indult el. Nem tettünk mást, mint hogy meghívtuk a fiatalokat egy találkozásra, egy kötetlen beszélgetésre, ahol megtapasztalhatták az elfogadás új légkörét. A misszió számunkra azt jelenti, hogy ott vagyunk az emberek között, nem erőszakosan, hanem a közelben és érthetően.¹² Csak annyit teszünk, hogy elérhetővé és megtapasztalhatóvá válik a közösségünk. Biztatunk minden gyülekezetet, hogy térképezze fel a lehetőségeket, hogy a templom falain kívül hol és milyen módon

¹⁰ FABINY 2009, 3–4. o.

¹¹ DOUGLASS 2002, 346–348. o.

¹² SZABÓ 2010, 13–22. o.

találkozhat az emberekkel (például városi rendezvényeken, népünnepélyeken stb.). A balatonboglári első élményem inspirálta azt a merésznek tűnő ötletet, hogy 2011 nyarán először menjünk le a Balaton-partra a *strandmisszió* elnevezésű kezdeményezésünkkel. Egy héten keresztül testközelben, személyesen tapasztalhatták meg az emberek, hogy egy „történelmi egyház” végre kilép az „erős váraiból”. Ott akar lenni, jelen akar lenni, s ez felemelő és felelősségteljes érzés volt mindnyájunk számára. A világi média (*Magyar Nemzet*, TV2, Kossuth rádió, *Somogyi Hírlap* stb.) soha nem látott pozitív támogatással és érdeklődéssel figyelte kezdeményezésünket. Mit tettünk? Szinte „semmit”. Egyszerűen ott voltunk, jelen voltunk egy szokatlan élethelyzetben. Fiatalok és laikusok, teológushallgatók és lelkészek azt tapasztalhattuk meg, hogy naponta negyven ember leült az asztalunkhoz, és kíváncsi ránk, az egyházunkra.

Kiscsoportok és rétegalkalmak

Az újszövetségi gyülekezetnek két egyenértékű középpontja volt: az istentiszteleti összejövetel és a házközösség. Az ApCsel 2,46 arról tudósít, hogy a keresztyének két jellegzetes helyen gyűltek össze: a templomban és magánházaknál. Mindnyájan érezzük – gyülekezeteink nagyságától függetlenül –, hogy a gyülekezet életében működő kiscsoportok a leginkább hatékony szerveződések. A kiscsoportok közül a legismertebb a bibliaóra, amely elsősorban a gyülekezetbe járókat szólítja meg, de hatékonyan erősíti a meglévő kapcsolatokat is. Itt különösen ajánlom a házi csoportok alakítását, amelyek tapasztalatom szerint családias légkörűkkel és a helyszíni változatosságával hatékonyabban működnek, mint a gyülekezet épületében tartott alkalmak, továbbá egy szórványhelyzetben sokszor fizikailag is közelebb vannak, elérhetőbbek, mint a gyülekezeti létesítmény. Másfél éve havonta egyszer más-más családnál gyülekezünk össze a házi csoportunkkal, átlagosan tíz-tizenkét fővel. Növekvő érdeklődés mutatkozik továbbá a különböző életkorúak és érdeklődési körbe tartozók számára meghirdetett alkalmakra. A kiscsoportoknál hadd emeljem ki a *Fényrajzoló*k nevű fotókört, a kézműves kört, a drámakört, a családi kézműves délutánt vagy a rajzkört. Látszólag „világi” alkalmak ezek, amelyek nagyon vonzóak az egyháztól távol élők számára. Egy-egy ilyen alkalomra tíz-negyven ember jön el, átlépi a gyülekezet küszöbét, benyomása lesz a közösségünkről, kapcsolatba kerül velünk, informálódik a gyülekezeti alkalmakról. A fotókör alkalmai például egy képmeditációval kezdődnek, ahol egyszerre találkozik a szakmai tartalom Isten igéjével, a lelkész az érdeklődőkkel.

Az istentisztelet mint középpont az egyik legfontosabb helyszín, találkozási lehetőség. De azzal mi is szembesülünk, hogy a hagyományos keretek már csak egy igen szűk réteget tudnak megszólítani, behívni a templomba. A hagyományos, 11

órás istentiszteletünk látogatottsága az elmúlt években 10 százalékról 30 százalékra nőtt, de ott megállt a növekedés. A hagyományos kereteket feszegetve próbálunk új elemeket bevinni az istentiszteletbe (felolvasók, gospelkórus, szemléltetőeszközök, padba kirakott Bibliák), de ezek a „próbálkozások” csupán esetiek. Be kell látnunk azt, hogy gyökeres változásokra van szükség. Ennek első próbálkozása volt olyan istentisztelet tartása, amelyekre egyfajta érdeklődési körből hívtunk meg embereket. Ezek a tematikus istentisztelet egy témára, egy mondanivalóra épülnek fel. A *motoros istentiszteletünk* jó példa erre, amelyet 2010 óta rendezünk meg, s amelyre az ország több pontjáról érkeznek érdeklődő motorosok, hogy áldást kérjenek életükre, útjukra. De gondolhatunk itt a *jazzmisére*, amelyet a városunkban évtizedek óta megrendezésre kerülő jazz- és borfesztiválhoz kapcsolódva, annak a hivatalos programjában, mintegy spirituális megnyitóként tartanak számon. A húsvét hajnali istentiszteletünk a szokatlan időpontjával, eseményével, hangulatával széles rétegeket vonz. A tapasztalatunk az, hogy nagyobb érdeklődés van az új lehetőségek, próbálkozások iránt. Miért? Azért, mert tudatosan választjuk meg a célcsoportot, akit meg akarunk szólítani, és az ő élethelyzetüknek, szóhasználatuknak megfelelően ünnepejük Isten szeretetét.

Az összetartozás erősítése, az elesettek támogatása

Egy szórványgyülekezetben – ahol több városban és faluban élők alkotják a gyülekezetet – létfontosságú, hogy évente legalább kétszer találkozzanak az amúgy egymástól távol élők, és erősítsék a kapcsolatokat egymás között. Gyülekezetünkben tavasszal és ősszel tartunk ilyen központi rendezvényt. Tavasszal egy kirándulást szervezünk, ősszel pedig az *összegyülekezés napját*. Ezekon az alkalmakon átlagosan nyolc településről mintegy nyolcvan-száz ember vesz részt. Az összegyülekezés napjának mindig más település ad otthont, így megismerjük az ott élőket, erősíthetjük az egy közösséghez való tartozást. Gyermekfoglalkozásokkal várjuk a kicsiket, kézművesfoglalkozásokkal a nagyobbakat. Koncert, előadás és kötetlen beszélgetés várja az érdeklődőket, amelyen a gyülekezetünk volt lelkészei rendszeresen szolgálnak. Az összetartozás erősítése létfontosságú egy ilyen szórványhelyzetben. Egy gyülekezet közössége hamar felismeri a lehetőséget és a küldetést abban, hogy támogassa azokat, akik életük során megpróbáltatásokon mennek keresztül. A segítség, az összefogás minden várakozást meghaladó módon szabadít fel egy közösségből belső és külső energiákat. A közösség egy idő után felismeri a lehetőséget, hogy támogassa és segítse mindazokat, akik hiány szenvednek. Legyen szó akár az elváltak pásztorolásáról (váló-háló kör) vagy a rászorulókat támogatásáról (adománypont), a gyermekek megajándékozásáról (cipősdoboz-akció) vagy a betegek látogatásáról.

A virtuális gyülekezetépítés

Ma egy gyülekezet sem vonhatja ki magát a világháló adta missziós lehetőség alól csupán azért, mert azt ördöginek tartja. „A kereszténységnek minden korban az a legfontosabb feladata, hogy az evangélium üzenetét minél több emberhez eljuttassa a világban.”¹³ (Mt 28,16–20) 2011-ben a háztartások 65 százaléka rendelkezett internet-előfizetéssel, amely 8 százalékponttal elmarad az uniós átlagtól, de 2012-ben már több mint kétmillió mobilinternet-előfizető volt.¹⁴ Mindezek a számok jól tükrözik, hogy a számunkra elérhetetlen korosztályokat megtalálhatjuk – ha virtuálisan is – az internet világában. A gyülekezeti információáramlás egyik fontos eszköze a gyülekezeti levelezőlista, a honlap és a legnagyobb közösségi oldal, a Facebook. Itt gyülekezetünknek saját profilja van,¹⁵ ezejn belül a három nagyobb közösségünknek, a baba-mama körnek, a gospelkórusnak és a 14+ ifjúsági körnek is van csoportja, ahol az információkat meg tudjuk egymással osztani. A honlapon és a facebookos oldalon lehet nyomon követni napi frissítéssel a gyülekezetünk programjait is, amelyeket több mint ezer ember lát. Természetesen van weblapja is a gyülekezetnek, amely pár hónapja indult útjára a www.erosvar.hu címen. Ide szintén felkerülnek a friss információk, képek, videók. Egy hónapja felvételtől megtekinthetők az istentiszteletek a gyülekezet honlapján, és április eleje óta on-line, élőben is csatlakozhatnak az érdeklődők az istentiszteletekhez minden vasárnap 11 órától. Az eddigi statisztikáink szerint egy vasárnapi istentiszteletet a jelenlévőkön kívül negyven-ötvenen követnek az interneten. A *Pharos* című gyülekezeti újságunk nemcsak nyomtatásban jelenik meg átlagosan negyedévente, hanem digitálisan is elérhető mindenki számára. Érdekes megszívlelnünk Fábri György szociológus szavait: „Blaszfémikusan hangzik, de Jézus Krisztus a Hegyi beszédet 2009-ben nem egy kopár dombon tartaná meg, hanem tévé- vagy webkamerába mondaná, és az esemény streamben menne az interneten, aztán hamar felkerülne a YouTube-ra. Biztos vagyok benne, hogy Luther nem keresne a műemlékvédelem miatt amúgy is nehezen használható templomkaput, mert még büntetést kellene fizetnie a kalapálás végett, hanem egyszerűen indítana egy blogot.”¹⁶

¹³ DEÁK 2012, 280–283. o.

¹⁴ http://www.ksh.hu/tavkozles_internet. (Megtekintés: 2013. április 20.)

¹⁵ <http://www.facebook.com/balatonboglari.evangelikusgyehazkozseg>.

¹⁶ <http://archiv.evangelikus.hu/interju/fabri-gyorgy>. (Megtekintés: 2013. április 20.)

Felhasznált irodalom

- BOSCH, David J. 2005. *Paradigmaváltások a misszió teológiájában*. Harmat – PMTI, Budapest.
- CZÖVEK Tamás 2010. *Írd meg, amiket láttál*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- DEÁK László 2012. Misszió a virtuális világban – internet, blog, világháló. In: Szeverényi János (szerk.): *Épüljetek!* Evangélikus Missziói Központ, Budapest. 280–283. o.
- DOUGLASS, Klaus 2002. *Az új reformáció*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- FABINY Tamás 2009. A wittenbergi vártemplom kapujának külső oldala. *Credo*, XV. évf. 1–2. sz. 3–4. o.
- FAZAKAS Sándor (szerk.) 2008. *Vezetés és menedzsment az egyházban és a diakóniában*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- GÁL Sándor 2006. *A kezdeményező egyház*. Debreceni Református Egyetem, Debrecen.
- HUBER, Wolfgang 2002. *Az egyház korszakváltás idején*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- HYBELS, Bill 2010. *Csak pár lépés*. Új Remény Alapítvány, Budapest.
- KOCK, Manfred (szerk.) 2004. *Az egyház a 21. században*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- MÖLLER, Christian 2002: *Ha az Úr nem építi a házat*. Lux, Budapest–Miskolc.
- PÜSKI Lajos 2013. *Érdeklődéstől az elköteleződésig*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- SCHNASE, Robert 2012. *A gyümölcstermő gyülekezet*. MME – Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány – Harmat, Budapest.
- STOTT, John 2009. *Az élő gyülekezet*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2004. *Alapozó ismeretek a gyakorlati teológiában*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2010. *A közösségépítő lelkész*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2011. *Élet a gyülekezetben*. Luther Kiadó, Budapest.
- WARREN, Rick 2006. *Céltudatos gyülekezet*. Új Remény Alapítvány, Debrecen.

Keczkó Szilvia

GYÜLEKEZETÉPÍTÉS A BUDAHEGYVIDÉKI EVANGÉLIKUS GYÜLEKEZETBEN

A kezdetek

A budahegyvidéki evangélikus gyülekezet a budavári evangélikus gyülekezetből vált ki. Az 1930-as évek második felében indult el az önállósodás útján. Első lelkészének Danhauser Lászlót választotta, akit 1943 januárjában iktattak be hegyvidéki szolgálatába. Hivatalosan 1953 januárjában alakult meg a Budahegyvidéki Evangélikus Egyházközség. A régiek, a gyülekezet idős tagjai még jól emlékeznek erre az időszakra, és sokan mesélték, milyen élő, lelkes volt a közösség, mennyien kapcsolódtak be a szolgálatba, többen vasárnapi gyermekfoglalkozásokat, hittanórákat, bibliaórákat tartottak, konfirmációi oktatást vezettek, konferenciákat, ifjúsági és felnőtt csendesnapokat, kirándulásokat szerveztek a gyülekezet vezetőségével együtt. Danhauser László támogatta és szorgalmazta a nem lelkészi szolgálatot a gyülekezetben, amely már a kezdetektől erős volt, hiszen éveken át a hívek saját maguk vették kezükbe a sorsukat, és kerestek istentiszteletek, bibliaórák, egyéb alkalmak tartására alkalmas helyet, hívtak vendégszolgálókat, és tartottak maguk is alkalmakat.

A későbbi időszakban a gyülekezet lelkészei nem támogatták a laikus szolgálók munkáját, ezek megritkultak, csaknem elmaradtak, és csak kevesen tudták átmenteni a megújulás idejére ezt a gondolkodást. Néhányan azonban mégis megőrizték és átmentették, majd a nyolcvanas évek elejétől újra megerősödött a nem lelkészi szolgálók aktív jelenléte a gyülekezetben, és ez így van mind a mai napig.

Mindezt azért tartom fontosnak előrebocsátani, mert a vizsgálódás egyik fontos szempontja volt, hogyan gyűjtöttünk, gyűjthetünk magunk köré aktív munkatársakat, erről azonban csak olyan módon tudok beszámolni, hogy mi őket megörököltük, egy aktív laikus szolgáló csapat gyűűjébe érkeztünk.

Hét év a gyülekezetben – laikus szolgálók körében

A hetedik tanévet töltjük a gyülekezetben, totyogó és újszülött gyermekeinkkel érkeztünk, maholnap pedig már az akkor újszülött is kezdi az iskolát. Ilyen szemmel nézve hosszú idő telt el – mennyi változás, mennyi fejlődés, milyen szembe-

tűnő változások évről évre a kicsi gyermekeinken! A gyülekezetben eltöltött idő ugyanennyi, azonban korántsem ilyen szembetűnő a változás, és még csak nem is nevezhető túl hosszú időszaknak szolgálatunknak ez a hét esztendeje. Azonban talán már van éppen annyi, amire mégis visszatekinthetünk, amiben még ha nem is szembetűnő, de legalább érzékelhető a változás, s ki merem mondani, nem kell nagytól nézni, de mégis látható a fejlődés.

Ideérkezésünk után sok-sok falba ütköztünk, nem vált minden arannyá, amihez hozzáértünk, megküzdöttünk sok akadállyal és nehézséggel. A legnehezebb az volt, hogy sok megváltoztathatlannak tűnő hagyományt örököltünk meg, persze azóta kiderült, van, ami mégis megváltoztatható. Volt egy pillanat, amikor még az is megfogalmazódott bennünk, vagy inkább kérdésként merült fel, hogy jó helyen vagyunk-e, kell-e maradnunk, kell-e tovább küzdenünk – de aztán megfogalmaztuk, ezekkel a kezdeti nehézségekkel minden új helyen találkozni fogunk, ha elmenekülünk a problémák elől, sosem válunk igazán a gyülekezet vezetőivé, és soha seholy nem fogjuk otthon érezni magunkat.

Ma már le merem írni mindezt, mert valóban otthon érezzük magunkat a Kék golyó utcában, és noha a problémák nem fogytak el, hanem legfeljebb átalakultak, de a legfontosabb, hogy megtanultuk kezelni, sőt néha meg is oldani őket.

A bevezetőben már érintett kérdést szeretném mindenekelőtt átgondolni: a nem lelkeszi gyülekezeti tagok szolgálatvégzését a közösségben. Ma Magyarországon megfigyelhető, hogy csak nagy erőfeszítéssel lehet gyülekezeti tagokat megmozgatni, általában nagy passzivitás tapasztalható. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy oda kötődik igazán valaki és ott van igazán jelen, ahol szükség van a személyére, a tevékenységére. Gyülekezetünkben érdekes módon ennek a kettősségnek mindkét aspektusa megfigyelhető. Hála Istennek, sokkal erősebb az a vonal, amelyben az domborodik ki, hogy a gyülekezet és annak tagjai úgy szocializálódtak: meg kell fogni a munka végét, meg kell találni, hol, miben van rám szükség, és akkor azt csinálni kell. Számtalan példát lehetne mondani, bemutatni, csak néhányat emelek ki ezek közül.

A tavaszi és az őszi kerti takarítónapjainkon szép számmal vannak együtt fiatalok, idősebbek, családok, és a nagyvárosi életmódhoz szokott ember igenis kézbe veszi a lombgeregelyt, a sövényvágót, az ablaktörő rongyot, és végzi a feladatot. Öt évvel ezelőtt elhatároztuk, hogy ezt a szorgalmat és lelkesedést azzal erősítjük, hogy egy hatalmas adag bográcsos ételt készítünk, és a munka végeztével együtt ebédelünk. Azóta mintha még nagyobb lenne a lelkesedés...

De gazdája van szinte minden programnak, gyülekezeti hétvégéinknek, a kirándulásoknak, a szeretetvendégségeknek, az irodalmi délutánoknak. A különböző korosztályok bibliaóráinak pedig nem lelkeszi vezetője van, aki kézben tartja és a lelkeséssel együtt szervezi az alkalmakat, osztja be a témákat vagy hív vendégeket.

Évtizedek óta fiatal felnőttek szervezik meg a nyári gyerektábort és a kerékpártúrát, minden szervezési gondot levéve a lelkész válláról, számos színes programmal töltik meg ezeket a heteket, a mi feladatunk pedig az igeszolgalat marad.

Mindezt egyrészt valóban megörököltük, de azt is látjuk, hogy mennyivel inkább kötődnek a gyülekezethez azok, akik tevékeny tagokként és nem passzív nézőként vannak jelen. Ezért a nem lelkési szolgálók körét szerettük volna tovább bővíteni, és ha nem is egy bibliakör vezetésével (bár mára már erre is van példa), de kisebb feladatokkal bíztunk és bízunk meg sokakat, különösen a fiatalabb korosztály tagjai közül. Ilyen módon családok épülnek be a gyülekezetbe, és a feladat elvégzése után is érzik, itt van a helyük, ide tartoznak.

Az önkormányzat kezdeményezésére, felhívására négy adventben készítettünk már közösen betlehemet, fúrva-faragva, enyvezve, babákat öltöztetve. Sokan megmozdultak, lelkések voltak azok, akik ebben megmutathatták kreativitásukat, és azóta más alkalmakkor is vártuk, kértük ilyen irányú segítségüket.

Mindezek mögött valahol az húzódik meg, hogy szeretnénk, ha szolgálatok révén egyre többet lennének jelen, hogy meglássák és megtapasztalják a gyülekezet élő közösségének valóságát, és egyszer már ne csak a feladat, a szolgálat, a vállalás hozza el őket és családjukat, hanem a közénk és a Krisztushoz tartozás érzése.

Az érem másik oldala pedig az a küzdelem, hogy a régtől fogva szolgálók ne feledkezzenek meg arról, hogy ők egy gyülekezetnek a tagjai, és nemcsak a felada-

tuk köti ide őket, nemcsak szolgálni vannak itt jelen, hanem élő vízre szomjazva igét hallgatni, testvéri közösségben lenni, bizonyoságot tenni, a síróval sírni, az örvendezővel örülni, egymás terhét hordozni. S ez a nehezebb, a szolgálatnak való elköteleződésből kimozdulni ebbe az irányba.

Lehetőségeink és adottságaink

Tizenkét éves a templomunk, gyülekezeti központunk. Évtizedeken át vágyott és várt erre a gyülekezet, és egy emberként fogott össze, amikor végre megteremtődött a lehetőség a templomépítésre. A kezdetektől fogva tudta mindenki – és ez a gyülekezetépítés egyik első lépése –, hogy kell egy hely, amely bizonyos alapkövetelményeknek megfelel. A Tartsay utcában is otthona volt a közösségnek, de egyre jobban érezték, a régóta vágyott templom felépülése új lendületet, új kezdetet hozhat el a gyülekezet életében.

Új gyülekezeti központok épülésénél megfigyelhető, hogy a családbarát építkezés elvei alapján történik a beruházás; így történt ez Budahegyvidéken is, hiszen nemcsak modern, de barátságos, meleg, számtalan kiegészítő helyiséggel ellátott templom, gyülekezeti központ épült.

Bennünket felújított parókia, vadonatúj templomépület várt, hogy belakjuk, életet vigyünk bele, a meglévő lángot életben tartsuk. Ez sem könnyű, de azt gondolom,

mégis könnyebb, mint a semmiből elindulni, templomot építeni, a lelkesedést fenntartani akkor is, ha kevés a pénz, vagy más akadályokba ütközik az elkötelezett sereg. A mi feladatunk tehát a lehetőségek kihasználása volt és marad is a jövőben.

Tavaly egy képzőművész anyuka segítségével kifestettük a hittantermet, ahol a gyülekezeti hittanórákat, a baba-mama kört és az ifjúsági órákat tartjuk. A terem négy falából háromra Nóé bárkája varázsolódott fel, a megfeneklett bárkából kisétáló, kirepülő számtalan állattal, és ezzel sokkal barátságosabb környezet várja a fiatalokat, gyerekeket. Maga a festés is közösségépítő munka volt, hiszen a különböző csoportokba tartozó gyerekek szüleivel ragadtunk ecsetet, és vidám délelőttökön készült a munka.

De ki kell használnunk nemcsak azt, hogy a templom meleg, sok terem és nagy udvar áll rendelkezésre, hanem azt is, hogy a kerület önkormányzatával jó kapcsolatot ápolunk, élvezzük a támogatást. Évek óta részt veszünk a kerületben jelen lévő többi felekezettel együtt az önkormányzat és a történelmi felekezetek által szervezett rendezvényeken (a család éve, a Biblia éve, a hit éve) és a már említett betlehemépítésben.

Ki kell használnunk a templomunk orgonáját, a jó akusztikát, ezért minden évben szervezünk zenés áhítatokat három-négy alkalommal. Ezek szervezéséről és magas színvonaláról kántorunk gondoskodik, aki szintén rendkívül értékes munkatársunk. A zenés áhítatok látogatottsága évről évre, alkalomról alkalomra növekszik, a vendég zenészek vagy kórustagok hozzátartozóin kívül nagyon sokan ellátogatnak a gyülekezeti tagok közül is ezekre az estékre. Éppen ezért soha nem maradhat el egy rövid, megszólító, sokszor csendes, meditatív jellegű igehirdetés a koncert egy pontján.

De ki kell használni és talán egyre több bátorságunk van kihasználni azt, hogy frekventált helyen vagyunk, a XII. kerületben, ahol új formák kipróbálására is nyílik lehetőség. Hosszú ideje érlelődött a gondolat, végül tavaly öntöttük formába: a kerület gyönyörűen felújított művelődési házának szabadtéri színpadán egész napos evangélizációt szerveztünk. Tettük mindezt azért, mert éreztük és érezzük, hogy több figyelemfelkeltő és szokatlan rendezvényre van szükség ahhoz, hogy azok is megmozduljanak, akik passzívan háttérbe húzódnak, illetve azért, hogy elérjük azt a réteget, amelyik a jelenlegi keretbe semmilyen módon nem hajlandó beilleszkedni. A jól sikerült napnak hagyományt szeretnénk teremteni, idén a templomkertet használjuk fel hasonló megmozdulás céljából.

Gyülekezeti központunk otthont ad számos külsős rendezvénynek is, iskolák és óvodák tartják itt karácsonyi műsorukat, hangversenyüket, a Fébé egyesülete, a Kalevala Baráti Kör vagy a Rákellenes Liga is nálunk ülésezik. Nyilván több feladattal jár külső rendezvények befogadása, a nyitottságot mégis fontosnak érezzük, és ezekre az alkalmakra mindig érkeznek új emberek, akik érdeklődnek közösségünk

iránt is. Volt arra példa, hogy valaki egy barátjának az esküvőjén és az azt követő fogadáson vendégként volt itt, majd később ő is itt esküdött, a gyermekét is itt kereszteltette, és azóta is jelen vannak a gyülekezetben.

A meglévő alkalmak átgondolása és új utak keresése

A hegyvidéki gyülekezetben töltött hét év során már nemcsak megismertük, hanem alakítani is próbáltuk a nehezebben működő alkalmak rendjét, és új dolgokkal is megpróbálkoztunk. Ezek között voltak kudarcba fulladt próbálkozások, amelyekből levontuk a tanulságokat, és voltak eredmények, megvalósult tervek is bőven. Ezek közül mindössze néhányat szeretnék kiemelni.

Néhány évvel ezelőtt bibliaiskola néven új rendszeres alkalmat indítottunk újtárra, havonta egy estén, de másfél év után elfogytak a kezdetben lelkesen járó tagok. A bibliai könyvek jobb megismerése iránti érdeklődés megvolt, sok fiatal is részt vett kezdetben ezeken az alkalmakon, de ami miatt mégsem működött, az az volt, hogy az amúgy már egy rendszeres alkalomra járóknak nem volt ideje, energiája még egy estét áldozni erre. Rövid szünet után a bibliaiskola beépült a keddi felnőtt bibliaóra alkalmai közé, és havonta egyszer így jelenik meg a gyülekezeti programok között. Az érdeklődők és a kör tagjai pedig jelen vannak, ami nagy öröm.

Ugyancsak új rendszeres alkalmat hirdettünk meg egyik szeptemberben fiatal házások részére. Korábban nem volt ilyen jellegű összejeövetel, és a nagy sikerű csoportos jegyesoktatásra való tekintettel indult útjára az alkalom. Az elképzelés az volt, hogy a fiatal házások évről évre becsatlakoznak majd a körbe, jelen maradnak a gyülekezet életében, néhány év múlva pedig automatikusan a baba-mama kör tagjaivá válnak. Mindez nem valósult meg, legalábbis nagyon kis mértékben. Az évi négy-öt párból, akiket esketünk, egy-egy pár volt, amelyik megmaradt a gyülekezetben valamilyen módon, például a házaskörhöz csatlakozva. Igen ám, de a kör mégis létezik, csak nem a legifjabb házások alkotják a zömét, hanem azok, akik egy időre elszakadtak a gyülekezettől, legalábbis rendszeres heti vagy havonkénti alkalmakon nem vettek részt, mert családot alapítottak, kicsik voltak a gyerekeik, és most néhány év után újra aktívan itt vannak a gyülekezetben, a havonta családi otthonokban tartott házaskörön.

Nemcsak új alkalmakat hirdettünk meg, de a meglévőkön megpróbáltunk változtatni néhány szempontból. Megörököltük a családos istentiszteletek nehézkes rendszerét, miszerint havonta egyszer a 10 órakor kezdődő istentisztelet családos alkalom, és ezt követte ezeken a vasárnapokon egy hagyományos úrvacsorás istentisztelet fél 12-kor. A családos alkalom volt a látogatottabb, tulajdonképpen a mindenkori vasárnapi gyülekezet volt jelen, kiegészülve néhány kisgyermekes családdal.

Erős elvárás volt, hogy szóljon a gyerekek, fiatalok és a felnőtt korosztály felé is az üzenet, a korálének ki ne maradjon, de ugyanígy a gitárkíséréssel szóló hittanos ének sem. Legyenek itt a gyerekek, de ne hangoskodjanak, és ne álljanak fel a helyükről.

Tulajdonképpen megvalósíthatatlan volt a mindenkinek szóló tartalom, így a rengeteg kritika után egy tanév elején megreformáltuk családos istentiszteletünket. Először is helyet cserélt a két alkalom, és a kisgyermekes családokat megszólító istentisztelet került későbbre, negyed 12-re. A célközönség pedig: a gyerekek! A rövid ige hirdetés nekik, feléjük szól, az ő nyelvükön fogalmazódik meg, sokszor interaktív formában. Sok gyermekének gazdagítja ezeket az alkalmakat, nincs úrvacsora, de van családi áldás, közös imádság, szaladgáló kisgyermek, olykor zűrzavar, de rengeteg család itt van velünk, sokan tényleg erre az istentiszteletre terveznek és tudnak eljönni a gyermekeikkel egyszer a hónapban.

Ha nem is tekint vissza nagy múltra, de már hagyománynak mondható a gyülekezetben a viszonylag sok gyülekezeti hétvége, többnapos kirándulások ősszel és tavasszal, illetve a fiatal családok részére és a közép- és idős korosztálynak szervezett két konferencia. Az évek alatt lassan forrta ki magát, hogy a szinte baráti együttlétből valódi gyülekezeti hétvégék formálódtak. Eleinte csak reggeli és esti áhítatok, később egyre komolyabb témák, beszélgetések, ezzel együtt előadók, színes gyermekprogramok épültek be ezeknek a hétvégéknek a programjába. Sok energiát fektetünk bele ezeknek a megtervezésébe, megszervezésébe és lebonyolításába, de

érezzük, igenis többre van igény és többre van szükség baráti együttlétnél, és nagyon nagy öröm, hogy évről évre néhány új családdal bővül ezeknek a hétvégéknek a köre.

Egyetlen alkalom van még, ami fölött nem tudok elsiklani, amely olyan területe a szolgálatunknak, amelyen rendkívüli módon érzem Urunk áldását. Két óvodás és néhány alsó tagozatos gyermek járt gyülekezeti hittanórára, amikor hét évvel ezelőtt átvettük a stafétabotot. Ma hétfő délután gyerekzsivajtól hangos az udvar és az épület, és nem ritka, hogy harmincnál is több kisgyermeknek tartunk két csoportban hittanórát. Sokszor könnyekig meghatódom, amikor az óra első felében az egész csapat együtt énekel, és már alig férünk el Nőé bárkája tövében. Meghatódom és magam sem értem, mindez hogyan történhetett. Hatalmas lehetőség, hogy ezeken a hittanórákon a termék oldalsó, hátsó részében ott ülnek a szülők, az elején velünk énekelnek, és hallgatják a tanítást. Tudom, hogy ez az az alkalom, amelyre a családok, a gyermekek egymást is hívogatják, és hiszem, hogy teszik mindezt azért, mert jól érzik itt magukat, jó helyen tudják gyermeküket, a szülő megfogalmazza, hogy valamilyen irány, támpont kell a gyermeke számára, és ebben megtalálta ezt.

Sok kezdeményezésről vagy átalakulásról lehetne még beszámolni, de ezeket éreztem a legfontosabbnak megemlíteni, néhány területet pedig a tanulmány más részében is érintek.

Általános érvényű megállapítások

Nagyon sok, speciálisan a mi gyülekezetünkre vonatkozó dolog került szóba ebben a tanulmányban, mégis van néhány általános érvényű megállapítás, amelyeket sok más gyülekezetben is érdemes átgondolni, különösen városi, nagyvárosi környezetben.

A ma embere rendkívül elfoglalt, sok szempontból leterhelt. A fiatalok, a fiatal felnőttek és a középgeneráció különösen is az, de még a nyugdíjas korosztályban is van erre példa bőségesen. Éppen ezért, ahogy az egyik pontban ez már megfogalmazódott, nem lehet a kínálatot bővíteni, hanem a meglévő alkalmakat kell színesebbé, vonzóbbá, változatosabbá, minőségibbé, lelkiibbé tenni. Ha egy héten három estére kínálunk már programot, nem lehet egy negyediket is betervezni, mert nem várhatjuk el a gyülekezet tagjaitól (most elsősorban a dolgozókra gondolok), hogy egy vasárnap délelőttnél és egy hétközi esténél többször eljöjjenek gyülekezeti alkalomra, még akkor sem, ha az merőben más jellegű, például zenés áhítat vagy bibliaiskola. A város, a környezet amúgy is nagyon sok lehetőséget kínál, az emberek uszodába, színházba, koncertre járnak, a fiatalok sportolnak, zenélnek, táncolnak, különórára járnak – szinte képtelenség volt a tizenkét fiatalnak a konfirmációs óra időpontját összeegyeztetni. A nagyvárosi környezetben élőknek többet ne, minőségit viszont igen – erre van igény.

Általánosan elmondhatónak érzem továbbá azt is, hogy vegyük figyelembe a korosztályt az alkalmak kezdőpontjának meghatározásában. Gyülekezeti hittanórát akkorra hirdessünk, amikor az óvodából és a napköziből oda tudnak érni a szülők a gyermekekkel. A mi gyülekezetünkben a fél ötös kezdés hosszú évek óta bevált időpont. A nyugdíjas bibliaórát bátran tegyük délelőttre, nálunk ezen az alkalmon sokkal többen jelen vannak, mint az esti bibliaórán. Aktív dolgozók részére havonkénti vagy kéthetente megtartott alkalmakat hirdessünk és szervezzünk, mert sokkal nagyobb a valószínűsége, hogy az odatartozók örömmel rászánják az estét, és havonta egyszer inkább eljönnek, mint heti rendszerességgel. Nálunk a házaskör és a középnemzedéki bibliaóra működik így, a senior ifjúság pedig kéthetente tartja alkalmait. Meggyőződésem, hogy felül kellene vizsgálni, nem lenne-e látogatottabb az óra, ha ritkábban találkozna a csapat. Szorosan ide kapcsolódik az a megállapítás is, hogy túl későn egyik korosztály részére se kezdjünk alkalmat, mert a fiatalabbak is fáradtak, ha este nyolc óra után indul egy előadás, egy beszélgetés, amikor már inkább lekerekíteni kellene azt. Ebben nem vagyunk elég következetesek, többször nekifutottunk, hogy korábban kezdjük a senior- és a házaskört, de valahogy mindig 10 után állunk fel...

Általános érvényű igazság az is, hogy meghirdetheti, reklámozhatja, mutogathatja magát egy gyülekezet, egy közösség, de igazán vonzóvá mégis és csak attól válik, ha élő, mások számára észrevehető jelenségről van szó. Megszólíthatunk, evangélizálhatunk, hívogathatunk, látogathatunk – és mindez fontos és nélkülözhetetlen is a gyülekezetépítésben –, de a közösség öröme, a közösségben való jelenlét és az ahhoz tartozás öröme kell hogy kifelé sugározzon, vonzzon és kíváncsivá tegyen másokat. Egy mára már gyülekezetünkhöz tartozó családból az édesanya fogalmazott így: „Számomra az volt a vonzó, hogy ti mindig hívtatok, mindig kedvesek voltatok, mindig kifejeztétek az örömeiteket, ha valahová eljöttünk, de soha nem éreztük azt, hogy elvárjátok, hogy ott legyünk. Csak a szeretetet éreztük. És ma ezért vagyunk itt.”

Nekem az a reménységem, hogy ezt a szeretetet sokan megérik, és még többen érik meg azt, hogy ez a szeretet nem belőlünk, hanem Krisztus szeretetéből fakad, ered és táplálkozik.

Felhasznált irodalom

KEREKES Tituszné – KÉZDY Pál 2013. *A Budahegyvidéki evangélikus gyülekezet története.*

Fébé Szociális és Rehabilitációs Közhasznú Társaság, Piliscsaba.

MÖLLER, Christian 2002. *„Ha az Úr nem építi a házat...” Levelek presbitereknek a gyülekezetépítésről.* Lux, Budapest–Miskolc.

SZABÓ Lajos 2011. *Élet a gyülekezetben.* Luther Kiadó, Budapest.

Pongrácz Máté

KAPOSVÁRI GYÜLEKEZETÉPÍTÉS AZ „ILLÚZIÓK EGYHÁZÁBAN”

Az „illúziók egyháza”

Fiatal, szinte kezdő lelkészként komoly dilemmája életemnek, milyen egy jó gyülekezet, milyen a jó gyülekezetépítés. Megtapasztalva szolgálatom kezdetén a Vas megyei, majd a Veszprém megyei kistélepülések sok tekintetben nehéz helyzetét, most pedig egy megyeszékhely sajátos körülményeit, egyre gyakrabban teszem fel a kérdést, hogyan lehet jól gyülekezetet vezetni, gyülekezetet építeni.

A válasz nem könnyű, hisz a hivatását komolyan vevő lelkész folyamatosan szembeül Klaus Dougllass híres mondatának mélységével: „Szolgáld egyházadat, de ne engedelmeskedj neki.”¹ Vajon megteheti-e – főképp a jelen strukturális viszonyai között – a lelkész, hogy saját, valamint egyháza és gyülekezete vágyait és álmait a realitások talaján mérlegelje, korrigálja? Vajon mennyire állnak közel vágyaink a realitásokhoz?

Tapasztalatlanságomból adódóan nagy összefüggéseket nem tudok ebben a kérdésben megfogalmazni, azt azonban eddigi szolgálati helyeim tanulságaiból le tudom szűrni, hogy legtöbb esetben a gyülekezetek vagy épp az egyház által megfogalmazott vágyak és a valóság között mély szakadék tátong. Egyszerűen fogalmazva, sok tekintetben illúziókba ringatjuk magunkat, amikor a gyülekezetek fejlődéséről, erősödéséről gondolkodunk.

Az illúzió az érzékcsalódás egy olyan formájának tekinthető, amely egy valódi külvilágból jövő ingert tévesen értelmez. A valóságot rossz eszközökkel, torzítva jeleníti meg. Az illúzió latin eredetű szó. A valóság helytelen értelmezésén, hamis látszaton vagy önámításon alapuló érzéki csalódás a jelentése.²

Hogy még inkább megértsük, mit is jelent az illúzió, érdemes Adalbert Ames amerikai tudós munkásságát vizsgálni. Az ő kutatásának eredménye az úgynevezett Ames-szoba. Egy szoba, amely csak látszólag téglalap alakú, és ezt az érzéki csalódást felhasználva egy meghatározott pontból két – egyébként teljesen azonos

¹ DOUGLASS 2002, 13. o.

² <http://idegen-szavak.hu/ill%C3%BAzi%C3%B3>. (Megtekintés: 2013. április 4.)

testfelépítésű – ember egészen más méretűnek tűnik. Ezzel a kutatással Ames azt kívánta szemléltetni, hogy az észlelt távolság milyen hatással van a látszólagos méretre. Világossá tette kutatásával, hogy az embert – akár észrevétlenül is – milyen könnyen be tudják csapni érzékszervei, milyen könnyen saját illúziójának rabjává tud válni.³

Az illúzió tehát komoly probléma a gyülekezetépítés területén, hiszen eltorzítja a valóságot, és így sem a lelkész, sem a gyülekezet, sem az egyház nem képes önmagáról és tevékenységéről reális képet alkotni.

Félelem az igazságtól

A fent említett helyzet oldásához és egy illúziómentes egyház, valamint gyülekezetépítés megteremtéséhez első feladatként tisztáznunk kell, mik azok az alapvető okok, amelyek a meglévő helyzetet létrehozták. Ha mélyen önmagunkba, egyházunkra nézünk, azt lehet látni, hogy az illúziók létrejöttét szinte minden esetben a félelmekkel való szembenézés hiánya gerjesztette. Félnünk szembenézni az igazsággal, a tényekkel, a valósággal, és félnünk szembenézni a tiszta helyzetértékelés lehetőségével. Az „illúziók egyháza” a könnyebb utat választva inkább az önámításba menekül, mint hogy a tényekkel szembesüljön – legyen az a lelkész személyét vagy épp a gyülekezetet érintő kérdés.

Tények, amelyekkel nem akar szembenézni az „illúziók egyháza”:

- Nem akar szembenézni azzal, hogy egy gyülekezet fogyóban van vagy akár már meg is szűnt.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy egy lelkész megfáradt vagy akár kiégett.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy egy közösség lelkileg elerőtlenedett.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy rossz egy gyülekezet korfája.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy a kazuális szolgálatok aránya katasztrófahelyzetet sejtet.

³ http://creedy.hu/csoda/index.php?option=com_content&view=article&id=59&Itemid=60&lang=hu. (Megtekintés: 2013. április 4.)

Tények, amelyekkel szintén nehezen néz szembe az „illúziók egyháza”:

- Nem akar szembenézni azzal, hogy egy gyülekezet megfelelő eszközökkel erősíthető lehet.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy egy közösség fejlődésének akár maga a lelkész is hátráltatója lehet.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy a közösség lelkiükben megfelelő eszközök alkalmazásával fejlődőképes.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy a gyülekezet korfája jó lehetne, ha teret engednénk új formáknak és eszközöknek.
- Nem akar szembenézni azzal, hogy a kazuális szolgálatok aránya biztató lenne, ha bátrabban mernék fiatalokat megszólítani.

Amikor a mai egyházban egyre több gyülekezet kíván egészséges és életszerű gyülekezetépítési stratégiát megfogalmazni, fontos tudatosítani, hogy mindenfajta pozitív vagy negatív előjelű illúziót, torzító külső vagy belső körülményt ki kell zárni. Egészen világosan fogalmazva: csak a nyílt beszéd tud gyógyítani, még akkor is, ha az rendkívüli esetben akár a gyülekezet megszűnését kénytelen vizionálni vagy egzisztenciális problémákat vet fel.

Végül a legnagyobb kérdés talán az, hogy a tiszta helyzet, a világos beszéd, az illúziómentes állapot megteremtése kinek a feladata. Kinek a feladata azt kimondani vagy kimondatni, hogy az „illúziók egyházának” talán legmarkánsabb két tézise – a lelkész hibátlan és tökéletes, a gyülekezetek pedig sérthetetlenek – alapvetően önámításon alapul? Kinek a feladata felhívni a lelkészek figyelmét, hogy ne dőljenek be az illúzióknak, vegyék észre erősségeiket, de fedezzék fel gyengeségeiket és Istenre szorultságukat is, lássák meg, hogy vannak a lelkészi hivatásnak olyan területei, amelyekben kiemelkedőek, de vannak olyanok is, amelyekben segítségre szorulnak? Kinek a feladata a gyülekezeteket szembesíteni azzal, hogy mi az, amit önmaguktól várhatnak, mi az, ami a realitások talaján álló vágy, és mi az, ami már az illúzió határterülete?

Véleményem szerint egyszerre kell ezekben a kérdésekben a teológiának, az egyházvezetésnek, a lelkészi karnak és a gyülekezetek közösségének nyílt, illúziómentes párbeszédet folytatni. Így teremthető meg talán a tisztánlátás és a valódi félelmeiktől megszabadult gyógyulás.

„Illúzió nélküli gyülekezet”

A segédlelkészi évek nagy tapasztalata volt számomra, hogy a teológián, valamint az egyházban fellelhető illúziók – főként kis dunántúli falvakba kerülve lelkészként vagy gyülekezeti munkatársként – könnyen szertefoszlanak. Az illúziók megszűnésének legjobb módja, amikor az ember saját bőrén érzi az önámítással való fájó szembesülést. Ilyenkor az ember mindig válaszut elé is kerül, ahol az alábbi négy lehetőség közül választhat:

- beletörődik a meglévő helyzetbe;
- pótcselekvésekkel fedi el a problémákat a lelkészi szolgálatában;
- kiég;
- megérti, hogy nincs más útja a hiteles és valódi Krisztus-követő létezésnek, mint egy „illúzió nélküli gyülekezet” megteremtése.

A helyes út megtalálásához azonban elengedhetetlen egy önmagát folyamatosan mérlegre tevő lelkész, valamint egy a saját magával újra és újra szembenéző gyülekezet közös gondolkodása.

Az önmagát mérlegre tevő lelkész

Amikor egy lelkész a közösség vezetője lesz, akarva-akaratlan önmagát is mérlegre kell állítania, és fel kell tennie a kérdést:

- Ki vagyok én?
- Mire lettem elhíva?
- Mire vagyok képes mint lelkész?
- Milyen Istentől kapott képességeim vannak, amelyeket kamatoztathatok?
- Miben vagyok erős és miben vagyok gyenge?

Ennek az önvizsgálatnak a hiánya alapvetően tévútra visz, hiszen a lelkész és a gyülekezet egyszerre képezi a gyülekezetépítés lényegét. Gondoljunk csak bele, milyen parttalan az a gyülekezetépítési stratégia, amely nem számol a lelkész személyiségéből adódó lehetőségekkel, nem számol a lelkész képességeivel vagy épp hibáival.

Első pillanattól kezdve tudatosítania kell a lelkésznek, hogy egy-egy új gyülekezetbe vagy egy adott gyülekezetben egy-egy új helyzetbe kerülve akarva-akaratlan változás fog végbemenni életében, sőt akár még egyéniségében is (eltérő környezet, új hatások), éppen ezért óriási veszélynek van kitéve a személyisége. Mély tudatosság és sok esetben – véleményem szerint – külső segítség is szükséges ahhoz, hogy a lelkész az új helyzetben is képes maradjon önmaga lenni.

Nagy ajándék, ha a lelkész a gyülekezet közösségéből vagy baráti, családi háttér-

ből tud olyan embereket egyfajta belső körré formálni, akik akár kritikát is mernek megfogalmazni a lelkéssel szemben. Magam is tudatosan törekedtem arra Kaposvárra kerülésem napjától, hogy a gyülekezet legkülönfélébb lelkiségi és egyéb köreiből olyan embereket engedjek közel magamhoz, akikről tudom: ha kell, bátran mernek „intervenciót” alkalmazni, vagyis közbelépni, beavatkozni akkor, amikor az ember hivatásának hatására személyiségtorzuláson megy keresztül.

A saját identitás megtartása mellett a lelkésznek minden egyes váltás során szembe kell néznie a saját identitásából adódó lehetőségekkel és korlátokkal is. Ahogy már korábban említettem, noha az „illúziók egyházában” a lelkész sok tekintetben tökéletes ember, a valóság azonban mégsem ez. A lelkésznek – aki Isten követe a világban – nehéz elfogadnia, hogy nem ért mindenhez. Ennek a felvállalása azonban szintén lényegi kérdése a gyülekezetépítés sikerességének. El kell fogadni, hogy vannak olyan területek, amelyeken az ember jó, talán kimagasló képességekkel rendelkezik, ugyanakkor vannak területek, amelyeken gyenge vagy talán teljesen alkalmatlan, segítségre szorul.

A kaposvári gyülekezetbe kerülve – a gyakorlati évek alatt Bobán és Kaposváron felhalmozott tudásból merítve – szinte első feladataim egyikének éreztem, hogy azokra a területekre, amelyeken képességeim szerint gyenge vagyok, segítőt keressek. A lelkésznek fel kell vállalnia, hogy bizonyos feladatokat a gyülekezet arra alkalmasabb személyeinek adjon át. Annak a lelkésznek például, aki nem ért a tanítás mesterségéhez, aki nem tud a gyermekekkel kellemes légkört teremteni, aki nem érti a gyermekek nyelvét, annak nem kell a gyermekekkel foglalkoznia. Viszont az a lelkész felelőssége, hogy megtalálja a gyülekezetben azokat a segítőt, akik ebben a munkában segítségére lehetnek. Ezt a felfogást a lelkési munka majdnem minden területére ki lehet szélesíteni, ha van rá lehetőség. Természetesen hangsúlyozni kell azt is, hogy a képességek, a kompetenciák fejleszthetők is, ez is a lelkész feladata, vagyis az, hogy képes legyen felismerni a hiányosságait, és tudatosan fejlessze azokat.⁴

⁴ A téma további kifejtése: SZABÓ 2011, 155–157. o.

Ehhez a gondolathoz kapcsolódva azt is látnunk kell, hogy természetesen vannak olyan feladatkörök, amelyek egész egyszerűen nem ruházhatók át, amelyeket csak lelkész végezhet. Ezek ismertetése és az ezekre való megfelelő felkészítés a mindenkori teológia feladata és felelőssége.

Az önmagával szembenező gyülekezet

A lelkész saját képességeinek mérlegelése után a gyülekezet számára is elengedhetetlen egyfajta önvizsgálat. Az illúzióktól mentes gyülekezet alapvető sajátossága, hogy tud beszélni kudarcokról és sikerekről egyaránt. Ezekből lehet tanulni vagy erőt meríteni a jövő feladataihoz.

Az önmagával szembenező gyülekezetnek elsőként az alábbi kérdéseket kell tisztáznia:

- Kik alkotják a gyülekezetet?
- Milyen lelkiségű, mennyire mély hitű emberek találhatók benne?
- Milyen lehetőségek vannak a gyülekezetben?
- Milyen igények találhatók a gyülekezet környezetében?
- Vajon miben erős és miben gyenge a közösség?
- Mik lehetnek a gyülekezet fejlődésének kulcsai vagy gátjai?

Az önmagával szembenező gyülekezet bátran elismeri meghatározottságait, még akkor is, ha az „illúzió egyháza” nem meri kimondani, hogy mások a sajátosságaik, és így mások az elvárások is egy elnéptelenedő vagy egy növekvő falusi környezetben, egy hátrányos helyzetű vagy egy fejlődő városi közegben, illetve egy fővárosi gyülekezetben.

Amikor egy gyülekezet a fentieket mérlegelve végül tisztába kerül saját helyzetével és a helyzetéből adódó lehetőségekkel, szinte minden esetben azonnal képes a számára előrelépést jelentő utat megtalálni.

Egy „illúzió nélküli gyülekezet” építése Kaposváron

A kaposvári gyülekezet két évvel ezelőtt több ponton is egyfajta korszakváltáshoz érkezett. Nemcsak lelkészét, de a tisztújításkor felügyelőjét és több kiöregedő presbiterét is kénytelen volt elengedni. Így teljesen új indulást élt, élhetett meg a gyülekezet közössége.

Mint minden váltás esetében, hatalmas várakozás, de talán még nagyobb félelem lengte be a gyülekezet mindennapjait. A lelkészét védelmező, de akár kritikát is megfogalmazni képes gyülekezet impozáns terveket várt az új vezetőktől, hogyan érhető el a megújulás, az új lendület, a meglévő sikerek folytatása. Világos volt a kívülről érkezők számára, ahogy az lenni szokott, megvalósíthatatlan illúziók is felbukkantak ebben az időszakban. Sok fiatalt, teli templomokat, hatalmas gyülekezeti életet kértek az új gyülekezeti vezetéstől. Az ilyen jellegű vágyakat azonban súlyos tévedés táplálni és fenntartani. Illúzió hatalmas ifjúsági életet várni ott, ahol két évente mindössze tíz-tizenöt fő konfirmál. Illúzió a szórványlét nehézségei közepette teli templomokról álmodni és egy alapvetően bezárkózó, rideg társadalomban, Magyarország egyik legelesettebb régiójában óriási tömegeket mozgató gyülekezeti életre vágni.

Éppen ezért legelső feladatként a helyi adottságokat és igényeket mérte fel az új gyülekezeti vezetés a kezdeti időszakban. Ahhoz, hogy jó gyülekezeti stratégiát alakítson ki az ember, szükséges látni, milyen a gyülekezet összetétele, mi az, ami számukra érdekes, értékes, fontos lehet a gyülekezeti élet kontextusában. Egy alapos gyülekezettörténeti vizsgálódás, a presbitériummal való találkozás, valamint jó pár gyülekezeti tag meglátogatása után világosan láthatóvá vált, hogy a kaposvári gyülekezet egyszerre hordozza magában:

- a nagyvárosi lét értelmiségi attitűdjét;
- a falusi gyülekezetek nyitott és befogadó légkörét (főként falusi környezetből betelepült, aztán értelmiségivé váló családok alkotják a gyülekezetet);
- az intellektualitás iránti vágyat;
- az újra való nyitottságot;
- a vidéki egyszerű, de világos és egyenes mentalitást.

Az álmok és vágyak tengere helyett kezdett kirajzolódni, hogy az előbb felsoroltak azok a koordináták, amelyek között a mindenkori kaposvári lelkész mozoghat. Tehát olyan utakat kellett találni a gyülekezetépítésben, amelyeken egyszerre van lehetőség:

- tanulásra és tanításra (az értelmiségi lét alapvető meghatározottsága);
- baráti, személyes légkör megteremtésére (falusi gyülekezetek nyitott légköre);
- új formák felé való nyitásra (az új iránti befogadókészség);
- segítségre és önkéntességre (egyszerű, de világos és egyenes vidéki mentalitás).

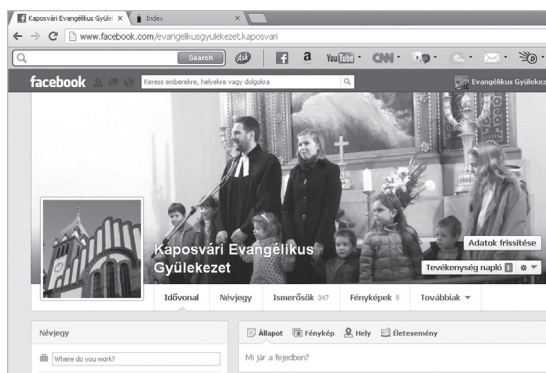
„Illúzió nélküli gyülekezet” a „lehetőségek egyházában”

A gyülekezet és a lelkész lehetőségeit és koordinátáit alaposan megvizsgálva, a reformáció lutheri attitűdjét magán hordozva az alábbi úton indult el a Kaposvári Evangélikus Egyházközség az elmúlt két évben.

a) Az „illúziók egyháza” Kaposváron elvárja, hogy a templom teli legyen

A kaposvári – noha az evangélikus egyházban nagynak számító – gyülekezet a város 67 000 fős lakosságához képest kisméretű közösségnek tekinthető. Az amúgy is nagy kiterjedésű városban a város központjában lévő evangélikus templom előrevetíti, hogy a gyülekezeti tagoktól a gyülekezet épületei a legtöbb esetben nagy távolságra vannak. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a Kaposvári Evangélikus Egyházközséghez elvben még 30-40 kilométerre fekvő települések is hozzátartoznak – egy-két evangélikussal településenként –, a távolság a gyülekezet és az emberek között még tovább növekszik. Érzékelhető, hogy ilyen körülmények között illúzió a teli templom képe, hiszen a legtöbb esetben pusztán a földrajzi távolság meglete is megoldhatatlanná teszi az istentiszteleti életben való rendszeres részvételt.

A „lehetőségek egyháza” azonban nem keseredik el a meglévő helyzettől, hanem a kor eszközeit úgy próbálja hasznosítani, hogy a távol élőkhez is minél közelebb kerüljön Isten népe. Éppen ezért első feladatként határoztuk meg mi is az információáramlás felgyorsítását a gyülekezetben. A templomi faliújság vagy az évente kétszer megjelenő gyülekezeti

hírlevél jó eszközei voltak az információáramlásnak, azonban nem tették lehetővé az élő kapcsolatot a gyülekezettel. Az internet közösségi terein való megjelenés azonban a távol élő tagokat is képes volt közösségünkbe integrálni, képes volt személyessé tenni kapcsolatokat, sőt sok esetben – bármennyire elképzelhetetlen – közösségformáló erejét is érzékeltük és érzékeljük. Megdöbbentő volt látni, hogy például az élethelyzetükből adódóan akarva-akaratlan a templomtól távol lévő bábás szülők elérése, a baba-mama kör megszervezése vagy akár a családos alkalmak hirdetése és életre hívása szinte minden esetben a Facebook vagy a gyülekezeti honlap segítségével történt és történik. Két év után látható, hogy olyan családok is szervezeteivé váltak egyházunknak, akik egyébként 30-40 kilométerre laknak vagy élethelyzetükből adódóan nem tudnak istentiszteleti alkalmakon részt venni.

Ehhez természetesen le kellett számolni azzal a téves elképzeléssel, hogy csak az tartozik a gyülekezethez, aki minden vasárnap eljön a templomba. A lehetőségek egyházában nem a templomba járók száma a mérce, hanem a gyülekezetben élő módon jelen levők aránya.

b) Az „illúziók egyháza” Kaposváron elvárja, hogy a hétközi alkalmakon tömegek legyenek

Sajnálattal kellett és kell mind a mai napig megtapasztalnunk, hogy a megszokott hétközi alkalmakra – legyen az hétközi istentisztelet, bibliaóra vagy akár felnőtteknek szóló beszélgetőkör – az állandó öt-hét emberen kívül nem szólítható meg több személy. Az okokat nehéz megtalálni, hogy miért nem működnek jól a megszokott alkalmak. Adódhat ez pusztán azok zárt voltából, de a különféle sztereotípiákból is.

A „lehetőségek egyháza” azonban nem elégszik meg pusztán a ténymegállapítással: kevesen vagyunk. Végiggondolja az adott gyülekezet meglévő koordinátáit, és olyan alkalmat próbál szervezni, amely felkeltheti a gyülekezeti tagok érdeklődését. A kaposvári gyülekezet koordinátái világossá tették, hogy olyan alkalomra lehet igény, amely egyrészt időszakos (ezzel kiemeljük a bibliaóra keretei közül), másrészt pedig arra a tudásszomjra és nyitottságra épít, amely az értelmiségi gyülekezetekben alapvetően fellelhető. Ezért indítottuk útnak az úgynevezett *Keresők órája* sorozatot, amely tavaly nyolc, idén hat alkalomból áll. Tudatosan mindent a meglévő igények figyelembevételével alakítottunk ki. Átláthatóvá és nyitottá tettük programunkat azzal, hogy előre meghatározott tematikával hirdetjük a kurzusokat nemcsak a gyülekezetben, de a gyülekezet falain kívül is. Bennünk is megdöbbenést keltett, hogy abban a gyülekezetben, ahol évtizedek óta nehezen működnek a hétközi alkalmak, az Újszövetség témájával foglalkozó első kurzusra több mint huszonötven jelentkeztek, így két csoportot kellett indítani. Az idei öszövetési kurzusra szintén húsz feletti létszámban volt jelentkező. Talán látható és érzékelhető, hogy pusztán a gyülekezetben végzett alapos vizsgálódás, valamint a gyülekezeti igények figyelembevétele milyen eredményeket tud

produkálni a hétközi alkalmak terén. Az „illúzió egyházának” mentalitásán azonban változtatni kellett nekünk is. Nem lehet az alkalomhoz formálni a gyülekezetet, hanem minden esetben az adott kor gyülekezetéhez kell az alkalmak formáját alakítani.

A szórványlétből adódó sajátosságok, valamint a gyülekezet nyitottsága egy új lehetőséget is felvázolt a gyülekezet vezetői elé. Nagy terv az elkövetkező időszakra olyan házi csoportok életre hívása, amelyek lakhely vagy érdeklődés szerint csoportosulva a gyülekezet közösségi tereit a gyülekezet épületein kívülre szélesíti.

c) Az „illúziók egyháza” Kaposváron elvárja, hogy a gyülekezeti tagok aktivizálják magukat

A kaposvári gyülekezet – mint egyébként a legtöbb evangélikus gyülekezet ma Magyarországon – alapvetően passzív, önmagától nehezen mozduló közösség. Nagyon ritka az önálló tevékenység, az alulról induló kezdeményezések, a spontaneitás.

A „lehetőségek egyháza” természetesen megérti a gyülekezeti tagok aktivitástól való félelmét, de nem törődik bele a helyzetbe, hanem olyan utakat keres, ahol a passzivitást fel lehet törni mozgósító, közösségi feladatokkal, lehetőségekkel.

Két út is kibontakozott rögtön a kezdeti időszakban a kaposvári gyülekezet vezetősége előtt. A 2012-ben újonnan felállt presbitériumban több olyan fiatal és középkorú tag is megtalálható, akik megfelelő feladatok megtalálásával a gyülekezeti életben aktivizálhatók. Ahhoz azonban, hogy a passzivitást aktivitás váltsa fel, nem elég csak megszólítani embereket, meg kell találni egészen pontosan az adott egyénhez leginkább illő területeket vagy részterületeket.

Fontos, hogy ne csak kötelességtudatból tegyen a közösségért a kiválasztott személy, hanem mindezt kedvvel, étellel, lelkesen tegye, és közben az sem baj, ha egyéniségét is ki tudja bontakoztatni. Így alakultak és alakulnak mind a mai napig a lelkész és a gyülekezet munkáját segítő körök és csoportok. Ezek felállítása hosszú, akár éveken át tartó folyamat, sőt az állandó változás miatt akár folyamatossá is válhat.

Öröm volt, hogy az alapjában véve passzív gyülekezetben szinte elsőként alakult meg gondnoki szolgálat a kétkezi munkát szeretők köréből. Ők most már nemcsak a templom körüli munkát osztják fel maguk között, hanem az istentiszteleti élet nyugodt háttéréről is gondoskodnak. Ezen túl a meglévő és jól működő énekkar mellett a fiatal felnőttek zenekart alakítottak, akik a családi istentiszteleteken kaptak feladatot.

Ezek után nem sokkal látogatói kör, ifjúsággal foglalkozó, tanítókból álló csoport, internet munkacsoport, fiatalokból álló felolvasókör, valamint egy szeretetszolgálat

is létrejött. A csapatok, csoportok – noha beszámolnak a gyülekezet vezetőségének a tevékenységükről – már önálló életet is élnek, szerveződnek, aktivizálódnak. Így vállalta magára a tavalyi évben a gyülekezeti kert rendbetételét a gondnoki csapat, vagy így szervezett 2013 bőjtjében – szinte teljesen önállóan, a lelkesztől függetlenül – egy gyűjtést a gyülekezetünk szeretetszolgálatára. A minél szélesebb körben terjedő önkéntes munkával megvalósíthatóvá váltak olyan célok, amelyeket eddig a gyülekezet képtelen volt felvállalni.

Ezen a ponton azonban Kaposváron kudarcokról is be kell számolni. Noha valóban óriási erő van a gyülekezeti önkéntességben, mégis már rövid távon tapasztalható volt egyes munkaágak megszűnése vagy a gyors fellángolás utáni elerőtlenedése. A fő baj szinte minden esetben nem a lelkesedés hiánya, sokkal inkább az adott munkára nem megfelelő emberek kiválasztása volt, vagy a munkaágak rossz előkészítése és szervezése. Az egyik ilyen példa a látogatókör rövid időn belüli megszűnése, amit – most már látjuk – sokkal jobb és tudatosabb előkészítéssel és háttérmunkával lehet csak sikeresen működtetni.

d) Az „illúziók egyháza” Kaposváron elvárja a bővebb adakozás megteremtését

Sajnos egyre többször találkoztunk az egyház vezetése felől olyan igénnyel, hogy növelni kell az adakozási kedvet a gyülekezetekben. Nagy tapasztalata azonban az elmúlt éveknek, hogy a központi egyház által megfogalmazott célokra a gyülekezeti tagok legtöbbször esetben nem szívesen áldoznak. Problémát jelent a pénz nem transzparens módon való elosztása, vagyis az, hogy a gyülekezeti tagok nem tudják, hova kerülnek például a továbbított offertóriumok.

Véleményem szerint hibás gondolkodáson alapul az a feltevés, hogy az emberek adakozásának kedve és mértéke független az adakozás céljától vagy épp a felhasználástól. Az „illúziók egyháza” gyakran nem akar arról tudomást venni, hogy az emberek számára fontos, mire költi az egyház vagy a gyülekezet az adományát, a felajánlott pénzt.

A „lehetőségek egyháza” elfogadja, hogy a gyülekezeti tagok tudni szeretnék, mire használják fel a pénzüket. Kaposváron éppen ezért olyan konkrét célokat fogalmaztunk meg az elmúlt időszakban, amelyeknél az emberek nemcsak az igényt látják, de a pénzük célba érését is nyomon követhetik. A gyülekezeti házuk megújítására való gyűjtés vagy épp jótékonyági alkalmakon való részvétel az elmúlt évben megmozgatta a gyülekezetet. Ilyen módon

tudtunk tavaly több mint hatvan somogyi család karácsonyfája alá ajándékot helyezni, valamint 2013 böjtjében egy somogyi kisváros evangélikusainak élelmiszeradományokat eljuttatni. Az elmúlt év három meghirdetett gyűjtésének eredménye több mint egymillió forint volt, ami kaposvári viszonylatban hatalmas összegnek számít!

e) Az „illúziók egyháza” elvárja Kaposváron az istentiszteleti élet megújítását

Noha szeretjük abba az illúzióba ringatni magunkat, hogy a régi, veretes istentiszteleti formák megmenthetőek a 21. században, azonban egyre gyakrabban szembesülünk azzal, hogy amit az egyház vezetése az istentiszteleti élet megújításán értett az elmúlt években, azt az egyház népének jelentős része nem tudta és nem akarta befogadni. A somogyi szórványlétben, egy masszív katolikus identitású tömbben – ahol már a katolikus gyülekezetek is kénytelenek voltak új formák felé nyúlni – még tisztábban látható, hogy fájdalmas veszteségek nélkül lehetetlen véghezvinni efféle megújítást.

A „lehetőségek egyháza” nem fél közös gondolkodást kezdeményezni az istentiszteleti élet megújításával kapcsolatban, hisz tudja jól, csak az a forma tudja Krisztus örömhírét a legközelebb vinni az emberekhez, amelyet a templomba járó ember is magáénak érez. Kaposváron éppen ezért évek óta intenzív párbeszéd folyik gyülekezet és gyülekezeti vezetés között az istentiszteleti élet megújításának kérdéseiről. Nagy egyetértéssel fogadta el a presbitérium jó pár évvel ezelőtt azt a megállapítást, hogy az istentiszteleti életben sosem a forma, hanem mindig a tartalom az elsődleges. A tartalom pedig egészen világos, és az ebből következő cél is: Krisztus evangéliumát hirdetni minden alkalommal, és amilyen eszköz és forma a legvilágosabban segíti ezt a célt, ahhoz kell bátran nyúlni, azt kell intenzíven használni. Az elmúlt évben éppen ezért előszeretettel nyúltunk új és friss formákhoz istentiszteleti alkalmakon. Így találtunk rá a nálunk is immár két éve nagy sikerrel működő „keresők istentiszteletére” (Tamás-mise), ahova a kereső embereket hívjuk, vagy a húsvét másnapjára meghirdetett „baba-istentiszteletre”, amelyre a gyülekezetben az elmúlt években megkeresztelt babákat és szüleiket hívjuk. Ezért tartunk nagyszombaton „csend-

istentiszteletet”, ahol nincs semmilyen kötött liturgia, nincs semmilyen beszéd, pusztán lehetőséget biztosítunk egy apró papír segítségével a templom csendjében az elmélyülésre, az Istennel való találkozásra. De ide sorolhatom a tavasz végén megtartott szabadtéri istentiszteletünket, amely a családi istentiszteletek körébe tartozik, ahol a színvonalas zenei háttérrel gyülekezetünk zenekara, a LélekVár biztosítja. Örömmel látjuk, hogy minden új istentiszteleti alkalom lelkes fogadtatásra talál gyülekezetünkön belül. Látjuk, hogy a friss és emberközeli formák által az örömhír könnyebben eljut az emberekhez, és így feltöltődve, megerősödve lépnek ki alkalmainkról a résztvevők. Külön öröm számunkra, hogy a fiatalok új istentiszteleti formák iránti lelkesedését az idősebb testvérek is tolerálják, sőt örömmel vesznek részt ők is a megszokott istentiszteletek mellett az új alkalmakon is.

A „lehetőségek egyháza” talán nem csak álom

A mai Magyarországon élő gyülekezetek és így a bennük folyó gyülekezetépítés is sok tekintetben illúzióktól szenved: a lelkész személyét illetően, a gyülekezet vagy az egyház lehetőségeit illetően, és sorolhatjuk tovább saját egyházi illúzióinkat. Jól látható, hogy nem könnyű ebből a helyzetből kitörni, ezt a helyzetet feloldani, hiszen egyházunknak mindehhez gyökeres, mélyre ható fordulatra lenne szüksége. Olyan fordulatra, ahol az illúziókat a lehetőségek sokszínűsége, a hamis reményeket a missziós attitűd váltja fel. A „lehetőségek egyházának” megteremtése csak a lelkészen és a gyülekezeteken múlik. Akkor valósulhat meg mindez, ha szembenézünk önmagunkkal, ha megpróbáljuk megérteni a másikat, és merünk a félelmeinkkel szemben az Istentől kapott kreativitásunkra és bátorságunkra hagyatkozni.

Fiatal lelkészként bízom a jövőben, és már most is látom: ahol volt bátorság lerombolni az illúziók falát, ott szép lassan kibontakozik a „lehetőségek egyházának” képe.

Felhasznált irodalom

- ATKINSON, Richard C. – HILGARD, Ernest 2005. *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- DOUGLASS, Klaus 2002. *Az új reformáció*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- HUBER, Wolfgang 2002. *Az egyház korszakváltás idején*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- JÁNI János 2005. *A Somogy-Zalai Evangélikus Egyházmegye és gyülekezeteinek története*. Petit Real, Budapest.
- Luther Márton négy hitvallása*. 1983. Ford., bev. D. dr. Pröhle Károly. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2010. *A közösségépítő lelkész. Gyakorlati teológiai kézikönyv lelkészeknek és nem lelkészeknek*. Luther Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos 2011. *Élet a gyülekezetben*. Luther Kiadó, Budapest.

Lupták György

GYÜLEKEZET – AZ ÖRÖKSÉG

RÉGI ÉS ÚJ EGY NÉPEGYHÁZI GYÜLEKEZETBEN
KISKÖRÖSI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

Kereken harminc éve léptem át a kiskörösi gyülekezet „küszöbét”, 1983. szeptember 1-től küldött ki a gyülekezetbe segédlelkésznek feleségemmel együtt Káldy Zoltán püspök. 1984 tavaszán letettem a lelkészvizsgát (akkor még így nevezték a mai parókusi alkalmassági vizsgát), ezt követően pedig megválasztottak parókus lelkésznek. A lelkési szolgálatban Ponicsán Imrét követtem a sorban. Tőle egy konkrét feladatot örököltem, hogy valósítsuk meg a gyülekezet régi álmát, és létesítsünk egy gyülekezeti idősek otthonát. A szolgálatban még négy évig voltam együtt Nagybocksai Vilmoossal, akivel nagyszerű volt együtt munkálkodni. Ő elsősorban teológus volt, s kevésbé gyakorlatias, kezdettől fogva szabad kezet adott nekem a gyülekezet irányításában, építésében. A gyülekezet Ura úgy látta jónak, hogy harminc évem során sokakkal szolgálhattam együtt – nálam idősebbel s velem egykorúval éppúgy, mint a helyi nevelésű Kecskeméti Pállal vagy a már lényegesen fiatalabb segédlelkészekkel.

A kiskörösi gyülekezet és a város is a Duna–Tisza közének újratelepítése során jött létre 1718-ban. A terület birtokosai, a pomázi evangélikus hitű Wattayak felvidéki szlovák evangélikus családokkal népesítették be birtokukat. Az első telepek, mintegy hétszáz család, szinte a lakóházaikkal egy időben építették föl első templomukat (a mai katolikus templom helyén) és iskolájukat. Papjuk és tanítójuk is volt: Bartolomaidesz Ádám és Szabadka György. Számomra példamutató örökség ez, mert arról szól, hogy az alapítóknak egyszerre volt fontos, hogy fedél legyen a fejük felett, s legyen hol összejöjjenek Isten tiszteletére és gyermekeik tanítására. Ők még tisztában voltak az értékek rangsorával...

Ugyanígy a gyülekezet történetének fontos mozzanata volt, hogy az üldöztetések során, amikor is kerek ötvenhárom éven át, 1730–1783 között nem volt a gyülekezetnek sem lelkésze, sem tanítója, de temploma sem, a gyülekezet mind lélekszámában, mind pedig hitében megerősödött. Pedig erőszakkal akarták katolikussá tenni őket, de ellenálltak. Volt Tranoscius-énekeskönyvük és voltak élő hitű öregjeik – mint

például egy bizonyos Kvacska Mihály –, akik írni, olvasni, imádkozni tanították a gyerekeket, és házi istentiszteleteket tartottak, talán titokban.

A gyülekezeti örökség elidegeníthetetlen része tehát a más településekről is jól ismert „tót kegyesség”. Mivel magam is részben tót származású vagyok, nekem ez a kegyesség mindig is sokat jelentett. Ezt a kegyességet általában mély és élő Krisztus-hit jellemzi, erős ragaszkodás a templomhoz, az evangélikussághoz. A tót evangélikusok közt mindig is sokan voltak a spontán imádkozók, és gyakran akadtak közöttük idősebb férfiak is, akik laikus igehirdetőként voltak ismertek a közösségben. Még magam is találkoztam utolsó élő és tevékenykedő képviselőikkel. Mindemellett ennek a kegyességnek jellemzője egyfajta érzelmesség, elérzékenyülési hajlam is. Az a jó prédikáció, amin lehet kicsit könnyezni, a szemek sarkában egy-két könnycseppet eldörzsölni – hallottam és át is éltem ezt olykor-olykor. Mielőtt azonban túl szépre festeném a tót kegyességről alkotott rajzot, meg kell jegyeznem, hogy kontrasztos élményként gyakran találkoztam a gyülekezetben babonáságokkal is, sőt kifejezetten ördögi dolgokkal is. Bibliaórák, énekkaros asszonyokkal, akik közül az egyik éjjelente az utcán dübörögve rohanó lovakra riadt fel, a másiknak meg fekete macska telepedett éjjel a mellkasára. Persze, nem jártak arrafelé lovak, s a macska is ki lett zárva éjszakára... Egyszer alig tudtam megakadályozni egy öregasszonyt abbéli törekvésében, hogy újszülött gyermekemnek nehogy „kinyalja a szemét”, megakadályozandó a különféle rontásokat...

De tagadhatatlan, én még úgy kezdtem a szolgálatomat Kiskőrösön, hogy minden hétköznap reggel áhítat volt az imaházban, amelyen kezdetben még harminc-negyven asszony és néhány férfi is rendszeresen részt vett. Vasárnaponként még hat-hét-százán voltak ott a templomban, s nagyünnepeken, konfirmációkor párhuzamosan két istentiszteletet is tartanunk kellett a templomban és az imaházban, hogy mindenki beférjen valahová. Ezekben az időkben még szép számmal voltak a városban azok, akiknek a harangszóra azonnal mozdult a lábuk, és vitte őket a templomba. De „nagy élet” volt a tanyákon is, ahol rendszeresek voltak az evangélizációs alkalmak, és teli iskolatermek várták a lelkészt Tabdiban, Erdőtelken s a többi tanyán. Ugyan nem volt iskolai hitoktatás, mert nem engedtek be akkor minket a város iskoláiba, de az ötödikesek és hatodikosok szinte teljes számban konfirmáltak. Ezt nem tudta senki sem megakadályozni vagy megszüntetni.

Így „örököltm” a kiskőrösi gyülekezetet harminc évvel ezelőtt. Ha akkortájt megkérdezték, azt mondtuk: a városban kilencezer evangélikus él. Ebből rendszeres templomba járó ezer-ezerszáz. Évente százharminc-száznegyven a konfirmandusok száma, és sok a keresztelő is. Nagy létszámú csoportjaink, bibliaóráink működtek. Gyülekezeti kirándulásokra, más gyülekezetek meglátogatására mindig túljelentkezés volt. Szóval vitt előre minket az évszázados lendület, gurult a szekér.

Gyülekezet – átalakulásban

Aztán lassan minden megváltozott, s a változások nem hoztak mindig jó dolgokat. Elért bennünket is a szekularizáció, és ezzel szinte egy időben, talán már a rendszerváltozást megelőző években elkezdődött a mai napig tartó polgárisodás. Ez utóbbi persze örvendetes. Hisz a parasztság Magyarországon elsősorban abban különbözött a múlt század második felében Európa más országainak gazdáitól, hogy kevésbé volt iskolázott, vagy egyáltalán nem részesült semmiféle mezőgazdasági képzésben. A többség úgy tette a dolgát, ahogy azt generációkon keresztül az apjától, a nagyapjától megtanulta. Dániában már rég népfőiskolákon és még számtalan helyen és módon tanulták a korszerű mezőgazdasági gazdálkodást. Az iskolázottsággal együtt járt egy jó értelemben vett polgárisodás is. Európa nyugati és északi felében a parasztságot már rég felváltotta a képzett, iskolázott és a világra is sokkal nyitottabb mezőgazdasági vállalkozói réteg. Hazánkban – meggyőződés szerint – szándékosan gátolták ezt az átalakulási folyamatot. A kommunizmus alatt a magángazdálkodás szinte teljes szétverése, a parasztek emberek közösbe való bekényszerítése erről is szólt: lelassítani, illetve lehetetlenné tenni az ilyen irányú érdeklődést, fejlődést.

Ez az átalakulás mostanában érkezett meg hozzánk. A civil kurázsi lassú térhódítását valójában előkészítette az a sajátos helyzet, amely térségünkben, az úgynevezett „arany háromszögben” (Kiskőrös–Soltvadkert–Kecel) a szocializmusban kialakult. Tudniillik itt nem sikerült a téészesítés – a rossz nyelvek szerint a sok kézimunkát igénylő szőlőterületek nagy aránya miatt. Ezért itt a gazdák – nem kifejezetten önszántukból – szakszövetkezetekbe tömörülhettek, ahová ugyan a termésük egy részét be kellett szolgáltatniuk, de a szőlőterületek mind magántulajdonban maradtak. E tény a gondolkodásnak ugyan némi szabad szárnyalását tette lehetővé, de azért továbbra is zárva maradt sok más lehetőség, például lehetetlen volt a mezőgazdasági gépvásárlás vagy az ön-, illetve továbbképzés sem igazán működhett.

A rendszerváltás során már legálisan is lehetőség nyílt a szemléletváltásra. Városunkban és gyülekezetünk periferiáján is alapítványok, egyesületek szerveződtek. A gyülekezetünk legszélesebb rétegét alkotó gazdák előtt is számos ajtó nyílt ki. Elindultak a különféle önszerveződő tanfolyamok, majd a gimnázium szakközépiskolai ága is megszervezte a különböző akkreditált vincellér- és borászképzéseket. A táguló ismeretekkel egyben a világ is kezdett kitárulni. Tanulmányi csoportutazások szerveződtek a szomszédos Ausztriába és máshová az ottani szőlőtermesztés és borászati munka tanulmányozására. A gazdák egyre több borversenyen mérhették meg magukat. S mindemellett végre legálisan lehetett politizálni. Gazdáinkra természetesen a kisgazda eszmék voltak a legnagyobb befolyással. Megjegyzem, az

ismert politikai fordulatok miatt a kiábrándultság csak mostanára oszladozik, de egyetlen másik párt sem tudta megszerezni azt a bizalmat, amelyet a kisgazdapárt annak idején eljátszott.

Sorolni lehetne még nyilván a változásokat, amelyeket az elmúlt évtizedek hoztak magukkal, s amelyek alapvetően változtatták meg a gondolkodást. Érdekes, hogy a civil szerveződések mégis igen nehézkesen indultak. Nagyon sokára és nagy kudarccok, csalódások árán alakultak meg például az első, nem kolhoz típusú szövetkezetek. A bizalmatlanság igen nehezen oldódott. A bizalmatlanság oldásából egyházközségünk is alaposan kivette a részét. A tanulságokról később számolok be részletesebben.

Napjainkra eljutottunk oda, hogy az öreg parasztemberek lassan elmennek minden halandók útján. S velük együtt bizony kihal az a réteg, akiknek a vasárnap egyet jelentett a templomozással, és akiknek a szlovák identitás egyet jelentett az evangélikussággal. Az aktív gazdák száma igen megcsappant. A meglévők pedig már fiatalabbak vagy egészen fiatalok. Ők azok, akik már John Deere traktorral szántanak, és tudják, hogy a szüretelő kombájn nem az ördögtől való, és akik már olyan termékeket – bort, gyümölcsöt, gabonát, bármit – tudnak produkálni, amelyek a versenyben is megállják a helyüket. Számukra viszont, bár eredendően evangélikusok, sőt megkereszteltük és megkonfirmáltuk őket, nem annyira természetes az evangélikusság. A lehetőségeiknek se szeri, se száma. Míg az ősök szinte egy életen át alig hagyták el a város határát, előttük már kinyílt a világ. A hétvégéket gyakran töltik a várostól távol, mondjuk egy wellness-szállóban, s egyre többen engedhetnek meg maguknak egy síterepen eltöltött szabadságot vagy nyáron egy karib-tengeri hajóutat.

Ami egyértelműen pozitív: gazdáink lassan felzárkóznak ismeretben, tudásban és lehetőségekben nyugat-európai sorstársaikhoz. Felvilágosultak, harcolni tudnak és akarnak érdekeik érvényesítéséért. Megtanulták, érdemes kezükbe venni sorsuk irányítását. Ami azonban egyértelműen sajnálatos és veszteség: az új ritmusba már nem illik bele a gyülekezet, ahogyan már csak döcögösen működnek a civil kurázsira oly jellemző egyéb hozadékok, mint például az önkéntesség vagy a társadalmi felelősségvállalás sok formája. Az új kor sajnálatos terméke az egyre kitapinthatóbb közöny. Furcsa ellentmondás, de mintha a lehetőségek megnyílása, gyarapodása magával hozott volna egyfajta beszűkülést, elzárkózást – egyre általánosabb közönnyt. Él magadnak, használd ki a pillanatot, s ne érdekeljen a másik – ez lenne korunk hétköznapi filozófiája? Egyre nehezebb embereket lelkesíteni, tűzbe hozni. Az egészséges szellemi izgalom utáni vágy sokak számára már ismeretlen...

Ebben a változó világban, változó gyülekezetben kell szolgálnunk, bizonyosságot tennünk kegyelemről és bűnbocsánatról, Krisztushoz tartozásról és Isten szere-

tetéről. *Nagyon fontos: csak annak van esélye az adásra, aki maga is kapott. Csak abból adhatunk, ami nekünk is bőséggel adatott. A személyes Krisztus-élményből táplálkozó igehirdetésnek van esélye arra, hogy mások szívét megnyissa Isten előtt.*

Gyülekezet – mint kísérleti terep

Lelkészi szolgálatom során kezdettől fogva az a kérdés izgatott mindig, hogy miként tudom a legeredményesebben, a leghatékonyabban elmondani, átadni azt az örömhírt, amelyet magam is átéltem, és amely megváltoztatta az életemet. Ezért folyamatosan kerestem és kutattam az új lehetőségeket, munkaformákat, és igyekeztem azokat a gyakorlatban is megvalósítani, kipróbálni.

Nagyszerű dolog volt, hogy Kiskőrösön voltak ilyen előzmények. Elődöm volt Györi János Sámuel segédlelkészként, aki nagyszerű ifjúsági munkát végzett a gyülekezetben. Ennek egyfajta mércéje lehet, hogy abból a közösségből hárman is lelkészek lettek, s a többségük ma is meglelt családapaként vagy már nagyszülőként gyülekezetünk aktív tagja. Az az 1973-tól 1975-ig tartó időszak – rövidsége ellenére – igen sok újdonságot hozott a gyülekezetbe. Az öreg, Transciusához szokott tót fülek például megismerték és megszokták a templomban a gitárzenét és a ritmusos ifjúsági énekeket. Fantasztikus rendezésben nagyszabású színelőadásokat produkáltak az ifjak. Ők valósították meg a templomban és az imaházban az első hangosító berendezést. Kántorképzőbe jártak, és onnan hazajöve odaültek az orgonapadra. Három példányban írógéppel „sokszorosítva” ifjúsági újságot írtak és szerkesztettek. (Ez utóbbi lett aztán az ürügy, amibe a kommunista városvezetés belekötött, és a segédlelkészt Békéscsabára, egy még nagyobb gyülekezetbe „számúzte” a püspök.) Ez az időszak olyan mély nyomokat hagyott a gyülekezetben, amire évekkel később is lehetett építeni. A gyülekezet tehát nyitott volt az újra, s kifejezetten örült, ha valami meglepő, szokatlan dolog indult el.

A célunk mindig is az volt, hogy az új formákkal, új keretek között az örökérvényű örömhírt adjuk tovább. Emellett pedig mindig is szerettük volna az embereket megmozgatni, aktivizálni, hogy ne csak kapni akarjanak, hanem munkatársak, szolgálók legyenek. E kettős célnak vetettük alá mindig is a munkánkat, már a tervezés, a munkatervkészítés folyamatában.

KIE – az egyesület

A Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) megalakításába és szervezésébe azért vágtunk bele, mert korosztályom semmilyen módszertani képzésben nem részesült a keresztyén ifjúsági munkára vonatkozóan. Mivel mindig kellett ifjúsági munkát végeznünk, autodidakta módon lestük el, mások hogy csinálják. 1991-ben alakult újra a KIE

Magyarországon, az elsők közt csatlakoztunk. Az egyesületi munkában hatalmas lehetőségeket láttunk meg az ifjúság közösségi nevelésére vonatkozóan. Az egyesület autonóm szervezet, a tagok maguk szervezik meg a munkájukat, életüket. Ha ezt jól teszik, saját munkájuk eredményét fogják élvezni. Ha azonban rosszul, abból is tanulhatnak. Nem kívülről, mások mondják meg, mikor mi a feladat. Fénykorában a kiskőrösi KIE-nek hatvan-hetven bejegyzett tagja volt, a holdudvarral együtt ez a szám jóval magasabb volt. Az egyesületben megszerveztük a választmányt, elnök és titkár, programfelelősök tevékenykedtek. Nagy ajándék volt az első Orbán-kormány idején a pályázaton elnyert, ingyenesen az egyesület tulajdonába került KIE-ház. „Egy ház, ahol otthon lehetsz akkor is, amikor nem vagy otthon” – ez volt a szlogenünk. Az egyesület bekerült a világ máig legnagyobb, történelmi hagyományokkal rendelkező keresztyén ifjúsági egyesületének a vérkeringésébe. Ingyen jöttek az ötletek, a különböző munkaformák – csak ki kellett próbálni azokat, működnek-e a mi viszonyaink között. A legeredményesebb programforma volt talán a Ten Sing (teenagers singing). Egy norvég evangélikus lelkész találta ki valamikor a múlt század hatvanas éveiben; az akkor éppen stagnáló evangélikus egyházi ifjúsági munka megújítása volt a célja. A Ten Sing-csoport tagjai együtt muzsikálnak, énekelnek, táncolnak és színjátszást tanulnak. S teszik ezt azért, hogy létrejöjjön egy egész estés produkció, amellyel be lehet mutatni a munkát, és bemutatkozhat a csoport. A tematika mindig bibliai volt. A csoport része voltam én is, én a bibliamunkát végeztem köztük. Ez valóságos sikertörténet volt, mert itt értük el a leginkább azokat a fiatalokat, akik családi, szociális okokból valahol a perifériára szorultak, igen gyakran semmiféle egyházi kötődéssel nem rendelkeztek. Jó néhányukat 16-17 éves korukban kereszteltük meg. Időnként egész magas művészi színvonalat is elért egy-egy előadásuk. Számomra a legemlékezetesebb marad a budapesti Petőfi Csarnokban adott koncertünk. Munkánk különleges gyümölcse volt, hogy 1997 nyarán mi lehettünk a házigazdája a soron következő európai Ten Sing fesztiválnak. Az ötnapos rendezvényen 1850 vendégünk volt 21 országból. Fantasztikus élmény volt. S ami jó, nemcsak a gyülekezetet, de az egész várost is megmozgatta. A csoport tagjai azóta szétrepültek, néhányuk meg sem állt Németországig, Angliáig, Írorszáigig, de rendszeresen találkozunk, néha egy esküvőn, képeket nézegetünk, és örülünk annak, hogy valami nagyszerűt élhettünk meg együtt.

ProChrist – a modern evangélizációs forma

A ProChrist műholdas evangélizációval is a KIE révén ismerkedtünk meg. Ugyanis a KIE Európai Szövetsége a Német KIE-t (CVJM) sorolta mellénk segítő partnerként. A német egyesület főtitkára volt hosszú idő óta Ulrich Parzany evangélikus lelkész (evangélikus-uniált). A személyes kapcsolat hozta magával, hogy 2000-ben

a magyarországi KIE szervezésében először valósult meg hazánkban ez a fajta evangélikáció, akkor még csak tizenhárom helyszínen. 2013-ban már az ötödik ProChrist evangélikációt szerveztük, és már az egész magyar nyelvterületre, innen Kiskőrösről. Ez az evangélikációs forma nagyon sokat hozott gyülekezetünk életében. Estéről estére 280-340 résztvevője volt az egyes alkalmaknak. Sokaknak megerősödést adott hitükben, és új betérőkkel-megtérőkkel is gyarapodott gyülekezetünk. Az egyik, máig is a legelevenebb bibliaórák csoportunk egy ProChrist után jött létre. S hogy mi a ProChrist titka? Az egyenként másfél órás alkalmak felépítése színes, változatos és ezért izgalmas. Minden ProChrist evangélikációs alkalmat moderátor vezet. Interjúkat láthatunk, hallhatunk érdekes és mindenekelőtt keresztyén emberekkel – mint például a Deichmann cipőboltlánc tulajdonosával vagy az óceánt átevező hölgygel, vagy éppen a Bayern München hívő katolikus brazil futballistájával. A nap témáját egy színész házaspár vezeti be egy rövid jelenettel, amely nem nélküli a humort sem. Látványos zenekar, profi zenészek és közös éneklés teszi ki a zenei oldalt. A közös énekeket mindig lefordítottuk magyarra, így az összes helyszínen együtt énekelhettük, ki-ki az anyanyelvén, de ugyanazt. És természetesen minden este középpontjában az igehirdetés állt. Ulrich Parzany olyan igehirdetői adottságokkal rendelkezik, amelyek még a tolmácsolás mellett is hatni tudnak. Nem utolsósorban bekapcsolódhattunk egy rendezvénybe, amelyet méltán neveznek „Európa legnagyobb istentiszteletének”, hisz általában tizenhat országban ezer-ezerszáz helyen majdnem egyszerre és egy időben részesültünk Istennek ugyanazokban az ajándékaiban. A ProChrist sikertörténet tehát gyülekezetünkben. Még ökumenikus kapcsolatainkat is erősítette, mert az egyik alkalom óta jönnek össze városunk öt felekezetének (evangélikus, katolikus, református, baptista és evangéliumi pünkösdi) lelkészei minden hónap első hétfőjén, hogy együtt imádkozzanak a városért, a gyülekezetekért, az emberekért.

Vincellérszemináriumok – ezt meg miért?

Ahogy közeledett hazánk csatlakozási időpontja az Európai Unióhoz, úgy fájt egyre jobban, mennyire kevés információt kaptak arra nézve gyülekezeti tagjaink, elsősorban a gazdák, hogy mivel is jár majd a belépés. Ez idő tájt találtunk egymásra Koren Andrással, aki felhívta a figyelmemet egy német iniciatívaegyesületre, amely a közép- és kelet-európai protestáns vallású kisvállalkozók támogatására jött létre. Az egyesület közreműködésével kezdtük el szervezni a vincellérszemináriumokat német szakemberek részvételével. Eleinte évente kettőt tartottunk, egyet tavasszal, egyet késő ősszel. Az egyik szemináriumon a téma elsősorban a szövetkezetek szervezésének kérdése volt. Azt láttuk, hogy gazdáink rendkívül ódzkodtak a szövetkezéstől, jóllehet erre égető szükségük volt, hisz anyagi lehetőségeik erősen korlátozták

a lehetőségeiket. Az őszi szemináriumon pedig segíteni akartuk a gazdákat, hogy a tömegtermelésről álljanak át a mennyiségben ugyan kevesebb, de magasabb minőségű borok készítésére. Ezek a szemináriumok mind az imaházunkban folytak. Mindegyik áhitattal kezdődött. A szemináriumok eredményeként gyülekezetünk alapította meg a városban az első szövetkezetet. Ez ugyan mára már felbomlott, de mégis példát mutattunk, hogy igenis érdemes összeállni. Ma már több jól működő szövetkezet van a városnak. Majd pedig alapítottunk egy céget is, ahol jómagam voltam teljes jogú tag. Eljutottunk oda, hogy mint eladók részt vettünk az egyik rangos borvásáron Münchenben, a Forum Vini nevű rendezvényen. Mára ez a kft. is megszűnt, de mint példamutatás biztosan nem volt haszontalan. S hogy hol van itt a gyülekezetépítés? Az egyik résztvevő mondta ki ezt egyszer, s ennél jobban nekem sem sikerül megfogalmaznom: „Ha ilyen fontos az egyháznak az, hogy én hogyan boldogulok, megélelem-e a munkámból vagy sem, akkor nekem is fontos lesz a gyülekezetem.” Az egyháznak igenis keresnie kell a lehetőségeket, hogyan segíthet a mindennapi élet gondjaiban is tagjainak – például a kapcsolatrendszerével.

Változó gyülekezet – változó istentiszteletek

Istentiszteleteink nagyon megfelelnek azoknak, akik régi templomjárók. Ők jó esetben már ebben nőttek fel, még jobb esetben talán azzal is tisztában vannak, mikor mi milyen jelentéssel, tartalommal bír egy evangélikus istentiszteleten. De ha betér hozzánk egy idegen – s ezt gyakran látjuk –, bizony feszélyezve érezheti magát, mert nem tudja, mikor kell fölállni, mikor leülni, talán nem tudja velünk mondani a hitvallást sem. Ezt a kérdést alaposabban meg kellene gondolnunk, ha vonzóvá szeretnénk válni az idegenek számára. Pál apostol az írja a korinthusiaknak: *„Mert úgy határoztam, hogy nem tudok közöttetek másról, csak Jézus Krisztusról, róla is mint a megfeszítettről.”* (1Kor 2,2) Az apostol szolgálatának ez a közepe. Mindent ennek az üzenetnek rendel alá, ebben nem ismer megalkuvást. A forma tekintetében azonban már más az álláspontja: *„Mert bár én mindenkivel szemben szabad vagyok, magamat mégis mindenkinek szolgájaként tettem, hogy minél többeket megnyerjek. A zsidóknak olyanná lettem, mint aki zsidó, hogy megnyerjem a zsidókat; a törvény uralma alatt levőknek, mint a törvény uralma alatt levő – pedig én magam nem vagyok a törvény uralma alatt –, hogy megnyerjem a törvény uralma alatt levőket. A törvény nélkülieknek törvény nélkülivé lettem – pedig nem vagyok Isten törvénye nélkül, hanem Krisztus törvénye szerint élek –, hogy megnyerjem a törvény nélkülieket. Az erőtlenekeknek erőtlenné lettem, hogy megnyerjem az erőtlenekeket: mindenkinek mindenné lettem, hogy mindenképpen megmentsek némelyeket. Mindezt pedig az evangéliumért teszem, hogy én is részestárs legyek abban.”* (1Kor 9,19–23) Az üzenetnek tehát hűséggel ragaszkodva keressük azokat az istentiszteleti

formákat is, ahol megszólíthatjuk az embereket. Gyülekezetünkben folyamatosan kísérletezünk. Rendszeres időközönként – hogy rögzüljön és hagyománnyá váljék – tartunk olyan istentiszteletet, amelyet a *taizéi közösség* liturgiája és énekei alapján állítunk össze. Havonta egy ilyen alkalmat szervezünk, amelyen egy kis zenekar is kíséri az énekeket. Hamar népszerű lett. Nemrégiben kezdtünk el *dicsőítő istentiszteleteket* is tartani, ahol koráljainkat kiegészítve ifjúsági vagy dicsőítő énekeket is tanítunk a gyülekezetnek. Itt is egy másik „band” muzikál. Erre az alkalomra a magasabb felkészülési igény miatt ritkábban kerül sor, de ezzel is sokakat megtudtunk szólítani. Fúvószenekarunk közreműködésével jelesebb napokon *fúvószenés istentiszteleteket* is tartunk. Korábban kísérleteztünk *családi istentiszteletekkel* is, de ezzel csődöt mondtunk. Pedig az indulás jó volt. A délelőtti fő istentisztelet próbáltuk időnként színesíteni, de valamilyen oknál fogva éppen a családok maradtak el. Ennek okát nem tudom, meg kellene fontolnunk, hol hibáztunk.

Bibliaórák – lehetőség a beszélgetésre

Lelkési szolgálatomban az igehirdetés és a bibliaórák voltak mindig az első helyen. A bibliaórákon törekszünk arra, hogy ne asztal körül elmondott igehirdetés, vagyis monológ legyen, hanem kialakuljon valamiféle dialógus. Ennek vezetésére azonban nem vagyunk egyformán alkalmasak. Persze ezt is tanulni, sőt gyakorolni kell. Keddi bibliaóránk az az alkalom, ahová Bibliával, füzettel és tollal a kézben érkeznek a résztvevők. Itt valóban beszélgetünk, kérdések hangoznak el. Házi feladatot adok, bújni és tanulmányozni kell a Szentírást. Miután több bibliai kurzust végigvettünk (Keresztkérdések, Úton Jézus Krisztussal), most éppen az apokaliptikus irodalommal foglalkozunk.

Házi bibliaóráink egy időben népszerűek voltak, s három családi otthonban jöttünk össze a Biblia mellett. Mára ezekből csak egy maradt. A házigazda betegsége, elhalálása miatt szüntek meg az alkalmak, nem találtunk más befogadót.

Többször is kísérleteztünk férfi- vagy presbiteri bibliaórákkal, ezek érdeklődés hiányában nem jöttek össze. Baba-mama körünk, mint új próbálkozás, sikeresnek mondható. Reménység szerint majd egyéb gyülekezeti alkalmainkon is viszontlátjuk a kisgyermekes édesanyákat.

Iskola

Új fejlemény gyülekezetünk életében, hogy nálunk működik egyházunk legnagyobb oktatási intézménye, a Kiskőrösi Evangélikus Iskola. Óvoda, általános iskola, gimnázium és kertészeti szakközépiskola, 1260 diák, 120 pedagógus. Kíváncsian várjuk ennek a hozadékát, de máris megcéloztuk a szülőket és a pedagógusokat is téli teaestjeinkkel, melyek első „sorozatán”, négy alkalmon vagyunk túl. Érdeklődésnek

nem voltunk híjával, reménykedünk a folytatásban. Egy új csatornát nyithattunk Isten kegyelméből ahhoz a korosztályhoz, akikkel a templomban nem találkozunk.

Sikertelen kezdeményezések – az érdeklődés hiánya?

Több ízben is próbáltuk megszervezni a fiatal házások körét. Egyik nagy kudarcunk ez, talán mi voltunk felkészületlenek vagy túlon túl merevek?

Indítottunk pár éve egy diakóniai kezdeményezést, amelyet az ötletgazda „angyalkázásnak” nevezett el. Azt gondoltuk, ahogy a gazdasági gondok egyre csak szaporodnak, összehozzuk a segítségkérőket és a segíteni akarókat. Érdekes módon meglehetősen szép számban jelentkeztek a segíteni akarók. Gyülekezeti tagjaink készek lettek volna másnak bevásárolni, patikából gyógyszert kiváltani, takarítani vagy éppen fát vágni. Akciónk amiatt múlt ki kipróbálatlanul, hogy nem kért tőlünk senki sem segítséget. Pedig teljes anonimitást ígértünk... Házi idősgondozó nővéreink viszont töretlen lelkesedéssel gondoznak hetente sok idős, tanyán vagy magányosan élő testvért.

* * *

Nagy népegyházi gyülekezet vagyunk. Ez adottság, amin nem tudunk változtatni akkor sem, ha a népegyházi forma éppen átalakulóban vagy megszűnőben van. A mi feladatunk, hogy ebben a közegben, ahol sokezer evangélikus él még mindig egy nagy közösségben, meghitté, barátságossá és vonzóvá tegyük szolgálatunkat, alkalmainkat. Meggyőződésünk az is, hogy mozgás, mozgás és mozgás kell. Mert ahol nincs mozgás, ott előbb-utóbb meghal minden. Abban is biztosak vagyunk, hogy folyamatosan keresnünk kell az új formákat, lehetőségeket. Persze a „fundamentumból” nem engedve: *„Mert más alapot senki sem vehet a meglevőn kívül, amely a Jézus Krisztus.”* (1Kor 3,11)

Baranyay Csaba

LELKI ÉS KÖZÖSSÉGI ÉLET RÉGI ÉS ÚJ KERETEK KÖZÖTT

KŐSZEGI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

Bevezető gondolatok és alapvetés

A címben jelzett alap és keret valóban sokat jelent a gyülekezetépítésben. Ezt tapasztaljuk kőszegi gyülekezetünkben, amely német gyökerű és megbízható alapokkal rendelkező gyülekezet. A több mint 450 éve alakult egyházközség a reformáció első hullámából részesült, és nem sokkal a soproni gyülekezet alakulása után jött létre, mivel az itt élő németül beszélő lakosok fogékonyak voltak, és könnyen magukévá tették a reformáció tanítását.

A nagy hagyományú közösségeknél ugyanakkor megfigyelhető az is, hogy hajlamosak a bezárkózásra. Ez a zártság bizonyos esetekben gátja is lehet a gyülekezetépítésnek. A körülbelül ezerfős kőszegi gyülekezetünkben néhány évtizeddel ezelőtt a presbitérium listáján az egykoriakkal szinte teljesen megegyező neveket találtunk. Ez is jelzi, hogy a tradicionális gyülekezetekben milyen nehéz a nyitás a máshonnan érkezők felé. Ezzel együtt amikor gyülekezetünkre tekintünk, mégis egy elfogadó közösség jelenik meg előttünk, akik képesek voltak megújulni az évszázadok során, és nyitottak ma is az újra. Személyes tapasztalatunk ebben az összefüggésben, hogy idekerülésünkkel még éltek néhányan azok közül a gyülekezeti tagok közül, akiknek személyes elmondásai alapján egyértelműen igazolódni látszik, hogy a gyülekezetben működő közösségek és az egyesületi munka micsoda mozgalmi életet teremtett meg itt a múlt században és az azt megelőző időkben is.

Christian Möller gyülekezetépítésről szóló könyvében – amelyet presbitereknek ajánl – a haszid történetek közül hoz egy példát, amellyel rávilágít a gyülekezeti élet megújulásának hátterére:

„Hogy Schmelke rabbi tanulását ne szakítsa meg túl hosszú szünet, nem tett mást, mint hogy ülve szokott aludni. Fejét karjára hajtotta, ujjai közé egy égő mécsest tett, ami azonnal felébresztette, mihelyt a láng a kezét megérintette. Amikor rabbi Eli Melek meglátogatta, ágyat vetett neki, és sok-sok rábeszéléssel meggyőzte, hogy egy kis időre azon nyújtóztassa ki tagjait. Azután bezárta és besötétítette az ablakot.

Schmelke rabbi csak világos reggel ébredt fel. Érezte, hogy nagyon sokáig aludt, de nem bánta meg, mert soha nem tapasztalt világosságot látott meg. Elment az

imaházba, és imádkozott a gyülekezet előtt, amint szokása volt. A gyülekezetnek úgy tűnt, mintha sohasem hallotta volna. S amint a Nádas-tenger énekét mondta, meg kellett ragadniuk a kaftánjuk szegélyét, hogy a jobbról és balról ágaskodó hullámok ne nedvesítsék meg... Később elmondta Schmelke Eli Meleknek: Csak most tudtam meg, hogy az ember az Istent álmával is szolgálhatja.”¹

Bármilyen furcsa, a közösség építése is ezzel az álommal és ezzel a csennddel kezdődik. Vagyis fel kell hagynunk a teljesítményelvű gondolkodással. Mert minden gyülekezetépítő munka csakis az Istenre, az ő munkájára figyélssel kezdődhet el. Minden olyan ténykedésünk, amelyben meg akarjuk spórolni az imádságnak és az Istenre figyelésnek ezt a mozdulatát – vagy éppen mozdulatlanságát –, biztos, hogy csak a magunk izzadságszagú erőlködése marad, és nem hoz áldást a gyülekezet életére. Csak az Istennel és önmagunkkal való összhangban lehet tervezni, egyáltalán közösségről és gyülekezetéről gondolkodni. Megállás és pihenés, töltekezés és imádság nélkül a legjobb szervező munka is kudarcra van ítélve.

„I have a dream!” – mondta Martin Luther King híres beszédében. És ha saját gyülekezetünkre gondolunk, akkor nekünk is ez lehet a kiindulópontunk. Az, hogy legyen valamifajta víziónk, legyen álmunk gyülekezetünkről. Kell, hogy legyen egy álmunk arról, hogy milyennek szeretnénk látni azt a gyülekezetet, amelyben szolgálunk. S ez egy tradicionális gyülekezetben legalább annyira igaz, mint egy új és modern gyülekezet összefüggésében.

„A pénzügyi és személyi gondoknál is nagyobb baja egyházunknak, hogy nincsenek álmaink”² – írja Klaus Douglass az *Új reformáció* című könyvében, és hozzáteszi: „Az álmok nem irreálisak, csak egy másfajta realitásban gyökereznek. Megálmodni az egyház jövőjét annyit jelent, mint magunkhoz ölelni az újat.”³ Ebben pedig szükségünk van bátorságra, hiszen álmaink legtöbbször merész álmok. S ezekben éppen az a jó, hogy bár sokszor valóban irreálisnak tűnnek, de komoly energiákat képesek mozgósítani, ha megvan bennünk az olthatatlan vágy álmaink megvalósítására.

Nagy kérdésünk továbbá, hogy van-e jövőképünk. „A tapasztalatok szerint az emberek és szervezetek nagy részének nincsen elképzelése arról, milyen jövőt tart reálisnak. Annál is inkább fontos, hogy az evangélikus egyház a maga szolgálataival utat tudjon mutatni az embereknek: a lelki kérdéseken túl abban is útmutatást adjunk, milyennek szeretnénk látni a jövő egyházát, és hogyan szeretne élni a jövő egyháza a magyar társadalomban”⁴ – írják az evangélikus egyház stratégiáját meg-

¹ MÖLLER 2002, 15. o.

² DOUGLASS 2002, 346. o.

³ Uo. 349. o.

⁴ *Élő kövek egyháza*, 12–13. o.

álmodók. Az bizonyos, hogy az egyház a maga missziói szolgálatát csak abban az esetben tudja betölteni, ha vonzó gyülekezeti életet tud az emberek elé élni. Nagy a veszélye ugyanis annak, amiről Jürgen Moltmann ír egy helyen, hogy kialakul az „egyház közösség nélkül”.⁵ Ez pedig csak vegetálást jelent. Ezért is elengedhetetlen, hogy a gyülekezetépítéssel, közösségépítéssel, új típusú alkalmak szervezésével foglalkozzunk elméleti és gyakorlati szinten egyaránt.

Amikor az alapokról beszélünk, akkor rendkívül fontos azt is hangsúlyozni, hogy a közösség építése csak akkor valósulhat meg, ha az ember szeme előtt tartja és hordozza azokat az embereket, akikkel a közösség építését tervezi. Nincs rosszabb és halálra ítéltőbb stratégia a gyülekezetépítésre nézve, mint az, ha nem szeretjük és nem is akarjuk szeretni azokat az embereket, akik a gyülekezet tagjai, vagy szeretnénk, hogy azokká legyenek! Nagyon szomorú, amikor a lelkész (gyülekezeti vezető) nem képes szeretni gyülekezete tagjait. Egykori principálisunktól, Lackner Aladár gyönki lelkésztől, tolna-baranyai esperestől tanultuk ezt. És itt nyilván nem valamilyen idilli állapotról van szó, ahol minden súrlódás nélkül mennek a dolgok – mert ilyen nem létezik –, hanem arról a hordozó szeretetről, amely képes a másik embert partnernek tekinteni. Nekünk nem azért kell szeretnünk a gyülekezeti tagjainkat, mert ők annyira szerethetőek lennének – ahogy Luther mondja: „a keresztyének mindig a bűnösökkel vannak kapcsolatban” –, hanem azért, mert máskülönben nem épülhet a közösség. Hiszen csak a szeretet képes építeni a gyülekezetet.

A közösségépítés iránya két szóban foglalható össze: alázat és bátorság. Mindkettőre óriási szükség van a gyülekezetépítésben. Az ember ugyanis lelkészként és gyülekezeti vezetőként egyszerre kell, hogy alázattal közeledjen a különböző alkalmakhoz, tudva azt, hogy nem vele kezdődött el a gyülekezeti élet, de mégis bátran elő kell vennie a megújításra szoruló kérdéseket. Vagyis minden esetben figyelemmel és tudatosan kell tervezni. Nem beletaposva a régiek érzéseibe, de az újtól való félelem nélkül kell hogy hozzákezdjünk egy-egy álm tervezéséhez és megvalósításához.

A hagyományos és újabb gyülekezeti csoportok mellett nagy igény mutatkozik az „akciószerű alkalmak” szervezésére is. A kettő persze együtt ér valamit. Hiszen ha csak egy nagyobb gyülekezeti eseményre tudunk elhívni valakit, és azután nem tud beépülni a közösségbe – mert nincs olyan közösség, ahová hívhatnánk –, akkor nem sokat érünk el az akcióval. Vagyis a csoportmunkának és az akcióknak párhuzamosan kell működniük.

A tudatos tervezésben és építkezésben számtalan esetben találkozunk a tradicionális és modern formák feszültségével. Ugyanakkor éppen kőszegi tapasztalataink mutatják azt, hogy ez a kérdés túl van dimenzionálva, mert egy tradicionális

⁵ MOLTSMANN 1994, 102. o.

közösség is nagyon nyitott tud lenni az újra, ha azt megfelelő módon készítjük elő, és azt látják a gyülekezet tagjai a lelkesen, hogy célja nem a polgárpukkasztás, hanem az értékteremtés. Vagy még inkább a legnagyobb érték előtérbe helyezése, legfeljebb más csomagolásban.

Az új alkalmak szervezésénél nagy kérdés az, hogy miként lehet azokat az embereket is megszólítani, akik sem a vasárnapi templomos gyülekezethez nem tartoznak, sem a hétközi csoportok alkalmain nem vesznek részt. Erre lehetnek jók a már említett „akciószerű alkalmak”, mint például egy gyülekezeti, egyházmegyei nap, majális vagy kirándulás. Az ilyen világi jellegű alkalmaknál persze mindig vigyázni kell arra, hogy az esemény ne legyen öncélú. Mert bár egy kirándulás önmagában is érték – például az, hogy családok együtt vannak a szabadban stb. –, de ezzel együtt fontos törekednünk arra, hogy mindig tartalmas együttléte szervezzünk.

A finn egyház tipikus jelensége volt a nyolcvanas, kilencvenes években, hogy a gyülekezeteknek volt kosárlabdapályája, varrószaakköre, sőt néhol még autómodellező pályája is, de bibliaköre nem...

Mindezen alapvetés után nézzük meg, hogy milyen gyülekezetépítési területeken tapasztaltunk változást kőszegi gyülekezetünkben.

Különböző istentiszteletek mint a gyülekezetépítés alapvető alkalmi

Gyülekezetünkben hagyományosan többféle istentisztelet volt gyakorlatban. Főistentisztelet, gyermekistentisztelet, esti istentisztelet, német nyelvű istentiszteletek. Ezek némiképp átalakultak az elmúlt években. Bizonyos alkalmakat elhagytunk, másokat átneveztünk, és új tematikus istentiszteletek is hozzájöttek a tradicionális alkalmakhoz.

A legelső példa a családi istentiszteletekben rejlő lehetőség. „A családi istentisztelet a gyülekezet egész közösségének istentiszteleti formája, amelyen különös figyelmet fordítunk a gyermekes családokra.” A *Liturgikus könyv* bevezetőjében olvassuk ezt a meghatározást, amely lényegretörően fogalmazza meg a családi istentisztelet jellegét.

A rendszerváltás elején sokan úgy próbálták a fiatal szülőket bevonni a gyülekezeti istentiszteleti életbe, hogy a hittanos gyerekek rendszerint szerepet kaptak abban. Sokfelé ez volt a családi istentisztelet. A szülők eljöttek megcsodálni gyermekeiket, a lelkész pedig reménykedett abban, hogy talán megmozdul valami a szülőkből, és felfedezik az utat a templom felé. Napjainkban sokak tapasztalata lehet az, hogy e módszer nem működik, legalábbis nem úgy, mint régen. Jobb esetben a gyerek egyedül jön, rosszabb esetben – ígérete ellenére – el sem jön. Annyi rendezvényen, programon szerepelnek a gyerekek, hogy a szülők nem győzik idővel, erővel, de legfőképpen kedvvel, hogy mindenhol ott legyenek, ahol gyermekük kiáll középre verset mondani, énekelni...

Úgy tűnik, ma már nem feltétlenül a gyermek a „missziós eszköz” a szülőhöz. A gyerekek megnyerése nincs egyenes arányban a szülők megnyerésével. Fordítva annál inkább, ha a szülők megérintettjévé válnak az evangéliumnak, sokkal könnyebb utat találni rajtuk keresztül a gyerekek felé. Minden gyülekezet alapfeladata kell legyen, hogy megkeresse azokat az utakat, amelyeken keresztül motiválni lehet a felnőtteket. Mert való igaz, hogy bár megdőlni látszik minden tekintély, a gyerekek mégiscsak a szülők példáján tájékozódnak.

Egyházmegyénkben három olyan gyülekezetéről is tudunk, ahol heti rendszerességgel tartanak családi/gyermek-istentiszteletet: Celldömölkön, Szombathelyen és nálunk, Kőszegen. Elgondolkoztató az a tény, hogy gyülekezetünkben mostanában hasonló a hagyományos és a családi istentiszteleten részt vevők száma. Ez azt mutatja, hogy a fiatal családokban van vágy az istentiszteletre. A közvetlen forma, az oldottabb légkör, a közösség erősebb megélésének lehetősége s az egyszerű, egyházi zsargontól mentes, érthető nyelvezet az eszköz arra, hogy a fiatalabb, egyháztól elidegenedett nemzedéknek segítsünk utat találni/visszatalálni a gyülekezethez.

Istentiszteleti életünket színesíthetjük egy-egy különlegesebb istentisztelettel. Itt most nem csak a szélesebb körben ismert Tamás-misékre gondolhatunk, amelyek szervezéséhez nyilván nem elég egy kisebb gyülekezet közössége. (Bár kisebb közösségek is – például egymással összefogva – szervezhetnek ilyen istentiszteleteket, ahogyan ezt egyházmegyénkben több alkalommal is tettük már.) Kőszegi gyülekezetünkben néhány éve szervezünk keresztelői emlékeztető istentiszteletet, amelyre a tíz esztendővel ezelőtt megkeresztelteket külön is elhívjuk. Az istentisztelet megerősíti azokat, akik jelen vannak a gyülekezet közösségében, azok felé pedig, akik a keresztelő után eltávolodnak, újabb kapcsolódási ponttá válhat.

A tematikus istentiszteletek sorából ki kell még emelnünk a „Start-istentiszteletet”, amelynek elsődleges megszólítottjai a konfirmációra indulók és családjaik, vagy a teremtés hetében tartott hálaadó istentiszteleteket. Egy-egy ilyen különlegesebb istentiszteletre való készülés már önmagában is megerősítő hatású lehet az előkészületben részt vevők számára. Ezért arra törekszünk, hogy bevonjuk a tervezésbe és a megvalósításba a gyülekezet tagjait.

Rendezvények, fesztiválok szerepe a gyülekezetépítésben

A gyülekezetépítésnek segítői lehetnek a különböző fesztiválok, nagyobb rendezvények is. Kőszegi gyülekezetünkben többféle módon is megtapasztaltuk a nagyobb rendezvények pozitív hatását. 2005 óta hat alkalommal rendeztünk a többi keresztény felekezettel együtt ún. Határátlépő fesztivált. 2007-ben itt kezdtük el a vasi hálaadó napok sorozatát, 2008-ban pedig Kőszeg adott otthont a Szélrózsa

evangélikus ifjúsági találkozóznak, amelyen a találkozók történetében először vállalt meghatározó szerepet a helyi gyülekezet is.

A Határátlépő fesztivált a kőszegi katolikus és református egyházközséggel, valamint a helyi baptista közösséggel együtt rendeztük meg éveken át mindig pünkösdhétfőn, a kőszegi Jurisics-várban. A találkozó gyökerei az ökumenikus imahét ifjúsági istentiszteleteihez kötődnek. Ezek kapcsán született meg bennünk a vágy, hogy ne csak a januári imahéten mutassuk meg a keresztyének egységét, hanem – átlépve felekezeti határainkat – együtt lépünk ki templomaink falai közül a város lakói elé, és az egyház születésnapján töltsünk együtt egy délutánt. Mégis több ez a fesztivál, mint egy pünkösdi majális, hiszen minden alkalomnak meghatározott témája és üzenete van, amely markánsan megjelenik a különböző programokon, előadásokon, a kézműves foglalkozások alkotásaiban egyaránt. 2006-ban sikerült a legtöbb embert megmozgatnunk városunkban. Akkor kb. 1300 résztvevője volt a találkozóznak. A rendezvényekre való készülés, a közös feladat és munka rendkívül jól megerősíti a gyülekezet legszélesebb rétegeit. A szervezésében a legcsodálatosabb az, hogy már az előkészület is rendkívüli módon összekovácsolja a közösséget. A Határátlépő fesztiválokra közös imaórákkal és taizéi áhítatokkal készültünk a szűkebb munkatársi gárda rendszeres találkozóin kívül.

A kétévente megrendezésre kerülő vasi hálaadó nap (GAS-vasárnap) olyan próbálkozás, amelynek megerősítő hatása abban rejlik, hogy azon a vasárnapon csak egy helyen tartunk istentiszteletet az egész egyházmegyében, és ide várjuk a megye evangélikusságát. Délután színes programokkal mutatkoznak be az egyházmegye gyülekezetei, keresztyén művészeti csoportjai. Itt is sokakat lehet megmozgatni, és rendkívül sokat jelent egy-egy ilyen alkalomra való készülés és természetesen magán az ünnepen való részvétel is a gyülekezet építésében.

Az ifjúsági munkát segítő próbálkozások

A gyülekezet különböző munkaterületein belül az ifjúsági munkára a legjellemzőbb a fluktuáció. Különösen is így van ez egy kisvárosban, ahol a középiskolás korosztályt egy darabig lehet együtt tartani, de az egyetemista korúak már elkerülnek a városból. Egy-egy korosztály kiöregedésével mindig új helyzet alakul ki az ifjúsági munkában. Szembe kell nézni a ténnyel is, hogy a hagyományos péntek esti ifjúsági órák nem működnek úgy, mint régen. Új utat kell találni a fiatalokhoz. Ezért próbáljuk keresni azokat a módokat, amelyek segítségével mégis kapcsolatban lehetnek a gyülekezettel.

A következőkben azon próbálkozásainkat szeretnénk vázolni, amelyek segítségével igyekszünk fiataljainkat integrálni a gyülekezeti közösségbe.

- Az Atlantic Bridge nemzetközi keresztény ifjúsági szervezet kétszer is rendezte már Kőszegen – a Szélrózsa egykori helyszínén – nyári táborát, amelyen ifjúságunk tagjai is részt vettek. Ennek hatására gyülekezetünkben is megalakult egy Bridge-builders Club, akik havi rendszerességgel találkoznak. Különböző találkozókon vesznek részt, és év közben tartják a kapcsolatot interneten. Hollandiában és Csehországban is jártak már fiataljaink, jó kapcsolatot ápolva a Lettországtól az Egyesült Államokig terjedő színes közösséggel.
- Az ifis teaházak gondolata a városunkban megelevenedett ifjúsági zenei élet bemutatása kapcsán fogalmazódott meg bennünk. Helyet és lehetőséget szeretünk volna adni a bemutatkozásra a különböző ifjúsági zenekaroknak, művészeti csoportoknak. Eddig öt különböző, a gyülekezetünkhöz, illetve az evangélikus szakközépiskolához kötődő zenekar és zenei formáció lépett fel teaházunkban. Az alkalmon való részvételre a különböző korú fiatalokat is sikerül többé-kevésbé megszólítani.
- Fontos integráló erő rejlik az idősebb ifjúsági tagok segítő munkájában a konfirmációi felkészülés összefüggésében. Minden évben közös tavaszi konfirmációi hétvégére visszük konfirmandusainkat Balatonszárszóra. Ezeket az alkalmakat a szombathelyi gyülekezettel együtt szervezzük, és azon az előző évek konfirmandusai is részt vesznek segítőként. Ez a „finn modell” (isonen – „nagyok”) működőképesnek tűnik, mert feladatot és felelősséget is kapnak a fiatalok, valamint megtapasztalják, hogy fontosak, és a közösségben szükség van rájuk.

Hálózatépítés a kisközösségek kapcsolatrendszerében

Gyülekezetünk jó adottságaihoz hozzátartozik a gyülekezeti alapítású, országos fenntartású szeretetotthonunk (Kőszegi Evangélikus Szeretetotthon) és az országos fenntartású evangélikus középiskola (Evangélikus Mezőgazdasági, Kereskedelmi, Informatikai Szakiskola és Kollégium) közelsége.

A gyülekezet és iskola kapcsolatát éppen az előző témában, az ifjúsági munka területén tudjuk kiaknázni az iskolalelkész és a gyülekezeti lelkészek együttműködésében, csendesnapok és különböző közös programok szervezésében. Sajnos az iskola tanári karában nagyon kevés az evangélikus, így kevésbé lehet támaszkodni rájuk a hálózatépítésben.

Gyülekezet és szeretetotthon kapcsolatában főként a pár év óta szervezett formában is működő férfikör, illetve a gyülekezet tevékeny nőtagjait megmozgató Mária-Márta-kör játszik meghatározó szerepet. A férfiak szeretetotthonunk indulása óta segítenek kétkezi munkával a beköltözések és más praktikus feladatok ellátásában. A férfikör létrejötté óta azonban mindez tudatos szervezéssel és tervezéssel folyik.

Ezek a körök ugyanakkor nem csupán gyakorlati feladatokat látnak el, hanem egyben lelki közösségek is. Például minden alkalom áhítattal kezdődik, és több egyháztörténeti vagy vallástörténeti előadás és kiállítás szervezésében is szerepet vállalnak a közösségek.

A Mária-Márta kör tagjai közül szinte mindenki részt vesz az otthon életének segítésében. Rendszeres süteménykészítésen túl egy ötfős látogatói csoport is működik, akik a személyes látogatásokon túl foglalkozásokat is tartanak az otthon lakói számára, ezzel is erősítve az otthon és a gyülekezet kapcsolatát.

A Mária-Márta kör nemcsak a szeretetotthon, hanem a gyülekezeti gyerekmunka hordozó csoportja is. Ebbe a közösségbe integrálódik be az a szolgáló kör, akik a havonta megrendezésre kerülő bibliai játszóház alkalmairól felelnek.

A baba-mama körnek és a fiatal felnőttek egykori körének kapcsolódási pontja a családos tábor elindulása volt, ahová éveken keresztül együtt járt a két csapat, és magától értődő „közlekedés” volt az egyik körből a másikba. A fiatal felnőttek köre mára megszűnt. A családos tábor ugyanakkor megmaradt az egyik legerősebb gyülekezetépítő alkalomnak. Ma a családi istentiszteletekre járók nagyobb közösségből vonz fiatal családokat, akiknek megerősödése nagy áldást jelent az egész gyülekezet számára.

Jól működő finn testvér-gyülekezeti kapcsolatunk is sokat segít csoportjaink megújulásában. Ősszgyülekezeti csoportok látogatásain kívül gyülekezeti kórusunk, ifjúsági zenekarunk/ifjúsági csoportunk is járt már Mikkleiben a finn testvérek vendégeként, és mi is sokakat láthattunk már vendégül Kőszegen. A legerdekesebb talán az ottani gyülekezet gyerekmunkáért felelős vezetőjének hospitációja volt, aki több mint egy hónapot töltött gyülekezetünkben; ezalatt nemcsak ő ismerkedett az egyházközségben folyó gyerekmunkával, hanem számtalan tapasztalatot és új metódust adott át nekünk a gyerekmunka területén.

Tudatosság és ésszerűség a gyülekezetépítésben

Az előbb felvázolt próbálkozásokban mindenekelőtt tudatos építkezésre van szükség. Fontos, hogy a tervezéstől a megvalósításig tudatosan történjen az építkezés. Minden új próbálkozás közepette fel kell tennünk a kérdést: Mi a célom ezzel vagy azzal az ötlettel? A gyülekezetnek melyik rétegét szeretném erősíteni egy új csoport létrehívásával vagy egy új program szervezésével? És persze azt sem árt átgondolni, mielőtt új alkalom szervezésébe fognánk, hogy vajon a meglévő gyülekezeti alkalmaink és a sokszor rutinszerűen végzett programjaink mennyiben alkalmasak a gyülekezet építésére. Nem kellene-e azokat újra gondolva változtatni formai vagy tartalmi összetevőiken?

Az egész gyülekezet életének sokkal jobban kellene hasonlítania a családi élethez, ahol például a közös étkezéseknek nagyon fontos szerepe van. Vagyis az egykori szeretetvendégségek új formáit kell megkeresnünk és megtalálnunk a különböző alkalmak kapcsán – az istentiszteletek utáni teázás-kávézástól az egyes bibliakörök asztalközösségéig. Ezzel tulajdonképpen nem teszünk mást, mint hogy visszatérünk az első gyülekezet gyakorlatához, csak éppen mai formában megélve mindezt (ApCsel 2,42–47).

A gyülekezetépítés másik fontos alappillére az erővel való ésszerű gazdálkodás. Megkerülhetetlen kérdés, hogy mit adhat át a lelkész a gyülekezeti önkénteseknek, és mit kell mindenképpen neki magának végeznie. Sokkal több szolgálatba lehet bevonni másokat, mint gondolnánk. Az Etióp Evangélikus Egyház (Mekane Yesus) ma a világ egyik legdinamikusabban növekvő egyháza. Ennek egyik oka pedig az, hogy rengeteg önkéntes dolgozik az egyházban, és nagy erőket fordítanak a képzésre, a bibliakörökben, valamint a kiscsoportokban folyó munkára. Arról nem is beszélve, hogy az a gyülekezet, ahol csak a lelkész végez szolgálatot, nehezen válhat igazi közösséggé.

Itt is szükség van egyfajta bátorságra, hiszen bizonyos dolgok átvételére valószínűleg csak az a gyülekezet lesz képes, ahol a lelkész megbízik gyülekezete tagjaiban. És persze ahol a gyülekezeti tagok fel vannak készítve a szolgálatra. Ezért fontos a kontroll és a rendszeres kapcsolattartás az egyes szolgálattevőkkel és szolgálatot vállaló csoportokkal.

Amit szintén tanulnunk kell még, az az „elengedés művészete”. Erre is szükség van olykor. Hiszen nem biztos, hogy érdemes fenntartanunk olyan alkalmakat vagy csoportokat, amelyek nem működnek. Az ugyanakkor bizonyos, hogy nem azzal a lelkülettel kell ezt megtennünk, mint az a fiatal lelkész, aki új gyülekezetbe kerül minden régit megszüntet, és rendkívüli vehemenciával és hirtelen próbálja bevezetni az új alkalmakat és végigvinni a gyülekezeten saját elképzelését. Hadd hozzak két példát is erre. Az egyik gyülekezetünk esti istentiszteletei, amelyeket hétről hétre tartottunk több esztendőn át. Először próbáltunk valami formai változtatást eszközölni, például zenés áhítattal kiváltani az alkalmakat stb., de mindez nem hozott áttörést. Azután a presbitereket igyekeztünk buzdítani az alkalmakon való részvételre, de miután ez sem segített, megszüntettük az esti istentiszteleteket. Egy kőszegi méretű gyülekezetben vasárnaponként két istentisztelet elegendőnek bizonyul.

A másik az idekerülésünkör beindított fiatalfelnőtt-kör, ami éveken át jól működött, majd nem jöttek új emberek, és egyfajta baráti körré kezdett válni. Így pár éve megszüntettük a csoportot, helyette bibliaiskolával próbálkoztunk, majd a férfikörbe és a Mária-Márta körbe tagozódtak be a kitartó tagok, és ide már sikerült megnyerni új embereket is.

Egy-egy csoport vagy alkalom megszűnése egyáltalán nem azt jelenti, hogy ne jöhetne majd olyan idő, amikor talán éppen az esti istentiszteletre vagy a fiatal felnőttek körére lenne nagyobb igény. A lényeg az, hogy tudjunk elengedni, és ne fogadjuk szörnyű katasztrófaként azt, ha valami, ami régen működött, ma már nem működik. Mindvégig tisztában kell lennünk azzal, hogy a gyülekezet építése a Szentlélek munkája, vagyis bármilyen tudatosan és ésszerűen is próbálunk építkezni, az nincs a mi kezünkben.

Sokkal inkább úgy van ez, ahogyan Jézus mondja: „*Új bort nem lehet régi tömlőbe tölteni.*” (Mt 9,17) Mert a mindig új evangélium új formákat és kereteket talál magának. A lényeg, hogy ennek mi magunk ne legyünk gátjai.

Felhasznált irodalom

- DOUGLASS, Klaus 2002. *Az új reformáció.* Kálvin Kiadó, Budapest.
- DOUGLASS, Klaus 2005. *Isten szeretetének ünnepe. Az istentisztelet mai formái.* Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- „Élő kövek egyháza”. Az evangélikus megújulás stratégiája. *Credo*, XV. évf. 2009. különszám. *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai.* Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1957.
- MANNERMAA, Tuomo 1983. *Kaksi rakkautta Johdatus Lutherin uskonmaailmaan.* WSO, Porvoo–Helsinki–Juva.
- MOLTMANN, Jürgen 1994. *Új életstílus. Lépések a gyülekezethez.* Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest.
- MÖLLER, Christian 2002. *Ha az Úr nem építi a házat... Levelek presbitereknek a gyülekezet-építésről.* Lux, Budapest–Miskolc. /Nemzetközi Theológiai Könyvek 57./

Gáncs Péter – Smidéliusz Gábor – Potzner Ferenc

GYÜLEKEZETÉPÍTÉS A FŐVÁROS SZÍVÉBEN

PESTI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ DEÁK TÉRI GYÜLEKEZET

Személyes kötődés

Amit 2011-ben a „Deák tér” 200. évfordulója alkalmából megjelent ünnepi kötet¹ szubjektív előszavában a templommal kapcsolatban leírtam, azt a gyülekezetre nézve is vallom. Nem tudok, nem is akarok objektíven szólni a Deák téri gyülekezetről. Számomra ennek a gyülekezetnek az élete nem teológiai, gyülekezetépítési kérdés, nem kutatási terület, hanem sokkal több ezeknél: életem egyik meghatározó része. A két évszázadból több mint négy évtizedhez személyes emlékek kötnek.

1969-ben Nyíregyházáról kerültem Budapestre, és első perctől kezdve ez a templom, ez a gyülekezet adott lelki otthont. A karzaton ülve vasárnaponként itt jegyzeteltem az „arancypapat” – Keken András, Hafenschér Károly, Takácsné Kováczházi Zelma és nem utolsósorban Káldy Zoltán – tartalmas igehirdetéseit. Túlzás nélkül mondhatom, hogy teológia tanulmányaimat – az Evangélikus Teológiai Akadémia mellett – a Deák téren végeztem.

Az ifjúsági órákon, illetve a Lutheránia próbáin találtam meg életem párját, akit 1975 nyarán vezethettem az esküvői oltár elé. 1977-től közel húsz évig pestkörnyéki gyülekezetekben szolgáltam, de a Deák tértől ekkor sem szakadtunk el. A karácsonyi oratórium és a passió előadásokra már saját gyülekezeti ifjúságunkkal zárandokoltunk el.

1997 októberében az országos evangélizáció keretében ismét a megunthatatlan oltárkép előtt állhattam. Innen bocsátott ki egyházunk az országos missziói lelkesítői szolgálatba. Hat évvel később pedig ugyanitt már püspökként iktattak be a gyülekezet egyik parókusi állásába. Azóta is a Deák tér püspöki szolgálatom „hátszínre”, ahol mindig öröm, ha szószékre állhatok, illetve a különböző gyülekezeti csoportokban szolgálhatok.

Lelkészkollégáimmal az itt folyó sokszínű gyülekezetépítési munkáról igyekszünk körképet adni megosztva egymás között a különböző területeket.

¹ ZÁSZKALICZKY 2011.

Gyülekezet a város üres/zsúfolt szívében

A már említett jubileumi kötet végén a szerkesztő, Zászkaliczky Péter így jellemzi a 20. század eleji Deák tér jövőképét: „A gyülekezet missziói felelősségre ébredt fel a város és a gyülekezet peremén élők iránt. A gyülekezeti élet válságos tüneteit látva utánamentek annak, ami elveszni látszott. A jövőendő látóhatárán nemcsak a sötét viharfelhők tornyosultak, hanem feltűnt a jövőendő reménységének szivárvány is.”² Ennél frappánsabb küldetésnyilatkozatot napjainkban – immár túl a 21. század kezdetén – sem tudnánk megfogalmazni.

Az általam ismert és személyesen átélt utolsó néhány évtized drámai változásokat hozott Budapest belvárosában. Mindez merőben új gyülekezetépítési stratégiát követel a Deák téren szolgálatot vállaló lelkészektől és munkatársaiktól. A belvárosi kerületek gyakorlatilag szinte kiürültek, aki teheti, kiköltözik az egyre nehezebben élhető „cityből”. Ugyanakkor ez a kiürülni látszó belváros mégis tele van emberekkel: az itteni irodák, üzletek dolgozóival és sok-sok hazai és külföldi turistával. Ebben a sajátos helyzetben az „insula lutherana” igazi menedék, spirituális erőforrásokat kínáló oázis lehet sokak számára. A tradicionális értelemben vett stabil gyülekezeti tagok száma megcsappant ugyan, de szinte felmérhetetlenül nagy a missziói esély a valóban peremen élők, a keresők megszólítására és befogadására a különböző gyülekezeti alkalmak közösségébe.

Nyitott, éneklő, zenélő sziget

Az ígéretes missziói kezdeményezések közé tartozik a „nyitott templom projekt”, amely egyelőre csak a nyári hónapokban kínál hétköznap délutánonként lelki felüdülést. A templom falai között külön erre felkészített önkéntes csapat fogadja a betérő vendégeket, akik számára rendszeresen rövid igei áhítatokat is felkínálunk orgonamuzsikába „csomagolva”.

Sok évtizedes nemes hagyományokat folytatva a musica sacra a Deák tér egyik legvonzóbb, leghatékonyabb kínálata. Gondolhatunk a kantáta- és orgonazenés istentiszteletekre, a Lutheránia önálló egyházzenei áhítataira, valamint az egész város kulturális és zenei életében rangos eseményt jelentő Bach-hétre. Ez utóbbi 1989 óta kerül megrendezésre Kamp Salamon egyházzenei igazgató kezdeményezésére. Az egyházzenei alkalmak többségénél nem beszélhetünk hagyományos értelemben vett gyülekezetépítésről, hiszen igen heterogén, ökumenikus összetételű hallgatóság van együtt, akiket gyakran csak Bach vagy éppen az orgonazene

² ZÁSZKALICZKY 2011. 245. o.

szeretete vonz a templomba. Viszont a Deák tér egyik legértékesebb, ha úgy tetszik, reformátori öröksége szerint minden zenei alkalmon megszólal Isten élő és ható igéje, ami hitünk, reménységünk és személyes tapasztalataink szerint „nem tér vissza üresen” (Ézs 55,11). Páratlan, szédítő missziói esély, lehetőség és felelősség ezeken az egyházzenei alkalmon evangéliumot hirdetni a Deák téri szószéken!

Kisközösségek a gyülekezetben

A következőkben a gyülekezetben működő kiscsoportokról számolunk be. Ezek a kisközösségek igen fontos elemei a gyülekezetépítésnek. Egymáshoz illeszkedésük, egymással való kapcsolatuk részben még megoldandó feladat a Deák téren.

Kedd délelőtti kézimunka- és bibliakör

Gyülekezeteinkben a bibliaórai alkalmon többnyire „érettebb korú” hölgyek vesznek részt. Így van ez a Deák téren is, ahol viszont igen aktívak a kedd délelőttönként találkozó asszonytestvérek. Az alkalom kötetlen, beszélgetős, kézimunkázós körként indul, amelyhez csak később csatlakozik a lelkész, aki bibliaórával zárja a délelőtti együttlétet.

Ez a közösség gyülekezeti vásárokon értékesíti kézimunkáit. Ennek bevétele jótékonyági, diakóniai célokat szolgál, ami szépen kifejezi, hogy idősebb testvérek is tudnak segíteni másokon, másoknak. Rendszeres kirándulásokkal is erősítik a közösséget bizonyítva, hogy „érettebb korban” sem vagyunk tétlen mozdulatlan-ságra ítélve.

Csütörtök esti bibliakör

Ez a közösség már „koedukált”. Hála Istennek, férfi tagjai is vannak, ami sajnos ritkaság a legtöbb gyülekezeti bibliaórán, mintha a közös bibliatanulmányozás valamiféle „nőies” tevékenység lenne.

A csütörtöki alkalom különlegessége, hogy az egyik héten úrvacsorai, a másik héten pedig imádkozó közösséggel zárjuk az ígéről folytatott eleven beszélgetést. A szolgálatot végző lelkésznek is igazi töltekezést ajándékoz ez a lelkileg érett, egymást is számon tartó, hordozó, igazi tanítványi közösség.

Havonkénti „senior” közösség

A hónap utolsó szerda estéjén találkozó közösségnek évek óta én [Gáncs Péter – a szerk.] lehetek a házigazdája. Valamikor úgynevezett házaskörként indult, de ma már akadnak egyedül élő tagja is. Olyan elfoglalt, aktív rétegről van szó, akik időhiány miatt nem tudnának hetente találkozni, de igénylik a rendszeres közös gondolkozást. Fehér

asztal körül ülve folyik a közel kétórás beszélgetős alkalom sütemény és tea mellett, amelyről többnyire a résztvevők gondoskodnak. A témát aktuális kérdések adják, amelyek megvitatásához időnként vendéglőadókat is meghívunk. Az igei zárás többnyire az én feladatom. Különleges a karácsonyi előtti szerda, amikor kivételesen nálunk, a Puskin utcai püspöki hivatalban találkozunk. Erre az alkalomra minden résztvevő valamilyen lelki, szellemi kincssel (vers, ige, ének stb.) ajándékozta meg a közösséget.

Magányosok bibliaórája

Az elnevezésében is mutatja, hogy olyan közösségről van szó, amelynek tagjai egyedül élő, főként időskorú testvérek. A csoport tagjai minden hónap utolsó hétfőjén találkoznak, alkalmukat teljesen önállóan szervezik. Az igei bevezetést követően mindig valamilyen aktuális kérdést, érdekesítő gondolatot fejt ki a meghívott előadó. A terített asztal mellett lehetőség van a hozzászólásra, beszélgetésre, a közösség megélésére. Különösen fontos alkalom ez az esztendő végén, decemberben, hiszen az ide érkezőket éppen abban erősíti meg, hogy van egy befogadó, támogató közeg, ahova megérkezhetnek, ahol a kritikus időben is erőforrást találhatnak.

Presbiteri bibliaóra

A kéthavonta ülésező testület tagjai számára azokban a hónapokban, amikor nincs hivatalos gyűlés, a hónap második vasárnapját követő hétfőn tartunk bibliaórát, ahol a presbiteri szolgálat kihívásait, a gyülekezeti élet kérdéseit vitatjuk meg. A tematikus vezérfonalat követő felvezetés után sokszor válik ez az alkalom az igazi műhelymunka színhelyévé.

Sarokkő

„Menj arra a földre, amelyet mutatok neked!” – szökö az Úr Ábrahámhoz. Kivel, mivel találkozom azon az úton, amely az Úr földjére vezet?

A Sarokkő-csoport tagjai bibliai eseményeken keresztül találkoznak a saját történeteikkel. Az ó- és újszövetségi személyek karakterjegyei, helyzetük, viselkedésük, gesztusaik segítenek abban, hogy megértsük kik is vagyunk, hogyan viszonyulunk a közelünkben élőkhez, milyen szerepeket töltünk be közösségeinkben. A Sarokkő-csoportot alkalmait mentálhigiénés szakember, hitoktató vezeti.

Imakör

Hetente egyszer önszerveződő csoport várja mindazokat, akik közös imádságban szívesen tárják életüket és mások terhéét is felvállaló imakéréseiket Isten elé. Ez a kör gondolza a templomi „imaperselyt” is, és gyűjti össze, valamint hordozza minden héten az istentiszteleten részt vevők és betérők imádságait.

Életfonal klub

A fiatal felnőttek számára szervezett együttlét, amely a gyülekezeti ifjúságon túl, de még nem a családos csoporthoz tartozó szenior ifjúságot fogja össze. A kötetlen együttlét, jó éneklések, felszabadult, mély és tartalmas beszélgetések jellemzik ennek a hetente találkozó „klub”-nak az életét.

Nők testvéri szövetsége

A gyülekezet aktív szolgáló közössége, akik szívesen részt vesznek a gyülekezet életét elősegítő feladatok megoldásában, úgymint bizonyos alkalmak háziasszonyi szolgálata, a látogató munka beteg, magányos vagy kórházban levő testvéreink felé, illetve a kézimunka körben való aktív részvétel, vásárok, rendezvények lebonyolítása. A segélyezés és rászorulókról való gondoskodás is munkájuk része. Évente egyszer az Ökumenikus Segélyszervezettel közösen adventi ételosztás keretében ötven családnak osztanak tartósélelmiszer-csomagokat. A közösség szükség szerint találkozók a munkafeladatok megbeszélésére.

Nyugdíjas klub

A parókiaépület földszintjén található klubszobába csütörtökön egész délelőttre szóló programmal várjuk azokat a testvéreket, akik nyugdíjas koruként baráti-testvéri közösségre vágnak. Bibliai témák, aktuális kérdésekről szóló beszélgetések, vetítettképes előadások és múzeumlátogatás is színesíti az összejövetelekek programját.

Baba-mama kör

Az édesanyák és gyermekeik számára szervezett, kb. kétórás alkalmakat kéthetente tartjuk „többfunkciós” klubhelyiségünkben. Az utóbbi években egyre inkább édesanyák által vezetett csoport találkozásain lelkész is részt vesz. Érthető módon talán a leginkább változó, megújuló arculatú közösség ez, de nagyon jó lehetőséget kínál az otthon kisgyermeküket gondozó édesanyák számára a közösség megélésére.

Ifjúsági bibliaórák

Ifjúságunk péntekenként tartja együttlétét, amelyből nem hiányoztat a játék, a közös zenélés-éneklés, témaközpontú beszélgetések és a lelki útavaló sem. Az éves programot csákvári csendesnapok színesítik évente kétszer, ősszel és tavasszal. A szintén Csákváron szervezett nyári táborunk az ifjúság különböző „nemzedékeit” integrálja. Sok munkatárssal, feladatmegosztással, közös ötletekkel készülünk mindig a júliusi hetekre.

Családos délelőtt

Kéthavonta egyszer, a hirdetésben közzé tett szombaton családos délelőttre hívjuk a kisgyermekes családokat. Az előadásokkal, beszélgetésekkel, játékkal és kirándulással töltött délelőttök rendszerint közös ebédrel záródnak. Gyülekezeti életünk jelenleg egyik leghangsúlyosabb és egyre inkább erősödő iránya ez lehetőség.

Vasárnap – Istentiszteleti élet

Családi istentiszteletek

Minden hónap első vasárnapján 9 órakor családi istentiszteletet tartunk, amelyet munkatársakból álló team tervez meg és bonyolít le saját, az egész munkaéven keresztül ívelő tematika alapján. Az istentisztelet sajátos, „gyermekbarát” liturgiájához hozzá tartozik minden alkalommal a mondanivalót megerősítő, a gyermekek számára jól érthető jelenet, vetítés, dialógus vagy éppen közösen megalkotott performance. Az úrvacsorai közösség a gyerekek számára a személyes áldás lehetősége, a közösség igazi átélését kínálja minden korosztály számára. Az alkalmakhoz teázás és kötetlen beszélgetés kapcsolódik. Kéthavonta a szombati családos délelőttökhöz hasonlóan egész délelőtt programokkal, zenével, játékkal várjuk a fiatal családosoakat, az alkalmat közös ebédrel zárjuk.

Gyermekbibliakör

Azokon a vasárnapokon, amikor nincs családi istentisztelet, a 11 órakor kezdődő istentisztelettel párhuzamosan gyermekbibliakört tartunk. A gyerekeket családjaikkal a templomba várjuk, ahol az istentisztelet elején a gyülekezettel együtt vesznek részt. Az Apostoli hitvallást követően hangzik el a hívogatás, hogy a bibliakörösök az udvar felőli kijáratnál csatlakozzanak a gyermekbibliakör vezetőihez.

Asztali beszélgetések

Minden hónap második vasárnapján délután 6 órakor a gyülekezeti nagyteremben terített asztal körül nyílik beszélgetésre egy-egy érdekes és aktuális téma kapcsán, amelyet meghívott előadó vezet.

„Megálló” ifjúsági istentiszteletek

A KÖSZI-vel (Keresztény Önkéntesek Szövetsége az Ifjúságért) együttműködve minden hónap első vasárnapján 18 órakor sajátos, interaktív „liturgia” szerint kerül sor úrvacsorai istentiszteletre a Deák téri templomban.

Liturgikus istentiszteletek

Minden hónap harmadik vasárnapján 9 órakor az istentiszteletet énekelt liturgia is gazdagítja.

Orgonazenés áhítatok

A hónap utolsó vasárnapján orgonazenés áhítatokon jeles orgonaművészek előadását hallgathatjuk. Az elhangzó művek között rövid áhítatra kerül sor. A dr. Finta Gergely orgonaművész által szervezett sorozat a gyülekezet közösségén túl is sokak által kedvelt, ezért missziói szempontból is értékes lehetőség.

Kantátazenés istentiszteletek

A Johann Sebastian Bach zenei örökségét odaadó lelkesedéssel és nagy igényességgel ápoló Lutheránia Ének- és Zenekar az év bizonyos vasárnapjain egy-egy Bach kantáta előadásával gazdagítja a 11 órás istentiszteleteket. A dr. Kamp Salamon karnagy által szervezett sorozat az egyházi esztendő adott ünnepének üzenetét, az igehirdetés irányát megerősítő, elmélyülést biztosító, kulturális szempontból is élményt jelentő találkozás.

Az „épület jövője”(?)

A fejlesztés célja, hogy az evangélikus egyház az insula lutherana együttesén keresztül egy nyitott, kulturális értékekben gazdag egyház képét közvetítse a forgalmas Deák tér, a város felé. Ez a törekvés a térszervezésben is megmutatkozik. Az insula lutherana, jelen tervben fejlesztett része a gimnázium és a templom közötti, Deák térre néző szárny. A tervezett fejlesztésben három résztvevő kap helyet. Az Evangélikus Országos Múzeum, a Huszár Gál könyvesbolt és a Kaláka zenés kávézó boltja. A résztvevők önmagukban is működőképesek, azonban lehetőség van a szorosabb együttműködésre is. Ez az együttműködés nemcsak a térszervezésben, de a tervezett egységes arculatban is megjelenik.

Hivatkozott irodalom

ZÁSZKALICZKY Péter (szerk.) 2011: *Oltalom a zivatarban – Gyülekezet a világvárossá fejlődő Budapesten*. Pesti Evangélikus Egyház Deák Téri Egyházközség, Budapest.

INSULA LUTHERANA

FEJLESZTÉSI TANULMÁNY 2012.

tervezett Deák téri homlokzat

készítette: Potzner Ferenc, Potzner Ádám

INSULA LUTHERANA

FEJLESZTÉSI TANULMÁNY 2012.

"F" változat földszinti alaprajz

készítette: Potzner Ferenc, Potzner Ádám

Szabó B. András

MINDENNAPI ÉTVÁGYUNKAT...

PESTÚJHELY-ÚJPALOTAI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

Külvárosi csípős este. Nappal még nem kell, de most már jólesik befűteni. Kint sötét, falusias csend az utcán. A rolók rései közt vibráló tévéfény sejlik ki. Hogy ki mit néz, nem látszik, csak hogy nézi. Az egyik romosabb ház ablakán a szolid vibráló pöttyökhöz képest fényár. A rolót le se lehet engedni, a régi ötkarú csillárban négy izzó világít. A cserépkályha füstöt ereszt a sötét estébe. Kihallatszik a beszélgetés zaja. Férfiak ülnek vagy tízen a szebb napokat látott szobában. Zsíros kenyér, habzó söröskorsók az asztalon. Néha a padló egy-egy parkettdarabja a kályhába kerül. Már vagy három négyzetmétert eltüzelték. Történetek a mindennapokból, pár évtizednyi múltból, pár álom a jövőből. Maguk alól kiégetik lassan a múltat, egy ismeretlen ember idegen szobáját. Belakják a teret történeteikkel, gondolataikkal. A hajnal közeleg, mire hazaindulnak. Holnap már bontják a házat, ahol ültek. Tulajdonképpen kiülték itt az időt hagymásan, munkásan, politikusan, vallásosan, míg lassan egyedül nem maradtak intakt közösségként. Mert időközben a közösség hiánycikk lett.

Az új évezredben egy olyan közösséget alakítottak, ahol a 20. század élményei helyüket kereshetik a 21. században. Ez a legbiztosabb pont, ahol érezni a gyülekezet mélységét: a hét fáradtságával, egy hónap nyűgével az amúgy unalmas külváros péntek estéjében beszélgetni kezdenek csak annyira hasonzorúkkal, hogy végig tudják hallgatni egymást. Nincs forma, nincs liturgia, csak a társaság, a beszélgetés. A pestújhelyi gyülekezet *férfiklubja* minden bizonnyal a legeredetibb karakterjegye ennek a gyülekezetnek. Ebben a körben több a politika, mint a teológia, de minden kormányt lehodtak már, és a hit kérdései csak éjfél körül jönnek elő, a lehető legmélyebb kérdésfeltevésekben.

Péntek esti csúcsforgalom és minimál-infrastruktúra

A pénteki esti gyülekezeti csúcsforgalomba mindenki ugyanazzal a lendülettel érkezik: gyerekek és fiatalok előzik a férfiakat. Egész heti megpakolt táskákat dobnak a sarokba, elcsigázottak, rohanva érkeznek, de végül mindenki tovább marad, mint az időbeosztás szerint kéne.

Ebben a gyülekezetben, a város peremén, az egyházi infrastruktúra lehetséges minimumán zajlik az élet. Ebben az a jó, hogy a múlt nem jelent frusztráló bezzegvalóságot. Mindig a város peremén, az adott kor egyházi minimál-infrastruktúráján létezett a gyülekezet. Viszont nem annyira új, hogy a teljes gyökértelenség jellemezné. Néhány régi bútor, egy falusias hatású kis Sándy-templom, egy gyülekezeti termet és hivatalt jelentő sekrestye és egy egyszobás, romos parókia az előző generációk öröksége. Az élethez elég, de ilyen körülmények között a növekedés természetes igény.

Az önállóságát féltve őrző kis közösség alapvágya a növekedés. A fentebb megidézett férfikör józan egyházszeretete és egészséges teológiai és szellemi kíváncsisága – intellektualizáló értelmiségi sznob attitűd nélkül – jófajta lelki étvágyat jelent. Nemcsak a gyülekezet életéhez hozzátartozó fizikai terített asztalokat, hanem a lelki asztalt is ugyanazzal a jó, nem finnyás, de nem is puritán-savanyú étvággal üli körbe, ami a pincér/lelkészt a jóféle kockás terítős külvárosi vendéglő békés második generációs átvételére motiválja. A nemritkán erre tévedő ingyenc professzorok és a környékhez tartozó legegyszerűbb lakótelepi vállalati menzaízlések asztalközössége ez: egy szétszakadó társadalom kivételes élménye.

Közösség, igényesség és harmónia

A pestújhelyi gyülekezetre teológiailag és liturgikusan is egyfajta józanság jellemző. Úgy kétszereződött meg a gyülekezet a kilencvenes évekhez képest az elmúlt évtizedben, hogy szándékosan került minden karakteres liturgiai és teológiai kizárólagosságot. Mégsem hiszem, hogy ne lenne karaktere. Ezt a formai-tartalmi karaktert három jellemzővel próbálhatjuk körülírni: közösség, igényesség, harmónia.

Istentiszteleti közösség

A gyülekezeti élet középpontja az *istentisztelet*, a nagyvárosi kisember (nagyvárosban a nagyember is kicsi) 21. századi gondjaival, kérdéseivel. Minden rendkívüli megengedett, ami a figyelmet felkelti, de minden kísérlet kudarc, ami a délelőtti istentiszteleti alkalomnak vasárnapi konkurenciát teremt. A gyülekezet szándéka a jelenlétből leolvasható: a vasárnap délelőtti istentiszteletek látogatottságának folyamatos növekedése az egyik jel, a másik pedig az, hogy az egyéb vasárnapi istentiszteletek nem keltenek érdeklődést.

Az istentisztelet tartalmi igényességét figyelem és visszajelzés jutalmazza, a tartalmi hiányt vagy felületességet az értékes figyelemmel és a nagyon értékes idővel való visszaélés csalódása. Liturgikus forma szempontjából könnyed ünnepélyesség

és nyelvileg – szándékom szerint – a mai természetes nyelvhasználat jellemzi az istentiszteletet. Ebbe az istentiszteleti zene is gyakran beilleszkedik, mindemellett énekkincsünk korlátaiba könnyű beleütközni.

A templomlátogatáson jól mérhető növekedés egyik hagyományos pestújhelyi célja a kritikus mérték megugrása: az önálló teljes gyülekezeti lét. Ennek elérése a gyülekezet minden tagja részéről komoly energiakifejtést jelent a közösségért, időbeli, anyagi, szellemi és kommunikációs értelemben egyaránt. Önzetlen szolgálatot – az ellentételezést fel sem tételezve.

Gyülekezeti toleranciaszabály

Az élni és élni hagyni mint szélesen értelmezett gyülekezeti toleranciaszabály (kegyesség, szokások, politikai nézet, társadalmi helyzet, viselkedés szempontjából) a kapcsolódás lehetőségét jelenti az újaknak. Ameddig ez a tolerancia rugalmasságában nyúlni képes, és nem szakad el, úgy integrálni tudja a legkülönbözőbb érkezőket.

Vannak eredménytelen integrációs próbálkozások is, ahol a kölcsönös jó szándék mellett sem sikerül az otthont megtalálni a markáns stílusbeli különbségek miatt. A kudarcok egyik csoportja a pünkösdi háttérből érkező és ilyen vehemenciában otthonos fiatalok, a másik a tradicionális nagygyülekezeti előnyöket szem előtt tartók (templom, formák, anonimitás, intézményfenntartói előnyök).

Sajnos a szűk tér néha generációsan is próbára teszi a gyülekezet toleranciaküszöbét. A kicsi templom és a hozzá szervesen nem kapcsolódó egyéb helyiségek (közösségi terem, iroda, bármi) hiánya lehetetlenné teszi az istentisztelettel párhuzamos gyermekfoglalkozást. Márpedig kisgyermek is látogatják az istentiszteletet, nem is kevesen. A tolerancia ebben az összefüggésben létfeltétel. Itt a barátságtalan, türelmetlen viselkedés luxusa mindig az újak elvesztésének veszélyét hozta. A „ki ült a székecskémen, ki evett a tányérkámból, itt nevelünk, ha otthon nem tették meg” szemlélet a megmerevedett struktúra végig sem gondolt erejű méregfoga. A közösséghez tartozásnak valamilyen fokú egyetértés és hasonlóság a mércéje mint összetartó feltétel, de a *kedves tolerancia* is létfeltétele!

Pestújhely és Újpalota

A pestújhely-újpalotai gyülekezet neve is jelzi, hogy területét éles kontraszt jellemzi. Egy szinte falusias kertváros és Budapest egyik legnagyobb lakótelepe tartozik ide. A fővárosra jellemző, hogy a gyülekezeti határokat nemcsak a beosztás, hanem legalább annyira a tömegközlekedési lehetőségek és a személyes szimpátiák, kötődések is meghatározzák.

A pestújhelyi részt a maga százéves történetével, ha sokat is veszített egykori fényéből, jóval élénkebb közélet és kapcsolatok jellemzik, mint az ötször akkora lakótelepet. A templom a kertvárosi területen helyezkedik el, ami a közlekedés miatt alig észrevehető a lakótelepen lakók nagy része számára. A lakótelepre és általában a nagyvárosi körülményekre jellemző, hogy a gyülekezethez tartozásban döntő momentum valamilyen személyes szimpátia és kötődés kialakulása. Ebben tartalmi, közösségi, esztétikai, tradicionális szempontok és ezek összessége mind szerepet játszik. A döntő érzés az az elhatározás, hogy valamiért ehhez a közösséghez szeretnék tartozni, mert ez jó. A felekezeti, területi szempontok csökkenő fontosságúak. Viszont izgalmas egy-egy templomhoz kapcsolódó közösség profilja, ami olyan karakterjegyet adhat, ami segíti a kapcsolódást. Nem véletlen a templomépítő gyülekezetek sikeressége a külvárosokban, hiszen egy kiépülő új közösség dinamikájának részese lenni, különösen egy stagnáló-lerobbanó környezetben, ritka élmény.

A funkciók korlátai és lehetőségei

Ennek a gyülekezetnek, adottságai folytán, csak a szűken vett gyülekezeti magtevékenységek végzése lehet a feladata (igehirdetés, tanítás, szentségek kiszolgáltatása, közösségépítő alkalmak). Az ezekre koncentráció tartalmi koncentrációt is jelent, és ennek rengeteg előnye van, főként a minőség szempontjából. Mindennapi létkérdés, hogy az evangélium hagyományos közösségi kommunikációs formái képesek-e egy mai keresztyén közösség kialakítására. Az ezen túlmenő egyéb feladatokról (kulturális, szociális, oktatási, intézményfenntartói stb.) le kell mondani, az ezzel járó lehetőségek egy ilyen nagyvárosi kisközösség lehetőségei számára nem arányosak. Ez világosan megadja a gyülekezet korlátait, ugyanakkor a lényegre koncentrációt is lehetővé teszi.

Reális gyülekezetépítési cél

Gyülekezetépítési célként egy önfenntartó stabil kisközösség kristályosodott ki a gyülekezet előtt. Ez a gyülekezet mindennapi életét befolyásoló külső segítség ésszerűen korlátozott igénybevételét is jelenti. A mai pályázati és támogatási környezetben ez azt jelenti, hogy nem minden lehetőséggel élünk, különösen nem a méretünkhöz képest aránytalan léptékűekkel.

A másik oldalon a gyülekezeti tagok energiáját nagyon erősen igénybe veszi ez a fejlődési út, ugyanakkor megadja azt az élményt, hogy a fejlődésben a saját erőnek jelentősége van. Ha a közösség tagja vagyok, tudnom kell, hogy nélkülem nem működik. Ugyanakkor eredményei, örömei számomra kézzelfogható, közeli, saját eredmények és örömek.

A gyülekezetben végzett munka és a gyülekezet rendelkezésére álló eszközök és erők fokozott megbecsülését és maximális kihasználását jelenti az önfenntartás. A kevés eszköz nem az égből pottyan le. Apró feladatok ezek a minden vasárnapi kávézáshoz szükséges kávétól a hittanórák táblafilcéig a gyülekezet tagjai számára. Nem egy szolgáltatóhoz érkezik meg idegenként, hanem a saját feladatát találja meg a közösségben az ember. Amíg valaki nem lép, sok mindent nem cserélünk ki. Apró példa a kötelezően megvásárlandó Luther-sorozat: egy-egy gyülekezeti tag örökbe fogad egy-egy kötetet azzal, hogy ő vásárolja meg a gyülekezeti könyvtár számára. Meggyőződésem, hogy ez az önfenntartó konzervatív protestáns szemlélet olyan érték, amelyet a külső feltételek, a támogatási környezet változásai miatt feladni tartalmi hiba lenne. Egy materiális önhordozásra képtelen közösség nagy valószínűséggel a szellemi önfenntartásra sem lehet képes, mert nagy összefüggésekben függetlenségét, önálló kezdeményezőképességét és belső erejét veszítené el.

A gyülekezetek helye az egyházban

Mindamellet talán még a miénknél jóval nagyobb gyülekezetnek is az az érzése lehet, hogy a gyülekezeti tevékenység nem az egyházi élet fősodra manapság. Ez az érzés aligha jelent plusz motivációt a gyülekezet vezetője vagy tagjai számára.

Az elmúlt népszámlálás eredményei talán a hangsúly újragondolásának lehetőségét jelenthetik. Véleményem szerint a közösséghez való személyes kötődés kialakulása, a befogadó, barátságos gyülekezetekbe történő integráció sokkal inkább a mennyiségileg érezhető misszió lehetősége, mint az intézmények általánosabb és szélesebb körben kifejtett hatása. Egy szabályokra koncentráló, formalizált munkaviszonyokra épülő, szolgáltató és munkaadó egyház alapjai, a gyülekezetek (amennyiben ez az alap) törvényszerűen meggyengülnek, ha nincs hordozó feladatuk. Egy elvékonyodott alapon álló egyházi struktúra nagyon kevésbé természetes és igencsak borulékony, habár nem példa nélküli képződmény lehet. Ha a tartalmas és jó légkörű gyülekezeti élet fókuszba állítása és támogatása fontos a magyarországi evangélikusok számára, kiutat mutathat növekedési és identitásproblémáikból. Viszont előfeltételezi a valós méretek megtalálását. A nagyközösség általános minőségi impulzusokon (média-, konferencia- és teológiai háttérbázis, szervezeti támogatás) és élményeken keresztül rengeteget segíthet, különösen a kis gyülekezeteken.

Gyülekezet a társadalmi környezetben

A kis gyülekezet közvetlen helyi környezetében is hangsúlyos a „normális” kommunikáció – a szélesebb környezet számára is érthető gondolati, nyelvi kifejezés

gyakorlása. A gyülekezet tagjainak személyes megjelenése hitelesíti az adott közösséget a nagyobb közösség szemében.

A helyi szerephez tartozik – Budapest második legkisebb jövedelmű kerületéről lévén szó – a szociális szerep is. Itt a gyenge anyagi erő ellenére is tartalmi, hitelességi feladat a segítségnyújtás a budapesti nyomor összetett és segítség szempontjából kusza valóságában.

Kisközösségek a gyülekezetben

A pestújhely-újjalotai gyülekezet életében a vasárnapi istentisztelet mellett egyre meghatározóbb a különböző csoportok élete és az általuk kínált többlet lehetőségek. Ha a külső tényezőket tekintjük, az igazi lehetőséget a felújított parókia gyülekezeti szobája jelenti. Ha a belső igényekre nézünk, akkor ezek a kicsoportok a megerősödött vasárnapi gyülekezet egyfajta gyümölcsei, törvényszerű elágazásai. Itt nem a kész lehetőségek struktúrája, nem a gyülekezeti hagyomány, hanem az igények és a talentumok egy-egy közösség létrejöttének okai. Az utóbbi évek gyülekezetépítési szempontból legfontosabb terepe a kórus közössége. A verbalitás uralmán túl egy olyan bővülő, minden generációt magában foglaló közösség lett a gyülekezeti énekkar, ahol a vezető személyes kvalitása és személyisége gyülekezetépítő erő.

A kisközösségek sorát – a gerincjógától a filmklubon keresztül a fiatal párok beszélgetésén át az ifjúsági összejevetelekig – a megfogalmazott igény és a képességekkel rendelkező, megfelelő vezető hívja életre. Az idők során pedig vagy működik a kisközösség, vagy másnak adja át a helyét. Külön fontos a tartalmi beszélgetések iránti igény, amelynek formáját megtalálni nem könnyű. A bibliaóra – nálunk nem működő – műfaján túlmutató tematikus beszélgető-, tanulóalkalom iránt van igény, ami népszerű teológiát jelent, és az egyéni hit megélésének támogatását.

A kialakuló csoportigények az utóbbi időben a fentebb említett férfiklub párját is meghozták. A *Hölgykoszorú* alkalma a bemutatott férfias változattól alaposan eltérő, íz- és vitakultúra tekintetében is kifinomultabb kör. Léte és vitalitása a gyülekezet élete stabilizálódásának jeleként is értelmezhető.

Atipikus jellemzők

A pestújhely-újjalotai gyülekezet számos atipikus jellemzővel rendelkezik: korfája kiegyenlített, a masszív idős gyülekezeti tagok nagyon kevesen vannak. Hangsúlyos a férfiak jelenléte. Nagyon szoros a rendelkezésre álló terek mérete. Félállásból fejlődött ki a lelkészi állás. Irodahelyiség és hivatali idő nincs, szolgálati és privát terek és eszközök összefolynak. A lelkészen és a kántoron kívül a szolgálattelvők nem

részesülnek semmilyen juttatásban az elvégzett feladatokért, és a fenti két szereplő részéről is anyagi rugalmasság és komoly önerő bevonása szükséges.

A gyülekezet számára az ezredfordulón egy egyszobás parókia és egy félállású fizetés képezte a lelkészválasztási jog gyakorlásának bázisát. Azonban fővárosi helye, tartalmi igényessége, az elvárások rugalmassága és a közösség barátságos családiassága ezt a jogot komoly választási képességgé növelte. Ezek alapján fontos, hogy a lelkész magát szintén a közösség részének és nem egy nagy cég kihelyezett alkalmazottjának fogja fel.

A gyülekezetünk a hittudományi egyetem közelségében él. Aktív kapcsolatban áll az egyetem lelkész és kántor szakos hallgatóival, ami szintén szerencsés adottság és lehetőség.

Összefoglalva

Ha létezik *minimal art*, a hazai diaszpóraevangélikusságban igazán érdekes lehet a *minimal church* meghatározása. Mitől érdemes az önálló gyülekezeti jog és felelősség megadása a nagyvárosi környezetben, ahol más gyülekezetek hamar megjelölhetőek helyettesítő alternatívaként?

A minimális létfeltétel egy olyan többgenerációs vasárnapi istentiszteleti közösség, ami lelkészválasztási joggal és személyválasztó kompetenciával rendelkezik, és önzetlen részvételi szándékát a gyülekezetben a tartalmi nyitottság, a befogadás képessége és a növekedés igénye határozza meg.

A pestújhely-újalotai gyülekezet az egyházi élet palettáján sajátos jelenség: a nagy, történelmi, teljes társadalmat lefedő forma utáni állapotot mutatja, amely a népegyházi gyökerek mellett a személyes választáson és elköteleződésen alapul. Ezt a krízis utáni állapotot azzal az érzéssel lehet leírni, hogy a többgenerációs örökség keretei között szinte harapni lehet az újat. Ez pedig mindennapi étvágyunkat egészséges táplálékkal elégíti meg.

Ernst Friedrich Schumacher híres közgazdasági műve, a *Small is Beautiful* a pestújhelyi típusú gyülekezet szépségét is megragadja.

Lászlóné Házi Magdolna

VALLOMÁS A LÉTÉRT FOLYTATOTT KÜZDELEMRŐL

PUSZTAFÖLDVÁRI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

Bevezetés

Amit leírok, nem sorolható a tanulmány műfajába. Sokkal inkább vallomás egy Békés megyei (viharsarki) kis evangélikus gyülekezet (és vele együtt másik kettő) létéért, fennmaradásáért folytatott ádáz küzdelemről, amelyből nehéz általános következtetéseket levonni. Annál is inkább, mert ahol a lelkész egy személyben három gyülekezet lelkésze, hittantanára, könyvelője, harangozója stb., és sok időt kell eltöltenie a gépkocsi volánja mögött, ott nagyképűség lenne a gyülekezetépítés „magasiskolájáról” beszélni.

Kísérletekről, erőfeszítésekről és tapasztalatokról viszont szívesen beszámolok, mert Urunktól rendelt küldetésünk, hogy minden lehetséges módon hirdessük az evangéliumot.

Pusztaföldvár a térképen

Pusztaföldvár község Békés megye délnyugati részén, Orosháza várostól keleti irányban 12 kilométernyi távolságra fekszik. 1750 lakosa van. Kultúrtörténeti nevezetessége az avarkori Kis- és Nagytatársánc maradványát őrző dombvonulat. Természetvédelmi büszkesége a mindössze fél hektárnyi tatársánci ősgyep, amely virágaival a jégkorszakot követő felmelegedés ősi növényvilágának páratlan botanikai értékét őrzi. Legendában maradt fenn a Harangos-éri gulyakút emléke, amely a törökök elől menekült földváriak kincsét őrzi.

A fenti nevezetességek okán egyes turisztikai kiadványokban is szerepel a község.

Pusztaföldvár és a gyülekezet múltja

A fenti emlékek is jelzik, hogy a község többször települt. A jelenlegi 1841-ben jött létre, dohánytermelő kertészközségként. Az első telepések római katolikusok voltak. Hozzájuk hamarosan Orosházáról jött evangélikusok is csatlakoztak, akik 1861-ben az orosházi gyülekezet lánygyülekezetévé szerveződtek.

1863-ban egy kis templom, iskola és lévita tanítói lakás épült. A gyülekezet vezetői a lévita tanítók voltak. Ők tartották az istentiszteleteket, végezték a keresztelési, temetési szolgálatokat. Ünnepeken az orosházi lelkészek szolgáltak. 1895. szeptember 29-én lett a közösség anyagyülekezetté, első lelkésze Rédei Károly lett. Őt 1911-től Honéczy Pál követte, akinek idejében épült a templom. A község szülötte, Bolla Mihály minisztériumi tanácsos vállalta fel a templomépítés minden gondját. Mindössze másfél év alatt, 1913 adventjére kifogástalan minőségben elkészült a szép neogótikus stílusú templom.

1924. június 1-jén Szentpáli Pált iktatták be a lelkészi állásba. Hűséges szolgálata közben szomorú élménye volt, hogy 1944. október 6-án a templomot gránátlövések érték, a sekrestyében elhelyezett jegyzőkönyv lapjait kitépték, megrongálták. A templomot és lelkészlakot kifosztották.

Tőle 1955-ben Benczúr Zoltán vette át szolgálatot, akit 1980-ban Lászlóné Házi Magdolna, azaz jómagam követtem.

Lelkészi szolgálat a '80-as években és közvetlenül a rendszerváltás után

A gyülekezet szívesen fogadott. A bejelentett három hónapos kölcsönös próbaidőt a hívek azonnal „leteltnék” nyilvánították. A befogadó szeretet mellett egy óriási, de lerobbant állapotú parókiaépülettel is találkoztunk. A lakásban, de még a telken sem volt vízellátás, és használhatatlan volt az emésztőrendszer is. A kémények rossz állapota miatt csak gyakori koromtakarítás mellett szolgáltattak némi meleget a régi kályhák.

Öt évbe tellett, mire emberi körülményeket sikerült teremtenünk. Kutat fűrattunk, használhatóvá tettük a fürdőszobát, és konvektoros gázfűtést kapott az épület egy része. Komolyabb felújításra azonban – anyagi okok miatt – később sem kerülhetett sor. Saját kezűleg igyekeztünk tisztán és jó karban tartani az épületet és környékét.

Mindezeknél is komolyabb erőfeszítést jelentettek azonban a lelkészi munka kihívásai. Az első évben negyvenkét olyan egykori gyülekezeti tag tért vissza, akik valamilyen személyes konfliktus, illetve sértődés okán eltávolodtak a gyülekezettől.

A legnagyobb pozitív áttörést az evangélikus temetések számának megugrása jelentette. Az örökölt, községi szinten kb. 70%-os ún. társadalmi (nem egyházi) szertartású temetési arány után hamarosan az evangélikus temetések jelentették a 70%-ot, és volt még bizonyos arányban római katolikus temetés is, ezért csak egy töredék lett polgári szertartású.

Ugyanakkor tudomásul kellett venni a sajátos ideológiai viszonyokat. Azt, hogy

egyetlen községi fórum, szervezet sem tartott (tarthatott) a gyülekezettel, illetve a lelkésszel kapcsolatot. Eleget téve a protokollnak, odaérkezésem után látogatást tettem a tanácsházán, fogadtak is, de érzékelhető volt, hogy „sok dolgunk nem lesz egymással”.

A faluban található evangélikus és katolikus temetőben szabadon mozoghattam. A községi kezelésű, ún. társadalmi temetőben viszont 1982-ben csak úgy helyezhettük egyik hűsége asszonytestvérünket a férje sírja melletti megváltott sírhelyébe evangélikus szertartással, hogy a községi vezető a járási pártbizottságtól kért hozzá engedélyt. Nyilván túlbiztosítás volt, hiszen ilyen kötelezettség valószínűleg nem is létezett.

Nem hivatalosan, vagyis magánemberként viszont kezdettől tudtam máig működő jó kapcsolatokat kialakítani. Annál is inkább, mivel a kilencvenes évektől éppen ellenkező lett a helyzet. Sokféle helyről, szervezettől jöttek hivatalos megkeresések és meghívások, még közfórumokon történő lelkeszi szolgáltatokra is.

Templomba a '80-as években csak az idősebbek, a már nyugdíjasok jártak. Egy középkorú, egyházfenntartói járulékot fizető férfi például határozottan megkért, hogy még véletlenül se látogassam meg őket, mert fél, hogy „leveszik” az új traktorról, amellyel a tsz-ben dolgozik.

A gyermekmunka még mindig csak a konfirmációra korlátozódhatott. A presbitérium kizárólag idősebb férfiakból állt. A község lakosságával párhuzamosan a gyülekezet is kezdett előregedni, fogyni és még inkább elszegényedni. Egy évben például el kellett adnunk az egyik harmóniumot, hogy a számlákat határidőre ki tudjuk fizetni.

Ilyen helyzetben kellett „kitörési pontokat” keresni. Az ideológiailag már „enyhülő” légkörben 1989-ben gyülekezeti hittanórát szerveztem helyben és az 1988-ban szolgálati területemmé vált nagybánhegyesi gyülekezetben is. Amikor pedig 1990-ben lehetőség nyílt az iskolai hittanra, azonnal bejelentkeztem az iskolákba, majd az óvodákba hitoktatásra. Meglepően magas volt a jelentkezési arány.

A kilencvenes években már fiatalabbak is bemerészkedtek a templomba, a presbitérium pedig elnöiesedett.

Egyébként csendes évek következtek, a létszámfogyást viszont nem lehetett megállítani. Megjelent a munkanélküliség réme. Megindult az elszegényedés és az előregedéssel járó lakosságfogyás.

A község lakosságának fogyását némileg lassította, hogy a lakatlanná vált kis házakat ún. szocpol-támogatással, főleg városokból (Orosházáról, Hódmezővásárhelyről, Szegedről) „kiszorult”, kiárverezett többgyermekes családok vették meg. A gond is jött velük, hiszen többnyire munkanélküliek, és a földműveléshez sem értenek. Ha van vallásuk, többnyire római katolikusok.

A község és a gyülekezet mai helyzete a statisztikák tükrében¹

A népességfogyás tekintetében Békés megye első helyen áll az országban a megyék között 10,4-es arányszámmal. Ennél is rosszabb az Orosházi járás, ahova mi is tartozunk, 10,8-es értékkel. Az öregedési index tekintetében Zala megyét követi Békés megye 144,1-es értékkel, az Orosházi járás esetén ez a szám még rosszabb: 148,1. A 65 év felettiiek százalékos arányával Békés megye vezet 19,1%-kal, az Orosházi járásban ez még magasabb, 19,8%. Az ezer lakosra jutó élve születés tekintetében Békés megye Zala megyével van holtversenyben a második leggyengébb helyen 7,5 gyermekkel. Az ezer lakosra jutó halálozási arányszámmal viszont a szomorú második helyen szerepel Békés megye 15,3-del, az Orosházi járásban ez 16,5.

A 10 ezer lakosra évente kiadott lakásépítési engedélyek száma az országban Békésben a legkevesebb, mindössze 10, az Orosházi járásban pedig csak 9.

Az ezer lakosra jutó nyugdíjellátásban részesülők száma Békésben a legmagasabb, 348,8 fő, az Orosházi járásban 375,7 fő (Pest megyében ez a szám 250,8, míg Győr-Moson-Sopron megyében 272). Az ezer lakosra jutó társas vállalkozások száma országosan Békés megyében és Nógrád megyében a legalacsonyabb, 27, az Orosházi járásban pedig csak 12 (Budapesten ez 138, Pest megyében 70, Komárom-Esztergom megyében 49). Az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó képező jövedelem Békés megyében a második legalacsonyabb az országban (1375 Ft), az egy főre jutó Békés megyei éves jövedelem 1,1 millió forinttal kevesebb az átlagos budapesti, 645 ezer forinttal egy átlagos Pest megyei és közel félmillió forinttal egy átlagos Fejér megyei keresetnél. A rendszeres szociális segélyre szorulóknak terén Békés megye az ország 3. helyen áll, az Orosházi járásban e tekintetben is még rosszabb a helyzet.

E számok önmagukért beszélnek. De ha hozzátesszük, hogy a kisközségekben sok tekintetben még sokkal rosszabb a helyzet, mint a megyében általában, akkor elcsodálkozhat az ember, hogy olyan helyeken, ahol korábban is sok volt a gond (lásd a fentieket), még egyáltalán működik, létezik az evangélikus gyülekezet, főleg anyagi vonatkozásban. Hiszen nemhogy a bibliai tizedet vagy az egyházvezetés által már évtizedekkel ezelőtt s azóta is ajánlott 1%-os egyházfenntartói járulékot nem várhatjuk el, de még a jelenlegi támogatókat is nehéz megtartani.

Adódik tehát a kérdés, hogy mi legyen a kis gyülekezetekkel itt Békésben és máshol. Hiszen nálunk valóban nagyon lehangolóak a statisztikai adatok, de sok más vidéken sem állnak sokkal jobban. Országszerte számtalan kicsi és anyagilag elgyengült gyülekezet sorsa válik kétségessé egyházunkban. Annál is inkább, mivel e sorok írása közben megjelentek az utolsó népszámlálás vallási tekintetben külö-

¹ A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján (forrás: www.ksh.hu).

nösen is lehangoló adatai. Tovább fogytunk, mi, evangélikusok különösképpen is sokat fogytunk.

Menekülés vagy erőfeszítés?

Lelkészként már régen is az „elmenekülés” tűnt a legésszerűbb megoldásnak. Adódó lehetőség esetén továbbmenni egy olyan gyülekezetbe, ahol biztosnak tűnik a jövő, a nyugodt szolgálat, a megélhetés, az egzisztencia. Bevallom, ilyen elhatározásig sohasem jutottam el. Olyan esetekben sem, amikor gyülekezetek vagy intézmények konkrét ajánlattal, meghívással kerestek meg.

Természetesen elgondolkoztam az adódó előnyös lehetőségen, de közben a végső döntés előtt mindig történt valami. Valami pozitív vagy negatív esemény a gyülekezetben, amely kihívást jelentett, új feladatot adott elém, ami maradásra bírt. Ilyen volt 1988-ban a szolgálati területemhez csatolt két újabb gyülekezet vagy a fentebb említett iskolai, óvodai hitoktatási lehetőség 1990-ben. De sorsdöntő, vízvonalasztó események voltak az utóbbi években ránk zúduló katasztrófák is (villámcsapás, jégverés, viharkár, parókiatűz stb.).

Majd’ mindegyik alkalommal konkrétan is felvetődött az eldöntendő kérdés a lelkeszi szolgálatot és a gyülekezeti életet, jövőt tekintve egyaránt: Menni vagy maradni? Megszűnni vagy tovább működni? Egyszerűen „lehúzni a redőnyt” vagy tovább küzdeni a fennmaradásért?

Amikor a további szolgálat és továbbélés tárgyi feltétele, egy új egyházi épület felépülésének lehetősége vezetőink jóvoltából reálisnak tűnt, a kérdések – számomra ismét természetes módon – megszűntek kérdések lenni.

Persze a gyülekezetépítés terén már az azt megelőző években is voltak erőfeszítések és próbálkozások, amelyeket fiammal együtt ötlöttünk ki és próbáltunk megvalósítani. Ő jogász lett, de 9 éves korától mindhárom gyülekezet kántora, és sok más területen is segíti lelkeszi szolgálatomat.

Az építkezés alapja: küldetésünk

Mindenhol újra és újra számot kell vetni a meglévő helyzettel és az adott helyen, gyülekezetben adódó új lehetőségekkel, amelyeket feltétlenül meg kell próbálni kihasználni.

Hogyan tovább a kis gyülekezetben? Beszélni kell róla, hiszen fáziseltolódásokkal ugyan, de többé-kevésbé fogynak a gyülekezetek tagjai. Kevés kivételtől eltekintve már csak a lakosság fogyása okán is egyre kisebbek lesznek a gyülekezetek, a ma még nagyok is.

Az alapkérdés valójában az, hogy az egykori népegyházból hogyan leszünk hitvalló egyházzá.

Semmiképpen sem úgy, hogy megszüntetjük a kis gyülekezeteket. S nem csak azért, mert akkor a gyülekezeteink jó részét elveszítenénk, tehát egyházunkat magunk építenénk le.

Nem kis elfogódottsággal – hiszen majd’ egy életet áldoztam a kis gyülekezetekben való szolgálatra –, de még inkább személyes meggyőződéssel mondom, hogy a kis gyülekezeteket meg kell menteni! Meg kell menteni őket pusztán emberi szempontok alapján is.

A kis gyülekezeteknek hasonlóan fontos szerepük van az országban, mint például a külhoni magyarság körében. Vidéken is elszigetelődnek és elmagányosodnak az emberek. A családtagok munkalehetőség reményében elvándorolnak, előfordul, hogy ténylegesen még a teljes családok is csonka családként működnek. Anyagiak híján vidéken szinte teljesen leépülnek a közösségi események. Ha az iskola (ha egyáltalán van még az adott településen) vagy az egyház nem szervez, rendez valamit, akkor akár hónapokig sem történik semmi. Nincs miért felöltözni, nincs hova menni. Lassan már nincs is miért felkelni és élni sem. Kell egy hely, ahol az arra vágyók otthonra találnak, ahol szeretettel várják és befogadják őket. Sok kis településen az utolsó ilyen hely éppen a kis evangélikus közösség.

Ezeknél persze sokkal fontosabb és megfontolandóbb az egyház küldetésstudata. Jézus szerint a pásztor egyetlen báránynak is utána kell hogy menjen! Nem azt mondja, hogy magához kell hívnia, várnia, hanem azt, hogy utána kell mennie, meg kell keresnie és meg kell találnia! Mindenáron, még a kilencvenkilenc kockázatásával is. Ha Jézus ezt mondja, ezt kívánja, akkor a fáradság meg kell hogy érje! (A 24 km-re lévő szórványban 8 évig tanítottam hetente egy kislányt a nagymama lakásában hittanra.) Valójában tehát a feladatunk a sok egyet megkeresni, megtalálni, lelkileg gyógyítani és gondozni.

Az építkezés fontos eszköze: befogadó közösségünk

A kisközösségeknek rengeteg előnyük vannak. Szó szerint emberléptékűek. Természetes, hogy az odatartozók ismerik, számon tartják egymást. Ismerik egymás örömét, baját, problémáját. Meglepetésünkre egy negyvenes korú, diplomás nagyvárosi házaspár tavaly nálunk keresztelkedett, és hozzánk, a faluba jár istentiszteletre. Nemrég elmondták, hogy otthon is próbálkoztak, az ország egyik legnagyobb evangélikus gyülekezetében, templomában is részt vettek már istentiszteleteken. De ez más, ők itt valódi lelki otthonra találtak, itt befogadták őket, itt kezdettől egy közösség tagjainak érzik magukat. Ezért nem sokallják az alkalmankénti 70 kilométer autózást.

Egy sok gonddal küzdő hatvanas korú asszony (akit családjával messziről, a falu túlsó végéről autóval hordunk az istentiszteletekre) csendesesen ezt szokta mondani a búcsúzó kézfogáskor: „Nekem ma megint olyan jó volt itt lenni! Megint megnyugodtam.”

Kisközösségünk volt vonzó egyik leghűségesebb szolgálattevőnk számára is, aki az egyik lelki gondozottam lett. Az akkor még fiatal lányt egykori gyülekezeti tagok hozták először templomba, mutatták be és bízták gondjaimra mint súlyos lelki bajokkal kínlódót. Hosszú utat jártunk már be azóta együtt. Ha úgy hozta a szükség, orvost és kórházat is. Betegségéből adódóan gyakran kellett vele megértőnek, türelmesnek lennem. De közben szert tettem egy hűséges munkatársra, akire számíthatok bármikor bármiben, amire csak képes. Aki kertjéből és kis nyugdíjából évek óta maga hozza a virágot az oltárra. Aki begyűjti az egyházfenntartói járulékot, rendszeresen látogatja és tevélegesen is segíti az időseket, számon tartja a betegeket, hozza a kórházba kerültekről a friss híreket. Aki koordinálja templomtakarítás, vendéglátás alkalmával a közös szolgálatokat. Aki észreveszi, ha túlterhelt és fáradt a lelkész, és „Vigyázz magadra!” telefonüzenetekkel bocsátja a hosszú utakra, nehéz szolgálatokra.

Az építkezés rögös útja

Körülbelül egy évtizede ért utol a lelkészek egyik legfőbb rémét jelentő „gyakorlatilag kitemtem a gyülekezetet” felismerés. Létkérdéssé vált, hogy a közben gyülekezetünkhöz csatlakozni próbáló újakat, középkorúakat és fiatalabbakat meg tudjuk-e úgy ragadni az evangélium erejével, hogy tartósan beépüljenek gyülekezetünkbe. Annál is inkább, mert nemcsak evangélikusok kezdtek érdeklődve „kerülgetni” maradék közösségünket, hanem más felekezeteknél keresztelkedettek és megtértek is, mivel falunkban nincs más protestáns közösség, és több, eredetileg katolikus templomban keresztelt testvérünk is szívesebben hallgatja nálunk az evangéliumot.

Az alábbiakban gyülekezetépítési munkánk néhány eszközét ismertetem. Tisztaban vagyok vele, hogy minden gyülekezetben használható „receptet” nem talál az olvasó dolgozatomban. Nem rejtjük véka alá azt sem, hogy eszközeinkkel nem sikerült statisztikailag is kiemelkedő növekedést elérnünk, ugyanakkor hisszük, hogy a Szentlélek segítségével minden alkalmat meg kellett és meg kell ragadnunk az evangélium hirdetésére.

Mindenhol jelen lenni

Ezt alapvető kötelességemnek tekintem. Ha hívnak és belefér az időbeosztásomba, mindenhol ott vagyok. Zsűrizek az iskolai szépolvasási versenyen. Meghallgatom a területi rendőrkapitány tájékoztatóját, aki segítséget kér a szolgálatához. Érdekel

az iskolai gálaműsor, ahol hittanosaim szerepelnek, táncolnak. Támogatom a jótékonyági célokat. Összefoglalva: széleskörűen igyekszem részt venni a község(ek) életében. Komoly lelkipásztori beszélgetés helyszínei voltak hasonló rendezvények (például lakodalom), mert ilyen semleges helyeken fesztelenebbül szólítanak meg gondjaikkal az emberek.

Mindenhol hírt adni

Többször készítettünk gyülekezeti újságot. Néhány alkalommal az egyházfenntartói járulékot fizető gyülekezeti tagjaink postaládájába juttattuk el a lapot, majd éveken keresztül a missziói központ pályázatának segítségével a község mind a 800 háztartásába került ingyenesen a kiadványból.

Jelen van gyülekezetünk az internetes közösségi oldalakon. Kezdetben az iwiw, majd a Facebook jó terepet kínált gyülekezetünk legfontosabb híreinek terjesztésére. A meghívók mellett közösségünk legfontosabb eseményeiről néhány órával a záróének után képgaléria kerül a világhálóra, hírt adva programunkról.

A községi önkormányzat havonta ingyenesen minden postaládába eljutó hírlevelébe a kezdetektől fogva beszerkesztésre kerül egyházközségünk programajánlója, néhány hónapja pedig a helyi kábeltelevízió képújsgája is fogadja ingyenesen híreinket.

Jó kapcsolatot alakítottunk ki a megyei napilap (és annak internetes portálja) tudósítójával, aki maga is rendszeresen keres meg bennünket, ha „valami jót” szeretne írni Pusztaföldvárról.

Mindenki számára elérhetőnek lenni

A falu nem túl szerencsés utcaszerkezete miatt némely gyülekezeti tagunk 3-4 kilométeres távolságra él templomunktól. Nehezíti közlekedésüket, hogy többségük nem rendelkezik gépkocsival. Ezért természetessé vált, hogy akár többször fordul istentisztelet előtt vagy után a lelkész szolgálati autója egy-egy család háza és a gyülekezeti terem között, különösen télen, amikor kerékpárral sem lehet közlekedni.

Törekszünk arra, hogy gyülekezetünkben otthonra találjanak a kisgyermek. Néhány éve gyereksarkot alakítottunk ki, ahol a kisasztalon plüssállatok, bibliai színezők, gyermekbibliák várják a piciket.

Az elérhetőséget tartottuk szem előtt akkor is, amikor 2012-re elkészült új gyülekezeti termünk, és az ahhoz kapcsolódó vizesblokk kialakításakor az akadálymentes bejutást a tervezés első percétől fontos szempontnak tartottuk.

Barátságosabb, kötetlenebb istentisztelet

A gyülekezetünk életébe bekapcsolódók érdeklődésünkre őszintén elmondták, hogy szimpatikusak vagyunk számukra, de az istentiszteleti formánk lehetne közvetle-

nebb, maibb és kissé vidámabb is. Ezután kezdtük a hagyományos istentiszteleti formát megtartva családiasabbá, befogadóbbá és derűsebbé tenni alkalmainkat.

Ünnepek másodnapjaira pedig ún. rendhagyó, ifjúsági énekes, interaktív istentiszteleteket hirdettünk meg, amelyeken többen kezdtek részt venni, mint a hagyományos alkalmakon. A lényegből, a mondanivalóból, az igei üzenet tiszta lutheránus módra való közvetítéséből természetesen jottányit sem engedtünk, a formát, a „csomagolást” tekintve viszont több kérést, tanácsot is megfontoltunk és követtünk.

Emberileg e kísérleteknek is köszönhető, hogy túléltek a kitemetést, hogy még ma is van egy kis gyülekezet, tulajdonképpen egy egészen új, pár éve alakult közösség. Hiszen a régebbi „derékhadból”, az egykori templomos gyülekezetből ma mindössze négy kilencven év feletti asszonytestvér él, akik már nem tudnak közénk jönni.

Gyülekezeti termünkben az istentisztelet teljes liturgiáját, énekeit (beleértve a hitvallást és a Miatyánkot is) minden alkalommal kivetítjük, hogy a gyülekezetünkbe érkező „újak” ne érezzék kirekesztve magukat az eseményekből.

Nyitott templom éjszakája

Merész próbálkozás volt, de ma már bevált hagyomány az ún. *nyitott templom* misszióalkalmunk, amelyet eddig öt alkalommal rendeztünk meg. Az este hattól éjfélig tartó programot igyekszünk igen sokszínűre és sokrétűre szervezni. Cél, hogy minden korosztály találjon számára érdekeset, kedveset az egész estés kínálatból. Van benne játék, kiállítás, egyházi könnyűzenei és komolyzenei koncert, a csúcspont pedig (örömünkre mindig akkor van jelen a legtöbb résztvevő) interaktív istentisztelet. Vendég igehirdetővel, személyes áldással, 100-130 fős részvétellel, köztük minden évben 10-15 teljesen új érdeklődővel. Itt is elsődleges szempont, hogy a program minden elemének a középpontjába az evangéliumot állítsuk, még akkor is, ha a megszólalás módja nem a hagyományosnak tekinthető „egyházi” stílus.

„Zenei misszió”

Egy Pusztaföldvár méretű, az ország kulturális központjától is messze fekvő településen egy-egy értékes művészeti program megszervezése önmagában is küldetés. Ezért adtunk helyet már a '90-es években is a művelődési ház által szervezett jótékonysági hangversenyeknek. (Egymanuálos Wegenstein-orgonánk alkalmas kisebb koncertdarabok megszólaltatására is.) Később gyülekezetünk, majd egy ifjúsági civil szervezet vette át ezek megrendezését. A kulturális érték átadása mellett mindig fontosnak tartottuk, hogy legalább egy-egy zsolttár, imádság vagy rövid áhítat segítségével az evangélium hirdetésének is terepe legyen ez az alkalom.

Egyéb különleges alkalmak

Általános tapasztalat (nemcsak Pusztaföldváron, hanem a környező gyülekezetekben is), hogy a vasárnapi igehallgatók alacsony száma ellenére az ún. különleges, rendhagyó alkalmak nagy népszerűségnek örvendenek. Ezen alkalmakat fontosnak tartjuk megragadni az evangélium hirdetésére. Ezért rendezünk például ünnepélyes gyertyagyújtást advent első szombatján, ráadásul a gyülekezeti ház előtt felállításra kerülő koszorú mellett kihelyezett imádságok, bibliai igék is hirdetik a Krisztusváras örömét. Szintén népszerű volt néhány éve pünkösdhétfői gyülekezeti vacsorai alkalmunk, ahol a délutáni könnyűzenés istentisztelet után egy-egy tányér bagdulyás mellett volt együtt gyülekezetünk apraja-nagyja.

Látogatás helyett lelkipásztori beszélgetés

Érdekes felismerésünk, hogy nálunk a gyülekezetépítés leginkább ajánlott klasszikus eszköze, a látogatás egyáltalán nem hozott eredményt. Megköszönik, de senki nem indult még el annak nyomán a gyülekezet felé. Az önként jövőkkel, például a kazuális szolgálatot kérőkkel folytatott alapos lelkipásztori beszélgetés már sokkal eredményesebb.

Hitoktatás

A legújabb kihívást és egyben lehetőséget az jelenti, hogy két községben is katolikussá lett az óvoda és az általános iskola. A korábban még fakultatív hittan heti két órában, az egyik iskolában nyolc osztályban, a másikban felmenő rendszerben kötelezővé vált.

A feladat óriási: megküzdeni minden egyes evangélikus hittant választó családért, gyerekért. Hiszen jó esetben a havi kötelező istentiszteleten nálunk vesz részt a gyermek és családja, előfordul, hogy még a nagymama is. A vállalt temérdek órát viszont lelkészként meg is kell tartani, hiszen ide vidékre, a rendelkezésre álló óradíjért képtelenség hitoktatót találni. Ráadásul nem elég tanítani, nevelni, a gyerekek nagy részét lelkileg is gondozni kell. Sérültek, szeretetehesek és nehezen kezelhetőek. Töredékük született csak házasságba. 50%-uk él csonka családban vagy már a sokadik nevelőapa felügyelete alatt. Van két örökbefogadott óvodásunk is. Öröm, hogy ők kiegyensúlyozott keresztyén szülők gyermekeiként nevelkedhetnek. Isten mentő szeretete a gyermekmentő inkubátorból, a róluk való könyörtelen lemondásból kis gyülekezetben élő, szerető szülőkhöz juttatta őket.

A szolgálattelvők körének bővítése

Öröm, hogy mára kialakult egy 8-10 főből (fiatalokból és középkorúakból) álló gárda, akik a karácsonyi és húsvéti ünnepkörben imádsággal, igeolvasással szívesen szolgálnak istentiszteleteinken. Szintén önállóan szervezik meg a presbiterek a

templom rendszeres takarítását, valamint az egyes különleges alkalmakhoz kapcsolódó vendéglátást. Be kell azonban látni, hogy a „klasszikus” lelkipásztori szolgálat egyik gátja éppen az, hogy még mindig sok olyan feladatot (könyvelés, felújítás, harangozás, adminisztráció, gyülekezeti újság készítése, internetes kommunikáció megszervezése stb.) végez el a lelkész (és családja), amely jó esetben laikusok sajátja lenne. Gyülekezetünk jövőjét megalapozó kérdés, hogy vajon sikerül-e ezekből a feladatokból többet bízni a hívekre. (Ennél még komolyabb lehet néhány éven belül az a dilemma, hogy hitoktató hiányában egyetlen lelkész hogyan láthatja el több iskolában az órarendbe épített hitoktatás szolgálatát.)

A vázlatosan bemutatott próbálkozásokat újabbak kell hogy kövessék. A hagyományok tiszteletének fontossága mellett be kell látnunk, hogy újabb ötletekkel könnyebben érhetünk el gyülekezetünkől távolabb lévő testvéreket.

Türelem és kitartás

A gyülekezetépítési munkához sok türelemre van szükség, hiszen amit elvégzünk, amit elvetünk, az lehet, hogy csak évtizedek múlva érik be. Különösen is tetten érhető ez a hittanosoknál. Ők azok, akiknél most még egyelőre csak befektetünk, vetünk, hogy egyszer majd egy lelkészutód (jó lenne, ha lenne!) és az ő segítői a mai vetésből már aratni is tudjanak, ahogyan az már velem is történt. Húsz éve volt egy négy kislányból álló középiskolás hittanos csoportom, akik az általános iskolába jártak vissza oktatásra. Az egyikőjük ma már a lelkész társam. Egy másik óvónő, kétgyermekes édesanya, és nem kis örömmre az egyik 20 km-re lévő gyülekezet presbitere. Én már régen elfeledtem azoknak a hittanóráknak a fáradalmait, amikor ők visszaigazolták számomra az áldásait.

A kis gyülekezetben való szolgálathoz igen nagy kitartás is kell, hiszen gyakran egyenként kell „becserkészni” minden egyes hittanost, konfirmandust, tisztségviselőt, szolgálattevőt és gyülekezeti tagot.

A jövő kérdőjelei

A legegyszerűbb, legkézenfekvőbb megoldás lenne megszüntetni a meggyengült gyülekezeteket. De mi lesz a maradékkal? Hogyan számolunk el velük? Mit gondolunk, hol lesz jó nekik azután, hogy megszűnt „a hely, ahol otthon voltak”? Hiszen Istennél mindenkinek kell, hogy legyen helye! Fizikai értelemben is! Ne akarjuk őket – a szent maradékot – mi magunk arra kényszeríteni, amit másoktól olcsó kifogásként, bosszankodva hallunk: „Nem kell ahhoz templomba menni, otthon is lehet Bibliát olvasni, tévében, rádióban ígét hallgatni.”

Hol lenne a helye annak a diákkorában egy pünkösdi közösségben megtért, de gyülekezetünkben otthonra talált óvónőnek, akinek örökbefogadott, evangélikus óvodai hittanos kicsi fia ott bujkál istentiszteletek közben a templompadok alatt?

Hol hallgatna protestáns igehirdetést vasárnaponként római katolikus férjével együtt a másik, a történetesen református óvónő, akinek lelkipásztora már évekkal ezelőtt gazdaságtalannak minősítette és leépítette a városból falunkba történő kijárást és szolgálatot?

A községben – bár van idejárom plébános, 2-3 évente mindig újabb – az evangélikus lelkész képviseli az állandóságot, minősül a „falu papjának”. (A helyi katolikus egyházközség – bár iskolát tart fenn a felekezet – evangélikus gyülekezetünkénél is gyengébb, amely talán leginkább a helyben lakó plébános hiányának következménye.)

El lehet gondolkodni a gazdaságosságon alapuló különböző megoldásokon. Azon, hogy egy megszűnő gyülekezetből járjon be a maradék a városba templomba. Az ötlet azonban már a buszmenetrenden megbukik. Pusztaföldvarról például vasárnaponként reggel 8-kor kellene buszra ülni az orosházi istentiszteleten való részvételhez, és délután 3-kor lehetne hazaérkezni. A másik gyülekezetből, Nagybánhegyesről pedig tömegközlekedéssel egyenesen lehetetlen eljutni bármelyik környékbéli evangélikus templomba.

Lehetne az is megoldás, hogy összegyűjtjük és egyházi járművel nagyobb helyre utaztatjuk az igehallgatókat. Ez azonban nem olcsóbb, mert dupla utat jelent, amelyet a helybe menő igehirdetőnek csak egyszer kell megtennie. Igaz, többször kell prédikálnia, de ez nem lehet gond az ige egyházában! (Mindezek mellett a gyülekezet „utaztatása” legfeljebb csak megtartja a híveket, azonban az adott faluban lényegében megszakítja a missziós munkát.)

Tény, hogy ahogyan a világ és az ország, úgy egyházunk is egyre nehezebben boldogul anyagilag. De tény kell legyen az is, hogy gazdaságossági elvek alapján nem adhatjuk fel eredeti küldetésünket. A cél az, hogy az evangéliummal minél több embert elérjünk és amennyire rajtunk múlik, meg is tartsunk Isten közelében. Így aztán abból a kevésből, ami van, elsősorban arra kell áldozni, ami küldetésünk szerint előbbre való. A szervezeteink, az épületeink, de még a templomaink állaga sem lehet fontosabb, mint az, hogy mindenhol, még romos templomokban is hangozzék az evangélium, amíg van, aki igényli, aki hallgatja. A mai nehéz helyzetben sem válhatunk „profitorientáltakká”.

Egy komoly hitű, egyházunkban szintén sokat és hűségesen szolgáló fiatal ember egyszer azt mondta nekem, hogy úgy látja, mi az egyházunkban gyakran félreértelmezzük Jézusnak azokat a szavait, hogy „*az aratnivaló sok, a munkás kevés*”. A learatotthoz, a statisztikai adatokhoz rendeljük a munkást, a szolgálattevőt, például a lelkészt is, nem az aratnivalóhoz, a feladathoz. Ahol sok a gyülekezeti

tag, ahol van anyagi erő, ahol meg tudják fizetni, ott kell legyen lelkész. De még inkább szükség van rá ott, ahol még nincs aratva, ahol még nincs eredmény, hogy egyszer majd ott is legyen.

Bekapcsolódás

Naivítás lenne azt gondolni, hogy aki ma egyházunkhoz csatlakozni kíván, az azért teszi, mert ő mindent bevállalós fajta. Nem feltétlenül fizetni akar valahova, nem feltétlenül vágyik plusz munkára, feladatra. De hát így volt ez Jézus idejében is.

Be kell látnunk, hogy minket is általában azok keresnek, akiknek bajuk van, valamiben hiányuk van, akik valamit várnak. Általában nem a kiegyensúlyozott, gondtalan, kielégítő társas kapcsolatokkal rendelkező emberek kerülnek látókörünkbe és lehetnek a mi potenciális egyház- és gyülekezeti tagjaink. Hanem azok, akikbe először – többféle vonatkozásban is – rengeteget be kell fektetnünk.

Hozzák életük terheit, nyomorúságait. Hozzák a magányosságukat, csalódásaikat, kudarcaikat, anyagi és lelki szegénységüket.

Ezeket az embereket nem rohanhatjuk le az első körben azzal, hogy

- Gyere rendszeresen!
- Szolgálj szívesen!
- Légy áldozatkész!
- Ha pedig vársz is valamit, akkor fizess érte!

Ők előbb otthonra kell találjanak, meg kell melegedjenek. Meg kell érezzék, hogy örülünk nekik, értük is vagyunk. És aztán majd remélhetőleg eljutnak oda is, hogy amit kapnak, azt továbbadják, visszaszolgálják, meghálálják.

Sefcsik Zoltán

A SZUPERVÍZIÓ MINT A GYÜLEKEZETÉPÍTÉS EGYIK LEHETSÉGES ESZKÖZE

SZEKSZÁRD ÉS KÖRNYÉKE TÁRSULT EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

Bevezetés

Gyülekezeti lelkési szolgálatom utóbbi öt évét egy különleges élmény kísérte: részt vehettem egy három blokkból álló lelkigondozói képzésen. E kurzus során nemcsak munkám eme részéhez kaptam megerősítést, hanem lehetőségem volt megtapasztalni, hogy hivatásom minden más ágának gyakorlását is segíti az egyéni és csoportban átélt *szupervízió* (mint a képzés alapvető eszközével, itt találkoztam először a segítségnyújtásnak ezzel a fajtájával). Két szupervízor vezetőnkkel és az általuk vezetett csoporttal való munka sokat segített önmagam mint lelkész megértésében: erősségeim és gyengeségeim, lehetőségeim és korlátaim feltérképezésében, gyülekezetem emberi és intézményi szerkezetének tisztább látásában. Meggyőződésem, hogy ezek a tapasztalatok mint hatással bíró erők visszajutottak saját gyülekezetembe és segítettek annak építésében.

Nagy felbuzdulásomban magam is belekezdtem a szupervízorképzésbe. Ebben a tanulmányban az alapképzés során tapasztaltakat és most a szupervízióval kapcsolatos eddigi tanulmányaim legfontosabb felismeréseit próbálom meg értelmezni, rendszerezni és esetpéldákkal illusztrálni. Mindezt a magam számára is teszem, de elsősorban azoknak a kollégáknak, akik ezt felhasználásra alkalmasnak találják saját szolgálatukban – hivatásuk megújulására, gyülekezeteink épülésére.

A szupervízió helye

A Szentlélek és az ige

Mielőtt a szupervízió meghatározása és annak gyakorlati megjelenése felé fordulnánk, fontosnak tartom tisztázni annak helyét a gyülekezetépítésért végzett nagy munka sokszínű eszköztárában. Azt hiszem, újra és újra meg kell fogalmaznunk azt a tételt, miszerint az Anyaszentegyház és benne gyülekezeteink gyarapítója és megtartója a Szentlélek Úristen az igével. Ez a tudat bátorít, kreatívvá tesz, megóv a túlzott szorongástól, ment a kiégéstől. Ugyanakkor ez a tétel készlet az újragondolásra, munkára, óv a gögősségtől és a lustaságtól. Bár azt mondjuk: „istentiszte-

letet tartunk”, jó tudni, hogy nem mi tartjuk meg. Bár azt mondjuk, „gyülekezetet építünk”, azért jó tudni, hogy csupán a fő építőmester munkatársai vagyunk. És bár „lelkipásztoroknak” mondanak minket, fontos újra és újra ráeszmélni, hogy bojtárok vagyunk az egyetlen jó pásztor mellett.

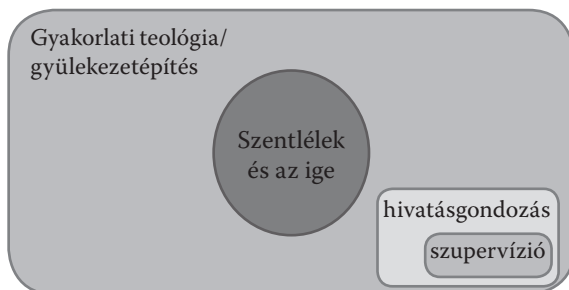
Ez a fenti hitvallásos alaptétel nem egyszerűen egy téma elméleti bevezetőjébe „illő” megállapítás, hanem éppen a szupervízió gyakorlatában sokszor előkerülő téma. Ez a kettőség, hogy ti. az egyház, fáradozásunk tárgya és közege, kettős természetű – látható és láthatatlan – részből áll, bizony sokszor elakadást okoz hivatásgyakorlásunkban. Gyakran előfordul, hogy szem elől tévesztjük a legfőbb orientációs pontot. Ugyanakkor saját bőrömön is tapasztaltam, hogy az alapok újbóli tisztázása mennyire gyógyítóan hat a lelkészre nézve és így a gyülekezetépítési munkában.

A „robotlelkész”

Az egyik szupervíziós csoportban vezetőnk segítségével egy kollégánk gyülekezeti munkáját figyeltük, mert ő maga kért segítséget tőlünk: hátha máshonnan látva önmagát és helyét, kiutat talál a zsákutcából. Érdekes élmény volt, hogy miközben a szupervízor által mederben tartott kérdések és visszajelzések hatására kollégánk egy táblára lerajzolta feladatait, helyét a gyülekezetben, szép lassan egy nagyon szögletes darabokból álló robot alakja körvonalazódott. A szupervíziós csoport visszajelzése segített kollégánknak felismerni, hogy az utóbbi időben elvesztette nagy igyekezetében és sok fáradozása közben azt a bizalmát, hogy mi az Úr munkatársai vagyunk, a Lélek munkájáról elfordítva tekintetét, lélektelen robotlássá vált munkája – azt hiszem, sokunk számára ismerős volt akkor ez a helyzet.

A szupervízió helye

Ha a magam számára akarnám lefesteni – csak a tájékozódás és nem az elemző leírás igényével –, akkor az alábbi módon képzelem most a szupervíziót a gyülekezetépítés nagy koncepcióján belül:

Ha a Szentlélek áll a középpontban az ő legfőbb eszközével, az igével, akkor a gyakorlati teológia, illetve a gyülekezetépítés és annak sokféle felismert eszköze, módszere mintegy körülveszi ezt az „isten magot”. Mivel a gyakorlati teológia a gyülekezetépítő egyént nemcsak alannak, de eszköznek is tekinti, ezért eme halmaz része az emberi erőforrást ápoló hivatásgondozás. A hivatásgondozás egyik lehetséges módszere pedig a szupervízió mint a világi szférából „honosított” hatékony segédeszköz.

Mi a szupervízió?

Körülírása, elemei, módszerei

Helmut Weiss megfogalmazása szerint a szupervízió olyan összetett tanácsadói módszer, amelyet a szakmai munka minőségének biztosítására és javítására és a munka kontextusában a szükséges változásokra alkalmaznak. Kicsit szabadabban: olyan segítségadási módszer, amely hivatásbeli elakadásoknál igyekszik megoldásokra vezetni partnerét.

Van rokonsága a lelkigondozással, de célját tekintve mégis határozottan különbözik attól: fókuszában ugyanis a „szakmai én” áll, míg a lelkigondozás célkeresztjében a „személyes én” található. A „személy – hivatás – intézmény” hármasság összefüggésére figyelve az elakadások megoldásra segíti kliensét. Fajtái: egyéni, csoportos és teamszupervízió. Módszereit tekintve él az aktív figyelés, a megbecsültség kifejezése, a tisztázás, a tükrözés, az érzelmi tehermentesítés, a folyamat strukturálása, a szerepek tisztázása, a konfliktusfeldolgozás (a szupervizorral való kapcsolat analogiájára) segítő elemeivel. Eszköztárába sok minden tartozhat attól függően, hogy milyen háttérből jön a szupervizor (például pszichodramatikus elemek, kontextuális lelkigondozói eszközök, rajzolás, mozgás, esetfeldolgozás mások behelyettesítésével, intézményanalízis stb.), de alapvetően a kérdés művészetét használja. A szupervízió egy úton kíséri a segített személyt, amely olykor egészen hosszú időt vehet igénybe. Nem gyors információgyűjtés helye, hanem inkább az egyéni megtapasztalás és tanulás alkalma. Az egyéni és csoport-, teamszupervíziókra is igaz, hogy 5-8 alkalomból állnak, amelyek tehát hetek, sőt hónapok közös munkáját jelentik szupervizor és szupervideált között.

Nagyon fontos, hogy a szupervízió nem a szakmai hierarchia része. Nem a hivatásuk legjobbjai a szupervizorok (e tekintetben a multinacionális cégek angol szóhasználatában megjelenő „supervisor” megnevezéssel hat a köztudatban). Nem is ellenőrök vagy az intézményi hatalom megbízottai.

Bibliai példák

Három bibliai képet szeretnék felidézni a szupervízió mibenlétének szemléltetésére. Az egyik történet a „Jetró tanácsa” címen ismert epizód 2Móz 18,13–26-ból. *„Másnap Mózes leült, hogy bíraskodjék a nép között. Ott állt a nép Mózes előtt reggeltől estig. Mózes apósa látta, hogy mi mindent végez a nép között, ezért azt mondta: miért így végzed munkádat a nép között? [...] teljesen kimerülsz te is, meg a nép is, amely veled van. Túlságosan nehéz ez neked, nem tudod egyedül végezni...”* Jetró ebben a jól ismert jelenetben nem Mózes személyes életét, hanem „munkáját” figyelte, és észrevételt, javaslatot tett, hogyan tudná hatékonyabban véghezvinni feladatát. Jetró kívülállóként szabad volt arra, hogy láthassa a rendszer hiányosságát, ugyanezt Mózes „belülről” nem láthatta, legfeljebb érezhette (fáradt volt). Jetró tanácsára Mózes strukturálta a vele szemben álló problémát, újragondolta azt, hogy mi az ő feladata és mi az, amit átadhat másnak. Mintegy szétoztotta a bíraskodás feladatát, hogy ő is helyt tudjon állni és a rá bízott nép is „békében térhessen vissza helyére”.

A másik tanulságos eset számomra Péter és Pál nézeteltérése Gal 2,11–14 leírása szerint. Pál mintegy tükröt tart Péter elé: a szavaid azt mondják, hogy zsidó és pogány származásúak egyenlőek Krisztus országában, de a cselekedeteid nem ezt mutatják (amikor megjönnek a zsidó származásúak, Péter gyorsan elül a pogány testvérek mellől). Pál kívülről látva apostoltársát, visszajelzésével segíti egyfajta „önismeretre”, hogy javára váljon, és még hitelesebben, Krisztushoz méltóan tudjon a gyülekezetekben forgolódni.

A harmadik példát az ApCsel 6,1–4-ből vehetjük, ahol az apostolok mintegy önmagukat szupervideálják, amikor észreveszik, hogy változtatni kell a gyülekezeti szokásokon, feladatfelosztáson. Éppen ezért változtatnak az „intézmény” addigi működésén, és azt mondják: *„nem helyes az, hogy az Isten igéjét elhanyagolva mi szolgáljunk az asztaloknál. Hanem...”* – és jön a diakónusok munkába állítása.

A szupervízió vázlatos története

A szupervízió gyökerei a 19. század végéig nyúlnak. Az ipari társadalomnak, a munka átalakulásának és differenciálódásának és az ezzel együtt járó szociális problémáknak a „gyermekként” született meg. Az állami segélyrendszer és a célcsoportok között megjelentek a szociális munkások, akik kezdettől fogva a gondozottakkal személyes kapcsolatban, ugyanakkor (elszámoltatás, ellenőrzés, állami közvetítő feladat miatt) intézményi rendszerben tevékenykedtek. A tapasztaltabb segítők vettek részt az újak betanításában, amihez értelemszerűen kapcsolódtak „esetmegbeszélések”, segítő beszélgetések, tapasztalatok feldolgozása. A szupervízió mint a „segítők segítsége” folyamatosan bővülő tapasztalataival, eszköztárával a

'60-as évektől fogva lett önálló, tudományosan is leírható, módszertannal, elmélettel rendelkező tanácsadói formává. Későbbi fejlődése során vált a szociális munkában jellemző, de attól független szakterületté, amely ma jelen van a gazdasági szférában nagyvállalatoknál éppúgy, mint az egyházon belül.

Egyházi oldalról kulcsszerepe van Anton Boisennek, aki vezető egyénisége és szervezője volt a 20. század első felének USA-jában az ún. klinikai lelkigondozói képzési (Clinical Pastoral Education, CPE) mozgalomnak. Ez a képzési mód integrálta a maga egyházi hátterű helyzetébe a szupervíziót. Holland közvetítőkön át, a németek által kidolgozott rendszerként honosodott meg Európában (Klinische Seelsorgeausbildung, KSA), és lelkigondozói és szupervíziós iskolarendszerré vált. Ezen iskolarendszerben tehát a szupervízió „felvevőhelye” a gyakorlati teológián belül a lelkigondozás területe ti. a lelkigondozással foglalkozók szakmai segítése, hivatásgondozása. A szupervízió azonban – önálló szakma lévén – természetesen elegendő eszközzel rendelkezik, hogy ne csak a lelkigondozás területén, hanem a lelkipásztori munka minden ágán hivatásgondozó eszközzé legyen.

Jelen írás kulcsszava, a „szupervízió” is így, mint pasztorálpszichológiai szupervízió (tehát egyházi, lelkigondozói háttérrel gyakorolt szupervízió) értendő. A hivatásgondozásnak ez a fajtája azért lehet jó eszköze a gyülekezetépítésnek, mert bár a világi szupervízió eszközeit használja, de tudatosan egyházi kontextusban helyezi el önmagát – Tóth János református lelkész, szupervízor kifejezésével élve: „szíve az egyházban dobog”.

A gyülekezetépítés és a szupervízió elméletének közös pontjait kutatva¹

Ha a gyakorlati teológián belül a gyülekezetépítés, illetve a pasztorális szupervízió közös pontjait keressük – ami a módszereit, szándékait, eszközeit illeti –, többek között a következő felismerésekkel találkozhatunk:

1. Mindkettőre jellemző az ember és a közösség jóléte érdekében való fáradozás. Ebben pedig Isten és ember találkozásának elősegítése a cél.
2. Úgy a pasztorális szupervízió, mint a gyülekezetépítés az egyháznak mint közösségnek vagy azon belül az individuumnak a szükséghelyzetéből megszületett tudomány (így egyfajta „krízistudomány”).
3. Mindegyik az empirikus fordulat eredménye, amely számol a szubjektum (az egyén) személyes érintettségének előretörésével.
4. Mindkét ág cselekvő/cselekvéstudomány, amelyben két irány látható: a leíró

¹ Kocsev Miklós előadásából átvéve.

és innovatív tudomány útja. Amennyiben leíró tudomány, úgy próbálja a helyzetet (az egyén és a közösség helyzetét) értelmezni és magyarázni, amennyiben pedig innovatív tudomány, akkor a helyzetet/cselekvést jobbítani.

6. Mindegyik ág igyekszik összefüggésekben gondolkodni és mintegy „holisztikus” megközelítéssel értelmezni az egyént és a közösséget. Nem töredék- és rész-megoldásokat kínálva ezzel, hanem amennyire lehet, a teljes embert és közösséget próbálja szem előtt tartani.

7. „Törődni az üggyel és az emberrel” (J. Hendriks): mindegyikre vonatkozik az, hogy vezetésre, kísérésre szükség van. Ebben fontos: az ügy – hogy az megmaradjon – és az ember – hogy lehetőség szerint teljes életet élhessen.

8. Mindkét terület beszél arról, mit jelent úton lenni egymással. Szinte minden esetben egyféle exodus ez. Elhagyni a régi és megkötöző, nem egy esetben halálos kötődéseket, hogy valami újat kezdjünk. Ebben nem megyünk csak a magunk feje után, hanem a kalauz maga Isten a megfelelő személyeken keresztül.

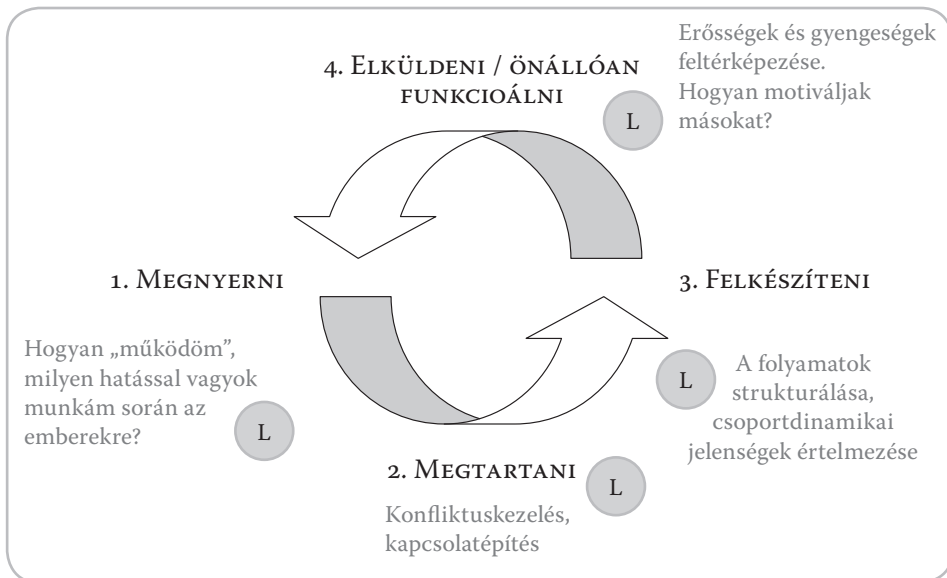
Szupervízió a gyakorlatban

Megközelítése egy alapséma segítségével

Az alábbiakban – a sok lehetséges koncepció közül – Robert Warren gyülekezet-építési elméletének egyik egyszerű sémája² köré megkísérlem odahelyezni a pasztorális szupervízió néhány jellegzetes témáját, amelyeket a következő bekezdésben esetpéldákkal illusztrálva szeretnék bemutatni.

R. Warren a céltudatos, növekvő gyülekezet sajátosságairól többek között ezt mondja: a gyülekezet azon munkálkodik, hogy 1. embereket nyerjen meg az evangéliummal, 2. embereket tartson meg a közösség gyakorlásával, 3. elmélyüljön a tanítványképzés által, 4. kiteljesedjen a mások felé való szolgálat által. Ezen egész gyülekezetet érintő dinamikus növekedési folyamat közben ott áll a lelkész (gyülekezetvezető/gyülekezeti munkás), aki szervezi, irányítani igyekszik mindezt. Miközben része az egésznek, közben eszköze, katalizátora is a folyamatoknak. Az egyszerű séma minden pontjánál sajátos kérdésekre kell megtalálnia a választ, sajátos témákban kell eligazodnia. A szupervízió ezen a ponton léphet be a folyamatba mint olyan hivatásgondozó eszköz, amely jellemzően ezekkel a kérdésekkel foglalkozik.

² R. Warren koncepcióját is a fent említett előadás idézi.

Gyakorlati példák, esetek

Hogyan „működöm”, milyen hatással vagyok az emberekre munkám során?

Egyik fontos alaptémája ez a szupervízióknak, sokféle eszközzel lehet ezzel kapcsolatban a lelkész segítségére. Tükröt tart a szupervideált elé: egy csoport vagy a szupervízor visszajelzései segítenek rálátni arra, hogy milyen hatással vagyunk kommunikációnk során másokra. Egy pszichodramatikus elemekkel felidézett eset során a lelkész „megnézheti” magát kívülről – így tanulva hivatásbeli gyakorlata sajátosságait, adottságait. Egy esetmegbeszélés csoportszupervízió során „hallhatja” kívülállóként is magát, és lehetőséget kap egy-egy történet újbóli átélésére, a hiányok meglátására, a további teendők felismerésére.

A „kelletlen” lelkész

Egy már korábban elbeszéltem esetem jut eszembe. A gyülekezetépítés sajátos helyének tekintem a kazuális szolgálatokat, ezért nagy lehetőséget látok az ilyenkor „kívülről” hozzánk érkezők megragadásában, megnyerésében. Sokat tanultam az egyik kudarcomból. Egy jegyespár az első beszélgetést követően nem jött vissza többé. Az esetet egy csoportszupervízió során, drámai elemekkel felidéztük, ahol a találkozást eljátszhattuk újra, annak minden mozzanatával, körülményével együtt. Ennek során megnézhettem magam kívülről, és megdöbbenve láttam, hogy miközben megnyerni igyekeztem

a fiatal párt, közben tőlük 4 méterre ülve, karba font kézzel, gyanakodva hallgattam őket. A kimondatlan rosszallásom azzal kapcsolatban, hogy ők csak papírforma szerint evangélikusok, csak úgy sugárzott rólam... Ez az esetmegbeszélés segített egy fokkal jobban megérteni saját „működésemet”.

Konfliktuskezelés, kapcsolatépítés

Egy közösség bensőségessége és így vonzereje nagyban függ attól, hogy miként sikerül az óhatatlanul megjelenő konfliktusokat kezelni, a kapcsolatokat gyógyítani, építeni. A szupervízió során többféle módon is lehet konfliktushelyzeteket modellezni, „szimulálni”, s így a tervezett megoldást nagyobb eséllyel megtalálni. Egy csoportszupervízió során a csoport bizalmi köre például bátorít arra, hogy megnevezhetővé váljanak elnyomott érzelmek és így feldolgozhatóvá, kezelhetővé váljanak az indulatok. A lelkész kipróbálhatja magát: hogyan érvényesítse a hite szerint fontos szempontokat érdekek sérülése nélkül, a békesség őrzésével. Fel lehet készülni egy elnehezült lelkész–presbitérium kapcsolatban való megszólalásra vagy a lelkész és egy gyülekezeti tag közötti „zátonyra futott” kapcsolat gyógyítási kísérletére.

A „naiv” kérdések különös ereje

Az egyéni szupervízió egyik nagy élménye volt számomra a következő: egyik emberünk állandóan teológiai problémáival ostromolt, tucatszor is elismételve nézetét, és sokadszor is elengedve füle mellett az én válaszaimat. Számtalanszor gyözködtem már ezt a gyülekezeti tagunkat, sokszor szántam rá órákat, de elakadtam a dologban. Szupervízor lelkészem engem hallgatva egy egyszerű, de fontos kérdés tett fel: „Ki mondta neked, hogy ez egy lelkész feladata?” A kérdést soha nem tettem még fel magamnak, de akkor ennek kapcsán át kellett gondolnom, hogy vajon milyen mintákat követek, kik voltak a példaképeim, és őket meddig, mennyire tudom követni, illetve kell követnem hivatásom során. Talán az adott helyzetben való elakadásom megoldása is ebben rejlett: nem biztos, hogy teológiailag helyre tudom tenni az illetőt (mint ahogy az egyik bennem élő példakép „diktálná”), de ő talán nem is erre, hanem egyszerűen kapcsolatra vágyódik, a maga sajátos módján kifejezve, egyszerűen fél a magánytól.

Folyamatok strukturálása, csoportdinamikai jelenségek értelmezése

A szupervízió során lehetőség nyílik arra, hogy a lelkipásztor felülről láthassa meg kapcsolati rendszerét: kihez állok közel, kire támaszkodom, ki szív el energiát, ki

az, akit hordoznom kell, kire kell aktuálisan jobban figyelnem? Így nagyobb eséllyel lehetünk jelen felnőtt tanítványi közösséggé növekvő gyülekezetünkben.

„Háború utáni csend...”

Eszembe jut egy kolléga példája, aki felrajzolva gyülekezete épületeit, majd a csoport kérdései nyomán felvázolva eddigi törekvéseit és eredményeit, megdöbbenve látta, hogy a rajz vége olyan lett, mint egy hadászati térkép. Célpontok, meghódított, legyőzött területek. Ő maga kellett hogy rájőjön, hogy akaratlanul mint valami harcos látta el eddig feladatát. A gyülekezet egyik felét nehezen motiválhatónak, sőt ellenséges érzületűnek tapasztalta. Ám az intézményanalízis eszközével végbemenő csoportszupervízió során rájött, hogy a gyülekezet egyik fele még döbbenet „gyászol”. Az eddig megszokott személyek, módok eltűnését emészti, és még nincs abban a helyzetben, hogy őt és munkáját mint újat elfogadja.

Erősségek és gyengeségek feltérképezése. Hogyan motiváljak másokat?

A szupervíziós folyamat fontos eszköze az aktív hallgatás, az előremozdító kérdések mellett a pozitív visszacsatolás, vagyis a szupervideált elismerése, bátorítása, másrészt a tükörtartás során a gyengeségek felismerése és elfogadása. Egy hosszabb tanulási folyamat során végül igen nagy segítséget jelenthet egy gyülekezeti lelkész számára az ilyen jellegű alapvető szakmai önismeret: a korlátok és lehetőségek tisztább látása.

Erre nem én leszek képes...

Az egyik csoportszupervíziós találkozás során szembesültem a ténnyel: konfliktuskerülő vagyok, aki alapvetően „megnyugtatni” igyekszik közössége tagjait. Ám valaki feltette a mellbevágó kérdést: „Biztos, hogy ez mindig jó?” Az ezek után kibontakozó visszajelzések és az ehhez kapcsolódó későbbi beszélgetések során ismertem fel néhány hiányosságomat, korlátomat (persze fenntartva a jogot a mi Urunknak arra, hogy ennek ellenére is eszköze legyen a tölem alkatilag idegen helyzetekben). Így be kellett látnom, hogy nem egyszerűen azért, mert így szokás, hanem azért, mert ez valóban így gazdagító a gyülekezetünk számára: bizonyos helyzetekben, bizonyos témákban át kell adnom másnak a gyülekezet motiválásának feladatát. Például legutóbb egy misszióra budító előadás hangzott el gyülekezetünkben, ahol vendégünk inspirációja nyomán olyan erőket érezkeltem megmozdulni, amelyeket eddig én saját eszközeimmel nem tudtam előhívni.

Mindezeket a gondolatokat most a teljesség igénye nélkül, de jó tapasztalatok által inspiráltan szerettem volna megosztani az ügyben munkálkodó kollégákkal, testvérekkel. Szeretettel ajánlom közös figyelmünkbe a pasztorális szupervíziót mint a gyülekezetépítés egyik lehetséges eszközét. Remélem, hogy Istenünk áldásával sok más eszköz mellett ez is szolgálhatja egyházunk épülését.

Felhasznált irodalom

Gyülekezetépítés és a lelkigondozás/szupervízió találkozási pontjai. Dr. Kocsev Miklós előadása a 2011. május 2-án Budapesten megrendezett Gyökössy Intézeti napon.

WEISS, Helmut 2011. *Lelkigondozás, szupervízió, pasztorálpszichológia.* Exit Kiadó, Kolozsvár.

